DES. ERASMI ROT.

M O R I Æ

E N C O M I V M,

Cum Gerardi Liſtrii Commentariis.

Epiſtolæ aliquot in fine additæ.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. III - NAPOLI

LUGDUNI BATAVORUM,

Ex Officina IOANNIS MAIRE.

cIↄ Iↄ c XLVIII.

GERARDVS LISTRIVS Rhenenſis

IOANNI PALVDANO,

Inclytæ Lovanienſium Academiæ publico rhetori,

S. D.

EQuidem non in infima felicitatis meæ parte duco, doctiſſime Paludane, quod mihi contigit cum Eraſmo domeſticam conſuetudinem menſes aliquot agitare. Tanta eſt hominis integritas, comitas, feſtivitas: nam eruditionem quid attinet prædicare, tot ipſius editis libris vel orbi teſtatiſſimam? Is mecum de nullo mortalium colloqui conſuevit vel crebrius, vel amantius, vel honorificentius,

quam de ſuo Paludano, nec ego de quoquam audiebam libentius. Deum immortalem, quo ore, qua facundia ſolet ille referre tuam eruditionem, judicium, multo rerum uſu collectam prudentiam, incredibile ſtudium erga doctrina præſtantes viros, ſingularem ingenii candorem, ſummam vitæ comitatem, civilitatem miram, morum inauditam ſuavitatem, in amicitia fidem pluſquam Pyladeam, ut magis te perſpexerim illo te depingente, quam cum Lovanii publice profitentem audirem. Hic igitur inflammavit animum meum, licet antea quoque flagrantem, ut aliquo xeniolo Paludanum mihi conciliarem: neque defuit votis noſtris occaſio. Forte fortuna parabatur, ad excudendum Eraſmi

Mo-

Morias encomium, exiguus libellus, & quem ille, quod compertiſſimum habeo, pauculis diebus luſit magis quam ſcripſit, ſed ejuſmodi profecto, ut dubites, pluſne adferat utilitatis, an voluptatis. Itaque, non ſine cauſa, tantopere placuit, ut jam plus decies ſit excuſus typis. Verum ſunt in eo permulta, quæ non niſi ab eruditis & attentis poſſint intelligi: partim ob Græcitatem paſſim admixtam, partim ob alluſiones & crebras & tacitas, partim ob argutiam in jocando, quam non facile ſentiat, niſi qui naris ſit emunctiſſimæ. Nihil enim ingenioſius, quam erudite jocari. Proinde ſuffuratus aliquot horas ſtudiis meis, quæ Græcis & Hebraicis literis, præcipue vero rei medicæ, ſolitus ſum impendere, ſcholiis in loco

additis, Eraſmi mei Moriam illuſtravi. Magis placebit, ſi magis fuerit intellecta: & felicius exibit in manus hominum, tui quoque nominis auſpicio. Quare xeniolum hoc tibi dicatum, pro tuo candore libenter accipies, & in uno libello duos pariter agnoſces, Eraſmum veterem amicum, & Liſtrium quondam tuum ἀκροατὴν, nunc novum amicitiæ tuæ candidatum, ſi non rejicis, nemini tuorum fide benevolentiaque ceſſurum. Bene vale.

FRA-

ERASMUS
Roterodamus
THOMÆ MORO SUO
S. D.

*SUperioribus diebus cum me ex Italia in Angliam reciperem, ne totum hoc tempus, quo equo fuit inſidendum, * ἀμούσοις & illiteratis fabulis tereretur, malui mecum aliquoties vel de communibus ſtudiis noſtris aliquid * agitare, vel amicorum, quos hic ut doctiſſimos, ita & ſuaviſſimos reliqueram, recordatione frui. Inter hos tu mi More vel in primis occurrebas; cujus equidem abſentis abſens memoria non aliter frui ſolebam, quam præſentis præſens conſuetudine conſueveram, qua * diſpeream ſi quid unquam in vita contigit*

COMMENT. LISTRII.

Ἀμούσοις] Ἄμουσα vocantur inelegantia, parumque docta, velut à Muſis aliena.

Agitare] Eſt aliquid in animo volvere.

Diſpeream] Dejerantis eſt, ſicut, Emorior. Horatius; Diſpeream ni optimum erat.

*tigit mellitius. Ergo quoniam omnino aliquid agendum duxi, & id tempus ad ſeriam * commentationem parum videbatur accommodatum, viſum eſt Moriæ encomion ludere.* Quæ Pallas iſtuc tibi miſit in mentem? inquies. Primum admonuit me * Mori cognomen tibi * gentile, quod tam ad Moriæ vocabulum accedit, quam es ipſe à re alienus. Es autem vel omnium ſuffragiis alieniſſimus. Deinde ſuſpicabar, hunc ingenii noſtri luſum tibi præcipue probatum iri, propterea quod ſoleas hujus generis jocis, hoc eſt, nec indoctis, ni fallor, nec uſquequaque inſulſis, impendio dele-*

Commentationem] Commentatio eſt agitatio ingenii.

Quæ Pallas] Alluſit ad Homerum, qui ſubinde inducit Palladem hoc aut illud in animum mittentem Ulyſſi aut Penelopæ, cum non apparet alioqui cauſa, cur illi hoc in mentem venire debuerit. ut cum alibi, tum Odyſſeæ τῇ δ᾽ ἄρ᾽ ἐπὶ φρεσὶ θῆκε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη. id eſt, Huic autem in mentem miſit dea Glauca Minerva.

Mori cogn.] Vulgo Maurum vocant Morum. At Græcis μωρὸς ſtultum ſignificat.

Gentile] Id eſt, gentilitium, hoc eſt, proprium familiæ.

Demo-

*delectari, & omnino in communi mortalium vita * Democritum quendam agere. Quanquam tu quidem, ut, pro ſingulari quadam ingenii tui perſpicacitate, longe lateque à vulgo diſſentire ſoles, ita pro incredibili morum ſuavitate facilitateque, cum omnibus * omnium horarum hominem agere & potes & gaudes. **

Hanc

Democritum quendam] Is quicquid eſſet in vita mortalium, ridebat. Adeo ſtulta quædam res illi videbatur univerſa noſtra vita. Juvenalis Sat. decima: Jamne igitur laudas quod de ſapientibus alter Ridebat, quoties à limine moverat unum Protuleratque pedem.

Omnium horarum hominem] Tiberius Cæſar apud Suetonium, duos ſibi in omni negotio jucundiſſimos & aptiſſimos omnium horarum homines appellitabat etiam in codicillis. Lege Chiliad. Eraſmi, ſi ſuper hoc plura ſcire cupis.

Hanc] Vide, ut hoc opus declamationem appellat, hoc eſt, argumentum fictum; atque ingenii duntaxat exercendi gratia tractatum. Proinde vehementer ineptiunt, qui non ſecus excutiunt hic verba quam ſi ſerio tractaret de rebus theologicis. Sed animadverſum eſt, pleroſque theologos hactenus putaſſe, declamationem eſſe concionem ſacram in templis habitam!

*Hanc igitur declamatiunculam * non ſolum lubens accipies, ceu * μνημόσυνον tui ſodalis, verùm etiam tuendam ſuſcipies, utpote tibi dicatam, jamque tuam, non meam. Etenim non deerunt fortaſſe * vitilitigatores, qui calumnientur, partim leviores eſſe nugas, quam ut theologum deceant, partim mordaciores, quam ut Chriſtianæ conveniant modeſtiæ, noſque clamitabunt * veterem comœdiam, aut*

Lu-

Non ſolum] Accipimus quocumque modo: ſuſcipimus, quorum curam recipimus. Accipimus quæ admittimus & approbamus: ſuſcipimus onus.

Μνημόσυνον tui ſodalis] Hemiſtichium eſt Catulli, ad quod alluſit. Mnemoſynum autem, dicitur pignus aut ſimile quippiam, relictum apud amicum, quod illum noſtri commonefaciat.

Vitilitigatores] Id eſt, obtrectatores, & calumniatores, quos Cato novato verbo à vitio & morbo litigandi vitilitigatores appellabat, ut teſtatur Plin. in præfat. hiſtoriæ mundi, qui & Zoili, & Homeromaſtiges dicuntur.

Veterem comœdiam] Vetus comœdia, cujus inventor fuit Suſarion Megarenſis, magna libertate, etiam nominatim, quoſvis taxabat, donec lex lata vetuit cujuſquam nomen perſtringi. atque ita nata eſt nova comœdia.

Apud

* *Lucianum quempiam referre, atque omnia * mordicus arripere. Verum quos argumenti levitas & ludicrum offendit, cogitent velim, non meum hoc exemplum eſſe, ſed idem jam olim à magnis autoribus factitatum. Cum ante tot ſecula ** Βατραχομυομαχίαν *luſerit Homerus, Maro culicem & moretum, nucem Ovidius. Cum * Buſiridem laudarit * Polycrates & hu-*

Apud Latinos autem in locum veteris comœdiæ ſucceſſit Satyra.

Lucianum] Lucianus, rhetor Samoſatenſis adeo dicax, ut nec diis ipſis parceret. unde ἄθεος, id eſt, impius, cognominatus eſt.

Mordicus arripere] Mordicus, adverbium, quemadmodum apud Græcos ὀδὰξ, id eſt, dentibus & morſu.

Βατραχομυομαχίαν] Id eſt, bellum ranarum & murium, Βάτραχος enim rana dicitur, μῦς mus, & μάχη pugna. Extat autem titulo Homeri, quanquam docti magis putant, eſſe compoſitum alicujus faceta quadam Homeri imitatione.

Buſiridem] Hanc orationem carpit & corrigit Iſocrates: fuit autem tyrannus Ægyptius, quem interemit Hercules.

Polycrates] Rhetor Athenienſis, qui ſcripſit encomium Buſiridis. Idem compoſuit orationem, qua fuit accuſatus Socrates.

*& hujus caſtigator Iſocrates, * injuſtitiam Glauco, * Therſiten & quartanam febrim Favorinus, * calvicium Syneſius, muſcam & paraſiticam Lucianus. Cum Seneca Claudii * luſerit* ἀποθέωσιν,

Plu-

Injuſtitiam Glauco] Id eſt apud Plat. de Rep. lib. 2.

Therſiten & quartanam febrim] Aulus Gel. lib. 17. c. 12. ſcribit, Favorinum philoſophum oppido quam libenter in eas materias dicere ſolitum, quas Græci ἀδόξους ἢ ἀτόπους ὑποθέσεις, id eſt, inopinatas & abſurdas materias, appellant. Sicuti cum Therſitæ laudes quæſivit, & febrim quartis diebus recurrentem laudavit. Therſitem autem Homer. Ili. β. ſic deſcribit. Αἴσχιστος δ' ἀνὴρ ὑπὸ Ἴλιον ἦλθε. Φολκὸς ἔην, χωλὸς δ' ἕτερον πόδα, τὼ δέ οἱ ὤμω Κυρτὼ ἐπὶ στῆθος συνοχωκότε, αὐτὰρ ὕπερθεν Φοξὸς ἔην κεφαλὴν, ψεδνὴ δ' ἐπενήνοθε λάχνη. id eſt, Ad Troiam venit quo non deformior alter, Diſtortis oculis, claudus pede, dein humeri illi Gibbi, pectore contracti, caput extat acutum Raris conſperſum villis.

Calvicium Syneſius] Syneſius patriam habuit Ptolemaida Pentapolin. Epiſcopus fuit, qui inter multa alia ſcripſit encomium calvicii. quod opuſculum plenum ingenii & eruditionis adhuc extat.

Luſerit Apotheoſin] Luſerit, id eſt, jocoſe deſcripſerit, quo pacto Claudius Imperator

Cali-

*Plutarchus * Grylli cum Vlyſſe dialogum, Lucianus & Apuleius aſinum, & neſcio quis * Grunnii Corocottæ porcelli teſtamentum, cujus & divus meminit Hieronymus. Proinde ſi videbitur, fingant iſti me * latrunculis interim * animi cauſa luſiſſe, aut ſi malint, * equitaſſe in arundine*

Caligulæ avunculus, qui Neronem præceſſit, referri voluerit in numerum deorum.

Grylli cum Vlyſſe dialogum] Gryllus græcus, veneficiis Circes verſus in ſuem, diſputat cum Ulyſſe, aſſerens brutorum animantium conditionem feliciorem eſſe humana. Extat inter opera Plutarchi.

Grunnii Corocottæ] Eſt jocoſum argumentum de porco condente teſtamentum. Cujus meminit D. Hieronymus in quadam præfatione commentariorum in Eſaiam.

Latrunculis] Latrunculorum ludus eſt ille, qui vulgo dicitur Schacorum, de quo Martial. in Apophoretis: Inſidioſorum ſi ludis bella latronum, Gemmeus iſte tibi miles & hoſtis erit. Ovid. item: Sive latrocinii ſub imagine calculus ibit, Fac pereat vitreo miles ab hoſte tuus.

Animi cauſa] Animi gratia dicimur facere quod non ad utilitatem, ſed ad oblectationem facimus.

Equitaſſe in arundine] Alluſum ad carmen illud Horat. Ludere par impar, equitare in arundine longa. Sic enim ſignificat ludos pueriles & ineptos.

*rundine longa. Nam quæ tandem eſt iniquitas, cum omni vitæ inſtituto ſuos luſus concedamus, ſtudiis nullum omnino luſum permittere, maxime ſi nugæ ſeria ducant, atque ita tractentur ludicra, ut ex his aliquanto plus frugis referat lector non omnino * naris obeſæ, quam ex quorundam tetricis ac ſplendidis argumentis? veluti cum alius diu * conſarcinata oratione rhetoricen aut * philoſophiam laudat, alius * principis alicujus laudes deſcri-*

Obeſæ naris] Id eſt, craſſæ, dicuntur qui nullo ſunt judicio. Horatius in Odis: Nec firmo juveni, neque naris obeſæ. E diverſo, emunctæ naris apud eundem dicitur, qui acri eſt judicio.

Conſarcinata] Id eſt, undique collecta. Vocant Græci ῥαψῳδίαν, ἀπὸ τοῦ ῥάπτειν, quod eſt ſuere. Cujuſmodi opera Græci vocant κέντρωνας, Latini abjecto ρ centones. Tacite autem notat eos, qui non ſuo Marte, ſed hinc atque hinc emendicatis verbis & ſententiolis componunt orationem.

Philoſophiam] Hujuſmodi orationes ſolennes habentur in auſpicandis ſtultis, ad oſtentationem ingenii magis, quam utilitatem.

Principis alicujus] Nam in his plerumque plurimum eſt adulationis, minimum fructus.

*deſcribit, alius ad bellum * adverſus Turcas movendum adhortatur, * alius futura prædicit, * alius novas de lana caprina comminiſcitur quæſtiunculas. Vt enim nihil nugacius, quam ſeria nugatorie tractare, ita nihil feſtivius, quam ita tractare nugas, ut nihil minus quam nugatus fuiſſe videaris. De me quidem aliorum erit judicium: tametſi, niſi plane me fallit * φιλαυτία, ſtultitiam laudavimus, ſed non*

Adverſus Turcas] Complures hujuſmodi orationibus conati ſunt provocare principes ad bellum, ut ſub illius prætextu quam maxima pecuniæ vis exhauriretur, cum magis expediat exhortari Chriſtianos ad bellum capeſſendum adverſus vitia.

Alius futura prædicit] Notat aſtrologos προγνώστας, vaniſſimum & peſtilentiſſimum hominum genus.

Alius novas de lana caprina, &c.] Veluti de conceptione deiparæ virginis, de poteſtate Pontificis, de præcellentia Petri & Pauli, & ſimilibus, in quibus plurimum eſt contentionis & rixarum, nihil autem pietatis. De lana caprina proverbialiter dictum eſt, pro eo quod eſt, de re nihili. Horat. in Epi. Alter rixatur de lana ſæpe caprina. Confine autem eſt illi Demoſthenis, περὶ ὄνου σκιᾶς, id eſt, de aſini umbra.

Φιλαυτία] Id eſt, amor ſui. φίλος amicus, & αὐτὸς ipſe. Hunc Horat. in Odis vocat cæcum, & in

*non omnino ſtulte. Iam vero ut de mordacitatis cavillatione reſpondeam, ſemper hæc ingeniis libertas permiſſa fuit, ut in communem hominum vitam * ſalibus luderent impune, modo ne licentia exiret in rabiem. Quo magis admiror his temporibus aurium delicias, quæ nihil jam fere niſi * ſolennes titulos ferre poſſunt. Porro nonnullos adeo præpoſtere religioſos * videas, ut vel graviſſima in Chriſtum convicia ferant citius, quam Pontificem aut Principem leviſſimo joco * aſpergi, præſertim * ſi quid πρὸς τὰ ἄλφιτα attinet.*

At

& in Ser. ſtultum & improbum.

Salibus luderent] Sales dicteria ſalſa dicuntur. Lucanus: Nec ſoliti luſere ſales.

Solennes titulos] Solennes vocat jam veluti conſuetudine receptos, qua reges vocamus invictiſſimos & ſereniſſimos, Cardinales reverendiſſimos, Pontifices ſanctiſſimos, Epiſcopos reverendos, Abbates venerabiles, atque item de cæteris.

Videas] Ὑπαλλαγὴ aut ἑτέρωσις: ponitur enim ſecunda perſona pro quavis perſona: & eſt modus potentialis.

Aſpergi] Id eſt, leviter contaminari.

Si quid πρὸς τὰ ἄλφιτα] Hoc loco verba Latina, quæ in limine marginali fuerant aſſcripta, neſcio quis retulerat in contextum. Eſt

autem

At enim qui vitas hominum ita taxat, ut neminem omnino perſtringat nominatim, quæſo utrum is mordere videtur, an docere potius, ac monere? Alioqui quot obſecro nominibus ipſe me taxo? Præterea qui nullum hominum genus prætermittit, is nulli homini, vitiis omnibus, iratus videtur. Ergo, ſi quis extiterit, qui ſeſe læſum clamabit, is aut conſcientiam prodet ſuam, aut certe metum. Luſit hoc in genere multo liberius ac mordacius divus Hieronymus, ne nominibus quidem aliquoties parcens. Nos præterquam quod à nominibus in totum abſtinemus, ita præterea ſtylum temperavimus, ut cordatus lector facile ſit intellecturus, nos voluptatem magis quam morſum quæſiſſe. Neque enim, ad Iuvenalis exemplum, occultam illam ſcelerum ſentinam uſquam movimus; & ridenda magis, quam fœda,

autem dictum hoc apud Ariſtophanem in Nebulis: τί δέ μ' ὠφελήσουσ' οἱ ῥυθμοὶ πρὸς τ' ἄλφιτα, id eſt, quid autem mihi proderunt numeri ad farinas? Farina vivimus: unde quod ad cibum ac victum attinet, ad farinas pertinere dicitur; quod vulgo dicunt de pane lucrando.

Aſtul-

*da, recenſere ſtuduimus. Tum ſi quis eſt, quem nec iſta placare poſſunt, is ſaltem illud meminerit, pulchrum eſſe, * à ſtultitia vituperari, quam cum loquentem fecerimus, * decoro perſonæ ſerviendum fuit. Sed * quid ego hæc tibi, * patrono*

tam

A ſtultitia vituperari] Nullus igitur opinor erit tam iniquus, ut ſi quid dictum videbitur in Principes, aut Sacerdotes, aut in alios, offendatur, cum non taxentur ulli, niſi leniter & jucunde magis quam acriter. Nec ipſum hominum genus notatur, ſed qui in bonorum genere mali ſunt. Poſtremo cum ſtultitiæ perſonam loquentem fecerit, non convenit imaginari, perſonam autoris id dicere, quod ſub perſona Moriæ dictum eſt : non hercle magis, quam, ſi quis diabolum faciat diſputantem cum Michaële de corpore Moſis, quemadmodum eſt in Apocryphis, quicquid diabolus dixerit, hoc ex autoris perſona dictum videatur : aut ſi quis Phalaridem loquentem inducat, ſenſiſſe videatur quicquid Phalaridem loquentem fecerit.

Decoro perſonæ ſerviendum fuit] Decorum, quod Græci *πρέπον* vocant, ſitum eſt in dignitate rerum & ſermonum : cujus præcipua ratio habetur in tragœdiis, comœdiis & dialogis.

Quid ego hæc tibi] Ἀποσιώπησις eſt.

Patrono tam ſingulari] Patronus hic ſignificat advocatum cauſarum : nam aliquando re-

fertur

tam ſingulari, ut cauſas etiam non optimas, optime tamen tueri poſſis? Vale, diſertiſſime More, & Moriam tuam gnaviter defende. Ex rure. quinto Idus Iunias An. M. D. VIII.

MΩ-

fertur ad libertum. Eſt autem Thomas Morus, præter egregiam optimarum literarum cognitionem, inter Britannicarum legum profeſſores præcipui nominis.

Mω-

*ΜΩΡΙΑΣ ΕΓΚΩΜΙΟΝ,
Id eſt,
Stultitiæ Laus,
ERASMI ROTERODAMI
*DECLAMATIO.
STULTITIA LOQUITUR.

Vtcunque de me vulgo mortales loquuntur, (neque enim ſum neſcia, quam male audiat ſtultitia etiam apud ſtultiſſimos,)

Μωρίας ἐγκώμιον] id eſt, Morias encomium. *Μωρία* ſtultitia ſignificat, & *ἐγκώμιον* ſcriptum aliquod in alicujus laudem compoſitum. Vt Lucianus ſcripſit encomium Demoſthenis. Et laudatorium genus Græci vocant encomiaſticum. Et *ἐγκωμιάζειν*, eſt laudes alicujus oratione proſequi. Differt autem encomium ab hymno, ut ſcribit Hammonins. Hymnus namque eſt deorum, encomium autem hominum.

Declamatio] Apte vocavit declamationem, ut intelligas, rem exercendi ingenii cauſa ſcriptam, ad luſum ac voluptatem. Porro Moriam fingit veterum more ceu deam quandam ſuas laudes narrantem, idque decore, quod hoc ſtultis peculiare ſit, ſe ipſos admirari, deque ſe ipſis glorioſe prædicare.

Ta.

mos,) * tamen hanc eſſe, hanc inquam eſſe unam, quæ meo numine deos atque homines exhilaro, vel illud abunde magnum eſt argumentum, quod ſimul atque in hunc cœtum frequentiſſimum dictura prodii, ſic repente omnium vultus nova quadam atq; inſolita hilaritate enituerunt, ſic ſubito * frontem exporrexiſtis, ſic læto quodam & amabili applauſiſtis riſu, ut mihi profecto quotquot undiq; præſentes intueor, pariter * deorum Homericōrum nectare * non ſine nepenthe temulenti eſſe videamini, cum antehac triſtes ac ſolliciti ſederitis, perinde

Tamen hanc eſſe.] Hanc δεικτικῶς accipiendum, ut ſeipſam digito oſtendat.

Frontem exporrexiſtis] Frontem exporrigimus, cū hilareſcimus. Contra mœſti frontem contrahimus. Quære in Chiliadibus Eraſmi.

Deorum Homericorum[Facete vocat Homericos : qui cum non ſint ulli in rerum natura: tamen ab Homero finguntur ejuſmodi.

Non ſine nepenthe] Nepenthes herba, cujus meminit & Plinius. Apud Homerum Penelope hujus ſucco addito poculis diſcutit triſtitiam convivii. Vnde illud Odyſſeæ δ' Ἔνθεν ἔπειτ' Νήπενθές τ', ἄχολόν τε κακῶν ἐπίληθες ἁπάν-

de quaſi nuper * è Trophonii ſpecu reverſi. Cæterum quemadmodum fieri conſuevit, ut cum primum ſol formoſum illud & aureum os terris oſtenderit, aut ubi poſt aſperam hyemem, novum ver blandis * aſpirarit Favoniis, protinus nova rebus omnibus facies, novus

πάντων. id eſt, Unde bibebant Iræ nepenthes, omniſque oblivia curæ. Nam hanc vim habere traditur, & hanc nomen habet. Nam πένθος Græce luctus eſt, νη privandi vim habet. Sunt qui putant eſſe bugloſſam, de qua Galen. ſcribit, ὅτι οἴνοις ἐμβαλλομένη εὐφροσύνης αἰτία γίνεται, id eſt, quod vino immiſſa lætitiæ cauſa ſit.

E Trophonii ſpecu] Proverbium eſt, de vehementer mœſtis ac ſollicitis. Nam olim in Lebadia, ut Suidas ait, χρηστήριον ἦν ὃ καταβάσιον ἐκάλουν, id eſt, oraculum erat, quod Catabaſion, id eſt, deſcenſum, vocabant. Specus autem erat Trophonis dictus, in quo putabant oraculum reddi per dæmonem quempiam, unde macie confecti ſqualidique redire conſueverunt, ſi qui fuiſſent ingreſſi. qualia vulgo fere narrant de ſpecu Patricii apud Hybernos. Qui plura de hoc cupit cognoſcere, legat Eraſmi Chiliades.

Aſpirarit Favoniis] Favonii venti ſunt verni, ad quorum flatum ſolvitur gelu, & laxatur humus. Horatius: Solvitur acris hyems grata

novus color ac plane juventa quædam redeat, ita vobis, me conſpecta, mox alius acceſſit vultus. Itaque quod magni alioqui Rhetores vix longa diuque meditata oratione poſſunt efficere, nempe ut moleſtas animi curas diſcutiant, id ego ſolo ſtatim aſpectu præſtiti. Quam ob rem autem hoc inſolito cultu prodierim hodie, jam audietis, ſi modo non gravabimini dicenti præbere aures, non eas ſane quas * ſacris concionatoribus, ſed quas fori circulatoribus, ſcurris ac morionibus con-

grata vice veris & Favoni. Alluſit ad carmen Horatianum: Lucem redde tuæ dux bona patriæ. Inſtar veris enim vultus ubi tuus Affulſit populo, gratior it dies, Et ſoles melius nitent.

Sacris Concionatoribus] Obiter taxat vulgus hominum, qui concionantes in templis oſcitantes ac dormitantes audiunt; multi ne audiunt quidem, cum circumforaneos ac ſcurras miris modis auſcultent. Id verum eſſe, facile fatebitur, qui noverit Italiam, præſertim Romam & Venetiarum urbem. Vide ut excludat omnem calumniam, hos jocos conferens circulatorum, ſcurrarum ac morionum dictis. Quanquam obiter notat mores hominum, qui ad ineptas fabulas attenti, in ſacris concionibus dormitant.

Midas

conſueviſtis arrigere, quaſque olim * Midas ille noſter exhibuit Pani. Lubitum eſt enim pauliſper apud vos * Sophiſtam agere, non quidem hujus generis, qui hodie nugas quaſdam anxias inculcat pueris, ac pluſquam muliebrem rixandi pertinaciam tradit, ſed veteres illos imitabor, qui quo * infamem Sophorum appellationem vitarent, Sophiſtæ vocari maluerunt. Horum ſtudium erat, deorum ac fortium virorum laudes encomiis celebrare. Encomium igitur audietis, non Herculis, neque Solonis, ſed meum ipſius, hoc eſt, Stultitiæ. Iam vero * non

Midas] Nota eſt fabula de Mida, qui Panem canentem Apollini prætulit. Alluſit autem ad proverbium, Midæ aures.

Sophiſtam] Olim ſophiſtæ dicebantur philoſophi & ſapientiæ profeſſores, deinde rhetores. Poſtremo abiit nomen in invidiam, ut ſophiſtæ dicerentur, qui fictam quandam ſapientiæ ſpeciem jactitarent.

Infamem] Hoc ad Moriæ perſonam referendum eſt, apud quam vocari ſapientem contumelia eſt, veluti apud aulicos, docti ſtulti vocantur, apud doctos viciſſim aulici.

Non hujus facio] Et hoc δεικτικῶς accipiendum, ut floccum aut pilum oſtendat.

Modo

non hujus facio ſapientes iſtos, qui ſtultiſſimum & inſolentiſſimum eſſe prædicant, ſi quis ipſe laudibus ſe ſerat. Sit ſane quam volent, ſtultum, * modo decorum eſſe fateantur. Quid enim magis quadrat, quam ut ipſa Moria, ſuarum laudum ſit buccinatrix, & * αὐτὴ ἑαυτῆς αὐλητρίς? Quis enim me melius exprimat quam ipſamet? Niſi cui forte notior ſim, quam egomet ſum mihi! Quanquam ego hoc alioqui, non paulo etiam modeſtius arbitror, quam id quod optimatum ac ſapientum vulgus factitat, qui perverſo quodam pudore, vel * rhetorem quem-

· *Modo decorum*] Decorum vocat non ſimpliciter, quod per ſe deceat, ſed quod ſtultitiæ perſonam deceat: veluti, non eſt decorum lenoni loqui de fide.

Αὐτὴ ἑαυτῆς αὐλητρίς] Id eſt, Ipſa ſui tibicina. Proverbium eſt, ubi quis ſe ipſum factis commendat. Tametſi hic alio detorſit, nempe ad eam, quæ ſua jactat.

Rhetorem palponem] Si quis audiat ſolennes iſtas orationes, quæ habentur in publico apud Romanos Pontifices, apud reges, apud Principes, mirum eſt, qua fronte vel iſti ſic audeant adulari, vel illi poſſint tam ineptas laudes audire

quempiam palponem, vel poëtam vaniloquum, ſubornare ſolent, eumque mercede conductum, à quo ſuas laudes audiant, hoc eſt, mera mendacia, & tamen * verecundus interim ille pavonis in morem pennas tollit, criſtas erigit, cum impudens aſſentator nihili hominem diis æquiparat, cum abſolutum omnium virtutum exemplar proponit, à quo ſciat ille ſe plus quam * δὶς διὰ πασῶν abeſſe, cum corniculam alienis conveſtit plumis, cum * τὸν Αἰθίοπα λευκαίνει, denique cum

* ἐκ

dire. Nec dubito quin iſta moleſta ſint cordatis principibus.

Verecundus ille] Ironice dicit verecundum, impudentiſſimum ſignificans, qui talia poſſit audire.

Δὶς διὰ πασῶν] Id eſt, Bis per omnia. Ea eſt Muſicorum harmonia, quam vulgo duplicem octavam vocant. Abiit autem in proverbium, quo maximum intervallum ſignificamus. Vide Chilia. Deſ. Eraſmi.

Τὸν Αἰθίοπα λευκαίνει] Id eſt, Æthiopem dealbat. Eſt proverbium de re impoſſibili. Verum hic eleganter detorſit ad id, quod is qui niger eſt factis, hoc eſt, infamis, ut candidus laudatur, & alius pingitur quam eſt.

'Εκ

* ἐκ μυίας τ̃ ἐλέφαντα ποιεῖ. Poſtremo ſequor tritum illud * vulgi proverbium, quo dicitur is recte laudare ſeſe, cui nemo alius contigit laudator. Quanquam hic interim demiror mortalium, ingratitudinem dicam, an ſegniciem, quorum, cum omnes me ſtudioſe colant, meamque libenter ſentiant beneficentiam, nemo tamen tot jam ſeculis extitit, qui grata oratione Stultitiæ laudes celebrârit, cum non defuerint, qui Buſirides, * Phalarides, febres quartanas, muſcas, calvicia, atque id genus peſtes, accuratis magnaque & * olei & ſomni jactura elucubratis laudibus evexerint. A me extemporariam quidem illam & illaboratam,

*Ἐκ μυίας τ̃ ἐλέφαντα ποιεῖ] Id eſt, Ex muſca elephantem facit. Adagium eſt, cum quis rem nihili verbis attollit.

Vulgi proverbium] Sic enim jocantur vulgo, cum quis de ſe prædicat arrogantius, ut dicant, malos habet vicinos, & ob id cogitur ſe laudare.

Phalarides] Phalaridis Apologiam ſcripſit Lucianus. De cæteris jam dictum eſt.

Olei & ſomni jactura] Quia vigilant ad lucernam.

tam, ſed tanto veriorem audietis orationem. Id quod nolim exiſtimetis ad ingenii oſtentationem eſſe confictum, quemadmodum vulgus oratorum facit. Nam hi, ſicuti noſtis, cum orationem totis triginta annis elaboratam, nonnunquam & alienam proferunt, tamen triduo ſibi quaſi per luſum ſcriptam aut etiam dictatam eſſe deierant. Mihi porro ſemper gratiſſimum fuit,* ὅττι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶτταν ἔλθῃ dicere. At ne quiſpiam à nobis expectet, ut, iuxta vulgarium iſtorum Rhetorum conſuetudinem, me ipſam finitione explicem, * porro, ut dividam, multo minus. Nam utrumque ominis eſt inauſpicati, vel fine circumſcribere eam cuius numen tam late pateat, vel ſecare, in cuius cultum omne rerum genus ita conſentiat. Tametſi

Ὅττι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶτταν ἔλθῃ] i. e. Quicquid in temerariam linguam venerit. Proverbium eſt, ſumptum ex Æſchylo tragico poeta, citante Platone.

Porro ut dividam] Alludit ad dialecticos, quibus mos eſt primum definire quod aggrediuntur.

metſi quorſum tandem attinet mei velut umbram atque imaginem finitione repræſentare, cum ipſam me coram præſentes præſentem oculis intueamini? Sum etenim, uti videtis, vera illa * largitrix ἐάων, quam Latini Stultitiam, Græci Μωρίαν appellant. Quanquam quid vel hoc opus erat dicere? quaſi non ipſo ex vultu * fronteque, quod aiunt, ſatis quæ ſim præ me feram! aut quaſi ſi quis me Minervam aut Sophiam eſſe contendat, non ſtatim ſolo poſſit obtutu coargui, etiamſi nulla accedat oratio, * minime mendax animi ſpeculum! Nullus apud me fucis locus; nec aliud fronte ſimulo, aliud in pectore premo. Sumq; mei undique ſimillima: adeo ut nec ii me diſſimulare poſſint, qui maxime Sapientiæ perſonam ac titulum ſibi ven-

Largitrix ἐάων] Id eſt, bonorum. Alluſit huc quod Homerus ſubinde vocat deos δωτῆρες ἐάων, id eſt, largitores bonorum.

Fronteque quod aiunt] Relucet enim in vultu quoque ſtultitia aut ſapientia hominis.

Minime mendax] Ex ſermone enim potiſſimum colligitur animus hominis.

vendicant, * καὶ ἐν τῇ πορφύρᾳ πίθηκοι, καὶ ἐν τῇ λεοντῇ ὄνοι obambulant. Quamvis autem ſedulo fingant, tamen aliunde prominentes auriculæ Midam produnt. Ingratum mehercle & hoc hominum genus, qui cum maxime ſint noſtræ factionis, tamen apud vulgum cognominis noſtri ſic pudet, ut id paſſim aliis magni probri vice objiciant. Proinde iſtos, cum ſint * μωρότατοι re, cæterum ſophi ac * Thaletes videri velint, nonne jure optimo * μωροσόφους illos

Καὶ ἐν τῇ πορφύρᾳ πίθηκοι, καὶ ἐν τῇ λεοντῇ ὄνοι] Id eſt, Et in purpura ſimiæ, & in leonina pelle aſini. nam ſimiæ vulgo habentur in deliciis, & nonnunquam ad luſum purpura veſtiuntur. Eſt autem Græcum proverbium, in eos, qui magnificam perſonam præ ſe gerunt, cum ſint nebulones. Cui ſimile eſt quod ſubtexitur, in exuvio leonis aſini. Notus eſt Apologus de aſino, qui pelle leonis amictus, aliquandiu apud Cumanos habitus eſt pro leone, donec auricularum judicio deprehenſus, pœnas daret.

Μωρότατοι] Id eſt, ſtultiſſimi.

Thaletes] Is fuit unus è numero ſeptem ſapientum.

Μωροσόφους] Dictio eſt compoſita, ex ſtulto

los appellabimus? Viſum eſt enim hac quoque parte noſtri temporis rhetores imitari, qui plane deos eſſe ſeſe credunt, * ſi hirudinum ritu bilingues appareant; ac præclarum facinus eſſe ducunt, latinis orationibus ſubinde græculas aliquot voculas, velut * emblemata intertexere, etiam ſi nunc non erat his locus. Porro ſi deſunt * exotica, è putribus chartis quatuor aut quinque priſca verba eruunt, quibus tenebras offundant lectori: videlicet, ut qui intelligunt, magis ac magis ſibi placeant: qui non intelligunt, hoc ipſo magis admirentur, quo minus intelli-

ſtulto & ſapiente, quaſi dicas, ſtulte ſapientes.

Si hirudinum] Has vulgo ſanguiſugas vocant. Eſt autem huic animanti lingula biſulca, ut tradit Plin.

Emblemata] Id eſt, immiſſuras: id enim ſonat vox Græca. ſignificat autem teſſellas, & quibus pingunt in opere muſaico, aut quibus variant pavimenta. Hiſpani ex ligno ſimilia conficiunt, in menſis præcipue. Dicuntur autem emblemata παρὰ τὸ ἐμβάλλειν, id eſt, ab injiciendo.

Exotica] Id eſt, extraria, hoc eſt, alienæ linguæ, puta Græcæ aut Hebraicæ.

telligunt. Quandoquidē eſt ſane & hoc * noſtratium voluptatum genus non inelegans, quam maxime peregrina maxime ſuſpicere. Quod ſi qui paulo ſunt ambitioſiores, arrideant tamen & applaudant, atque aſini exemplo * *τὰ ὦτα κινῶσι*, quo cæteris probe intelligere videantur. * Καὶ ταῦτα δὴ μὲν ταῦτα. Nunc ad inſtitutum recurro. Nomen igitur habetis viri. * Quid addam epitheti? quid, niſi ſtultiſſimi? Nam quo alio honeſtiore cognomine * Myſtas ſuos compellet

Noſtratium voluptatum] Noſtratium, id eſt, ſtultorum, ut Cicero dixit: Verba veſtratia.

Τὰ ὦτα κινῶσι] Id eſt, aures moveant. Aſinus aures habet mobiles, ac prælongas. Et videtur valere aurium judicio, cum ſit ſtolidiſſimus. Alluſum eſt autem ad proverbium Græcum.

Καὶ ταῦτα δὴ μὲν ταῦτα] Id eſt, Et hæc quidem hæc. Verba ſunt ridicule dicta à ſervo Carione in Pluto Ariſtophanis. Idem eſt aliquoties apud Platonem.

Quid addam] Mos eſt addere epitheton aliquod honorificum: viri fortiſſimi, aut viri ſplendidiſſimi, aut aliud ſimile. Porro hoc jocandi genus *ἀπροσδόκητον* vocant, cum aliud expectatur, aliud ſuccedit.

Myſtas] Myſtæ dicuntur initiati myſteriis alicujus numinis. unde & ſymmyſtæ dicuntur

pellet dea Stultitia? * Sed quoniam non perinde multis notum eſt, quo genere prognata ſim, id jam * Muſis bene juvantibus exponere conabor. Mihi vero neque * Chaos, neque Orcus, neq; Saturnus, neque Iapetus, aut alius id genus obſoletorum ac putrium deorum quiſpiam, pater fuit. * Sed Πλοῦτος. Ipſe unus, vel invitis * Heſiodo & Homero, atque ipſo adeo Iove, * πατὴρ ἀνδρῶν

τε

tur, iiſdem initiati ſacris. Dicuntur autem παρὰ τὸ μυέω, quod eſt initio, quod à μύω, id eſt, occulto arcana myſteriorum, quæ nefas erat revelare, dicitur.

Sed quoniam] Alluſit ad partes laudatorii generis, quod à nativitate ſolet incipere.

Muſis bene juvantibus] Alludit ad morem ſcriptorum, ut ſignificet rem fore poëticam ac fabuloſam.

Chaos, neque Orcus] Ad hos veluti antiquiſſimos deos Heſiodus refert omnium deorum genus in Theogonia.

Sed Πλοῦτος] i.e. divitiæ: quanquã ea vox apud Grecos ſit maſculini generis, & numeri ſingularis. Hunc veluti deũ inducit Ariſtophanes.

Heſiodo & Homero] Nam apud utrumque ſæpius eſt hoc hemiſtichium de Jove.

Πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε] Id eſt, Pater hominumque deùmque.

τι θεῶν τι. Cujus unius nutu, ut olim, ita nunc quoque ſacra prophanaque omnia ſurſum deorſum miſcentur. Cujus arbitrio bella, paces, imperia, conſilia, judicia, comitia, connubia, pacta, fœdera, leges, artes, ludicra, ſeria, jam ſpiritus me deficit, breviter, publica privataque omnia mortalium negocia, adminiſtrantur. Citra cujus opem, totus ille poëticorum numinum populus, dicam audacius, ipſi quoque * dii ſelecti, aut omnino non eſſent, aut certe * οἰκόσιτοι ſane quam frigide victitarent. Quem quiſquis iratum habuerit, huic * ne Pallas quidem ſatis auxilii tulerit. Contra, quiſquis

Dii ſelecti] Nam priſci Theologi gentilium, duodecim deos ſelectos, hoc eſt, ſummos, habebant, veluti primates in tanta deorum turba.

Οἰκόσιτοι] Οἶκος domus, σῖτον cibus. Unde qui domi capiunt cibum, & de ſuo vivunt, οἰκόσιτοι vocantur. Porro ſunt qui ob parſimoniam domi tenuiſſimo utantur victu, eoque libenter foris pranſitant.

Ne Pallas quidem] Palladem potiſſimum nominat, quod dea ſapientiæ, ſtultitiæ ſit inviſa, vel quod illa ſtrenua ſit bellatrix, & patrem defenderit adverſus gigantes.

Τῦτυ

quis propitium, is vel ſummo Iovi cum ſuo fulmine mandare laqueum poſſit. * Τȣ́τȣ πατρὸς εὔχομαι εἶναι. Atque hic quidem me progenuit non è cerebro ſuo, quemadmodum tetricam illam ac torvam Palladem Jupiter, verum * ex Neotete nympha, multo omnium venuſtiſſima pariter ac feſtiviſſima. Neque rurſum id triſti illi alligatus conjugio, quomodo * faber ille claudus natus eſt, verum, quod non paulo ſuavius, * ἐν φιλότητι μιχθεὶς, quemadmodum noſter ait Home-

Τȣ́τȣ πατρὸς εὔχομαι εἶναι] Id eſt, Hujus patris glorior eſſe. Hemiſtichium eſt ſolenne apud Homerum.

Ex Neotete] Id eſt, ex Juventute, id enim ſonat Græce Neotes. Innuit autem, ex divitiis & juventute naſci potiſſimum ſtultitiam.

Faber ille] Vulcanum ſignificat ridiculum, & tamen ex matrimonio natum, puta Jovis & Junonis.

Ἐν φιλότητι μιχθεὶς] Id eſt, in amore mixtus. Eſt autem hemiſtichium ſolenne apud Homerum, quoties ſignificat furtivum concubitum, extra matrimonium. Qui in opere ex profeſſo ludicro & ridiculo inquirunt articulos hæreticos, quin hunc criminantur locum, qui toties deos ac deas commemorat? cujuſmodi loci ſunt alii quoque complures.

Homerus. Genuit autem, ne quid erretis, non Ariſtophanicus ille Plutus, jam *capularis, jam oculis captus, ſed quondam integer adhuc * calidusq; juventa, neq; juventa ſolum, verum multo magis nectare, quod tum forte in deorum convivio largius ac meracius hauſerat. Quod ſi locum quoque natalem requiritis, quandoquidem id hodie vel in primis ad nobilitatem intereſſe putant, quo loco primos edideris vagitus, ego nec in * erratica Delo, * nec in undoſo mari, nec * ἐν σπέσσι γλαφυροῖσι

ſum

Quod ſi illic agnoſcunt jocum & ſtultitiæ perſonam, quur non idem faciunt in cæteris? Quum plures nominantur dii, pro joco ducunt: quum tribus verbis attingitur monachorum majeſtas, nutat univerſa eccleſia.

Capularis [Capulares dicuntur ſenes decrepiti. Talis autem inducitur Plutus apud Ariſtophanem.

Caliduſque juventa] Alluſit ad illud Horatian. Non ego hæc ferrem calidus juventa.

Erratica Delo] Hic natus fuit Apollo cum ſua ſorore, quorum beneficio inſula prius fluitans, cœpit immobilis eſſe.

Nec in undoſo mari] Nam hinc fingitur nata Venus.

Ἐν σπέσσι γλαφυροῖσι] Id eſt, in ſpecubus cavis.

ſum edita, ſed in ipſis inſulis Fortunatis, ubi * ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα omnia proveniunt. In quibus neque labor, neque ſenium, neque morbus eſt ullus, nec uſquam in agris *aſphodelus, malva, ſquilla, lupinumve, aut ſaba, aut aliud hoc genus nugarum conſpicitur. Sed paſſim oculis, ſimulque naribus, ad-

cavis. Eſt hoc carmen in primo Odyſſeæ libro, tum alias crebrum apud Homerum.

Ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα] Id eſt, Inſeminata & inarata, hoc eſt, citra ſationem & citra arationem. Eſt autem proverbium quoties utilitas contingit citra laborem. Eſtque apud Lucianum in P. raſito, & item in Rhetorum præceptore, ſumptum ex Homeri Odyſſeæ lib. 9. Οὔτε φυτεύουσι χερσὶ φυτὸν, οὔτ' ἀρόωσιν, Ἀλλὰ τά γ' ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα πάντα φύονται. id eſt, Neque plantant manibus plantam, neque arant, ſed inſeminata & inarata omnia creſcunt.

Aſphodelus, malva] Hæc ſunt vilia, ac plebeiis menſis apta, quæ Lucianus ſcripſit naſci in inſulis Fortunatis. odit igitur hæc, veluti ſobria & tetricis apta. De aſphodelo & malva, Heſiodus in opere cujus titulus, Ἔργα καὶ ἡμέραι. Οὐδ' ὅσον ἐν μαλάχῃ καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ. i. e. Neque in malva & aſphodelo magna utilitas. Lupini meminit Lucianus.

Moly

adblandiuntur * moly, * panaces, * nepenthes, amaracus, ambroſia, lotus, roſa, viola, hyacinthus, Adonidis horti. Atque in his quidem nata deliciis, nequaquam à fletu ſum auſpicata vitam, ſed protinus blande * arriſi matri.

Moly] Herbæ ſunt fabuloſæ. De moly meminit Homerus Odyſſ. κ. quod dicit Mercurium dediſſe Vlyſſi, ut à veneficiis Circes tutus eſſet. Verſus Homeri ſunt: Ὣς ἄρα φωνήσας πόρε φάρμακον Ἀργειφόντης, Ἐκ γαίης ἐρύσας καί μοι φύσιν αὐτοῦ ἔδειξεν. Ῥίζῃ μὲν μέλαν ἔσκε, γάλακτι δὲ εἴκελον ἄνθος. Μῶλυ δέ μιν καλέουσι θεοί, χαλεπὸν δέ τ' ὀρύσσειν Ἀνδράσι γε θνητοῖσι, θεοὶ δέ τε πάντα δύνανται]. Id eſt, Sic igitur dicens: dedit medicamen Mercurius, Ex terra trahens, & mihi naturam ipſius monſtravit. Radix quidem nigra erat, lacti autem ſimilis flos. Moly autem ipſum vocant dii. Difficile autem fodere viris mortalibus, dii autem omnia poſſunt.

Panaces] Dicitur efficax adverſus omnes morbos: unde, ut Plin. dicit, nomen habet. πᾶν omne, ἄκεσις medela, & ἀκέω medeor.

Nepenthes] Nepenthes triſtitiam diſcutit in conviviis: cætera nota ſunt.

Arriſi matri] Vulgus riſum tribuit ſtultis. Alluſit autem ad hoc, quod prima vox hominis eſt ploratus. Et tamen legimus, quoſdam

natos

tri. Jam vero non invideo * τῷ ὑπάτῳ Κρονίωνι *capram altricem,cum me duæ lepidiſſimę nymphę ſuis aluerint mammis, * Methe Baccho progenita,& * Apædia Panos filia. Quas hic quoque in cæterarum comitum ac pediſequarum mearum conſortio videtis ; quarum mehercle nomina, ſi voletis cognoſcere, ex me quidem non niſi Græce audietis. Hæc nimirum quam ſublatis ſuperciliis conſpicamini, * φιλαυτία eſt. Huic, quam velut ardentibus oculis, ac plaudentem manibus videtis, κολα-

natos ſtatim arriſiſſe matri. quod ſignum putant auſpicatiſſimum.

Τῷ ὑπάτῳ Κρονίωνι] Id eſt, ſummo Jovi, quem Saturnium, hoc eſt, Saturni filium, vocant. Eſt autem Hemiſtichium Homericum.

Capram altricem] Jupiter in Creta clam eſt educatus lacte capræ, cujus cornu inter aſtra poſuit non ingratus alumnus.

Methe] i.e. temulentia: nam id Græce μέθη, cui apte tribuit patrem Bacchum vini autorem.

Apædia] Id eſt, Imperitia. Pan autem craſſus & agreſtis eſt, juxta fabulas.

Φιλαυτία] Id eſt, amor ſui. Quanquam Græca vox fœminini generis eſt. Hanc ſublatis ſuperciliis fecit ob arrogantiam.

Κολα-

* κολακία nomen Hæc ſemiſomnis ac dormitanti ſimilis * λήθη vocatur. Hæc cubito utroque innitens , conſertiſque manibus, * μισοπονία dicitur. Hæc roſeo revincta ſerto , & undique delibuta unguentis,* ἡδονή: hæc lubricis & huc atq; illuc errantibus luminibus,* ἄνοια dicitur. Hæc nitida cute, probeque ſaginato corpore,* τρυφὴ nomen habet. Videtis & deos duos, puellis admixtos,quorum alterum * κῶμον vocant , alterum * νήγρετον ὕπνον. Hujus,inquam,famulitii fidelibus auxiliis genus omne rerum meæ

Κολακία] Id eſt, adulatio. cujus eſt applaudere.

Λήθη] Oblivio.

Μισοπονία] Id eſt,odium laborum. vitium, contrarium induſtriæ , quam Græci vocant φιλοπονίαν.

Ἡδονὴ] Id eſt, voluptas.

Ἄνοια] Id eſt, amentia.

Τρυφὴ] Id eſt, delicium.

Κῶμον] Comum Græci deum faciunt temulentiæ & intemperantiæ , ac juvenilium compotationum.

Νήγρετον ὕπνον] Id eſt, altiſſimum ſomnum, ſic enim vocat Homerus ſomnum unde quis experge fieri non poſſit.

*Αλ-

meæ ſubjicio ditioni, ipſis etiam imperans imperatoribus. Genus, educationem, & comites audiſtis. Nunc ne cui ſine cauſa videar mihi deæ nomen uſurpare, quantis commoditatibus deos ſimul & homines afficiam, quamq; late meum pateat numen, arrectis auribus accipite. Etenim ſi non inſcite ſcripſit quidam, hoc demum eſſe deum, juvare mortales: &, ſi merito in deorũ ſenatum aſciti ſunt, qui vinum, aut frumentum, aut unam aliquam hujuſmodi commoditatem mortalibus oſtenderunt: cur non ego jure, deorum omnium * ἄλφα dicar, habearque, quæ una omnibus largior omnia? Principio quid eſſe poteſt vita ipſa vel dulcius vel precioſius? At hujus exordium cui tandem acceptum ferri convenit, niſi mihi? Neque enim aut * ὀβριμοπάτρης haſta Palladis,

"Αλφα] Id eſt, alpha, ita per jocum ſignificant primum, quod literis olim notarent numeros. Unde illud, Ego ſum α & ω.

Ὀβριμοπάτρης] Hoc epitheton Homerus tribuit Palladi, quod fortem ac potentem habeat patrem Jovem. Eſt autem tetrica Pallas maxime cum vibrat haſtam.

ladis, aut * νεφεληγερέτȣ Jovis * ægis, hominum genus progignit, vel propagat. Verum ipſe deum pater, atque hominum rex, qui totum nutu tremefactat olympum, fulmen illud triſulcum ponat oportet, & vultum illum * Titanicum, quo, cum lubet, Deos omneis territat; planeque hiſtrionum more, aliena ſumenda miſero perſona, ſi quando velit id facere, quod nunquam non facit, hoc eſt, * παιδοποιεῖν. Jam vero Stoici ſe diis proximos autumant. At date mihi ter quaterque, aut ſi libet, ſexcenties Stoi-

Νεφεληγερέτȣ] Id eſt, nubium congregatoris: ſic enim ſubinde appellat Homerus, ὦ νεφεληγερέτα Ζεῦ.

Aegis] Eſt clypeus Jovis, ex pelle capræ altricis. hanc obtendit cum ſævit; cum amat, deponit.

Titanicum] Id eſt, torvum: nam Titanes vocantur antiquiſſimi deorum. Porro ſenes tetrici dicuntur τιτανῶδες ἐνιδόντες, id eſt, Titanicum obtuentes, qui torvo truculentoque ſunt aſpectu.

Παιδοποιεῖν] Παῖς puer, ποιεῖν facere. hoc eſt, liberis creandis operam dare. ſic verecunde vocant τὸ habere rem cum muliere.

Dogma-

Stoicum; tamen huic quoque, ſi non barba, inſigne ſapientiæ, etiamſi cum hircis commune, certe ſupercilium erit ponendum, explicanda frons, abjicienda * dogmata illa adamantina, ineptiendum ac delirandum aliquantiſper. In ſumma, me, me inquam, ſapiens ille accerſat oportet, ſi modo pater eſſe velit. Et cur non apertius meo more vobiſcum fabuler? Quæſo num caput, num facies, num pectus, num manus, num auris, quæ partes honeſtæ putantur, progenerant deos aut homines? Non opinor. imo ea pars, adeo ſtulta, adeoque ridicula, ut nec nominari citra riſum poſſit, humani generis eſt propagatrix. Is demum eſt ſacer ille fons, unde vitam hauriunt omnia, verius quam ille * Pythagoricus

Dogma'a] Id eſt, decreta: ſic enim vocantur placita philoſophorum. Adamantina vocat, quod certiſſima habeantur.

Pythagoricus] Alluſit ad carmen vulgatiſſimum Pythagoræ. Ναὶ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετρακτὺν Παγὰν ἀενάου φύσεως. id eſt, Per animæ noſtræ dantem quaternionem Fontem perpetuæ naturæ.

Recla-

goricus quaternio. Age vero, qui vir obſecro matrimonii capiſtro velit præbere os, ſi, quemadmodum iſti ſapientes facere conſueverunt, prius eius vitæ incommoda ſecum perpenderit; aut quæ tandem mulier virum admiſſura ſit, ſi partus periculoſos labores, ſi educationis moleſtiam, vel norit, vel cogitarit? Porro ſi coniugiis debitis vitam, conjugium autem debetis ἀνοίᾳ pediſequæ; mihi nimium quid debeatis, intelligitis. Tum quæ, ſemel hæc experta, denuo repetere velit, niſi λήθης præſens numen adſuerit? Neque vero id Venus ipſa vel * reclamante Lucretio unquam inficias iverit, ſine noſtri numinis acceſſione, ſuam vim mancam atque irritam eſſe. Itaque ex noſtro illo temulento ridiculoque luſu proveniunt & ſupercilioſi philoſophi, in quorum locum nunc ſucceſſère quos * vulgus monachos appellat, & purpurei

Reclamante Lucretio] Nam is carmine ſuo tribuit Veneri rerum omnium gigenndarum vim ac principatum.

Vulgus monachos] Quod olim apud Hebræos erant

purei reges, & pii ſacerdotes, & ter ſanctiſſimi pontifices. Poſtremo totus etiam ille deorum poeticorum cœtus, adeo frequens, ut turbam vix jam ipſe capiat olympus, tametſi ſpacioſiſſimus. * At ſane parum ſit, mihi vitæ ſeminarium ac fontem deberi, niſi quicquid in omni vita commodi eſt, id quoque totum oſtendero mei muneris eſſe. Quid autem hæc? num omnino vita videtur appellanda, ſi voluptatem detraxeris? * Applauſiſtis. Equidem ſciebam neminem veſtrum ita ſapere, * vel deſipere magis, imo ſapere potius, ut in hac eſſet ſententia.

erant filii prophetarum, quod apud Græcos & Indos philoſophi, hoc apud Chriſtianos monachi videntur eſſe.

At ſane parum] Oſtendit ſtultitia, vitæ initium ſibi deberi. nunc demonſtrat, & omnia vitæ commoda à ſe proficiſci.

Applauſiſtis] Innuit, ſtultis ita maxime videri, vitam abſque vulgaribus iſtis voluptatibus non eſſe expetendam.

Vel deſipere potius] Quanto cum decoro perſonæ variat correctionem? Porro quod aliis eſt deſipere, id eſt ſtultitiæ ſapere.

Vt de-

tentia. Quanquam ne Stoici quidem ipſi voluptatem aſpernantur : tametſi ſedulo diſſimulant , milleque conviтiis eam apud vulgus dilacerant ; nimirum * ut deterritis aliis, ipſi prolixius fruantur. Sed dicant per Jovem , quæ tandem vitæ pars eſt non triſtis , non infeſtiva, non invenuſta , non inſipida , non moleſta, niſi voluptatem , id eſt, ſtultitiæ condimentum , adjunxeris? Cujus rei cum ſatis idoneus teſtis eſſe poſſit ille nunquam ſatis laudatus Sophocles, cujus extat pulcherrimum illud de nobis elogium , * Ἐν τῷ φρονεῖν γὰρ μηδὲν, ἥδιστος βίος, tamen agè rem omnem ſingulatim aperiamus. Principio quis neſcit primam homi-

Vt deterritis aliis] Alluſit ad Philoxenum , in pulpamentum naſi mucum emungere ſolitum , ut aliis averſantibus cibum , ipſe ſolus veſceretur.

Ἐν τῷ φρονεῖν γὰρ μηδὲν, ἥδιστος βίος] Verſus eſt ſenarius jambicus. id eſt, in nihil ſapiendo vita jucundiſſima. Ni fallor, verba ſunt Aiacis, dolentis quod ab inſania reſipuerit. Eſt ſimilis fabella apud Horatium de quodam Argivo, expoſtulante cum amicis , quod illorum opera reſtitutus eſſet ab inſania.

Τὸ

hominis ætatem multo lætiſſimam multoque omnibus gratiſſimam eſſe? Quid eſt enim illud in infantibus, quod ſic exoſculamur, ſic amplectimur, ſic fovemus, ut hoſtis etiam huic ætati ferat opem; niſi ſtultitiæ lenocinium? quod data opera prudens natura, recens natis adjunxit, ut aliquo voluptatis velut autoramento, & educantium labores delinire queant, & tuentium favores eblandiantur. Deinde quæ ſuccedit huic adoleſcentia, quam eſt apud omnes gratioſa, quam illi candide ſavent omnes, quam ſtudioſe provehunt, quam officioſe porrigunt auxiliares manus? At unde quæſo iſta juventæ gratia? unde, niſi ex me? cujus beneficio quam minimum ſapit, atque ob id quam minime ringitur. Mentior, niſi mox, ubi, grandiores facti, per rerum uſum ac diſciplinas virile quiddam ſapere cœperint, continuo defloreſcit formæ nitor, langueſcit alacritas, frigeſcit lepos, labaſcit vigor. Quoque longius à me ſubducitur, hòc minus minuſque vivit, donec ſuccedat

* τὸ χαλεπὸν γῆρας, i. e. moleſta ſenectus, non jam aliis modo, verum etiam ſibimet inviſa. Quæ quidem prorſus nulli mortalium foret tolerabilis, niſi rurſum tantorum miſerta laborum dextra adeſſem, & quemadmodum dii poëtarum ſolent pereuntibus * aliqua metamorphoſi ſuccurrere, itidem ego quoque * jam capulo proximos denuo, quoad licet, ad pueritiam revocarem. Unde non abs re vulgus eos* παλίμπαιδας appellare conſuevit. Porro ſi quis transformandi rationem requirat, ne id quidem celarim. * Ad Lethes noſtræ fontem

Τὸ χαλεπὸν γῆρας] Id eſt, moleſta ſenectus. Nam id epitheti ſubinde tribuit illi Homerus.

Aliqua metaphormoſi] Id eſt, transformatione, ut Phaëtontem in cygnum, Alcyonem in avem transformant.

Iam capulo] Id eſt, morti: unde & capulares ſenes vocantur, admodum confecti ætate. Capulus autem eſt loculus, quo cadavera efferuntur.

Παλίμπαιδας] Id eſt, iterum pueros; quod ad pueritiam rediiſſe videntur. Notum eſt proverbium, Bis pueri ſenes; ad quod alluſit.

Ad Lethes] Quoniam paulo ſuperius Lethen, id eſt, Oblivionem, unam ex ſuis fecit pediſequis. Innuit autem, ſenes obliviosos eſſe

ſontem (nam in inſulis Fortunatis oritur : ſiquidem apud inferos tenuis modo rivulus labitur) eos produco, ut ſimul atque illic longa potarint oblivia, paulatim dilutis animi curis repubeſcant. At iſti iam delirant, inquiunt, jam deſipiunt. Eſto ſane. Sed iſtuc ipſum eſt repueraſcere. An vero aliud eſt puerum eſſe, quam delirare, quam deſipere? An non hoc vel maxime in ea delectat ætate, quod nihil ſapit? Quis enim non ceu portentum oderit atque execretur puerum [virili ſapientia? Aſtipulatur & vulgo jactatum proverbium, * Odi puerulum præcoci ſapientia. Quis autem ſuſtineret habere commercium aut conſuetudinem cum eo ſene, qui ad tantam rerum experientiam, parem animi vigorem judiciique acrimoniam adiunxiſſet? Itaque delirat ſenex meo mune-

eſſe, & ob id jucundius vivere, quod multorum vitæ malorum non meminerint.

Odi puerulum] Senarius eſt proverbialis, & citatur ab Apuleio, in Apologia magiæ ſecunda. Præcox autem dicitur qui ante tempus matureſcit.

munere. Sed tamen delirus iſte meus interim miſeris illis curis vacat, quibus ſapiens ille diſtorquetur. Interim non illepidus eſt compotor. Non ſentit vitæ tædium, quod robuſtior ætas vix tolerat. Nonnunquam cum ſene Plaútino * ad tres illas literas revertitur, infeliciſſimus, ſi ſapiat. At interim meo beneficio felix, interim amicis gratus, ne congerro quidem infeſtivus. Quandoquidem & apud Homerum è Neſtoris ore fluit oratio * melle dulcior, cum Achillis ſit amarulenta; & apud eundum ſenes in mœnibus conſidentes * τὴν λειριόεσσαν vocem edunt.

Ad tres literas] Ita quidam ſenex apud Plautum ait, ſe tres didiciſſe literas, a, m, o. Sic enim innuit ſe cœpiſſe amare.

Melle dulcior] Sic enim ſcripſit Homerus Ili. *α*.

Τὴν λειριόεσσαν] Id eſt, floridam. Sic enim ait Iliad. *γ* de ſenibus ſedentibus ἐπὶ σκαίησι πύλησιν ὦπα λειριόεσσαν ἰῶσι, id eſt, ſuper Scæas portas vocem floridam mittunt. Eſt autem tacita alluſio ad λῆρον, quod nugas ſignificat; Minimum diſcrimen eſt inter λῆρον & λείριον, id eſt, inter nugas & florem.

Ὡς

dunt. Quo quidem calculo ipſam etiam ſuperant pueritiam, ſuavem quidem illam, ſed infantem, ac præcipuo vitæ oblectamento, puta garrulitate, carentem. Addite huc, quod pueris quoque gaudeant impenſius ſenes, ac pueri viciſſim ſenibus delectentur, * ὡς αἰεὶ τὸν ὅμοιον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὅμοιον. Quid enim inter illos non convenit, niſi quod hic rugoſior, & plures numerat natales? Alioqui capillorum albor, os edentulum, corporis modus minor, lactis appetentia, balbuties, garrulitas, ineptia, oblivio, incogitantia, breviter omnia cætera, congruunt. Quoque magis accedunt ad ſenectam, hoc propius ad pueritiæ ſimilitudinem redeunt, donec puerorum ritu, citra vitæ tædium, citra mortis ſenſum, emigrant è vita. Eat nunc qui volet & hoc meum beneficium cum reliquorum deorum metamorphoſi comparet. Qui quid irati faciant, non libet commemorare: ſed quibus quam

ma

*Ὡς αἰεὶ τὸν ὅμοιον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὅμοιον] Id eſt, ut ſemper ſimilem ducit deus ad ſimilem. Verſus eſt Homericus ex Iliados ϛ.

maxime propitii ſunt, eos ſolent in arborem, in avem, in cicadam, aut etiam in ſerpentem transformare: quaſi vero non iſtud ipſum ſit perire, aliud fieri! Ego vero hominem eundem optimæ ac feliciſſimæ vitæ parti reſtituo. Quod ſi mortales prorſus ab omni ſapientiæ commercio temperarent, ac perpetuo mecum ætatem agerent, ne eſſet quidem ullum ſenium, verum perpetua juventa fruerentur felices. An non videtis, tetricos iſtos, & vel philoſophiæ ſtudiis, vel ſeriis & arduis addictos negociis, plerumque priuſquam plane juvenes ſint, jam conſenuiſſe, videlicet curis, & aſſidua acrique cogitationum agitatione, ſenſim ſpiritus & ſuccum illum vitalem exhauriente; Cum contra Moriones mei pinguiculi ſint, & nitidi, & bene curata cute plane * χοῖροι, quod ajunt, Ἀκαρνάνιοι, nunquam profecto ſenectutis incommodum ullum ſenſuri, niſi nonnihil, ut

Χοῖροι Ἀκαρνάνιοι] Id eſt porci Acarnanii, in delicatos ac nitidos dicebatur: fortaſſis quod ea regio pinguiſſimos mitteret porcellos.

De

ut ſit, ſapientum contagio inficerentur. Adeo nihil patitur hominum vita omni ex parte beatum eſſe. Accedit ad hæc vulgati proverbii non leve teſtimonium, quo dictitant, Stultitiam unam eſſe rem, quæ & juventam alioqui fugaciſſimam remoretur, & improbam ſenectam procul arceat. Vt non temere * de Brabantis populari ſermone jactatum ſit, Cum cæteris hominibus ætas prudentiam adſerre ſoleat, hos quo propius ad ſenectam accedunt, hoc magis atque magis ſtulteſcere. Atqui hac gente non eſt alia vel ad communem vitæ conſuetudinem feſtivior, vel quæ minus ſentiat ſenectutis triſtitiam. His quidem ut loco, ita & vitæ inſtituto confines ſunt * Hollandi mei. Cur enim non meos

De Brabantis] Nulla natio, nec humanior nec melior quam Brabantorum. Verum ob perpetuam hilaritatem, quam illis nec ſenecta adimit, dictum eſt hoc joco vulgari proverbium, Brabantus quo natu grandior, hoc ſtultior.

Hollandi mei] Et hæc laudatiſſima gens eſt. tamen ob ingenii ſimplicitatem, & mores mi-

meos appellem, uſque adeo ſtudioſos mei cultores, ut inde vulgo cognomen emeruerint? cujus illos adeo non pudet, ut hinc vel præcipue ſeſe jactitent. Eant nunc ſtultiſſimi mortales, & * Medeas, Circes, Veneres, Auroras, * & fontem, neſcio quem, requirant, quo ſibi juventam reſtituant, cum id ſola præſtare & poſſim & ſoleam. Apud me ſuccus eſt ille mirificus, quo Memnonis filia Tithoni avi ſui juventam prorogavit. Ego ſum Venus illa, cujus favore Phaon ille repubuit, ita ut à Saphone tantopere deamarè-

tur

nime fucatos, vulgo ſtulti vocantur, proverbio jocoſo. Porro quod dicit, mei, non ad Eraſmum qui Hollandus eſt, ſed ad ſtultitiæ perſonam referri debet.

Medeas, Circes, Veneres, Auroras] Medea magicis herbis ſenibus revocavit juventam. Circe item ſua virga ſuoque poculo vertebat homines in quas vellet formas. Venus Phaonem ex ſene fecit adoleſcentem elegantiſſimum, adeo ut poſtea à Saphone deamaretur. Aurora ſucco ſuo juventutem produxit in plurimos annos ſuo Tithono.

Et fontem neſcio quem] Significat fontem juventutis appellatum, in quem ingreſſi ſenes repubeſcant.

Meum

tur. Meæ ſunt herbæ ſi quæ ſunt, mea precamina, meus ille fons, qui non ſolum revocat elapſam adoleſcentiam, ſed, quod eſt optabilius, perpetuam ſervat. Quod ſi omnes huic ſententiæ ſubſcribitis, adoleſcentiâ nihil eſſe melius, ſenectute nihil deteſtabilius, quantum mihi debeatis, videtis opinor, quæ tantum bonum retineam, tanto excluſo malo. Sed quid adhuc de mortalibus loquor? Cœlum omne luſtrate, & mihi * meum nomen opprobret, licebit, quicunque volet, ſi quem omnino deorum repererit non inſuavem & aſpernabilem, niſi meo numine commendetur. Etenim cur * ſemper ephebus & comatus Bacchus? nempe quia vecors ac temulentus conviviis, ſaltationibus, choreis, luſibus vitam omnem tranſigens, ne tantulum quidem habet cum Pallade commercii. Denique tantum abeſt, ut ſapiens haberi poſtulet, ut ludi-

Meum nomen] Id eſt, Stultam me vocet.

Semper ephebus] Veteres Bacchum puerili ſpecie & promiſſis capillis fingebant, teſte Macrobio.

* ludibriis ac jocis coli gaudeat. Neque proverbio offenditur, quod illi Fatui cognomentum attribuit, id eſt hujuſmodi, * Μωρύχου μωρότερος. Porro Morycho nomen verterunt, quod illum, pro templi ſoribus ſedentem, muſto ficiſque recentibus agricolarum laſcivia conſueverit oblinere. Tum autem quid non ſcommatum in hunc * vetus jacit comœdia? O inſulſum, inquiunt, deum, & dignum qui * ex inguine naſceretur. At quis non malit hic fatuus & inſulſus eſſe, ſemper feſtivus, ſemper pubeſcens, ſemper omnibus luſus ac voluptatem adſerens, quam vel * ἀγκυλομήτης ille Iupiter omnibus formida-

Ludibriis ac jocis] Sentit de perſonis, oſcillis, utribus unctis, de quibus meminit Vergilius in Georgicis.

Μωρύχου μωρότερος] Id eſt, Morycho ſtultior. Lege Chiliades Eraſmi, in quibus erudite juxta ac copioſe proverbium hoc explicatur.

Vetus jacit comœdia] Nam Ariſtophanes in Ranis ridiculum inducit Bacchum, Herculis ornatu ad inferos euntem, ut tragicos audiat.

Ex inguine] Nam Bacchus bis natus fingitur, ſemel ex matre, ſemel ex Jovis femore.

Ἀγκυλομήτης] Hoc cognomen Homerus ſub-

midabilis, vel * Pan ſuis tumultibus omnia ſenio vitians, vel * favillis oppletus Vulcanus, ac ſemper officinæ laboribus ſqualidus, aut Pallas etiam ipſa, ſua Gorgone & haſta terribilis, * καὶ αἰὲν ἐνορῶσα δριμύ? Cur ſemper puer Cupido, niſi quia nugator eſt, * καὶ μηδὲν ὑγιὲς neque facit neque cogitat? Cur aureæ Veneri ſemper vernat ſua forma? Nimirum, quia mecum habet affinitatem. unde & patris mei colorem vultu refert, atque hac de cauſa eſt apud Homerum † χρυσῆ Ἀφροδίτη.
Deinde

ſubinde tribuit Jovi, quod aliud oſtendat, & aliud habeat in animo.

Pan] Is deus putatur immittere ſubitos terrores, qui Panici vocantur, & ſenex fingitur.

Favillis] Quod faber ſit ærarius.

Καὶ αἰὲν ἐνορῶσα δριμύ] Id eſt, Semper intuens torve. ſic enim apud Lucianum Cupido ait, ſe deterreri, ne Palladem adeat, quod ſemper ſit torvis oculis.

Μηδὲν ὑγιές] Id eſt, nihil ſanum. Eſt Græcis proverbium, cum omnia ſcelerata ac ſtulta ſignificant.

Χρυσῆ Ἀφροδίτη] Id eſt, Aurea Venus. Sic enim vocat Homerus, tum Iliad. ε. tum alib frequenter.

Deinde * perpetuo ridet, ſi quid modo poëtis credimus, aut horum æmulis ſtatuariis. Quod numen unquam religioſius coluere Romani, quam Floræ omnium voluptatum parentis? Quanquam ſi quis etiam tetricorum deorum vitam diligentius requirat ab Homero, reliquiſque poetis, reperiet ſtultitiæ plena omnia. Quid enim attinet reliquorum facta commemorare, cum Jovis ipſius fulminatoris amores ac luſus probe noritis? cum ſevera illa Diana oblita ſexus, * nihil aliud quam venetur, * Endymionem interim deperiens? Verum illi ſua facinora à

Perpetuo ridet] Sic eam fingit Homerus multis locis, unde φιλομμειδὴς dicitur. Theocritus in Cerioclepta, χ᾽ ἁ μάτηρ γελάσασα. id eſt, Et mater, Venus videlicet, ridens. & idem in Daphnide, ἦλθε γε μὰν ἀδεῖα ϗ ἡ Κύπρις γελάοισα. id eſt, Venit dulcis Venus ridens. & Vergilius: Olli ſubridens.

Nihil aliud quam venetur] Id eſt, tantum venetur. Sic Quintilianus: Nihil aliud quam flebat.

Endymionem] Nota eſt fabula de Luna ad Endymionem deſcendente.

Momo

ra à * Momo audiant malim, à quo ſæpius quondam audire ſolebant. Sed hunc nuper irati una cum * Ate in terras præcipitem dederunt, quod ſapientia ſua felicitati deorum importunus obſtreperet. Neque mortalium ullus exulem dignatur hoſpitio, tantum abeſt, ut illi in principum aulis ſit locus, in quibus tamen mea * Κολακεία primas tenet, cui cum Momo non magis convenit, quam cum agno lupis. Itaque ſublato illo, jam multo licentius ac ſuavius nugantur dii, vere * ῥᾷον ἄγοντες, ut inquit Homerus, nullo

Momo] Is deus eſt reprehenſionis apud Platonem. Hunc Lucianus fingit libere adverſus Jovem, & alios deos, loquentem in concilio. Et vetus eſt fabula, illum Palladis, Vulcani, ac Promethei carpſiſſe opera.

Ate] Græce ſonat, noxa. Hanc Homerus fingit à Jove in terram deturbatam, & hujus opera inter mortales diſſidia naſci.

Κολακεία] Id eſt, adulatio. quam pediſequam fecit, & digito monſtrat.

Ῥᾷον ἄγοντες] Id eſt, facilius agentes. Sic & Terentius: quæ vos facillime agitis. de divitibus loquens, quorum vita facilior & expedita. Theocritus item in Cyclope. Οὕτω γῶν ῥάϊςα διᾶγ' ὁ Κύκλωψ ὁ πὰρ ἡμῖν. i. Sic igi-

lo videlicet cenſore. Quos enim non præbet jocos * ficulnus ille Priapus? Quos non ludos exhibet furtis * ac præſtigiis ſuis Mercurius? Quin & Vulcanus ipſe in deorum conviviis * γελωτοποιὸν agere conſuevit, ac modo claudicatione, modo cavillis, modo ridiculis dictis exhilarare compotationem. Tum & Silenus ille

ſenex

tur facil!ime egit Cyclops apud nos.

Ficulnus ille] Alluſit ad Horatianum Priapum, quem ille ficulnum facit in Satyris. Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum. Tum Græcis quicquid contemnunt, ficulnum dicitur, ut in ſuis Chiliadib. teſtatur Eraſmus.

Ac præſtigiis] Lucianus narrat illum Vulcani forcipem furatum. Item Apollinis boves, tum & ſagittas, præſtigiis ademit.

Γελωτοποιὸν] Id eſt, morionem. ſic enim vocant Græci, qui riſum movere ſtudeat. Sic apud Homerum, Vulcanus in convivio deorum miniſtrat, & claudicatione riſum movet. Tum calicem porrigens matri, ridicula quædam loquitur, ut rixam diſcutiat inter Jovem & Junonem. Unde Homerus loquens de Vulcano Il. α. Ἄσβεστος δ' ἄρ ἐνῶρτο γέλως μακάρεσσι θεοῖσιν, Ὡς ἴδον Ἥφαιστον διὰ δώματα ποιπνύοντα. d eſt, Inextinguibilis igitur motus eſt riſus beatis diis, ut viderunt Vulcanum per domus ſervientem.

Senex

* ſenex amator,* τὴν κόρδακα ſaltare ſolitus,una cum Polyphemo * τὸ τρετανελό. Nymphis τὴν γυμνοποδίαν ſaltantibus. Satyri ſemicapri * Atellanas agitant. * Pan inſulſa quapiã cantiuncula riſum omnibus movet,quem ita malũt, quam ipſas audire muſas,præcipue cũ jam nectare cœperint madere. Porro quid ego nunc commemorem, quæ probe poti dii poſt convivium agitent? adeo mehercle ſtulta, ut ipſa nonnunquam à riſu

Senex amator] Hic nymphas perſequitur,& inſidiatur, apud Ovidium.

Τὴν κόρδακα] Cordax genus ridiculæ ſaltationis ac ruſticanæ, cujus meminit Lucianus in libro de ſaltatione, meminit & Pollux libro quarto, cap. decimotertio, περὶ εἰδῶν ὀρχήσεως.

Τὸ τρετανελό] Vox ficta, qua repræſentatur ſaltatio Cyclopis Polyphemi. unde & Horatius: Saltaret uti Cyclopa rogabat. Meminit Ariſtophanes in Pluto.

Τὴν γυμνοποδίαν] Et hoc ſaltationis genus à nuditate pedum dictum: γυμνὸν enim nudum, ποῦς pes dicitur. Meminit Lucianus.

Atellanas] Atellanæ, ſaltationis eſt genus, in quo obſcœnis geſticulationibus libido repræſentabatur, ab Atella civitate vocatum.

Pan] Nam & is fiſtulam habet, ſed agreſtem.

Har-

riſu temperare nequeam. At ſatius eſt, in his * Harpocratis meminiſſe, ne forte nos quoque * Corycæus aliquis deus auſcultet, ea narrantes, quæ Momus quidem impune proloquutus eſt. Sed jam tempus eſt, ut * ad Homericum exemplar relictis cœlitibus viciſſim in terram demigremus, quamque ibi nihil lætum, aut felix, niſi meo munere, diſpiciamus. In primis videtis, quanta providentia natura parens & humani generis opifex, illud caverit, ne uſquam deeſſet ſtultitiæ condimentum. Etenim cum Stoicis definitoribus nihil aliud ſit ſapientia, quam duci ratione: contra ſtultitia, affectuum arbitrio moveri: ne plane triſtis ac tetrica eſſet hominum vita, Iupiter quanto plus indidit affectuum quam

Harpocratis] Is erat ſilentii deus.

Corycæus] Græci proverbio Corycæos vocant, qui clanculum auſcultant, & explorant quid agatur. Vide in Chiliadibus.

Ad Homericum exemplar] Nam huic mos eſt, nunc quid agant dii in cœlo, nunc quid homines in terris, viciſſim miſcere narrationem.

Semiun-

quam rationis ? quaſi * ſemiunciam compares ad aſſem. Præterea * rationem in anguſtum capitis angulum relegavit, reliquûm omne corpus perturbationibus reliquit. Deinde duos quaſi tyrannos violentiſſimos uni oppoſuit: iram, quæ præcordiorum arcem obtinet, atque adeo ipſum vitæ fontem, cor: & concupiſcentiam, quæ ad imam uſque pubem latiſſime imperium occupat. Adverſus has geminas copias quantum valeat ratio, communis hominum vita ſatis declarat, cum illa, quod unum licet, vel * uſque ad ravim reclamat, & honeſti dictat formulas, verum hi laqueum regi ſuo remittunt, multoque odioſius obſtrepunt, donec jam ipſe quoque feſſus ultro cedit, ac manus dat. Cæterum quo-

Semiunciam ad aſſem] Id eſt, vigeſimam quartam partem ad totum. Ridicule autem meminit aſſis & unciæ, quæ ſunt ponderum nomina, cum de rebus animi loquatur.

Rationem in anguſtum] Sic Plato rationem in cerebro collocavit, iram in pectore, in inferioribus concupiſcentiam.

Vſque ad ravim] Id eſt, uſque ad raucedinem. Plautinum proverbium eſt.

Mox-

quoniam viro, adminiſtrandis rebus nato, pluſculum de rationis unciola erat aſpergendum, ut huic quoque pro virili conſuleret, me hic ſicut in cæteris in conſilium adhibuit, * moxque conſilium dedi me dignum, nempe uti mulierem adjungeret: animal videlicet, ſtultum quidem illud atque ineptum, verum ridiculum & ſuave, quo, convictu domeſtico, virilis ingenii triſtitiam ſua ſtultitia condiret atque edulcaret. Nam quod Plato dubitare videtur, utro in genere ponat mulierem, rationalium animantium, an brutorum, nihil aliud voluit, quam inſignem eius ſexus ſtultitiam indicare. Quod ſi qua forte mulier ſapiens haberi voluerit, ea nihil aliud egerit quam ut bis ſtulta ſit; perinde quaſi bovem aliquis ducat * ad ceroma, invita

Moxque conſilium] Si nugas quaslibet vocamus ad ſeriam ac ſeveram examinationem, quid magis impium quam hoc, tribuere ſtulticiæ, quod ſcriptura commemorat à Deo factum?

Ad ceroma] Vnguenti genus eſt, quo inungebantur athletæ.

Iſtinſ-

vita reluctanteque, ut aiunt, Minerva. Conduplicat enim vitium, quiſquis contra naturam virtutis ſucum inducit, atque alio deflectit ingenium. Quemadmodum, juxta Græcorum proverbium, ſimia ſemper eſt ſimia, etiamſi purpura veſtiatur: Ita mulier ſemper mulier eſt, hoc eſt ſtulta, quamcunque perſonam induerit Neque vero mulierum genus uſque adeo ſtultum arbitror, ut eam ob rem mihi ſuccenſeant, quod illis, & ipſa mulier & ſtultitia, ſtultitiam attribuam. Etenim ſi rem recta reputent via, hoc ipſum ſtulticiæ debent acceptum ferre, quod ſint viris multis calculis fortunatiores. Primum formæ gratiam, quam illæ merito rebus omnibus anteponunt, cuiuſque præſidio in tyrannos etiam ipſos tyrannidem exercent. Alioqui unde nam horror ille formæ, hiſpida cutis & barbæ ſylva, plane ſenile quiddam in viro, niſi à prudentiæ vitio? cum fœminarum, ſemper læves malæ, vox ſemper exilis, cutis mollicula, quaſi perpetuam quandam adoleſcentiam imitentur. Deinde quid aliud

optant

optant in hac vita, quam ut viris quam maxime placeant? Nonne huc ſpectant tot cultus, tot ſuci, tot balnea, tot compturæ, tot unguenta, tot odores, tot componendi, pingendi, fingendique vultus, oculos, & cutem artes? Jam, num alio nomine viris magis commendatæ ſunt, quam ſtultitiæ? Quid enim eſt, quod illi mulieribus non permittunt? At quo tandem autoramento, niſi voluptatis? Delectant autem fœminæ non alia re, quam ſtultitia. Id eſſe verum non ibit inficias, quiſquis ſecum reputarit, quas vir cum muliere dicat ineptias, quas agat nugas, quoties fœminea voluptate decreverit uti. Habetis igitur primum & præcipuum vitæ oblectamentum quo fonte proficiſcatur. Sed ſunt nonnulli, cum primis autem ſenes, bibaces quidem illi magis quam mulieroſi, qui ſummam voluptatem in compotationibus conſtituunt. Equidem an ſit ullum lautum convivium, ubi mulier non adſit, viderint alii. Illud certe conſtat, citra ſtultitiæ condimentum * nullum omnino ſuave eſſe. Adeo

eo ut, ſi deſit, qui ſeu vera, ſeu ſimulata ſtultitia riſum moveat, γελωτοποιὸν quempiam vel mercede conductum accerſant, aut ridiculum aliquem paraſitum adhibeant, qui ridendis, hoc eſt, dicteriis, ſilentium ac triſtitiam compotationis diſcutiat. Quorſum enim attinebat, tot bellariis, tot lauticiis, tot cupediis onerare ventrem, niſi & oculi pariter & aures, niſi totus animus, riſu, jocis, leporibus paſceretur. At * iſtiuſmodi tragematum ego ſum architectrix unica. Quanquam illa ipſa jam in conviviis ſolennia, * regem ſortiri talis, luſitare teſſeris, * philoteſiis invitare, certare * συμπεριφορᾶις, ad

Iſtiuſmodi tragematum] Tragemata vocant Græci, quæ Latini bellaria vocant, nempe ſecundæ menſæ delicias.

Regem ſortiri talis] Rex dicebatur qui ſingulis præſcribebat, quantum deberent bibere.

Philoteſiis] Græci φιλοτησίας vocant, quibus & hodie noſtrates utuntur, cum in amicitiæ ſignum prælibant alicui, ac deinde porrigunt poculum.

Συμπεριφορᾶις] Id eſt, circumlationibus. Sic enim vocant, cum dicendi, canendi, bibendique vices, ordine per omnes circumferuntur.

Ad

* ad myrtum canere; ſaltare, geſticulari, non à ſeptem Græciæ ſophis, verum à nobis, ad humani generis ſalutem reperta ſunt. Atqui omnium hujuſmodi rerum ea natura eſt, ut quo plus habent ſtultitiæ, hoc plus conferant vitæ mortalium; quæ ſi triſtis, * ne vita quidem appellanda videatur. Triſtis autem evadat oportet, niſi cognatum tædium hoc genus oblectamentis abſterſeris. Sed erunt fortaſſis, qui hoc quoque voluptatis genus negligant, & in amicorum charitate & conſuetudine acquieſcant; amicitiam dictitantes unam rebus omnibus anteponendam: quippe rem uſque adeo neceſſariam, ut * nec aër, nec ignis, nec aqua ma-

Ad Myrtum canere] Olim qui canere jubebatur, myrteum ramum accipere ſolitus erat ab eo qui ante cecinerat, atque is finita cantione tradebat ei quem vellet poſt ſe canere, ut copioſius explicat Eraſmus in ſuis Chiliadibus.

Ne vita quidem] Unde veteres vivere dicebant, genialiter agere lauteque. Catullus: Vivamus, mea Lesbia, atque amemus.

Nec aër nec ignis] Ita M. Tullius in Lælio de amicitia.

Et

magis : rurſus adeo jucundam , ut qui hanc de medio ſuſtulerit,ſolem ſuſtulerit:adeo deniq; honeſtam,ſiquid tamen hoc ad rem pertinet,ut nec ipſi philoſophi vereantur eam inter præcipua bona commemorare. Sed quid ſi doceo me hujus quoque tanti boni * & puppim eſſe & proram ? Docebo autem , non * crocodilitis , aut * ſoritis , * ceratinis,

Et puppim eſſe & proram] Proverbialiter dixit Præcipuũ authorem & fontem. Nam qui puppim ac prorã navis habet,totam habet navim.

Crocodilitis] Crocodilites genus eſt ſyllogiſmi captioſi, quem dialectici fingunt crocodilũm propoſuiſſe mulieri, cujus filium rapuerat. Si dixeris, inquit, verum, reddam tibi filium. Illa reſpondit, Non reddes. Et ergo redde, quia verum dixi. Imo, inquit, ſi reddidero , non dixeris verum.

Soritis] Sorites ſyllogiſmus eſt,quem Cicero vocat acervalem , quod acervandi paulatim ſingulis fallat. Ut: Decem nummi non faciunt divitem. quid ſi unum addas? quid ſi etiam unum? Ita fiet ut nunquam fias dives, ſi nunquam unus nummus facit divitem. Dicitur autem ἀπὸ τοῦ σωροῦ,id eſt,à cumulo ſive acervo.

Ceratinis] Quos Latini cornutos,cum è duobus quicquid reſponderis , in te retorquetur. Hujuſmodi ſyllogiſmis veteres dialectici ludebant. Dicitur autem ἀπὸ τοῦ κέρατος,i.e.cornu.

Poly-

nis, aut aliis id genus dialecticorum argutiis, ſed pingui, quod ajunt, Minerva rem digito propemodum oſtendam. Age, connivere, labi, cæcutire, hallucinari in amicorum vitiis, quædam etiam inſignia vitia pro virtutibus amare, mirarique, an non ſtultitiæ videtur affine? Quid cum alius exoſculatur nævum in amica, alium delectat * polypus Agnæ, cum filium * ſtrabonem appellat pætum pater? quid, inquam, hoc eſt, niſi mera ſtultitia? Clament terque quaterque, ſtultitiam eſſe: atqui hæc una Stultitia * & jungit, junctos & ſervat amicos. De mortalibus loquor, quorum nemo ſine vitiis naſcitur; optimus ille eſt, qui mini-

Polypus] Alluſit ad verſus Horatianos. Polypus vitium eſt narium grave olentium. Agnam vocat amicam.

Strabonem appellat pætum] Strabonem eſſe, vitium eſt oculorum diſtortorum. Pætum eſſe, levius eſt: nam pætis oculis pingebatur Venus, quod id videatur amatorium.

Et jungit, junctos] Et hoc carmen eſt Horatianum. Ut eſt illud: Nam vitiis nemo ſine naſcitur. Et illud: Quam aut aquila aut ſerpens Epidaurius.

Man-

minimis urgetur : cum interim inter ſapientes iſtos deos, aut omnino non coaleſcit amicitia, aut tetrica quædam & inſuavis intercedit, nec ea niſi cum pauciſſimis; nam cum nullis dicere religio eſt, propterea quod maxima pars hominum deſipit, imo nullus eſt, qui non multis modis deliret,& non niſi inter ſimiles cohæret neceſſitudo. Quod ſi quando inter ſeveros iſtos coïerit mutua benevolentia, ea certe haud quaquam ſtabilis eſt,nec admodum duratura, nimirum inter moroſos & plus ſatis oculatos,ut qui in amicorum vitiis tam cernunt acutum, quam aut aquila, aut ſerpens Epidaurius. At ipſi in propriis vitiis quam lippiunt, & quam non vident * manticam in tergo pendentem? Itaque cum ea ſit hominum natura, ut nullum ingenium reperiatur non magnis obnoxium vitiis;adde tantam animorum ac ſtudiorum diſſimilitudinem, tot

Manticam in tergo] Et hoc proverbium in eos, qui aliorum cernunt vitia, ſua non vident. Natum ex Æſopi fabula. Perſius : Ut nemo in ſeſe tentat deſcendere, nemo! Sed præcedentis ſpectatur mantica tergo.

Inter

tot lapſus, tot errata, tot caſus vitæ mortalis: quo pacto vel horam conſtabit * inter Argos iſtos amicitiæ jucunditas, niſi acceſſerit ea quam mire Græci ἐυήθειαν appellant? hanc ſeu ſtultitiam ſeu morum facilitatem vertas, licebit. Quid autem? an non Cupido, ille omnis neceſſitudinis autor & parens, prorſum oculis captus eſt? cui quemadmodum * τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται, itidem inter nos quoque efficit, ut ſuum cuiq; pulchrum videatur, ut * caſcus

Inter Argos iſtos] Argos vocat plus ſatis oculatos. Nam ut Ovid. ait: Cinctum luminibus centum caput Argus habebat.

Τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται] Id eſt, non pulchra pulchra videntur. Hemiſtichium eſt Theocriti de amante. Sic enim ait in Idyllio ζ. ἦ γὰρ ἔρωτι πολλάκις ὦ Πολύφαμε τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται. Id eſt, Etenim amori ſæpe, ô Polypheme, quæ non pulchra, pulchra videntur. Cæcus enim amor à poëtis fingitur; & τυφλοῦται τὸ φιλοῦν περὶ τὸ φιλούμενον, ut ait Plato; id eſt, Excæcatur amans circa amatum.

Caſcus caſcam] Id eſt, vetulus vetulam: Sic enim priſci Latini loquebantur. Eſtque proverbium.

Pupus

ſcus caſcam, perinde ut * pupus pupam, deamet. Hæc paſſim & fiunt & ridentur, ſed tamen hæc ridicula jucundam vitæ glutinant copulantque ſocietatem. Porro quod de amicitia dictum eſt, id multo magis de conjugio ſentiendum, quod quidem nihil eſt aliud quam individua vitæ conjunctio. Deum immortalem, quæ non divortia, aut etiam * divortiis deteriora paſſim acciderent, niſi viri fœminæque domeſtica conſuetudo, per adulationem, per jocum, per facilitatem, errorem, diſſimulationem, meum utique ſatellitium, fulciretur alereturque; Papæ! quam pauca coirent matrimonia, ſi ſponſus prudenter exquireret, quos luſus delicata illa, ſicuti videtur, ac pudens virguncula, jam multo ante nuptias luſerit? Tum quanto pauciora cohærerent inita, niſi plurima uxorum facta per viri vel negli

Pupus] Pupum antiqui puerum vocabant, pupam puellam.

Divortiis deteriora] Significat veneficia aut homicidia.

gligentiam, vel ſtuporem, laterent? Atque hæc quidem merito ſtultitiæ tribuuntur, verum ea interim præſtat, ut marito jucunda ſit uxor, uxori jucundus maritus, ut tranquilla domus, ut maneat affinitas. Ridetur; * cuculus, curruca, & quid non vocatur, cum mœchæ lachrymas labellis exorbet? At quanto felicius, ſic errare, quam zelotypiæ diligentia quum ſeſe conficere, tum omnia miſcere tragœdiis? In ſumma, uſque adeo nulla ſocietas, nulla vitæ coniunctio ſine me vel jucunda vel ſtabilis eſſe poteſt, ut nec populus principem, nec ſervum herus, nec herum pediſequa, nec diſcipulum præceptor, nec amicus amicum, nec maritum uxor, nec locator conductorem, nec contubernalis contubernalem, nec convictor convictorem diutius

Cuculus, curruca] Sic vulgo vocant maritum uxoris parum pudicæ. Quanquam Plautus cuculum vocat maritum foris amantem aliam, quod hæc avis ova ponat in nido alieno. Iuvenalis currucam vocat maritum uxoris parum caſtæ, quod alienos alat pro ſuis, Tu tibi nunc curruca places.

tius ferat, niſi viciſſim inter ſeſe nunc errent, nunc adulentur * nunc prudentes conniveant, nunc aliquo ſtultitiæ melle ſeſe deliniant. Iam hæc ſcio videri maxima, ſed audietis maiora. Quæſo num quemquam amabit, qui ipſe ſemet oderit? Num cum alio concordabit, qui ſecum ipſe diſſidet? Num ulli voluptatem adferet, qui ſibimet ipſi gravis ac moleſtus? Iſtud opinor nemo dixerit, niſi qui ſit ipſa ſtultior ſtultitia. Atqui ſi me excluſerit, adeo nemo poterit alterum ferre, ut ipſe etiam * ſibi quiſque puteat, ſua cuique ſordeant, ſibi quiſque ſit inviſus. Quandoquidem id mali natura, non paucis in rebus noverca magis quam parens, mortalium ingeniis inſevit, præcipue paulo cordatiorum, ut ſui quenque pœniteat, admiretur aliena. Quo fit, ut omnes dotes, omnis elegantia, decorque vitæ vitietur pereatque. Quid enim proderit forma, præcipuum deorum immortalium munus,

Sibi quiſque puteat] Putere dicitur quod moleſtum eſt ac diſplicet.

nus, ſi putiditatis vitio contaminetur? Quid juventa, ſi ſenilis triſtitiæ fermento corrumpatur? Denique quid in omni vitæ munere vel tecum, vel apud alios acturus es cum decoro, (eſt enim non artis modo, verum etiam omnis actionis caput, decere quod agas) niſi adſit dextra hæc Philautia, quæ mihi merito germanæ eſt vice? Adeo ſtrenue meas ubique partes agit. Quid autem æque ſtultum, atque tibi ipſi placere? te ipſum admirari? At rurſum quid venuſtum, quid gratioſum, quid non indecorum erit, quod agas, ipſe tibi diſplicens? Tolle hoc vitæ condimentum, & protinus frigebit cum ſua actione orator, nulli placebit cum ſuis numeris muſicus, explodetur cum ſua geſticulatione hiſtrio, ridebitur una ſuis cum muſis poëta, ſordebit cum arte pictor, eſuriet cum pharmacis medicus. Poſtremo * pro Nireo Therſites, pro Pha-

Pro Nireo Therſites] Vterque eſt apud Homerum. Nireum dicit fuiſſe omnium formoſiſſimum, qui ad Troiam venerunt. Therſiten omnium maxime deformem.

Phaone Neſtor] Phaon beneficio Veneris è ſene *rero.*

Phaone Neſtor, pro Minerva ſus, pro facundo infans, pro urbano ruſticus videberis. In tantum neceſſe eſt, ut ſibi quoque quiſque blandiatur, & aſſentatiuncula quapiam ſibi prius commendetur, quam aliis poſſit eſſe commendatus. Denique cum præcipua felicitatis pars ſit, ut, * quod ſis, eſſe velis, nimirum totum hoc præſtat compendio mea Philautia, ut neminem ſuæ formæ, neminem ſui ingenii, neminem generis, neminem loci, neminem inſtituti, neminem patriæ pœniteat: adeo ut nec Hirlandus cum Italo, nec Thrax cum Athenienſi, nec Scytha cum inſulis Fortunatis cupiat permutare. Et ô ſingularem naturæ ſolicitudinem, ut in tanta rerum varietate paria fecit omnia! Vbi dotibus ſuis nonnihil detraxit, ibi pluſculum Philautiæ ſolet addere; quanquam hoc ipſum ſtulte profecto dixi, cum hæc ipſa dos ſit vel maxima. Vt ne dicam interim, nullum egregium facinus

revocatus eſt ad adoleſcentiam. Neſtor tria ſecula vixit, teſte Homero Iliad. α.

Quod ſis eſſe velis] Hemiſtichium eſt Martialis.

nus adiri, niſi meo impulſu, nullas egregias artes, niſi me authore, fuiſſe repertas. An non omnium laudatorum facinorum ſeges ac ſons eſt bellum? Porro quid ſtultius, quam ob cauſas, neſcio quas, certamen ejuſmodi ſuſcipere, unde pars utraque ſemper plus fert incommodi, quam boni? Nam eorum, qui cadunt, veluti * Megarenſium, οὐδεὶς λόγος. Dein cum jam utrinq; conſtitére ferratæ acies, * & rauco crepuerunt cornua cantu, quis oro ſapientum iſtorum uſus, qui ſtudiis exhauſti, vix tenui frigidoque ſanguine ſpiritum ducunt? * Craſſis ac pingui-

Megarenſium οὐδεὶς λόγος] Id eſt, nullus reſpectus. Proverbium eſt apud Theocritum ex oraculo natum, quo reſponſum eſt, Megarenſes neque tertios eſſe neque quartos, perinde quaſi in nullo ſint numero, de quibus nulla fit mentio.

Et rauco] Hemiſtichium eſt Vergilianum.

Craſſis ac pinguibus] Hoc ex Ariſtotelis ſententia, qui putat, eos, qui minime valent ingenio, plus pollere audacia. Nam craſſus ſanguis, quo abundant robuſti, ut robur auget, ita ingenium craſſum efficit. Contra, ſanguis tenuis, ex quo ſpiritus tenues exhalant, ut cor-

guibus opus eſt, quibus quam plurimum adſit audaciæ, mentis quam minimum. Niſi ſi quis * Demoſthenem militem malit, qui * Archilochi ſequutus conſilium, vix conſpectis hoſtibus, abiecto clypeo fugit, tam ignavus miles, quam orator ſapiens. Sed conſilium, inquiunt, in bellis plurimum habet momenti. Equidem fateor in duce, verum id quidem militare, non philoſophicum; alioqui paraſitis, lenonibus, latronibus, ſicariis, agricolis, ſtupidis, obæratis, & hujuſmodi mortalium fæce, res tam præclara geritur, non philoſophis lucernariis. Qui quidem quam ſint ad omnem vitæ uſum

corpuſculum imbecillum & meticuloſum, ita ingenium acutum timidumque efficit.

Demoſthenem] Nam is abiecto clypeo fugit, unde Rhipſaſpis dictus eſt, ut Plutarchus in eius vita ſcribit.

Archilochi ſequutus conſilium] Lacedæmonii Archilochum poetam è finibus ſuis excedere coëgerunt: quod in epigrammate quodam gloriatus eſſet ſe clypeum abjeciſſe, quaſi id conſultius ſit quam mori in pugna. Author Plutarchus in apophthegmatis Laconicis. Lege proverbium in Chiliadibus, Abiecit haſtam.

uſum inutiles, vel Socrates ipſe, unus Apollinis oraculo ſapiens, ſed minime ſapienter judicatus, documento eſſe poteſt, qui neſcio quid publice conatus agere, ſummo cum omnium riſu diſceſſit. Quanquam vir is in hoc non uſquequaque deſipit, quod ſapientis cognomen non agnoſcit, atque ipſi deo reſcribit, quodque cenſet ſapienti à republ. tractanda abſtinendum eſſe, niſi quod potius monere debuerat, à ſapientia temperandum ei, qui velit in hominum haberi numero. Deinde quid eundem accuſatum * ad cicutam bibendam adegit, niſi ſapientia? Nam * dum nubes * & ideas philoſophatur, * * dum pulicis pedes metitur, * dum culi-

Ad cicutam] Herba eſt mortifera, unde Socrates bibit potionem.

Dum nubes] Ita Ariſtophanes inducit eum adorantem nubes, tanquam deos.

Et ideas] Alludit ad ideas Platonicas, quas irriſit & Ariſtoteles.

Dum pulicis pedes] Hoc quoque de eodem fingit in nubibus Ariſtophanes, irridens illius mathematicam.

Dum culicum vocem] Eſt & hoc in eadem fabula. Socratem fingit diſputantem, unde tantam

culicum vocem miratur; quæ ad vitam communem attinent, non didicit. Sed adeſt præceptori de capite periclitanti diſcipulus Plato, egregius ſcilicet patronus, * qui turbæ ſtrepitu offenſus, vix dimidiatam illam periodum pronunciare potuit. Jam quid dicam * de Theophraſto? qui progreſſus in concionem, protinus obmutuit, perinde * quaſi repente lupo conſpecto; qui militem animaſſet in bello. Iſocrates ob ingenii timiditatem nec hiſcere unquam eſt auſus. * M. Tullius elo-

tam vocem emittat culex, tantillum animal.

Qui turbæ ſtrepitu] Hoc in ejus vita legitur. & extat initium illius orationis: Quanquam omnium natu minimus adſum, &c. cum alioqui in ſcholis & circulis eſſet, omnium facundiſſimus.

De Theophraſto] Is Ariſtotelis diſcipulus, ab eloquentia nomen etiam invenit, & tamen quia non exercitatus, apud populum dicturus obmutuit.

Quaſi lupo conſpecto] Lupus enim ſi prius hominem videat, vocem adimere putatur. Iſocrates ſcripſit plurimas orationes, nullam egit cauſam, quod voce eſſet exili, & natura timidus, ut in illius vita legitur.

M. Tullius] Hoc vitii Tullius ipſe fatetur.

eloquentiæ Romanæ parens, ſemper indecora trepidatione, perinde quaſi puer ſingultiens, exordiri conſuevit. Idque Fabius interpretatur cordati oratoris, & periculum intelligentis argumentum. Verum cum hoc dicit, an non palam fatetur ſapientiam obſtare ad rem probe gerendam? Quid iſti facient, cum res ferro geritur, qui tum metu exanimantur, cum nudis verbis eſt decertandum? Et poſt hæc celebratur, ſi diis placet, præclara illa Platonis ſententia, beatas fore reſpublicas, * ſi aut imperent philoſophi, aut philoſophentur imperatores. Imo ſi conſules hiſtoricos, reperies nimirum nullos reipublicæ peſtilentiores fuiſſe principes, quam ſi quando in philoſophaſtrum aliquem aut literis addictum inciderit imperium. Cujus rei ſatis, opinor, faciunt fidem Catones: quorum * alter inſanis delationibus reipub.

Si aut imperent] Non hæc dicuntur ex animo, ſed ad Moriæ perſonam reſpiciens ludit, cum autor ipſe longe diverſa ſentiat.

Alter inſanis] De Cenſorio loquitur, qui qua-

publ. tranquillitatem vexavit, * alter libertatem Populi Romani dum nimium ſapienter vindicat, funditus ſubvertit. Adde his * Brutos, Caſſios, * Gracchos, ac * Ciceronem etiam ipſum, qui non minus peſtilens fuit Romanorum reipubl. quam * Demoſthenes Athenienſium. Porro * M. Antonius, ut donemus bonum imperatorem fuiſſe; nam id ipſum extorquere poſſim;

quadragies accuſatus, ſemper abſolutus eſt, ipſe ſeptuagies ac ſæpius alios reos fecit; ut in ejus vita narrat Plutarchus, & Plin. in ſeptimo.

Alter] Uticenſem intellige, qui provocato Cæſare, ſubvertit libertatem Romanam.

Brutos, Caſſios] Hi Julium occiderunt: ac poſtea victi, manu ſua ſibi necem conſciverunt.

Gracchos] Tiberium & Cajum. uterque eloquens, uterque ſeditioſus, uterque per tumultum periit. lege Plinium de viris illuſtribus.

Ciceronem] Cicero Antonium in perniciem reipublicæ provocavit.

Demoſthenes] Et hic Athenienſes ad bellum adverſus Philippum ſuſcipiendum incitavit: quæ res eis vertit male.

M. Antonius] Hic pius dictus eſt, & cognominatus Philoſophus, vir omnium laudatiſſimus, ſed Commodi illaudatiſſimi pater.

poſſim; fuit enim hoc ipſo nomine gravis atque inviſus civibus, quod tam philoſophus eſſet: ſed tamen ut donemus fuiſſe bonum, at certe peſtilentior fuit reipublicæ tali relicto filio, quam fuerat ſua adminiſtratione ſalutaris. Quandoquidem ſolet hoc hominum genus, qui ſe ſapientiæ ſtudio dediderunt, cum cæteris in rebus, tum præcipue in liberis propagandis, infeliciſſimum eſſe, providente opinor natura, * ne malum hoc ſapientiæ inter mortales latius ſerpat. * Itaque Ciceroni degenerem fuiſſe filium conſtat, & ſapiens ille * Socrates liberos habuit matri ſimiliores quam patri, ut non omnino peſſime ſcripſit quidam, id eſt, ſtultos. Sed utrunque ferendum

Ne malum hoc ſapientiæ] An non hic palam ludit, & ſtultitiam loqui facit, non ſuum animum?

Itaque Ciceroni] Cicero filius Ciceronis, temulentus, ignavus, moroſus, nulla in re ſimilis patri, niſi in feſtivitate, ut teſtatur Seneca.

Socrates liberos] Ita teſtatur Seneca: nam uxorem habuit Socrates moroſam, ac rixoſam, ut teſtatur Gellius.

*Oroi

dum, ſi tantum ad publica munia forent * ὄνοι πρὸς λύραν, niſi ad omnem prorſus vitæ functionem nihilo eſſent dexteriores. Ad convivium adhibe ſapientem; aut triſti ſilentio, aut moleſtis quæſtiunculis obturbabit. Ad chorum advoca, camelum ſaltare dices. Ad publicos ludos trahe, ipſo vultu populi voluptatibus obſtabit, & cogetur è theatro migrare * ſapiens Cato, quandoquidem ſupercilium non poteſt ponere. In colloquium inciderit, repente * lupus in fabula. Si quid emendum, ſi contrahendum, breviter, ſi quid eorum agendum, ſine quibus hæc quotidiana vita tranſigi non poteſt, ſtipitem dicas ſapientem iſtum, non hominem. Uſque adeo neque ſibi, neque

Ὄνοι πρὸς λύραν] Id eſt, Aſini ad lyram proverbium eſt.

Sapiens Cato] Eſt apud Martialem de Catone minore, qui, cum ſederet in theatro, nec auderent agere qui acturi erant Floralia, in quibus mulieres nudæ & viri turpiter ſaltabant, juſſus eſt aut mutare vultum, aut exire. exivit itaque.

Lupus eſt in fabula] Proverbium eſt de ſubito ſilentio in medio ſermone oborto.

Timo-

neque patriæ, neque ſuis uſquam uſui eſſe poteſt, propterea quod communium rerum ſit imperitus, & à populari opinione vulgaribuſque inſtitutis longe lateque diſcrepet. Qua quidem ex re odium quoque conſequatur neceſſum eſt, nimirum ob tantam vitæ atque animorum diſſimilitudinem. Quid enim omnino geritur inter mortales non ſtultitiæ plenum, idque à ſtultis, & apud ſtultos? Quod ſi quis unus univerſis velit obſtrepere, huic ego ſuaſerim, ut, * Timonem imitatus, in ſolitudinem aliquam demigret, atque ibi ſolus ſua fruatur ſapientia. Verum ut ad id, quod inſtitueram, revertar, quæ vis ſaxeos, quernos, & agreſtes illos homines in civitatem coëgit, niſi adulatio? Nihil enim aliud ſignificat illa * Amphionis & Orphei citha-

Timonem] Timon Athenienſis offenſus hominum moribus, abiit in ſolitudinem, & mortalium omnium conſortia fugit, adeo ut ſepulchrum quoque illius à continente ſit undis maris avulſum. Exultat de hoc Luciani dialogus ab Eraſmo verſus.

Amphionis & Orphei] Eſt in fabulis, Amphione

cithara. Quæ res plebem Romanam, jam extrema molientem, in concordiam civitatis revocavit? Num oratio philoſophica? Minime. Imo ridiculus * ac puerilis apologus de ventre reliquiſ-

phione canente, ſaxa ſua ſponte in ſtructuram murorum coiiſſe, atque ita cantu, non manibus claras extructas fuiſſe Thebas. De Orpheo quoque fabulantur, ſaxa & quercus, cantu illius commota fuiſſe. Id Horatius interpretatur, agreſtem multitudinem, quam per ſaxa & quercus intelligi voluit, illorum ſuaviloquentia, in civitatis formam fuiſſe coactam.

Ac puerilis apologus] Cum plebs Romana ære alieno demerſa, authore Sicinio in ſacrum montem à patribus ſeceſſiſſet, atque ita de republica actum eſſe videretur, Patres Menenium Agrippam oratorem ad plebem miſerunt, qui hujuſmodi apologo plebem patribus reconciliavit. Tempore, inquit, quo in homine, non ut nunc, omnia in unum conſentiebant, ſed ſingulis membris, ſuum cuique conſilium, ſuus ſermo fuerat, indignatas reliquas partes, ſua cura, ſuo labore ac miniſterio, ventri omnia quæri, ventrem in medio quietum, nihil aliud quam datis voluptatibus frui: conſpiraſſe inde, ne manus ad os cibum ferrent, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent. Ac ita cum ventrem fame domare vellent, ipſa una membra, totumque corpus, ad extre-

reliquiſque corporis membris confictus. Idem valuit * Themiſtoclis apologus conſimilis de vulpe & ericio. Quæ ſapientis oratio tantundem potuiſſet, quantum commenticia illa * cerva

extremam tabem veniſſe: inde apparuiſſe, ventris quoque haud ſegne miniſterium eſſe, quippe qui ſanguinem hunc, quo vivimus, vigemuſque, mitteret in omnes corporis partes. Hocque apologo oſtendens, iram plebis in patres ſimilem eſſe inteſtinæ illi membrorum ſeditioni, flexit mentes hominum. Hæc ferme Livius, primæ Decadis lib. 2.

Themiſtoclis apologus] Themiſtocles populum Athenienſem, ægre ferentem avaritiam magiſtratus, hujuſmodi apologo deterruit à rebus novandis. Vulpecula ſitibunda, æſtate media, ſole fervente, dum foſſam ingreſſa, aquam quærit, luto à ſole indurato inhæſit, inibique muſcæ totum vulpeculæ corpus obſidentes, ſanguinem omnem exugebant. Quod erinacius, foſſæ ripam forte fortuna prætergrediens, conſpicatus, vulpeculæ volens ſuppetias ferre, muſcas ſpinis illis ſuis abigere parabat. Ibi vero vulpecula obſecrans, ne muſcas abigeret, dixit: Iſtæ nunc ſanguinis ſaturæ ſunt, quas ſi abegeris, aliæ famelicæ in harum locum ſuccedentes, quicquid ſanguinis reliquum fuerit, prorſus ebibent.

Cerva Sertorii] Plutarchus in vita Sertorii refert, eum, cum Iberiam ſibi ſubjeciſſet, Barbaros

cerva Sertorii potuit; quantum * Laconis illius de duobus canibus.

* de-

baros hoc modo illuſiſſe. Cervam candidi coloris, ſic manſuefactam, ut vocantem exaudiret, & vadentem ſequeretur, jactabat ſibi à Diana miſſam, multaque ſe per illam edoceri. Itaque quoties hoſtes adventuros conjectaret, ſimulabat ſibi id à cerva indicatum, atque ſi quando victoria aliqua ſuorum ducum deferebatur, occulto nuncio ſibi à cerva fauſta nunciata jactabat. Eaque arte fecit, ut Barbari eum numinis inſtar colerent.

Laconis] Lycurgi videlicet Lacedæmoniorum legiſlatoris, qui, ut Plutarchus ſcribit in libello de puerorum educatione, duos catulos, iiſdem editos parentibus, ſic educavit, ut alterum ignavum voracemque, alterum vero generoſum venatorem redderet. Deinde Lacedæmoniis in concione congregatis: Magnum momentum ad virtutem, ô Lacedæmonii, inquit, ſunt mores, doctrinæ & educationes. Atque ego hæc vobis manifeſta faciam. Quo dicto, ponens in medium λοπάδα, id eſt, ollam, ac leporem, è regione catulorum, ipſos catulos dimiſit. Ibi vero generoſus ille in leporem impetum fecit, alter vero ad ollam ſe recepit. Lacedæmoniis autem nondum conjicientibus quid hæc ſibi vellent, Lycurgus inquit: Catuli iſti iiſdem parentibus prognati ſunt, cæterum diverſam nacti educationem, alter venator ſtrenuus, alter ignavus & guloſus evaſit.

Deque

* deque vellendis equinæ caudæ pilis, ridendum modo dicti Sertorii commentum? Ut ne quid dicam de * Minoë,

Deque vellendis pilis] Cum Sertorius, ut Plutarchus in ejus vita ſcribit, adverſus Pompeiũ bellum gereret, multitudoque Barbarorum, ducis Imperio minus pareret, hoc commento uſus eſt. Advocata totius exercitus concione, duos equos adduci juſſit, alterum macie ſenioque confectum, alterum robuſtum, caudamque habentem nigram. Macilento autem admovit virum robuſtum, forti vero homunculum imbecillem. Dato autem ſigno vir ille magnus, ut illi præceptum erat, caudam gracilis equi ambabus manibus prehendens, evellere ſetas omnes uno impetu annixus eſt. Parvus contra homuncio robuſti equi caudam paulatim vellebat. Tandem vero ubi ille, fruſtra conatus, ſibi moleſtus eſſet, aliiſque riſum moveret, hic contra minimo labore ſetas ſtatim evelleret: ibi Sertorius aſſurgens, Videtis, commilitones, inquit, ingenium plus poſſe quam vires. Multa enim quæ unico impetu ſuperari non poſſunt, paulatim ſuperantur.

Minoë] Minos Cretenſium rex finxit, ſe nono quoque anno in conſilium Jovis patris admitti, atque inde leges acceptas ad populum ferre, quo major eſſet legibus autoritas. Unde Homerus Odyſſ. τ. Μίνως Ἐννέωρος βασίλευε Διὸς μεγάλου ὀαριστής i. e. Minos nono quoque anno cum Jove familiarem habuit confabula-

noe, * deque Numa, quorum uterque fabuloſis inventis ſtultam multitudinem rexit. Hujuſmodi nugis commovetur ingens ac potens illa * belua populus. At rurſum, quæ civitas unquam Platonis aut Ariſtotelis leges, aut Socra-

bulationem. Unde Heſiodus dixit, eum Jovis ſceptrum, quam Plato in Minoë doctrinam interpretatur, habere. Ζηνὸς ἔχων σκῆπτρον τῷ καὶ πολέων βασίλευε. id eſt, Sceptra Jovis retinens, queis Cretum rexerat urbes.

Deque Numa] Cum ſub Numa Pompilio, ſecundo Rômanorum rege, Romani cum omnibus finitimis pacem haberent, veritus Numa, ne luxuriarent ocio animi, quos metus hoſtium diſciplinaque militaris continuerat, omnium primum, rem ad multitudinem imperitam, & illis ſeculis rudem, efficaciſſimam, deorum metum, injiciendum ratus eſt. qui cum deſcendere ad animos ſine aliquo cōmento mirabili non poſſet, finxit ſibi cū dea Ægeria congreſſus nocturnos eſſe, ejuſq; ſe monitu ſacrificia inſtituere, legeſque ferre. Hæc ferme Livius.

Belua populus] Plato lib. de republica ſexto dicit, Sophiſtas nihil aliud docere, quam vulgi ſententias, in quibus cum congregatus fuerit conſentiunt, hancque vocare ſcientiam. Veluti ſi quis θρέμματος μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ τρεφομένου, id eſt, beſtiæ magnæ robuſtæque nutritæ iras & cupiditates ſingulas obſervarit, qua

* Socratis dogmata recepit? Tum autem quæ res * Deciis perſuaſit, ut ultro ſeſe diis manibus devoverent? Quid * Q. Curtium in ſpecum traxit, niſi inanis gloria,

qua ratione hanc adire tractareque deceat, quibus rebus miteſcat, & quibus acerbior fiat, quibus placetur, quibuſque irritetur. Dicitque, ſophiſtas ſingula nominare ad illius beſtiæ ingentis opinionem, bona videlicet dicere, quibus delectatur, mala vero, quibus ipſa beſtia offenditur, neque aliam ullam de his afferre rationem. Hæc Plato. Sed &, nonnulli concionatores noſtri temporis, non multum ſophiſtis illis vulgaribus diſſimiles eſſe videntur. Quippe cum magis in concionibus blaterant, quæ mercatoribus mulierculiſque grata eſſe putant, à quibus & aliquid pecuniolæ corradere queant, quam ea quibus vulgus ad pietatem trahi poſſit. Horatius item Platonem imitans, vocat populum beluam multorum capitum.

Socratis dogmata] Id eſt, decreta: cujuſmodi ſunt illa, Satius eſt injuriam pati, quam facere: &, Mors nihil eſt mali: &, Philoſophia nihil aliud eſt, quam meditatio mortis.

Deciis perſuaſit] Nam Decii pro ſalute reipubl. ſe devoverunt: pater, ut Livius ſcribit Dec. 1. lib. 8. in bello Latino: filius, ut idem lib. 10. teſtatur, in bello quod adverſus Umbros, Hetruſcos & Samnites geſtum eſt.

Quintum Curtium] Notiſſima eſt hiſtoria.

Candi-

gloria, dulciſſima quædã Siren, ſed mirum quam à ſapientibus iſtis damnata? Quid enim ſtultius, inquiunt, quam ſupplicem * candidatum blandiri populo, * congiariis ſavorem emere, venari tot ſtultorum applauſus, acclamationibus ſibi placere, in triumpho veluti * ſignum aliquod populo ſpectandum circumferri, * æneum in foro ſtare? Adde his * nominum & cognominum adoptiones. Adde divinos honores homuncioni exhibitos, adde publi-

Candidatum] Candidati vocantur, qui magiſtratum petunt, quos mos erat nomenclatore præeunte blande ſalutare, hunc patrem vocantes, hunc fratrem, hunc dominum, ubi ſibi faverent.

Congiariis] Congius menſuræ genus. unde congiarium, quod modo pro munere, quod datur populo à principe, modo pro menſura accipitur.

Signum aliquod] Signa ſtatuæ dicuntur.

Æneum ſtare] Alluſit ad illud Horatianum, Aut æneus ut ſtes. Ponebantur enim æneæ ſtatuæ benemeritis, in circo aut in foro Romæ.

Nominum & cognominum] Mirus tumultus de adoptione nominum Antonini, Pii, Alexandri, Auguſti: ut patet ex Ælio Spartiano, & aliis.

publicis cæremoniis * in deos relatos etiam ſceleratiſſimos tyrannos. Stultiſſima ſunt hæc, & ad quæ ridenda non unus ſufficit Democritus. Quis negat? Atqui hoc fonte nata ſunt fortium heroum facinora, quæ tot eloquentium virorum literis in cœlum tolluntur. Hæc ſtultitia parit civitates, hac conſtant imperia, magiſtratus, religio, conſilia, judicia, nec aliud omnino eſt vita humana, quam ſtultitiæ luſus quidam. Jam vero ut de artibus dicam, quid tandem mortalium ingenia ad excogitandas prodendaſque poſteris tot egregias, ut putant, diſciplinas excitavit, niſi gloriæ ſitis? Tantis vigiliis, tantis ſudoribus, famam, neſcio quam, quâ nihil eſſe poteſt inanius, redimendam putarunt homi-

In deos relatos] Romæ ſolent defunctos imperatores miris quibuſdam cæremoniis in deos referre: extructa turri lignea præalta, in hac congeſta vi ſtipularum & aromatum: in ſummo erat aquila alligata tenui funiculo. Is ſimul atque ſolutus eſſet incendio, avis ſumma petebat. Gratiſſimus interim odor nares omnium pervadebat, velut animæ imperatoriæ petentis cœlum.

Aliena

homines vere ſtultiſſimi. Sed interim ſtultitiæ tot tam egregia vitæ commoda debetis, quodque eſt longe dulciſſimum, * aliena fruimini inſania. Ergo poſteaquam mihi fortitudinis & induſtriæ laudem vindicavi, quid ſi prudentiæ quoque vindicem? Sed dixerit aliquis, Eadem opera * ignem aquæ miſceas, licebit. Verum hoc quoque ſucceſſurum arbitror, ſi vos modo, quod antehac feciſtis, auribus atque animis favebitis. Principio ſi rerum uſu conſtat prudentia, in utrum magis competet ejus cognominis honos? in ſapientem, qui

Aliena fruimini inſania] Retulit Plinii Cecilii ſententiam, Optimum eſt aliena inſania frui. Inſaniunt non ſolum qui ſtulte quid agunt, verum etiam qui immodice. Unde qui non æſtimandis vigiliis diſciplinas vel inveniunt, vel expoliunt, inſanis laboribus proſunt aliis. Et horum inſania fruuntur, qui juvantur illorum vigiliis.

Ignem aquæ miſceas] Pugnat enim ex diametro, quod ajunt, prudentia cum ſtultitia. Eſt autem proverbium apud Græcos, quo ἀδύνατον, i. e. quod fieri non poteſt, ſignificant, πῦρ ὕδατι μιγνύναι, id eſt, ignem aquæ miſcere. Quo uſus eſt Plutarchus in libello περὶ πρώτου ψυχροῦ, id eſt, de prima frigiditate.

Quo

qui partim ob pudorem, partim ob animi timiditatem nihil aggreditur * an in ſtultum, quem neque pudor, * quo vacat, neque periculum, quod non perpendit, ab ulla re deterret? Sapiens ad libros veterum confugit, atque hinc meras vocum argutias ediſcit. Stultus adeundis cominusque periclitandis rebus *veram (ni ſallor) prudentiam colligit. Id quod vidiſſe videtur Homerus, * etiamſi cæcus, cum ait; *ῥεχθὲν δέ τε νήπιος ἔγνω. Sunt enim

Quo vacat] Id eſt, quo caret. Nam duo potiſſimum reddunt nos timidos, pudor, qui eſt metus juſtæ reprehenſionis, & periculum, quod intelligimus. Unde Lucianus in epiſtola ad Nigrinum ait, Τὸ λελογισμένον ὀκνηροὺς ποιεῖ, τὸ δὲ ἀμαθὲς θρασεῖς. id eſt, prudentia ſegnes, inſcitia autem audaces.

Veram, ni ſallor] Hujuſmodi quædam A. Gellius prodidit in Philoſophos umbraticos. verū hæc jocans trahit ad ſtultorum experientiam, qui ſuo malo fiunt paulo minus ſtulti: hanc Plinius miſeram prudentiam vocat.

Etiamſi cæcus] Subeſt facetia in vocibus, vidiſſe & cæcus. Nam hic videre, pro intelligere poſitum eſt: & ſunt qui tradant Homerum oculis captum fuiſſe.

Ῥεχθὲν δὲ τε νήπιος ἔγνω] i.e. Factum etiam ſtul-

enim duo præcipua ad cognitionem rerum parandam obſtacula, pudor, * qui fumum offundit animo, & metus, qui oſtenſo periculo, dehortatur ab adeundis facinoribus. At his magnifice liberat ſtultitia. Pauci mortales intelligunt ad quam multas alias quoque commoditates conducat, * nunquam pudeſcere & nihil non audere. * Quod ſi prudentiam accipere malunt eam,

ſtultus cognovit. Expertus ſtultus ſuo doctus malo, tum demum intelligit. At ſapientis, qui ratione & conſilio ducitur, non eſt dicere, non putaram. Sumptum eſt ab Homero Iliad. π. Heſiodus dixit, παθὼν δέ τε νήπιος ἔγνω. id eſt, paſſus etiam ſtultus novit.

Qui fumum offundit] Vnde Plinius ſpeciem inſaniæ, quam gignat ſtrychnum herba, quam medici vulgo ſolanum appellant, luſum pudoris vocat. Videmus enim, pudore fieri nonnunquam, ut homines prorſus dilirent, & aliud pro alio reſpondeant.

Nunquam pudeſcere] Nam his temporibus ubique plus valet audacia quam ſapientia.

Quod ſi prudentiam] Trifariam enim accipiunt prudentiam. Vel qua prævidemus futura, vel quæ rerum uſu collecta ſit, vel in genere, quæ rerum judicio & cognitione conſtat. Ea poteſt eſſe vel citra experientiam.

eam, quæ rerum judicio conſtat, audite obſecro quam procul abſint ab hac, qui hoc nomine * ſeſe venditant. Principio conſtat, res omneis humanas, velut * Alcibiadis Silenos, binas habere facies nimium inter ſeſe diſſimiles: Adeo ut quod prima, ut aiunt, fronte mors eſt, ſi interius inſpicias, vita ſit: contra, quod vita, mors: quod formoſum, deforme: quod opulentum, id pauperrimum: quod infame, glorioſum: quod doctum, indoctum: quod robuſtum, imbecille: quod generoſum, ignobile: quod lætum, triſte:

Seſe venditant] Eleganter dixit venditant pro jactant.

Alcibiadis Silenos] Sileni dicuntur ſenes Satyri. Dicti ſunt àutem Sileni παρὰ τὸ σείεσθαι περὶ τὸν ληνόν; quod circa torcular verſarentur. qui enim uvas calcabant, hoc nomine vocabantur. Nominatim autem pædagogus Bacchi, quem Syneſius calvum fuiſſe ſcribit, cujus etiam Ovid. meminit, Silenus vocabatur. Erant etiam Sileni Statuæ, quæ deforis ridiculæ erant, intus divinas imagines continebant. Quibus eleganter Alcibiades in convivio Platonis, Socratem comparat, quod is foris bardus ac ſtupidus, intus autem merum numen videretur.

Pin-

ſte: quod proſperum, adverſum: quod amicum, inimicum: quod ſalutare, noxium: breviter omnia repente verſa reperies, ſi Silenum aperueris. Id ſi cui forte nimis Philoſophice dictum videtur, age * pinguiore, quemadmodum dici ſolet, Minerva planius faciam. Quis regem non & opulentum & dominum fatetur? Atqui nullis animi bonis inſtructus eſt, atqui nihil illi ſatis eſt, jam videlicet pauperrimus eſt. Tum animum habet plurimis addictum vitiis, jam turpiter ſervus eſt. Ad eundem modum in cæteris quoque philoſophari liceret. Sed hoc exempli vice poſuiſſe ſatis. At quorſum hæc? inquiet aliquis. Audite quo rem ducamus. * Si quis hiſtrionibus in ſcena * fabu-

* *Pinguiore Minerva*] Hoc proverbio ſignificamus, nos planius & apertius loqui. Nam docti quidam rem per ſe claram ſic explicant argute, ut intelligi non poſſit. Quemadmodum Plato numeris ſuis tenebras offundit philoſophiæ.

Si quis] Mira & faceta argutia & arguta facetia propoſitionem hanc colligit.

Fabulam agentibus] Agunt hiſtriones, qui repræſentant: unde & actores dicti.

ſabulam agentibus * perſonas detrahere conetur, ac ſpectatoribus veras nativaſque facies oſtendere, nonne is fabulam omnem perverterit, dignuſque habeatur, quem omnes è theatro * veluti lymphatum ſaxis ejiciant? Exorietur autem repente nova rerum ſpecies: ut qui modo mulier, nunc vir: qui modo juvenis, mox ſenex: qui paulo ante rex, *ſubito Dama: qui modo deus, repente homunculus appareat. Verum eũ errorem tollere, eſt fabulam omnem perturbare. Illud ipſum figmentum & fucus eſt, quod ſpectatorum oculos detinet. Porro mortalium vita omnis quid aliud eſt quam fabula quæpiam, in

Perſonas detrahere] Perſona hoc loco vultus eſt appoſititius, qui regem aut fœminam, ſenem aut juvenem imitatur: unde perſonati dicuntur.

Velutilymphatum] Id eſt, furioſum & larvatum, quem Græci νυμφόληπτον vocant.

Subito Dama] Horatius aliquoties Damam vocat obſcurum & ignobilem: Ut ne tegam ſpurco Damæ latus? Perſius item Satyra quinta; Hic dama eſt, non treſſis agaſo, Vappa & lippus, & in tenui farragine mendax.

Donec

in qua alii aliis obtecti perſonis procedunt, aguntque ſuas quiſque partes, * donec choragus educat è proſcenio? Qui ſæpe tamen eundem diverſo cultu prodire jubet, ut qui modo regem purpuratum egerat, nunc ſervulum pannoſum gerat. Adumbrata quidem omnia, * ſed hæc fabula non aliter agitur. Hic ſi mihi ſapiens aliquis, cœlo delapſus, ſubito exoriatur, clamitetque, hunc quem omnes ut * deum ac dominum ſuſpiciunt, nec hominem eſſe, quod pecudum ritu ducatur affectibus; ſervum eſſe

Donec choragus] Græci vocant χορηγὸν, principem aut ducem choreæ. Significat & eum, qui ſuppeditat neceſſaria. Unde & choragium, ut ſuperius admonuimus.

Sed hæc fabula] Vitam intelligit, in qua nihil ſyncero rerum judicio geritur, ſed umbris & ſimulacris rerum ducimur omnes.

Deum ac dominum] Hunc titulum exegit etiam Domitianus imperator. Martialis: Edictum domini deique noſtri. Et malo principe, nulla belua nocentior. Notum eſt illud Diogenis, qui cum conſcenſo ſuggeſto, ſubinde clamaſſet velut concionaturus: Ἀκούσατε, ἄνθρωποι, id eſt, audite homines: Jamque frequens multitudo concurrens juberet quæ vellet proloqui:

eſſe infimæ ſortis, * quod tam multis tamque fœdis dominis ſponte ſerviat: rurſum alium, qui parentem extinctum luget, ridere jubeat, quod jam demum ille vivere cœperit, cum alioqui vita hæc nihil aliud ſit quam mors quædam: porro alium ſtemmatis gloriantem, ignobilem ac nothum appellet, quod à virtute longe abſit, quæ ſola nobilitatis ſit fons: adque eundem modum de cæteris omnibus loquatur. Quæſo quid is alius egerit, niſi ut * demens ac furioſus omnibus eſſe videatur?

loqui; Ego, inquit, homines convocavi, in vobis quid hominis video? ſignificans, non eſſe dicendos homines, qui more brutorum animantium affectibus ducerentur, non ratione.

Quod tam multis] Quot vitiis obnoxius es, tot habes dominos, & ii nonnunquam diverſa imperant. Avaritia cogit quærere, amor jubet inſumere. Quod eleganter depinxit Perſius Satyra. 5.

Demens ac furioſus] Non mirum quod apud ethnicos rudi populo fuit inviſa veritas. Nec Chriſtiani hæc, quæ veriſſima ſunt, ferre poſſunt. Et quando præſtabimus veram virtutem, ſi faciem illius ferre non poſſumus, ſi à commemoratione quoque abhorret animus?

Præ-

tur? Vt nihil eſt ſtultius * præpoſtera ſapientia, ita perverſa prudentia nihil imprudentius. Siquidem perverſe facit, qui ſeſe non accommodet rebus præſentibus, * foroque nolit uti, nec ſaltem legis illius convivialis meminerit, * Ἢ πῖθι, ἢ ἄπιθι, poſtuletque ut fabula jam non ſit fabula. Contra, vere prudentis eſt * cum ſis mortalis, nihil

Præpoſtera ſapientia] Veluti ſi quis ſapiens Videri velit inter ſtultos, aut in re ſtulta.

Foroque nolit uti] Proverbium eſt ex Phormione Terentiana. Foro dicuntur uti, qui ſeſe accommodant loco & tempori. Sumptum à negociatoribus qui merces vendunt, non ut diſtinarant domi, ſed ut deprehenderint fori ſtatum, qui varius eſt. Eſt diligentius explicatum in Chiliadibus Eraſmi.

Ἢ πῖθι ἢ ἄπιθι] Id eſt, Aut bibe aut abi. Veteres conviviis ſortiebantur reges, qui cuique cyathorum modum præſcriberent. Ponebantur & leges jocoſæ, quarum hæc una eſt, quæ in proverbium abiit, quo ſignificabant, aut obſerviendum moribus eorum, inter quos agis, aut diſcedendum. Sic Cato diſceſſit è Floralibus, quod vultus ſeveritatem mutare non poſſet.

Cum ſit mortalis] Iuxta illud Catonis: Cum ſis mortalis, quæ ſunt mortalia cura. Item illud Socratis: Quæ ſupra nos, nihil ad nos.

nihil ultra ſortem ſapere velle, cumque univerſa hominum multitudine * vel connivere libenter, * vel comiter errare. At iſtud ipſum, inquiunt, ſtultitiæ eſt. Haud equidem inficias iverim, modo fateantur illi viciſſim, hoc eſſe, vitæ fabulam agere. * Cæterum illud, ô dii immortales, eloquar ne, an ſileam? Quur autem ſileam, cum ſit vero verius? Sed præſtiterit fortaſſis in re tanta Muſas ex Helicone accerſere, * quas poëtæ ſæpius ob meras nugas advocare ſolent. Adeſte igitur pauliſper, Iovis filiæ, dum oſtendo, nec ad egregiam illam ſapientiam, ac felicitatis, ut ipſi vocant, arcem, aditum eſſe cuiquam, niſi ſtulticia duce. Iam primum illud * in confeſſo eſt,

Vel connivere] Vt diſſimules te ſentire quod ſentis.

Vel comiter] Id eſt, civiliter, ut civilitatis & urbanitatis cauſa vere tibi perſuadeas, rectum eſſe, quod nemo non ſequatur.

Cæterum illud, o dii] Oſtendit, propoſitionem eſſe duriuſculam quam aggreditur.

Quas poetæ] Obiter taxat poetas, quibus hoc familiare eſt ſubinde invocare Muſas.

In confeſſo eſt] In confeſſo eſt id, de quo nulla eſt controverſia.

Aſſe-

eſt, * affectus omnes ad ſtultitiam pertinere: quandoquidem hac nota à ſtulto ſapientem diſcernunt, quod illum affectus, hunc ratio temperat: eoq; Stoici perturbationes omnes, ceu morbos, à ſapiente ſemovent: Verum affectus iſti non ſolum * pædagogorum vice funguntur ad ſapientiæ portum properantibus, verumetiam in omni virtutis functione, ceu calcaria ſtimulique quidam, adeſſe ſolent, velut ad bene agendum exhortatores. Quanquam hic fortiter reclamat bis Stoicus Seneca, qui prorſum omnem affectum adimit ſapienti. Verum cum id facit, jam ne hominem quidem relinquit,

Affectus omnes] Quos Græci πάθη vocant, Latini perturbationes aut cupiditates, quibus Plato in Phædone, tanquam clavis quibuſdam, animam corpori dicit affigi.

Pædagogorum vice] Hæc eſt opinio Peripateticorum, qui putant affectus veluti ſtimulos à natura datos, quibus excitemur ad virtutem. Quanquam hanc acriter refellit Seneca. Et apte dixit, pædagogorum. nam imbecilles adhuc, & veluti pueri, ducimur affectibus aſſequuti ſapientiam, contemptis illis, ſolo rationis ductu gubernamur.

linquit, ſed novum potius deum quendam δημιεργὲι, qui nuſquam nec extitit unquam, nec extabit: imo ut apertius dicam, marmoreum hominis ſimulacrum conſtituit, ſtupidum & ab omni prorſus humano ſenſu alienum. Proinde ſi libet, ipſi ſuo ſapiente fruantur, citraque rivalem ament licet, cumque eo vel * in civitate Platonis, vel ſi malint, * in idearum regione, vel * in Tantaliis inhabitent hortis. Quis enim non iſtiuſmodi hominem ceu portentum ac ſpectrum fugitet horreatque, qui ad omnes naturæ ſenſus obſurduerit, qui nullis ſit affectibus, nec amore nec miſericordia magis

In civitate Platonis] Nam is ita deſcripſit formam reipublicæ, ut nemo ſequi voluerit. Iocatur & Lucianus in veris narrationibus, Platonem ſolum in ſua vivere civitate.

In idearum regione] Plato formas quaſdam ponit, à materia ſeparatas, in mente divina, quas irriſit Ariſtoteles. Alluſit autem ad regiones fabuloſas, lunæ, ſolis, nubium, ventorũ, de quibus multa Lucianus in veris narrationibus.

In Tantaliis hortis] Proverbium eſt Græcis, cum ſignificant aliquid nuſquam eſſe, quod putent, fabulas eſſe quæ poëtæ de inferis referunt.

Quam

gis commoveatur, * quam ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes, quem nihil ſugiat, qui nihil erret, ſed ceu * Lynceus quiſpiam nihil non perſpiciat, nihil non * ad amuſſim perpendat, * nihil ignoſcat,* qui ſolus ſe ipſo ſit

Quam ſi dura] Eleganter intexuit carmen Maronis è ſexto Æneidos de Didone.

Lynceus quiſpiam] Hic propemodum in proverbium abiit, ob incredibilem oculorum proſpicientiam. Horatius in epiſtolis: Non poſſis oculo quantum contendere Lynceus, Non tamen idcirco contemnas lippus inungi.

Ad amuſsim perpendat] Id eſt, accuratiſſime. ſic Gellius libro primo: Adhæc, ſcripta omnia antiquiora tam curioſe perſpectabat, aut virtutes penſitabat, aut vitia rimabatur, ut judicium factum ad amuſſim diceres. Eſt autem amuſſis fabrorum lapidicidarumque linea, qua ad dirigenda ligna ſaxaque utuntur.

Nihil ignoſcat] Nam Stoici dicunt, πάντα τὰ ἁμαρτήματα ἴσα εἶναι, id eſt, omnia peccata eſſe æqualia, ab aliiſque, quos ſtultos vocant, nihil non perperam fieri. Unde illud Perſii, Satyra 5: Digitum exere, peccas. Et quid tam parvum eſt: ſed nullo thure litabis.

Qui ſolus ſe ipſo contentus] Παράδοξον enim Stoicorum eſt, τὸν σοφὸν αὐτάρκη εἶναι, id eſt, ſapientem ſibi ipſi ſufficere. Sicque Plutarchus ait in libello, cui titulum fecit περὶ ἀρετῆς καὶ

 κακίας.

ſit contentus,* ſolus dives,ſolus ſanus, ſolus rex,ſolus liber,breviter omnia ſolus,ſed ſuo ſolius judicio, * qui nullum moretur amicum , ipſe amicus nemini, qui

κακίας. Αὐτάρκης ἔσῃ, ἐὰν μάθῃς, τί τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν ἐστι. τρυφήσεις ἐν πενίᾳ καὶ βασιλεύσεις. id eſt , Tibi ipſi ſufficies , ſi didiceris quid honeſtum & bonum. deliciaberis in paupertate, & regnabis.

Solus dives eſt] Eſt & hoc παράδοξον, ὅτι μόνος σοφὸς πλούσιος, id eſt,quod ſolus ſapiens dives ſit. Horatius in epiſtolis : Ad ſummum, ſapiens uno minor eſt Jove , dives, Liber,honoratus , pulcher , rex denique regum , Præcipue ſanus , niſi cum pituita moleſta eſt. Et Plutarchus in eodem libello , quem modo citavimus: Οὐ βιώσῃ φιλοσοφήσας ἀηδῶς, ἀλλὰ πανταχοῦ ζῆν ἡδέως μαθήσῃ, καὶ ἀπὸ πάντων. εὐφρανεῖ σε πλοῦτος, πολλοὺς εὐεργετοῦντα, καὶ πενία πολλὰ μὴ μεριμνῶντα, καὶ δόξα τιμώμενον, καὶ ἀδοξία μὴ φθονούμενον. id eſt , Non vixeris , ſi philoſopheris, injucunde,ſed ubique vivere læte diſces , & ab omnibus. delectabunt te divitiæ de multis benemerentem, & paupertas non multa curantem, & gloria quod honoreris , & ignobilitas quod non invidearis.

Qui nullum moretur] Id eſt , curet. Stoico ſapienti nec amico eſt opus, ut qui omnia conſtituat in ſe ipſo.

Man-

qui diis quoque ipſis non dubitet * mandare laqueum, qui quicquid in omni vita geritur, velut inſanum damnet, rideatque? Atqui hujuſmodi animal eſt abſolutus ille ſapiens. Quæſo ſi res agatur ſuffragiis, quæ civitas iſtiuſmodi magiſtratum ſibi velit, aut quis exercitus talem optet ducem? imo quæ mulier id genus maritum, quis convivator ejuſmodi convivam, quis ſervus talibus moribus dominum vel optet, vel ferat? Quis autem non malit vel unumquemvis de media ſtultiſſimorum hominum plebe, qui ſtultus ſtultis vel imperare poſſit, vel parere, qui ſui ſimilibus placeat, ſed quam plurimis, qui comis ſit in uxorem, jucundus amicis, bellus conviva, convictor facilis, poſtremo qui nihil humani à ſe alienum putet? Sed me quidem jamdudum iſtius ſapientis piget. Quare ad reliqua commoda

Mandare laqueum] Hoc proverbio extremum contemptum ſignificamus. Juvenalis de Democrito, Satyra 10. Cum Fortunæ ipſe minaci Mandaret laqueum, mediumque oſtenderet unguem.

moda ſeſe recipiat oratio. Agedum, ſi quis velut è ſublimi ſpecula circumſpiciat, ita ut Jovem interdum poëtę facere prædicant, quot calamitatibus hominū vita ſit obnoxia, quam miſera, quam ſordida nativitas, quam laborioſa educatio, quot injuriis expoſita pueritia, quot ſudoribus adacta juventus, quam gravis ſenectus, quam dura mortis neceſſitas, deinde in omni vita, quot morborum agmina infeſtent, quot immineant caſus, quot ingruant incommoda; quam nihil uſquam non plurimo felle tinctum? ut ne commemorem iſta, quæ homini ab homine inferuntur mala, quod genus ſunt, paupertas, carcer, infamia, pudor, tormenta, inſidiæ, proditio, convicia, lites, fraudes. Sed ego jam plane * τὸν ἄμμον ἀναμετρεῖν aggredior. Porro quibus admiſſis iſta commerue-

Τὸν ἄμμον ἀναμετρεῖν] Id eſt, arenam percenſere ſive commetiri. Proverbium eſt de re impoſſibili. Simile illi Theocriti in Charitibus: Ἀλλ' ἶσος γὰρ ὁ μόχθος ἐπ' ἀόνι κύματα μετρεῖν, id eſt, Metiri ſimilis labor eſt in littore fluctus. quod eleganter & Maro expreſſit libro Georgicon. 2.

Non eſt

meruerint homines, aut quis deus iratus eos in has miſerias naſci coegerit, * non eſt mihi fas in præſentia proloqui. Verum iſta qui ſecum perpendat, nonne * Mileſiarum virginum probabit exemplum, etiamſi miſerandum? At quinam potiſſimum ſibi vitæ tædio fatum accerſivere? Nonne ſapientiæ confines? Inter quos, ut interim * Diogenes, Xenocrates, Catones, Caſſios, ac Brutos ſileam, * Chiron ille, cum immortalem eſſe liceret,

Non eſt mihi fas] Caute ſuſpendit ſententiam, ne vel peccatum originis attingat parum in loco, vel Platonis & Originis opinionem probare videatur, qui docent, animas peccaſſe priuſquam immigrarent in humana corpora.

Mileſiarum virginum] Mileſias virgines mirus quidam amor ſpontaneæ mortis quondam invaſerat, ut refert Aul. Gellius.

Diogenes, Xenocrates] Ἐπίχωσις numeri, feſtivitatis cauſa. Hi omnes ſibi mortem accerſivere. De Diogene & Xenocrate prodidit Laërtius. De Bruto, Caſſio, & Catone Plutarchus.

Chiron] Ab hoc edoctus fuit Achilles. Cui cum ob juſtitiam dii permitterent, ut perpetuo viveret, maluit mori, quod offenderetur tædio rerum ſemper eodem tenore recurrentium, Ita Lucianus ἐν νεκροῖς.

Altero-

ceret, ultro mortem præoptavit. Videtis, opinor, quid futurum ſit, ſi paſſim ſapiant homines: nempe ʳ altero luto, altero figulo Prometheo opus fore. Verum ego partim per ignorantiam, partim per incogitantiam, nonnunquam per oblivionem malorum, aliquando ſpem bonorum, aliquoties nonnihil mellis voluptatibus aſpergens, ita tantis in malis ſuccurro, ut ne tum quidem libeat vitam relinquere, cum exacto * Parcarum ſtamine, ipſa jamdudum eos relinquit vita; quoque minus ſit cauſæ, cur in vita manere debeant, hoc magis juvet vivere; tantum abeſt, ut ullo vitæ tædio tangantur. Mei nimirum muneris eſt, quod paſſim * Neſtorea ſenecta ſenes videtis, quibus jam ne ſpecies quidem homi-

ʳ *Altero luto*] Ridet obiter fabulam, quæ narrat, Prometheum hominis ſimulachrum ex argilla finxiſſe, deinde ſublato Iovis igne, indidiſſe mentem.

Parcarum ſtamine] Hi dicuntur ὑπὲρ τ̀ ἄτρακτον ζῆν, id eſt ultra colum vivere. Taxat obiter turpem vitæ cupiditatem, etiam in decrepitis.

Neſtorea ſenecta] Neſtorea ſenecta, pro quantumvis

hominis ſupereſt, balbos, deliros, edentulos, canos, calvos, vel, ut magis Ariſtophanicis eos deſcribam verbis, * ῥυπῶντας, κυφοὺς, ἀθλίους, ῥυσοὺς, μαδῶντας, νωδοὺς καὶ ψωλοὺς, tamen uſque adeo vita delectari,* adeoque νεανίζειν, ut alius tingat canos, alius * appoſititia coma calvicium diſſimulet, alius * dentibus utatur

tumvis magna dixit, quod apud Homerum tres hominum ætates Neſtor vixiſſe dicitur. Unde illud Iliad. primo. Τῷ δ' ἤδη δύο μὲν γενεαὶ μερόπων ἀνθρώπων Ἐφθίατο. id eſt; Huic jam duo quidem ſecula hominum præterierunt. Et paulo poſt, μετὰ δὲ τριτάτοισιν ἄνασσεν, id eſt, cum tertiis autem regnabat.

Ῥυπῶντας, &c.] Id eſt, ſordentes, ſive ſqualidos: κυφοὺς, id eſt, incurvos: ῥυσοὺς, id eſt, rugoſos: μαδῶντας, id eſt, glabros ſive calvos, hoc eſt, nullos habentes pilos: νωδοὺς, id eſt, edentulos: ψωλοὺς, id eſt, carentes mentula. His epithetis Carion ſervus deſcribit ſenes in Pluto Ariſtophanis.

Adeoque νεανίζειν] Νεανίας, juvenis. inde νεανίζειν, id eſt, juveniliter agere, quod Horatius dixit juvenari.

Appoſititia coma] Hanc quidam galericulum vocant. Id frequens eſt apud Hiſpanos.

Dentibus utatur] Quidam edentuli, dentes arte gingivis inſertos habent, non ſuos, ſed forte porci cujuſpiam.

Quem-

tur mutuo fortaſſis à ſue quopiam ſumptis, hic in puellam aliquam miſere depereat, & amatoriis ineptiis * quemvis etiam ſuperet adoleſcentulum. Nam ut * capulares jam, meraque * ſilicernia, teneram aliquam juvenculam ducant uxorem, eamque & indotatam, & aliis uſui futuram, id adeo frequens, ut propemodum & laudi detur. Sed multo etiam ſuavius, ſi quis

Quemvis etiam ſuperet] Nulli juvenes inſaniunt impotentius, quam ſenes ſi cœperint amare. Nam ferrum, cui ſenex ſimilis eſt, ob membrorum ſiccitatem & frigiditatem, ut haud facile incaleſcit, ita ſi ſemel incaluerit, omnium tardiſſime frigeſcit, caletque maxime. Nihil autem turpius amatore cano: vel Ovidio teſte, Turpe ſenex miles, turpe ſenilis amor. Nunc & militant, & amant paſſim ſenes.

Capulares] Sic vocant decrepitos, quaſi jam capulo proximos. Capulus eſt loculus cadaverum.

Silicernia] Terentius in Adelphis, ſenem ſilicernium vocat, vel quod incurvus cernat ſilices, vel quod mox ſilentibus umbris cernendus ſit: unde Græcis ſenex γέρων dicitur, παρὰ τὸ εἰς γῆν ὁρᾷν, id eſt, à terram inſpiciendo, vel παρὰ τὸ τῆς γῆς ἐρᾷν, id eſt, à terram amando, quod propinqui morti jam de ſepultura ſolliciti ſint.

Φῶς

ſi quis animadvertat, anus, longo jam ſenio mortuas, adeoque cadaveroſas, ut ab inferis rediſſe videri poſſint, tamen illud ſemper in ore habere, * Φῶς ἀγαθὸν, * adhuc catulire, atque, ut Græci dicere ſolent, * καπρᾷν, & magna mercede conductum * aliquem Phaonem inducere, fucis aſſidue vultum oblinere, nuſquam à ſpeculo diſcedere,

Φῶς ἀγαθὸν] Id eſt, lumen bonum. Vita lumen eſt. Id autem dictum eſt ab anu quapiam moriente, quam etiamnum juvabat vivere.

Adhuc catulire] Catul re vocat more catellarum laſcivire.

Καπρᾷν] Id eſt, libidinari, ab hircis deducto verbo. Eſt autem Græcis in proverbio, γραῦς καπρῶσα, id eſt, anus hirciſſans, ut Eraſmus copioſius docet in ſuis Chiliadibus.

Aliquem Phaonem] Phaonem poſuit pro quovis formoſo adoleſcentulo. Phaon enim adamatus fuit à Sapphone, nec mutuo tamen adamabat: ita anus præter ætatis decorum libidinoſæ, pecunia conducunt amatorem. Iuvenalis: Optima certe Nunc via proceſſus vetulæ veſica beatæ. Hujuſmodi quandam inducit Ariſtophanes in Pluto. Eſt autem ἀστεϊσμὸς, quia rem obſcœnam non obſcœnis extulit verbis.

Infimæ

re, * infimæ pubis ſylvam vellere, * vietas ac putres oſtentare mammas; * tremuloque gannitu languentem ſollicitare cupidinem, potitare, miſceri puellarum choris, literulas amatorias ſcribere. Ridentur hæc ab omnibus, tanquam, uti ſunt, ſtultiſſima: at ipſæ ſibi placent, & in ſummis interim verſantur deliciis, * totaſque ſeſe melle perungunt, meo videlicet beneficio felices. Porro quibus hæc deridicula videntur, illud ſecum expendant velim, utrum ſatius ducant hujuſmo-

Infimæ pubis ſylvam] Et hic rem fœdam honeſta περιφράσει texit. Significat autem obſcœnum mulieris membrum. Hujuſmodi Martialis inducit Ligellam vetulam.

Vietas ac putres] Vietum flaccidum eſt. id quod accidit in aniculis; & carne & humoribus abſumptis flacceſcunt mammæ. Putreis dixit in odis Horatius: Sed incitat me pectus & mammæ putres, equina quales ubera.

Tremuloque gannitu] Gannitum vocat ineptum cantum. Alluſit ad illud Horatianum: Et cantu tremulo pota Cupidinem Lentum ſollicitas.

Totaſque ſeſe melle perungunt] Græcum proverbium eſt, in eos qui ſe totos immergunt deliciis, ut mellei ſint undique. Refertur hoc, expli-

juſmodi ſtultitia vitam plane mellitam exigere, an * trabem, ut ajunt, ſuſpendio quærere. Porro quod hæc vulgo putantur infamiæ obnoxia, iſtud nihil ad ſtultos meos, qui malum hoc aut non ſentiunt, aut ſi quid ſentiunt, facile negligunt. * Si ſaxum in caput incidat, id vere malum ſit. Cæterum pudor, infamia, probrum, maledicta, tantum adferunt noxæ, quantum ſentiuntur. Si ſenſus abſit, ne mala quidem ſunt. Quid lædit, * ſi totus populus in te ſibilet, modo tute tibi plaudas? Atque ut id liceat, ſola ſtultitia præſtat. Sed mihi videor audire reclamantes philoſophos. Atqui hoc

explicaturque in Eraſmi Chiliadibus.

Trabem ſuſpendio quærere] Proverbium de ſumma deſperatione, aut de negocio intolerabili: nam ſolent inſani quidam ad laqueos confugere.

Si ſaxum in caput incidat] Bella diſtinctio veri mali, & non veri, planeque digna ſtulticia, ſed quæ tamen nimium placuit vulgo mortalium.

Si totus populus in te] Alluſit ad illud Horatii: Populus me ſibilat, at mihi plaudo ipſe domi, ſimul ac nummos contemplor in arca.

Lo-

hoc ipſum eſt, inquiunt, miſerum, ſtultitia teneri, errare, falli, ignorare. Imo hoc eſt hominem eſſe. Porro miſerum cur vocent, non video, quandoquidem ſic nati eſtis, ſic inſtituti, ſic conditi, ea eſt communis omnium ſors. Nihil autem miſerum, quod in ſuo genere conſtat, niſi forte quis hominem deplorandum exiſtimet, qui neque volare poſſit cum avibus, neque quaternis ingredi pedibus cum reliquo pecudum genere, neque cornibus ſit obarmatus, quemadmodum tauri. Verum is eodem opera equum etiam belliſſimum infelicem vocabit, quod neque grammaticam didicerit, neque placentis veſcatur: taurum miſerum, quod ad palęſtricam ſit inutilis. Igitur ut equus imperitus grammaticæ, miſer non eſt, ita nec homo ſtultus, infelix, propterea quod hæc cum illius natura cohærent. Verum rurſus urgent * logodæ-

Logodædali] Dædalon Græci vocant ingenioſum. Vnde Dædala Circe. Vnde argutos diſputatores λογοδαιδάλους appellat, quod arte torqueant ſyllogiſmos.

Then-

godædali. Eſt, inquiunt, homini peculiariter addita diſciplinarum cognitio, quarum adminiculis id quod natura diminutum eſt, ingenio penſet. Quaſi vero ullam veri faciem habeat, naturam, quæ in culicibus, atque adeo in herbis ac floſculis, tam ſollicite vigilaverit, in uno homine dormitaſſe, ut diſciplinis opus eſſet, quas * Theutus ille, humano generi inſenſus genius, in ſummam perniciem excogi-

Theutus ille, humano generi] De hoc Theuto Socrates apud Platonem in Phædro ita loquitur: Audivi equidem, circa Naucratim Ægypti, priſcorum quendam fuiſſe deorum, cui dicata ſit avis quam ibim vocant; Dæmoni autem ipſi nomen Teuth: hunc primum, numerum, geometriam, aſtronomiamque inveniſſe, præterea luſus talorum, alearum, literaſque. Erat tunc totius Ægypti rex Thamus, & in ampliſſima eminentiſſimaque civitate, quas Græci Ægyptias Thebas vocant, & deum ipſum Ammonem. Ad hunc Theuth profectus artes demonſtravit ſuas, dixitque eas diſtribui Ægyptiis cæteris oportere. In hunc fere modum Plato. Vnde cum idem dæmon, qui talorum & teſſerarum, ludorum peſtiferorum, inventor fuit, humanas has ſcientias commentus eſt, conſtat hæc non minus graviter, quam jocoſe dicta eſſe.

De

gitavit, adeo non utiles ad felicitatem, ut illi quoque ipſi officiant, ad quod proprie repertæ dicuntur, ut eleganter arguit apud Platonem rex ille prudentiſſimus * de literarum invento. Igitur diſciplinæ cum reliquis humanæ vitæ peſtibus irrepſerunt, iiſdem autoribus, à quibus omnia flagitia proficiſcuntur, puta dæmonibus, * quibus hinc nomen etiam inventum, quaſi δαήμονας, hoc eſt, ſcientes, appelles. Siquidem ſimplex illa aurei ſeculi gens, nullis armata diſciplinis, ſolo naturæ ductu inſtinctuque vivebat. Quorſum enim opus erat grammatica, cum eadem eſſet omnibus lingua, nec aliud ſermo-

De literarum invento] Locus eſt apud Platonem, quem modo citavimus. Rex enim rogabat Theutum, ad quid conducerent literæ, quibus ſcribitur? Reſpondit, valere ad memoriæ ſubſidium. At ille demonſtravit, literas officere memoriæ, dum homines his freti non inſcriberent animo quæ audiſſent, ſed chartis.

Quibus hinc nomen etiam] Græcis enim δαήμονες appellantur ſcientes, à priſco verbo δαίω, quod eſt diſco, ſive ſcio: unde dæmones appellatos putant grammatici.

Nego-

ſermone petebatur, niſi ut alius alium intelligeret? Quis uſus dialectices, ubi nulla erat pugnantium inter ſe ſententiarum dimicatio? Quis rhetoricæ locus, cum nullus alteri * negocium faceſſeret? Quorſum requireretur legum prudentia, cum abeſſent mali mores, ex quibus haud dubie * bonæ leges prognatæ ſunt? Porro * religioſiores erant quam ut impia curioſitate arcana naturæ, ſyderum menſuras, motus, effectus, abditas rerum cauſas ſcrutarentur, neſas eſſe rati, ſi homo mortalis ultra ſortem ſuam ſapere conaretur. Iam quid extra cœlum eſſet, inqui-

Negocium faceſſ.ret] Id eſt, moleſtus eſſet in jus vocando. Porro rhetorum opera, in judiciis requirebatur.

Bonæ leges] Id teſtatum etiam eſt proverbio, bonas leges ex malis naſci moribus. Vt enim medicina non eſſet, ſi nulli fuiſſent morbi: ita leges non fuiſſent, niſi flagitia coegiſſent.

Religioſiores erant] Quaſi ſit impium ſcrutari naturæ arcana, à quibus in totum abſtinuit Socrates, dicens nihil ad nos attinere quę ſupra nos eſſent.

Iam quid extra cœlum] *Iam* hoc loco vim habet connectendi. Alluſit autem ad illud Plinianum. Furor eſt profecto, furor egredi ex eo, &c.

inquirendi dementia ne in mentem quidem veniebat. At labente paulatim ætatis aureæ puritate, primum à malis, ut dixi, geniis inventæ ſunt artes, ſed paucæ, atque hæ quidem à paucis receptæ. Poſtea ſexcentas addidit * Chaldæorum ſuperſtitio, & Græcorum ocioſa levitas, meras ingeniorum cruces, adeo ut vel una grammatica abunde ſatis ſit ad perpetuam vitæ carnificinam. Quanquam inter has ipſas diſciplinas, hæ potiſſimum in pretio ſunt, quæ ad ſenſum communem, hoc eſt, ad ſtultitiam, quam proxime accedunt. Eſuriunt Theologi, * frigent phyſici, ridentur Aſtrologi, negliguntur dialectici. Solus * ἰατρὸς ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων. Atq;
in

Chaldæorum ſuperſtitio] Iſti addiderunt Aſtrologiam ac Magiam. Superſtitionem his tribuit, quod ſtellis divinitatem tribuerent.

Frigent Phyſici] Frigent qui negliguntur, nec vigent, aut florent.

Ἰατρὸς ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων] Id eſt, medicus vir multis æquivalens aliis. Eſt autem verſus Homericus, ſumptus ex Iliad. λ. quem Plato tum alibi, tum in Sympoſio citat.

In

* in hoc ipſo genere, quo quiſque indoctior, audacior, incogitantiorque, hoc pluris ſit etiam apud torquatos iſtos principes. * Atqui medicina, præſertim

In hoc ipſo genere] Id eſt, in genere medicorum. Cum periculoſa ſit hujus artis profeſſio, mirum tamen eſt, quam paſſim audeant hanc exercere mulierculæ, idiotæ, errones. Atque hos magis mirum, eſſe magnates, qui talibus vitam ſuam malunt committere, quam vere medico. Adeo vulgus hominum amat decipi. Niſi ſtatim procul inſpecto lotio, pronuncies ſexum, ætatem, morbi cauſam, medicum non credunt. Nec hoc arbitror ad artis meæ contumeliam pertinere, ſed potius ad gloriam, ſi taxatur illorum temeritas, qui hoc illotis pedibus aggrediuntur.

Atqui medicina] Plato in Gorgia duas ponit artes, gymnaſticam & medicinam, ad corpus duas item ad animam pertinentes, nomotheticam, gymnaſticæ, & juſtitiam judiciariam, medicinæ correſpondentem. Has quatuor corpus & animam ait optime curare. Aſſentatoria vero id ſentiens quadrifariam ſe dividit in quatuor illas artes, dumque ſic ſemper, non quod optimum eſt, ſed quod dulciſſimum, præbet, plurimos illaqueat. Porro coquinariam, medicinam ait ſubire, ejuſque eſſe veluti ſimiam: fucatoriam, gymnaſticam imitari: ſophiſticam item, legalem: rhetoricam, judiciariam juſtitiam. Verum ſi ad medicos

tim ut nunc à compluribus exercetur, nihil aliud eſt quam aſſentationis particula, non minus profecto quam rhetorica. Secundum hos proximus datur locus * leguleiis, & haud ſcio an primus, quorum profeſſionem, ne quid ipſa pronunciem, * velut aſininam philoſophi magno conſenſu ridere ſolent. Sed tamen horum aſinorum arbitrio maxima minimaque negocia tranſiguntur. His * latiſundia creſcunt, cum theologus interim, excuſſis totius divini-

dicos noſtri ſeculi reſpexerimus, ut vinera egomet cædam mea, juxta proverbium, ipſa medicina magis aſſentationis, quam artis particula eſſe videbitur.

Leguleiis] Leguleii per contemptum dicti ſunt, qui non ex literis jure conſultorum, ſed ex formulis & rubricis jus petebant. Vnde & rubricarii dicti ſunt.

Velut aſininam] Propterea quod non ſint inſtructi ſophiſticis argutiis, ſed legibus adductis diſputent, cum hi tamen propius accedant ad verum, quam hi qui ſibi videntur acutiſſimi, quibus illud uſu venit, Nimium altercando veritas amittitur.

Latifundia] Sunt lati fundi. Plinius citat illud ceu proverbio dictum, Italiam perdidere latifundia.

Pome-

divinitatis ſcriniis, lupinum arrodit, cum cimicibus ac pediculis aſſidue bellum gerens. Ut igitur feliciores ſunt artes, quæ majorem habent cum ſtultitia affinitatem, ita longe feliciſſimi ſunt hi, quibus prorſus licuit ab omnium diſciplinarum commercio abſtinere, ſolamque naturam ducem ſequi, quæ nulla ſui parte manca eſt, niſi forte mortalis ſortis * pomeria tranſilire velimus. * Odit natura fucos, multoque felicius provenit, quod nulla ſit arte violatum. Agedum, an non videtis, ex unoquoque reliquorum animantium genere ea feliciſſime degere,

Pomeria] Id eſt, terminos. Pomerium, id ſpacium tam intra, quam extra murum dicebatur, quod intra omni ædificio, extra autem omni cultu vacuum relinquebatur. Livius lib. primo, Aggere & foſſis & muro circumdat urbem, pomerium profert.

Odit natura fucos] Quæ enim nativa ſunt, longe gratiora venuſtioraque ſunt adulterinis atque fucatis. quod feſtiviter Propertius Elegiarum primo de floſculis, lapillis, & aviculis probat. Nam ut Plinius lib. 27. ait, Nulli nulla eſt facilius loqui, quam rerum naturæ pingere.

gere, quæ ſunt à diſciplinis alieniſſima, nec ullius magiſterio niſi naturæ ducuntur? * Quid apibus aut felicius, aut mirabilius? At his ne corporis quidem omnes ſenſus adſunt. Quid ſimile in extruendis ædificiis reperit architectura? Quis unquam philoſophus ſimilem inſtituit rempublicam? Rurſum equus quoniam humanis ſenſibus affinis eſt, & in hominum contubernium demigravit, humanarum item calamitatum eſt particeps. Quippe qui non raro dum vinci pudet in certaminibus * ducit ilia, & in bellis dum ambit triumphum, confoditur, ſimul

Quid Apibus] Plinius lib. 11. de inſectis loquens, ait: Sed inter omnia principatus apibus, & jure præcipua admiratio, ſolis ex eo genere, hominum cauſa genitis. Mella contrahunt, ſuccum dulciſſimum atque ſubtiliſſimum ac ſaluberrimum; favos confingunt ac ceras. Illæ ad uſus vitæ laborem tolerant, opera conficiunt, rempublicam habent; conſilia privatim, ac duces gregatim. Et quod maxime mirum ſit, mores habent. Ariſtoteles quoque libris quinto & nono hiſtoriæ animalium, multa de apum laudibus ſcripſit.

Ducit ilia] Sic Horatius in epiſtolis: Solve ſeneſcentem mature ſanus equum, nec peccet

ſimulque cum ſeſſore * terram ore momordit. Vt ne commemorem interim * lupata frena, aculeata calcaria, ſtabuli carcerem, ſcuticas, fuſtes, vincula, ſeſſorem, breviter omnem illam ſervitutis tragœdiam, cui ſe ultro addixit, dum * fortes viros imitatus, * impenſius hoſtem ulciſci ſtudet. Quanto optabilior muſca-

cet ad extremum, ridendus & ilia ducat.

Terram ore momordit] Hemiſtichium eſt Virgilianum de milite moriente, quod imitatum eſt ex illo Homeri, Odyſſeæ χ, loquentis de procis ab Vlyſſe interfectis: Οἱ μὲν ἔπειθ' ἅμα πάντες ὀδὰξ εἷλον ἄσπετον οὖδας. id eſt, illi quidem deinde ſimul omnes mordicus ceperunt immenſum ſolum. & Iliados χ: Γαῖαν ὀδὰξ εἷλον, id eſt, terram mordicus ceperunt.

Lupata frena] Lupata frena dicuntur aſperrima ad domandos equos præferoces. Vergilius in Georgicis: Et duris parere lupatis. Dicta ſunt à luporum dentibus, qui ſunt inæquales, & ob id morſus huius animantis magis eſt noxius.

Fortes viros] Εἰρωνικῶς dictum eſt in ſtultos principes, qui dum hoſti nocere ſtudent, in ſummum conjiciunt ſe ipſos diſcrimen.

Impenſius hoſtem] Apologus eſt apud Horatium de equo, qui dum conatur cervum è communibus paſcuis depellere, ſeſſorem tergo, & frenum ore recepit.

muſcarum & avicularum vita, ex tempore ſoloque naturæ ſenſu degentium, modo per hominum inſidias liceat. Quæ ſi quando caveis incluſæ aſſueſcant humanas ſonare linguas, mirum quam à nativo illo nitore degenerent. Adeo modis omnibus lætius eſt, quod natura ondidit, quam quod fucavit ars. Proinde nunquam ſatis laudarim * gallum illum Pythagoram, qui cum unus omnia fuiſſet, philoſophus, vir, mulier, rex, privatus, piſcis, equus, rana, * opinor etiam ſpongia, tamen nullum animal judicavit calamitoſius homine: propterea quod cætera omnia natu-

Gallum illum Pythagoram] Lucianus facit Mycillum cum gallo ſuo loquentem, qui ſe Pythagoram eſſe diceret. Extat libellus ab Eraſmo latinitate donatus.

Opinor etiam ſpongia] Sunt enim qui ſpongiam animal eſſe putent, ut teſtatur Ariſtoteles libro de natura animalium quinto, qui ſpongiarum tria ponit genera. Nam aliæ, inquit, raræ, aliæ ſpiſſæ, aliæ quas Achilleas vocant. Naſcuntur omnes ad littus, aut ad ſaxa, nutriunturque luto. Senſum quoque illis ineſſe creditur, propterea quod ad evulſoris acceſſum contrahuntur. Plinius plane credit ſpongias eſſe animalia.

Πολυ-

naturæ finibus eſſent contenta, ſolus homo ſortis ſuæ limites egredi conaretur. Rurſum inter homines, idiotas multis partibus anteponit doctis ac magnis. Et Gryllus ille non paullo plus ſapuit, quam * πολυμήτης Ὀδυσσεὺς, qui maluerit in hara grunnire, quam cum illo tot miſeris objici caſibus. Ab his mihi non diſſentire videtur Homerus, * nugarum pater, qui cum mortales omneis ſubinde * δειλοὺς καὶ μοχθηροὺς appellat, tum Ulyſſem illum ſuum ſapientis exem-

Πολυμήτης Ὀδυσσεὺς] Id eſt, multi conſilii Ulyſſes. Sic enim frequenter Homerus eum vocat.

Nugarum pater] Quod apud hunc fons ſit omnium fabularum.

Δειλοὺς καὶ μοχθηρούς] Δειλοὺς, id eſt, miſeros. Eſt enim hoc pæne ſolemne apud Homerum & Heſiodum, δειλοῖσι βροτοῖσι. Unde Odyſſeæ μ: πάντες μὲν στυγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι. id eſt, Sunt mortes triſtes miſeris mortalibus omnes. Et μοχθηροὺς, id eſt, calamitoſos. Illud dictum eſt à metu, nam δειλία timiditas dicitur, & δειλιᾷν ἢ δειλιάζειν timere hoc à labore, nam μόχθος labor dicitur, & μοχθέω, laboro.

exemplar, ſæpenumero * δύϛηνον vocat, Paridem nuſquam, nec Ajacem, nec Achillem. Quam ob rem id tandem? niſi quod ille vafer & artifex nihil non Palladis conſilio agebat, nimiumque ſapiebat, à naturæ ductu quam longiſſime recedens? Ut igitur inter mortales, ii longiſſime abſunt à felicitate, qui ſapientiæ ſtudent, nimirum hoc ipſo bis ſtulti, quod homines nati cum ſint, tamen obliti conditionis ſuæ, deorum immortalium vitam affectant, & * gigantum exemplo, * diſciplinarum machinis, naturæ bellum inferunt: ita quam minime miſeri videntur ii, qui ad bruto-

Δύϛηνον vocat] Δύϛηνος, id eſt, miſer; quod multum ſuſpiret. Sic Homerus Odyſſ. primo: Τοῦ θυγάτηρ δύϛηνον ὀδυρόμενον κατερύκει. id eſt, hujus filia miſerum lugentemque detinet. de Calypſo Vlyſſem in Ogygia detinente.

Gigantum exemplo] Θεομαχεῖν vocant Græci pugnare cum diis. Cicero interpretatur gigantum fabulam, ubi quis adverſus naturam conatur.

Diſciplinarum machinis] Explicuit metaphoram addito verbo proprio. machinis enim bellicis expugnantur oppida.

Blitea

brutorum ingenium ſtultitiamque quamproxime accedunt, neque quicquam ultra hominem moliuntur. Age experiamur num hoc quoque non Stoicis enthymematis, ſed craſſo quopiam exemplo queamus oſtendere. Ac per deos immortales, eſt ne quicquam felicius iſto hominum genere, quos vulgo moriones, ſtultos, fatuos, ac * bliteos appellant, pulcherrimis, ut equidem opinor, cognominibus? Rem dicam prima fronte ſtultam fortaſſis atque abſurdam, ſed tamen unam multo veriſſimam. Principio vacant mortis metu, non mediocri per Jovem malo. Vacant conſcientiæ carnificina. Non territantur manium fabulamentis. Non expaveſcunt ſpectris ac lemuribus, non torquentur metu impendentium malorum, non ſpe futurorum bonorum diſtenduntur. In ſumma,

Bliteos] Hoc verbo delectatus eſt Octavius Auguſtus. Bliton Græce betam ſonat. ea herba, quoniam inſipida eſt ac diluta, fatua vocatur apud Martialem. Ut ſapiant fatuæ fabrorum prandia betæ. O quam ſæpe coquus vina piperque petet!

ſumma, non dilacerantur millibus curarum, quibus hæc vita obnoxia eſt. Non pudeſcunt, non verentur, non ambiunt, non invident, non amant. Denique ſi propius etiam ad brutorum animantium inſipientiam acceſſerint, ne peccant quidem, autoribus theologis. Hic mihi jam expendas velim, ſtultiſſime ſapiens, quot undique ſollicitudinibus noctes dieſque diſcrucietur animus tuus: congeras in unum acervum univerſa vitæ tuæ incommoda, atque ita demum intelliges, quantis malis meos fatuos ſubduxerim. Adde huc, quod non ſolum ipſi perpetuo gaudent, ludunt, cantillant, rident, verumetiam cæteris omnibus, quocunque ſeſe verterint, voluptatem, jocum, luſum, riſumque adferunt, velut in hoc ipſum à deorum indulgentia dati, ut humanæ vitæ triſtitiam exhilararent. Unde fit, ut cum aliis in alios varius ſit affectus, hos omnes ex æquo tanquam ſuos agnoſcant, expetant, paſcant, complectantur, ſuccurrant, ſi quid acciderit: impune permittant, quicquid vel dixerint,

rint, vel fecerint. Adeoque nemo illis nocere cupit, * ut feræ quoque beluæ ab illorum injuria temperent, ſenſu quodam innocentiæ naturali. Sunt enim vere ſacri diis, præcipue mihi, adeoque non injuria hunc honorem * omnes illis habent. Quid quod ſummis etiam regibus adeo ſunt in deliciis, ut nonnulli ſine his neque prandere, nec ingredi, nec omnino vel horam durare poſſint. Neque vero paulo intervallo hos bliteos ſuis illis tetricis ſophis anteponunt, quos tamen ipſos aliquot honoris gratia ſolent alere. Cur autem ante ponant, nec obſcurum arbitror, nec mirum videri debet, cum ſapientes illi nil niſi triſte ſoleant adferre principibus, ſuaque doctrina freti non vereantur aliquoties * auriculas teneras mordaci rade-

Vt feræ quoque] Mirum eſt dictu, quod tamen videmus, in canibus: in pueros, & natura fatuos, non facile ſæviunt, & agnoſcunt naturæ ſimplicitatem.

Omnes illis habent] Nam religio numinum ad omnes ex æquo pertinet.

Auriculas teneras] Verſus eſt è Satyra Perſi, prima

radere vero, moriones autem id præſtent, quod unum aucupantur, jocos, riſus, cachinnos, delicias. Iam accipite & hanc non aſpernandam ſtultorum dotem, quod ſoli ſimplices ac veridici ſunt. Quid autem veritate laudatius? Quanquam enim Alcibiadeum * apud Platonem proverbium, Veritatem vino pueritiæque tribuit; tamen omnis ea laus mihi peculiariter debetur, vel Euripide teſte, cujus extat illud celebre de nobis dictum, * μωρὰ γὰρ μωρὸς λέγει. Fatuus quicquid habet in pectore, id & vultu præ ſe fert, & oratione promit. At ſapien-

prima. Sed quid opus teneras mordaci radere vero Auriculas?

* *Apud Platonem*] Sic enim in convivio Platonis, Alcibiades narraturus, quemadmodum cum Socrate cubitaverit, præfatur, τὸ δ' ἐντεῦθεν οὐκ ἂν μου ἠκούσατε λέγοντος, εἰ μὴ πρῶτον μὲν, τὸ λεγόμενον, Οἶνος μὲν ἄνευ τε παίδων καὶ μετὰ παίδων ἦν ἀληθής. id eſt, Cæterum ea quæ reſtant non audiveritis me dicentem, niſi prius, id quod vulgo dicitur, Vinum quidem & ſine pueris & cum pueris erat verum.

Μωρὰ γὰρ μωρὸς λέγει] Id eſt, ſtultus ſtulta loquitur. Proverbium eſt apud Euripidem in Bacchis.

Duæ

ſapientum ſunt * duæ illæ linguæ, ut idem meminit Euripides, quarum altera verum dicunt, altera quæ pro tempore judicarint oportuna. Horum eſt, * nigrum in candida vertere,* & eodem ex ore frigidum pariter & calidum efflare, longeque aliud conditum habere in

Duæ illæ linguæ] Euripides ſcripſit, unicuique mortalium duas eſſe linguas: alteram qua vera loqueretur, alteram qua loqueretur quæ tempori eſſent accommoda.

Nigrum in candida] Ita Juvenalis Satyra 3. Qui nigrum in candida vertunt, id eſt, defendunt turpia.

Et eodem ex ore] Alluſit ad Apologum Aniani fabulatoris hujuſmodi: Satyrus quidam cum hyberno gelu vehementer ſæviente, à ruſtico quopiam in hoſpitium inductus eſſet, videns hominem inflare in manus ori admotas, rogavit cur ita faceret. is reſpondit, ut manus frigidas anhelitus tepore calefaceret. Deinde menſa appoſita, cum in pultem ferventem rurſum inflaret, admiratus Satyrus, ſciſcitatus eſt, cur id faceret: Uti pultem, inquit, refrigerem. Tum Satyrus ſurgens, Quid audio? inquit, οὐ ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν ἐξάγεις; id eſt, Tu ne ex eodem ore calidum & frigidum educis? non mihi cum talibus habendum commercium eſt, idque dicens abiit.

Scrinum

in pectore, aliud ſermone fingere. Porro in tanta felicitate, tamen hoc nomine principes mihi videntur infeliciſſimi, quod deeſt à quo verum audiant, & aſſentatores pro amicis habere coguntur. Sed abhorrent à vero principum aures, dixerit aliquis, & hac ipſa de cauſa ſapientes iſtos fugitant, quod vereantur ne quis forte liberior exiſtat, qui vera magis quam jucunda loqui audeat. Ita quidem res habet, Inviſa regibus veritas: Sed tamen hoc ipſum mire in ſatuis meis uſu venit, ut non vera modo verum etiam aperta convicia cum voluptate audiantur: adeo, ut idem dictum, quod, ſi à ſapientis ore proficiſcatur, capitale fuerat futurum, à morione profectum, incredibilem voluptatem pariat. Habet enim genuinam quandam delectandi vim veritas, ſi nihil accedat quod offendat: verum id quidem ſolis fatuis dii dederunt. Iiſdem ferme de cauſis hoc hominum genere mulieres gaudere ſolent impenſius, utpote ad voluptatem & nugas natura propenſiores. Proinde quicquid cum hujuſmodi factitarint, etiam-

ſi

ſi nonnunquam * ſerium nimis, illæ tamen jocum ac luſum interpretantur: ut eſt ingenioſus, præſertim ad prætexenda commiſſa ſua, ſexus ille. Igitur ut ad fatuorum felicitatem redeam, multa cum jucunditate peracta vita, nullo mortis vel metu, vel ſenſu, recta in campos * Elyſios demigrant, & illic pias atque ocioſas animas luſibus ſuis delectaturi. Eamus nunc, & quemvis etiam ſapientem cum hujus morionis ſorte conferamus. Finge jam mihi quod huic opponas exemplar ſapientiæ, hominem qui totam pueritiam atque adoleſcentiam in perdiſcendis diſciplinis contriverit, & ſuaviſſimam vitæ

Serium nimis] Verecunde ſignificat, nonnunquam mulieres coire cum morionibus, & ex iis concipere, putantes futurum uti lateat.

Elyſios] Elyſium, Suidas ait, *πεδίον εἶναι ἐν ᾧ οἱ παρ᾽ Ἕλλησι δίκαιοι αὐλίζονται μετὰ θάνατον ἐκεῖσε ἐλευσόμενοι.* id eſt, Campum eſſe, in quo apud gentiles juſti demorantur, poſt mortem eo ſe conferentes. quemadmodum injuſti ad Cocytum vadunt. Hunc nonnulli apud inferos, nonnulli ſub concavo orbis lunæ eſſe putant, nec deſunt qui Elyſium putent eſſe ipſas inſulas fortunatas.

Ante

vitæ partem perpetuis vigiliis, curis, ſudoribus perdiderit, ne in reliqua quidem omni vita vel tantillum voluptatis deguſtarit, ſemper parcus, pauper, triſtis, tetricus, ſibi ipſi iniquus ac durus, aliis gravis & inviſus, pallore, macie, valetudine, lippitudine confectus, ſenio canicieque multo * ante diem contracta, ante

Ante diem contracta] In vehementer ſtudioſis, dum intentiſſime meditantur, oportet vehementem ſpirituum fieri agitationem, quam calor conſequitur: caloris autem comes eſt reſolutio, conſumptio, exiccatio. Spiritus autem ſic reſolutos oportet ex optimo ſanguine inſtaurari. unde ſanguinem paucum evadere neceſſe eſt, ſic ſubinde in ſpiritus reſolutum. Ad hæc in ſtudioſis, propter cerebri agitationem, & ex agitatione ortum calorem, oportet ex corde ſpiritus copioſos, qui fiunt animales, aſcendere: ſiquidem ubi agitatio, eo ſpiritus & calor vergunt: ſpiritus igitur naturales, qui in ventriculo & jocinore concoctioni ſerviunt, diminuuntur, quibus diminutis ſanguis & paucus & pituitoſus generatur. Quocirca ſtudioſos neceſſum eſt ὀλιγαίμους evadere, τὰ δ' ὀλίγαιμα ἤδη, ut ait Ariſtoteles in ſecundo libro de partibus animalium, προσδοπεῖται πρὸς τὴν φθοράν. ἡ γὰρ φθορὰ ὀλιγαιμία ἐστί. καὶ τὸ ὀλίγον παθητικὸν καὶ ὑπὸ ψυχροῦ τοῦ τυχόν-

te diem fugiens è vita. Quanquam quid refert quando moriatur iſtiuſmodi, qui * nunquam vixerit? Habetis egregiam illam ſapientis imaginem. At hic rurſus obganniunt mihi * οἱ ἐκ τῆς Στοᾶς βάτραχοι. Nihil, inquiunt, miſerius inſania. Sed inſignis ſtultitia, vel inſaniæ proxima eſt, vel ipſa potius inſania. Quid enim aliud eſt inſanire, quam errare animo? Sed iſti tota errant via. Age hunc quoque

τυχόντος, καὶ ὑπὸ θερμοῦ. Quæ pauci ſanguinis ſunt, jam faciunt viam ad corruptionem. Corruptio enim paucitas ſanguinis eſt: & quod paucum eſt, facile patitur à quovis & frigore & calore. Galenus quoque autor eſt, eos qui paucum habent ſanguinem, ſenium accelerare.

Nunquam vixerit] Vivere hic accipitur pro ſuaviter vivere, ut Terentius: Vixit, dum vixit bene. Et Perſius Satyra quinta: Indulge genio, carpamus dulcia: noſtrum eſt Quod vivis. Et Martialis: Vive velut rapto, fugitivaque gaudia carpe. Quod dicunt Græci, ζῆσον ἄγαν.

Οἱ ἐκ τῆς Στοᾶς βάτραχοι] Id eſt, Stoicæ ranæ. Sic illos vocat, quod obſtrepant ſuis argumentis. Et Origenes, atque hunc ſequutus Hieronymus, Ægyptiorum ranas, dialecticorum & ſophiſtarum moleſtam garrulitatem interpretatur, ut etiam ſcriptum eſt in decretis canonicis diſtinctione trigeſima ſeptima.

Ex

quoque ſyllogiſmum diſſipemus, Muſis bene fortunantibus Argute quidem iſti. Verum, quemadmodum apud Platonem docet Socrates, * ex una Venere ſecta duas, & ex uno Cupidine diſſecto duos faciens: itidem & iſtos dialecticos decebat inſaniam ab inſania diſtinguere, ſi modo ipſi
ſani

Ex una Venere ſecta] Pauſanias in Sympoſio Platonis reprehendit Phædri orationem, quod de amore diſputaſſet, eum neque dividens, neque definiens. Itaque Pauſanias dividere volens amorem, duaſque dicens eſſe Veneres, ait Ἡ μέν γέ που πρεσβυτέρα, καὶ ἀμήτωρ, οὐρανοῦ θυγάτηρ. ἣν δὴ καὶ οὐρανίαν ἐπονομάζομεν· ἡ δὲ νεωτέρα, Διὸς καὶ Διώνης, ἣν δὴ πάνδημον. Ἀναγκαῖον δὲ καὶ ἔρωτα τὸν μὲν τῇ ἑτέρᾳ συνεργὸν, πάνδημον ὀρθῶς καλεῖσθαι, τὸν δὲ οὐράνιον. Id eſt: Altera quidem antiquior, matreque carens, Cœli filia, quam cœleſtem cognominamus; altera autem junior, Jovis & Dionæ, quam vulgarem vocamus. Neceſſum eſt autem, Cupidinem alterum, Veneri alteri cooperatorem, vulgarem recte vocari, alterum autem cœleſtem. Vulgarem cupidinem, dicit Pauſanias, ſtimulare ad amorem fœminarum, partumque corporis: cœleſtem autem, ad amandos mares, diſciplinis idoneos, ad partumque animi ſtimulare.

An me

ſani videri vellent. Neque enim protinus omnis inſania calamitoſa. Alioqui non dixiſſet Horatius ; * An me ludit amabilis inſania? neque Plato, * poetarum, vatum, & amantium furorem

rorem

An me ludit amabilis] Eſt in Odis, ubi de furore poëtico loquitur, quo fit ut videre videantur, quæ procul abſunt.

Poetarum, vatum, & amantium] Socrates in Phædro Platonis, amorem laudaturus, negansque amorem eſſe vituperandum quod furoris ſpecies eſſet, quadruplicem facit furorem, quorum unumquemque felicem videri vult. Primum vatum, quem *μαντικὴν μανίαν*, quaſi *μανικὴν*, interpoſitione *τοῦ*, vocari ait. Secundum myſterialem, qui per expiationes propitiationeſque, morborum remedia invenit. Tertium poëticum, de quo dicit, *ὃς δ᾽ ἄνευ μουσῶν μανίας, ἐπὶ ποιητικὰς θύρας ἀφίκηται, πεισθεὶς ὡς ἄρα ἐκ τέχνης ἱκανῶς ποιητὴς ἐσόμενος, ἀτελὴς αὐτός τε, καὶ ἡ ποίησις, ὑπὸ τῆς τῶν μαινομένων ἡ τοῦ σωφρονοῦντος ἠφανίσθη.* id eſt, Qui autem ſine Muſarum furore ad poëticas fores ſe confert, perſuaſus quod arte ſufficienter poëta ſit evaſurus, imperfectus quidem tum ipſe, tum poëſis ejus, præ illa ex furore procedit. equidem hæc, quæ à prudentia fit, evaneſcit. Quartum furorem facit amatorium, qui *ἀπ᾽ αὐτῆς ῥώμης ἐπωνυμίαν λαβὼν ἐκλήθη,*

Id

rorem inter præcipua vitæ bona collocaſſet: * nec vates illa laborem Æneæ vocaſſet inſanum. Verum eſt duplex inſaniæ genus: alterum quod ab inferis * diræ ultrices ſubmittunt, quoties * immiſſis anguibus, vel ardorem belli, vel inexplebilem auri ſitim, vel dedecoroſum ac nefarium amorem, vel parricidium, inceſtum, ſacrilegium, aut aliam id genus peſtem aliquam in pectora mortalium invehunt, ſive cũ * nocentem

Id eſt, Qui ab ipſo robore cognomen ſumens, amor quaſi robur dicitur

Nec vates illa] Eſt apud Maronem Æneidos libro ſexto, ubi Sibylla ſic loquitur Æneæ, Et inſano juvat indulgere labori. Nam inſanum vocatur, quicquid immodicum eſt. Vnde illud, Inſanire libet.

Diræ ultrices] Diras poetæ furias vocant, ultrices, quod ſontes torqueant.

Immiſſis anguibus] Apud Maronem Æneidos 7. Alecto furiam Amatæ & Turno immittit.

Nocentem & conſcium animum] Cicero in Paradoxis: Quocunque aſpexiſti, ut furiæ ſic tuæ tibi occurrunt injuriæ, ſuſpirare quæ te liberum non ſinunt. His furiis conſcii animi fuit agitatus Oreſtes. Pœna autem quam hæ furiæ infligunt, vehemens, Et multo ſævior illis, ut ait Iuvenalis, quas Rhadamantus habet.

Ad

centem & conſcium animum, furiis ac terriculorum facibus agunt. Eſt alterum huic longe diſſimile, quod videlicet à me proficiſcitur, omniũ maxime exoptandum. Id accidit quoties jucundus quidam mentis error, ſimul & anxiis illis curis animum liberat, & multijuga voluptate delibutum reddit. Atqui hunc mentis errorem ceu magnum quoddam deorum munus, * ad Atticum ſcribens, optat Cicero, nimirum quo tantorum malorum ſenſu carere poſſet. Neque perperam ſenſit * Argivus ille, qui hactenus inſaniebat, ut totos dies ſolus deſideret in theatro ridens, plaudens, gaudens, quod crederet illic miras agi tragœdias, cum nihil

Ad Atticum ſcribens, optat] Atticus arguit M. Tullium, triumviris occupantibus tyrannidem, quod nimium animo diſcruciaretur, adeo ut quidam putarent illum errare mente. Is reſpondit ſe plane ſentire. Optat autem errorem mentis, quo tantorum malorum ſenſu vacaret. Itidem apud Euripidem Ajax dolet, quod ab inſania reſipuiſſet: & apud Senecam Phædra, Quis me dolori reddit? & quam bene excideram mihi?

Argivus] De hoc Horatius in epiſtolis.

Incun-

nihil omnino ageretur, cum in cæteris vitæ officiis probe ſeſe gereret, * Jucundus amicis, Comis in uxorem, poſſetque ignoſcere ſervis, Et ſigno læſæ non inſanire lagenæ. Hunc ubi cognatorum opera datis pharmacis morbo levaſſet, ſibique jam totus eſſet redditus, hunc in modum cum amicis expoſtulans, pol me occidiſtis, amici. Non ſervaſtis, cui ſic extorta voluptas, Et demptus per vim mentis gratiſſimus error. Et merito quidem: errabant enim ipſi, atque * elleboro magis opus habebant, qui tam felicem ac jucundam inſaniam, ceu malum aliquod

Jucundus amicis &c.] Verba ſunt Horatii.

Elleboro magis opus] Quod Latini veratrum, Græci elleborum vocant. Cujus duo ſunt genera: alterum album, quod ut Dioſcorides in quarto ait, φύλλα ἔχει ὅμοια τοῖς τῆς ἀρνογλώσσου ἢ ἀγρίας, id eſt, Folia habet ſimilia foliis plantaginis, aut betæ ſylveſtris: alterum nigrum, quod Græcis ἐλλέβορος μέλας, vel μελαμπόδιον, ſive πολύῤῥιζον dicitur. Utrumque autem medetur melancholicis & inſanientibus, educitque melancholiam, quibus & dari ſolet. unde Horat. Danda eſt ellebori pars maxima avaris. &, Si tribus Anticyris caput inſanabile.

Sym-

quod, exiſtiment potionibus expellendam. Quanquam illud equidem nondum ſtatui, num quivis ſenſus, aut mentis error, inſaniæ nomine ſit appellandus. Neque enim ſi cui lippienti mulus aſinus eſſe videatur: aut ſi quis indoctum carmen veluti doctiſſimum admiretur, is continuo videbitur inſanire. Verum ſi quis non ſenſit tantum, ſed animi judicio fallatur, idque præter uſitatum morem ac perpetuo; is demum inſaniæ cenſebitur affinis eſſe: veluti ſi quis quoties aſinum audierit rudentem, arbitretur ſeſe miros * ſymphoniſcos audire, aut ſi quis pauperculus infimo loco natus, * Crœſum Lydorum regem eſſe ſe credat. Sed hoc inſaniæ genus ſi, quemadmo-

Symphoniſcos] Sic muſicos vocat concinne canentes, ἀπὸ τοῦ συμφωνεῖν, quod concinere ſignificat.

Crœſum] Hic omnium mortalium ditiſſimus fuit. cui tamen Solon quærenti, an omniũ beatiſſimus foret, reſpondet, ἐμοὶ δὲ σὺ πλȣτέειν μέγα φαίνεαι, καὶ βασιλεὺς εἶναι πολλῶν ἀνθρώπων. ἐκεῖνο δὲ τὸ εἴρεό με, οὔπω σε ἐγὼ λέγω, πρὶν ἂν τελευτήσαντα καλῶς τὸν αἰῶνα πύθωμαι. id eſt, Mihi, ò Crœſe, apprime dives eſſe

admodum ſere fit, vergat ad voluptatem, non mediocrem delectationem adſert, tum iis qui eo tenentur, tum illis quibus eſt hoc animadverſum, nec tamen eodem inſaniunt. Nam hæc inſaniæ ſpecies multo latius patet, quam vulgus hominum intelligit. Sed viciſſim inſanus inſanum ridet, ac mutuam ſibi voluptatem invicem miniſtrant. Neque raro fieri videtis, ut major inſanus, vehementius rideat minorem. Verum hoc quiſque felicior, quo pluribus deſipit modis, Stultitia judice, modo in eo genere inſaniæ maneat, quod nobis eſt peculiare. quod quidem uſque adeo late patet, ut haud ſciam, an ex univerſa mortalium ſumma quempiam liceat reperire, qui * omnibus horis ſapiat, quique

videris, rexque multorum hominum. illud autem quod ſciſcitaris, non antea à me audieris, quam te vita feliciter defunctum audiero.

Major inſanus] Sic Horatius in Serm. libro ſecundo, ô major tandem parcas inſane minori.

Omnibus horis ſapiat] Proverbium eſt, Neminem omnibus horis ſapere. Nemo eſt, qui non alicubi peccet.

Quan-

quique non aliquo inſaniæ genere teneatur. * Quanquam hoc tantum intereſt: * Qui cucurbitam cum videt, mulierem eſſe credit, huic inſano nomen ponunt, propterea quod perpaucis id uſu veniat: Verum ubi quis uxorem ſuam, quam cum multis habet communem, pluſquam * Penelopen eſſe dejerat, ſibique majorem in modum plaudit, feliciter errans, hunc nullus inſanum appellat, propterea quod paſſim maritis hoc accidere videant. * Ad hunc ordinem pertinent & iſti, qui præ venatu ferarum omnia contemnunt, atque incredibilem animi volu-

Quanquam hoc tantum intereſt] In hac diſputatione inſania nonnihil imitatus eſt ex Horatii ſatyra, cujus initium, Sic raro ſcribis.

Qui cucurbitam] Hic morbus oritur ex corruptione virtutis imaginativæ.

Penelopen eſſe] Penelope uxor fuit Ulyſſis, quam caſtiſſimam in Odyſſea facit Homerus. unde ſubinde περίφρων, id eſt, caſta, & αἰδοίη, id eſt, verecunda, ab eodem vocatur. Ovidius: Penelope poterat tam multos ſalva per annos Vivere, Tam multis fœmina digna viris.

Ad hunc ordinem] Taxat ineptiſſimum venandi ſtudium, in quo ſic inſaniunt quidam magnates, ut in omni vita nihil aliud agant.

voluptatem percipere ſe prædicant, quoties fœdum illum cornuum cantum audierint, quoties canum ejulatus. Opinor etiam, cum excrementa canum odorantur, illis cinnamomum videri. Deinde quæ ſuavitas quoties fera lanianda eſt? Tauros & verveces humili plebi laniare licet, feram niſi à generoſo ſecari nefas. * Is nudo capite, inflexis genibus gladio ad id deſtinato, (neque enim quovis idem fas eſt,) certisque geſtibus, certa membra certo ordine religioſe ſecat. Miratur interim perinde ut in re nova ſacraque circumſtans tacita turba, quamvis ſpectaculum hoc plus millies viderit. Porro cui contigerit è belua nonnihil guſtare, is vero exiſtimat ſibi non parum nobilitatis accedere. Itaque cum iſti aſſidua ferarum inſectatione atque eſu nihil aliud aſſequantur, niſi ut ipſi propemodum in feras degenerent,

Is nudo capite] Id accipio fieri paſſim apud Britannos in his quoque feris, quas illi damas vocant. Quidam exiſtimant magis eſſe platycerota. Nonnulli malunt ſylveſtrium caprarum genus.

nerent, tamen interea regiam vitam agere ſe putant. Et his ſimillimum genus eorum, qui inſatiabili ædificandi ſtudio flagrant, * nunc rotunda quadratis, nunc quadrata rotundis permutantes. Neque vero finis ullus, neque modus, donec ad extremam redactis inopiam, nec ubi habitent, nec quid edant, ſuperſit. Quid tum poſtea? Interim annos aliquot ſumma cum voluptate peregerunt. Ad quos mihi quidem proxime videntur accedere qui novis & arcanis artibus, rerum ſpecies vertere moliuntur, ac terra marique quintam quandam eſſentiam venantur. Hos adeo lactat mellita ſpes, ut neque laborum, neque impenſarum unquam pigeat, miroque ingenio ſemper aliud excogitent, quo ſeſe denuo fallant, ſibique ipſis gratam faciant impoſturam, donec abſumptis omnibus, non ſit quo jam fornaculam inſtruant. Non deſinunt tamen jucunda ſomniare ſomnia, cæteros

Nunc rotunda quadratis] Sic Horatius: Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis.

teros pro viribus ad eandem felicitatem animantes. Cumque jam prorſus omni ſpe deſtituuntur, ſupereſt tamen una ſententia, abunde magnum ſolatium, In magnis & voluiſſe ſat eſt. Ac tum vitæ brevitatem incuſant, ut quæ magnitudini negocii non ſuffecerit. Porro aleatores non nihil addubito num in noſtrum collegium ſint admittendi. Sed tamen ſtultum omnino ridiculumque ſpectaculum eſt, quoties videmus nonnullos uſque adeo addictos, ut ſimul atque ſtrepitum teſſerarum audierint, protinus illis cor ſaliat, palpitetque. Deinde cum ſemper illiciente vincendi ſpe, omnium facultatum naufragium fecerint, in aleæ ſcopulum illiſa nave, non paulo formidabiliores *Malea, vixque nudi emerſerint,* quoſvis potius fraudant quam victorem, ne ſcili-

Malea] Malea promontorium eſt Laconiæ, circa quod periculoſiſſimam eſſe navigationem, autor eſt Strabo lib. 8. unde proverbium hoc celebratum fuiſſe dicit: Μαλέα δὲ κάμψας ἐπιλάθου τῶν οἴκαδε, id eſt, Maleam prætermavigans, domeſticorum obliviſcere.

Quosvis potius fraudant] Id narrat Cornelius Tacitus

ſcilicet viri parum graves habeantur. Quid cum ſenes jam & cæcutientes, vitreis etiam oculis luſitant? Poſtremo cum jam * juſta chiragra contudit articulos, vicarium etiam mercede conducunt, qui pro ſe talos in pyrgum mittat. Suavis quidem res, niſi quod hic ludus plerumq; ſolet in rabiem evadere, jamque ad furias, non ad me pertinere. Cæterum illud hominum genus haud dubie totum eſt * noſtræ farinæ, * qui miracu-

Tacitus de populis & moribus Germaniæ, eos hybernis menſibus potiſſimum oblectare ſe alea; & victos aliquoties ad mortem & ſervitutem dedere ſeſe, ſumma fide.

Iuſta chiragra] Chiragra ſpecies eſt arthriticæ, quam juſtam vocat, quod aleatorum puniat inſaniam. Alluſit autem ad illud Horatianum in Serm. Vertumnis, quotquot ſunt, natus iniquis, Scurra Volanerius, poſtquam illi juſta chiragra Contudit articulos, qui pro ſe tolleret atque Mitteret in pyrgum talos, mercede divina Conductum. Pyrgus turricula eſt luſoria, quam alii fritillum dicunt, ut Juven. Si damnata ſenem juvat alea, ludit & hæres Bullatus, parvoque eadem movet arma fritillo.

Noſtræ farinæ] Id eſt, noſtræ conditionis. Perſ. Noſtræ paulo ante farinæ.

Qui miraculis ac prodigioſis] Hac de re libel-

raculis ac prodigioſis gaudent mendaciis, vel audiendis vel narrandis, nec ulla ſatietas talium fabularum, cum portentoſa quædam, de ſpectris, de lemuribus, de * larvis, de inferis, de id genus millibus miraculorum commemorantur: quæ quo longius abſunt à vero, hoc & creduntur lubentius, & jucundiore pruritu titillant aures. Atque hæc quidem non modo ad levandum horarum tædium mire conducunt, verum etiam ad quæſtum pertinent. præcipue * ſacrificis & conciona-

lum conſcripſit Lucianus. quem Morus, cui libellus hic dicatus, elegantiſſime vertit in ſermonem Latinum. Hoc genus hominum execratur & divus Hieronymus in epiſtolis, qui pugnas cum dæmonibus atque hujuſmodi portenta confingunt. Vide, calumniator, nec à Moria damnari miracula, ſed illorum vanitatem, qui fictis miraculis quæſtui ſuo conſulunt, & eorum ſtulticiam, qui talibus figmentis magis capiuntur quam ſacris hiſtoriis

Larvis] Larvæ noxiæ inferorum umbræ ſunt, quas vulgo ſpiritus vocamus, à laribus dictæ.

Sacrificis & concionatoribus] Palam eſt, hic non reprehendi miracula, ſed conficta, & conficta ad quæſtum, quo plus extorqueant à mulier

cionatoribus. His rurſum affines ſunt ii, qui ſtultam quidem, ſed tamen jucundam perſuaſionem induerunt, futurum, ut, ſi ligneum aut pictum aliquem * Polyphemum Chriſtopho-

lierculis & ſenibus, ſtulteque credulis. Nam his difficillime credunt, qui maxime credunt Euangelio. Et fere videmus, ut, qui hujuſmodi fabulamentis maxime fidem habent, apud hos Euangelii leviſſima ſit autoritas. Videtur autem taxare genus hominum illaudatum, quos vulgo quæſtuarios vocant, qui circumferentes ſanctorum reliquias, magna impudentia ſolent apud populum hujuſmodi portenta narrare, quæ poſt ipſi inter pocula rident. Quæſo te, lector, expende locum, & Vide an hic damnetur pius cultus divorum, an non potius ſuperſtitio. Superſtitioſus eſt qui colit divum ob id, quod fruſtra ſibi quis à deo promitteret, (neque enim conſpecta trinitatis imago præſtat, ne eo die male pereas, utcunque vivas) dein quod incertum eſt. Quis enim pollicitus eſt, hoc hunc aut illum divum poſſe? Prætereo, quod id petitur à divo velut autore, quod dare ſolius eſt dei. Poſtremo ſecum pugnantia petunt, dum cupiunt bene mori quum non deſinant male vivere. Hæc tantum notat Moria.

Polyphemum Chriſtophorum] Polyphemum vocat, quod hunc immani & pluſquam gigantea magnitudine fingant pictores & ſculptores,

ſtophorum * aſpexerint, eo die non ſint perituri, * aut qui ſculptam Barbaram præſcriptis verbis ſalutarit, ſit incolumis è prælio rediturus, * aut ſi quis Eraſmum certis diebus, certis cereolis, certiſque preculis convenerit, bre-

vi

ptores, & malum baculi loco tenentem ingreſſum undas. qualis Polyphemus apud Vergilium, quem 3. Æneidos ſic deſcribit: Monſtrum horrendum, ingens, cui lumen ademptum. Trunca manum pinus regit, & veſtigia firmat. & paulo poſt: Graditurque per æquor Jam medium, nec dum fluctus latera ardua tinxit. Quem & Homerus Odyſſeæ I. deſcribit.

Aſpexerint, eo die] Quæſo quid dici potuit ſtultius aut ſuperſtitioſius? & tamen mirum, quam id vulgo perſuaſum habeatur. Quis iſtiuſmodi pluſquam hæreticas opiniones inſevit in animos Chriſtianorum? Bene morietur, quiſquis vixerit in Chriſto, non qui ligneum viderit Chriſtophorum.

Aut qui ſculptam Barbaram] Vtriuſque hiſtoria non admodum gravis eſt. Et tamen hujuſmodi fabulamentis permiſſum eſt olim ludere Chriſtianis potius quam Ethnicis.

Aut ſi quis Eraſmum] Animaduerte, & intelliges, nihil hic dici contumelioſum in ſanctos, ſed in eos, qui illos ſuperſtitioſe colunt. Nauticum genus, quo vix aliud ſceleratius, cum non mutent vitam, tamen ita ſe domum

redi-

vi ſit dives evaſurus. Jam vero * Georgium etiam Herculem invenerunt, quemadmodum & * Hippolytum alterum. Hujus equum * phaleris ac bullis religioſiſſime adornatum * tantum non adorant, ac ſubinde novo quo-

redituros confidunt, ſi ſimulachrum Chriſtophori conſpexerint Milites, perditiſſimum genus, ſi ad Barbaræ procubuerint imaginem, & caſtrenſia quædam demurmuraverint precamina, credunt ſe incolumes ad priſtinam vitam redituros è prælio. Avari in hoc colunt Eraſmum, & id ſuperſtitioſe, ut brevi diteſcant.

Georgium Herculem] Nonnulla, quæ de hoc feruntur, videntur effecta ex Herculis laboribus, qui cum Hydra Lernæa congreſſus eſt.

Hippolytum alterum] Nam habent gentiles ſuum Hippolytum ab equis diſcerptum. Unde & nomen inditum. nam ἵππος equus, λυτὸς ſolutus dicitur.

Phaleris ac bullis]Olim in templis Chriſtianorum nihil erat neque ſculptum neque pictum: nunc equus Georgii veris inſtructus armis, bonam aliquoties templi partem occupat.

Tantum non adorant] Id eſt, propemodum. quemadmodum Græci dicunt μονονουχὶ, id eſt, tantum non. Qua figura uſus eſt Titus Livius, Suetonius, & Valerius Maximus.

quopiam * munuſculo demerentur: per hujus æream galeam dejerare, plane regium habetur. Nam quid dicam de iis, qui ſibi fictis * ſcelerum condonationibus ſuaviſſime blandiuntur, * ac

Munuſculo demerentur] Id eſt, conciliant, & ſibi devinciunt.

Scelerum condonationibus] Has vulgo vocant indulgentias. quas hic non improbat, ſi veræ ſint, ſed ſimulatas ridet, ideoque addidit fictis. ſæpe enim quidam ad quæſtum fictas bullas circumferunt, ut agreſtibus & imperitis imponant. Nonnunquam abutuntur & his, quas vere conceſſit pontifex, dum eas populo proponunt & commendant, non quatenus conducit ad ſalutem animarum, ſed quatenus ad ipſorum quæſtum maxime confert. In ſumma, non erat noſtrum de poteſtate pontificum diſputare. Hoc unum ſcio, certius eſſe quod Chriſtus in Euangelio promiſit, de remittendis peccatis, quam quod pollicentur homines, præſertim cum hæc tota recens ſit, & nuper inventa. Poſtremo complures mortalium his condonationibus freti, ſibi male blandiuntur, nec cogitant de vita mutanda. Pontificum condonationibus, quales nunc vulgo venditantur, non ita multum tribuunt Theologi Et tamen Moria profitetur, ſe duntaxat notare fictas condonationes: fraude impetratas: id quod non raro deprehenditur. Notat autem potiſſimum eas relaxationes, quæ pro-

ac purgatorii ſpacia * veluti clepſydris metiuntur, * ſecula, annos, menſes, dies, horas, tanquam è tabula mathematica, citra ullum errorem dimetientes? Aut de iis, * qui magicis quibuſdam notulis ac preculis, quas

* pius

promittunt diminutionem pœnarum in Igne purgatorii. De quibus adeo dubitant Theologi, ut complures ambigant an ullum ſit purgatorium. Adhæc, notat eos qui perperam accipiunt condonationes: quum enim offerantur confeſſis & contritis, plerique ſe puros arbitrantur, ſi nummum in ſcrinium conjecerint. Id explicat paulo poſt: Hic mihi puta negociator aliquis &c. Hæc porro admonitione quid ſalubrius?

Veluti clepſydris] Clepſydris olim horas metiebantur, in agendis cauſis. Vaſa erant anguſtis foraminibus, per quæ guttatim defluens aqua, temporis modum ſignificabat. Plinius in epiſtolis: Dixeram horis pæne quinque; nam tribus clepſydris, quas ſpacioſiſſime acceperam, ſunt additæ quatuor. Dicuntur autem ἀπὸ τοῦ κλέπτειν, id eſt, furando ſeu abſcondendo, & ἀπὸ τοῦ ὕδατος, id eſt, quod aquam abſconderent.

Secula] Seculum, ſpacium centum annorum.

Qui magicis quibuſdam] Hujuſmodi ſuperſtitioſiſſimis nugis paſſim referta ſunt omnia. Quodque magis mirum eſt, hæc pietas habe-

tur

* pius aliquis impoſtor, vel animi cauſa vel ad quæſtum excogitavit, freti nihil ſibi non pollicentur, * opes, honores, voluptates, ſaturitates, valetudinem perpetuo proſperam, vitam longævam, ſenectam viridem, denique proximum Chriſto apud ſuperos conſeſſum? quem tamen nolint niſi admodum ſero contingere; hoc eſt, cum hujus vitæ voluptates invitos eos, ac mordicus renitentes, tamen deſeruerint, tum ſuccedant illæ cœlitum deliciæ!

tur apud nonnullos etiam eruditos & religioſos.

Pius impoſtor] Facete conjunxit pugnantia. Sentit eum, qui ſub ſpecie pietatis impoſturam facit.

Opes, honores] Vides quid iſti petant ſuis precibus, non bonam mentem, ſed commoda hujus mundi. ut palam intelligas, non taxari preces, ſed ſuperſtitioſas, præſertim ſi his utaris ad hunc finem, quem dicit. Nam tales & Ethnici irriſerunt poëtæ. Unde Perſius Satyra ſecunda hujuſmodi preculas ridens ait: Haud cuivis promptum eſt murmur humileſque ſuſurros Tollere de templis, & aperto vivere voto. Et Juven. Satyra 10: Prima fere vota & cunctis notiſſima templis, Divitiæ: creſcant ut opes, ut maxima toto Noſtra ſit arca foro.

Vita

deliciæ! Hic mihi puta negociator aliquis, aut miles, aut judex, abjecto ex tot rapinis unico nummulo, univerſam * vitæ Lernam ſemel expurgatam putat, totque perjuria, tot libidines, tot ebrietates, tot rixas, tot cædes, tot impoſturas, tot perfidias, tot proditiones exiſtimat velut ex pacto redimi, * & ita redimi, ut jam liceat ad novum ſcelerum orbem de integro reverti. Quid autem ſtultius iis, immo quid felicius, qui * ſeptem illis ſacrorum pſalmorum verſiculis cotidie recita-

Vitæ Lernam] Lerna palus Argivorum peſtilentiſſima, quæ prodidit hydram ſeptem capitum. Proverbium eſt, λερνὴ κακῶν, id eſt, lerna malorum, de immenſis & innumeris malis.

Et ita redimi] Et hinc palam, nihil dici adverſus indulgentias. Taxantur enim non qui his utuntur ut debent, ſed qui ſatis putant abjeciſſe nummum in corbonam, cum nihil de vita priſtina mutetur.

Septem illis ſacrorum] Quidam è ſeptem fecerunt octo. Super hac re vide quam ridiculam narrent, immo ſcribant, fabulam. Dæmon occurrens divo Bernardo, jactavit ſe ſcire ſeptem verſiculos in Pſalmis Davidicis, quos qui quotidie recitaſſet, non poſſet non ire in cœlum.

citatis, pluſquam ſummam felicitatem ſibi promittunt? Atque hos magicos verſiculos dæmon quiſpiam, facetus quidem ille, ſed futilis magis quam callidus, Divo Bernardo creditur indicaſſe, ſed arte circumventus miſer. Et hæc tam ſtulta, ut me ipſam propemodum pudeat, tamen approbantur, idque non à vulgo modo, verum etiam à religionis profeſſoribus. Quid jam, nonne eodem fere pertinet, cum ſingulæ regiones ſuum aliquem peculiarem vindicant divum: cumque in ſingulos ſingula quædam partiuntur, ſingulis ſuos quoſdam culturæ ritus attribuunt: ut hic in dentium cruciatu ſuccurrat, ille parturientibus dexter adſit, alius rem furto ſublatam reſtituat: hic in naufragio proſper af-
ſulgeat

cœlum. Inſtabat Bernardus, ut indicaret quinam eſſent. Cumque ille recuſaret, Nihil agis, inquit Bernardus, quandoquidem quotidie totum evolvam pſalterium, in quo tui quoque ſeptem verſus inſint neceſſe eſt. At dæmon veritus, ne tanti boni dediſſet occaſionem, maluit verſiculos ſuos indicare: atque hoc tantum bonum, quantum nec in Euangelio legimus, cacodæmoni ferimus acceptum.

Dei-

fulgeat, ille gregem tueatur? atque item de cæteris. nam omnia percenſere longiſſimum fuerit. Sunt qui ſinguli pluribus in rebus valeant, præcipue * deipara virgo, cui vulgus hominum plus prope tribuit quam filio. Ve-

Deipara] Imitatus eſt Græcam vocem θεοτόκος. Mirum eſt autem quam vulgus hominum ab hac omnia petat, perinde quaſi Chriſtus aut minus ſit exorabilis quam Maria, aut minus poſſit. Sed ſtultum vulgus imaginatur in ſacra virgine, quod vident in filio quopiam principe & hujus matre. Quod ab illo non poſſunt extorquere, vel quod ſit implacabilior hic ſexus, vel quod ad hunc non pateat aditus, id per mulierem impetrari putant. Illud animadverte, lector, quanquam Moriam loquentem facit, tamen hoc cavit, ut ne uſquam lædat Chriſtianam religionem. Ne videretur taxare eos, qui impenſe addicti ſunt cultui divæ virginis, addit, Plus prope tribuit quam filio, ut intelligeres, ſtultam vulgi ſuperſtitionem notatam, qui magis fidit Mariæ, quam Chriſto. Ipſe cum in Italia ſtudiorum gratia commorarer, vidi in æde ſacra affixum epigramma, in quo quidam teſtabatur ſe graviſſima febri correptum, nihil ſpei collocaſſe in medico, non multum in deo, ſed tamen divæ virginis ope revixiſſe. Nulla, inquit, erat in medico ſpes, neq; multa in deo. Nam hunc verſiculum forte memoria teneo.

Inter

Verum ab his divis quid tandem petunt homines niſi quod ad ſtultitiam attinet? Agedum * inter tot anathemata, quibus templorum quorundam parietes omnes ac teſtudinem ipſam refertam conſpicitis, vidiſtis ne unquam qui ſtultitiam effugerit, qui vel pilo ſit factus ſapientior? * Alius enatavit incolumis. Alius ab hoſte confoſſus vixit. Alius è prælio, pugnantibus cæteris, non minus feliciter quam fortiter aufugit. Alius in crucem ſubactus, favore divi cuiuſpiam furibus amici, decidit, ut nonnullos etiam male divitiis onuſtos pergeret exonerare. Alius perfracto carcere fugit. * Alius irato medico à febre revaluit.

*Alii

Inter tot Anathemata] Ita vocantur donaria ſuſpenſa in templis, ac monumenta dicata divis. Apud Italos in ædibus ſacris hujuſmodi plena ſunt omnia.

Alius enatavit] Effingunt argumentum picturis aut ceris: deinde addunt ſuperſcriptionem miraculi. Luſit autem mira facetia, in his argumentis explicandis.

Alius irato Medico] Quia maluerit morbum diuturniorem, quæſtus ſui cauſa. Tales enim nonnulli ſunt, ſed hoc indigni nomine.

Alii

* Alii potum venenum, alvo ſoluta, remedio, non exitio fuit, id que non admodum læta uxore, quæ operam & impenſam luſerit. Alius everſo plauſtro, equos incolumes domum abegit. Alius oppreſſus ruina vixit. Alius * à marito deprehenſus eluſit. Nullus pro depulſa ſtultitia gratias agit. Adeo ſuavis quædam res eſt nihil ſapere, ut omnia potius deprecentur mortales, quam Moriam. Sed quid ego hoc ſuper-

Alii potum venenum] Extat Auſonii ſuper hac re ſane quam lepidum Epigramma, de uxore, quæ virum voluit veneno necare. Toxica zelotypo dedit uxor mœcha marito, Nec ſatis ad mortem credidit eſſe datum, Miſcuit argenti lethalia pondera vivi, Cogeret ut celerem vis geminata necem. Dividat hæc ſi quis, faciunt diſcreta venenum, Antidotum ſumet, qui ſociata bibet Ergo inter ſeſe dum noxia pocula certant, Ceſſit lethalis noxa ſalutiferæ, Protinus & vacuos alvi ſubiere receſſus, Lubrica dejectis quæ via nota cibis. Quam pia cura deum? prodeſt crudelior uxor: Et cum fata volunt, bina venena juvant.

A marito deprehenſus eluſit] Sunt qui conſtanter in his quoque caſibus ſanctos ſibi fuiſſe præſidio jactent.

Non

perſtitionum pelagus ingredior? * Non mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum, Ferrea vox, omneis fatuorum evol-vere formas, Omnia ſtultitiæ percurrere nomina poſſim. uſque adeo * omnis omnium Chriſtianorum vita iſtiuſmodi delirationibus undique ſcatet: quas ipſas tamen ſacrifici non gravatim & admittunt & alunt, non ignari quantum hinc

Non mihi ſi linguæ] Carmen Maronis, commutatis aliquot verbis, ad ſuam detorſit ſententiam. Eſt autem Æneidos ſexto: Non mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum, Ferrea vox, omnes ſcelerum comprendere formas, Omnia pœnarum percurrere nomina poſſim. Quod imitatum eſt ex illo Homeri Iliados β. Οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν, Φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη. id eſt, Non mihi ſi denæ linguæ ſint, oraque dena, Vox ſimul infracta, ac animus mihi aheneus eſſet.

Omnis omnium Chriſtianorum] Cave ſic accipias, lector, quaſi Chriſtiana vita ſit ſuperſtitioſa. Sed eorum qui Chriſtiani vocantur mores his ſuperſtitionibus ſic ſunt infecti, ut nulla pæne res ſit tam ſacra, cui non admiſceant aliquid hujuſmodi. Quæ quidem tam multa ſunt, ut Livianam ſuperent hiſtoriam, tam ridicula, ut ſatius ſit reticere.

Non

hinc lucelli ſoleat accreſcere. Inter hæc, ſi quis odioſus ſapiens exoriatur, ſuccinatque id quod res eſt : * Non male peribis, ſi bene vixeris : * peccata redimis ſi nummulo addideris odium malefactorum, tum lachrymas, vigilias, precationes, jejunia, ac totam vitæ rationem commutaris. * Divus hic tibi favebit * ſi vitam illius æmulaberis. Hæc, inquam, atque id genus alia, ſi ſapiens ille obganniat, vide à quanta felicitate repente mortalium animos in quem tumultum retraxerit! Ad hoc collegium pertinent, qui vivi, qua funeris pompa velint efferri, tam diligenter ſtatuunt, ut nominatim etiam præſcribant, quot tædas, quot pullatos,

Non male peribis] Hoc pertinet ad imaginem Chriſtophori conſpectam, & ad verſiculos à dæmone proditos.

Peccata redimis] Hoc ad condonationes pertinet.

Divus hic] Hoc ad Eraſmum cultum.

Si vitam illius] Hic eſt veriſſimus atque ipſis acceptiſſimus divorum cultus. Sed quoniam hoc longe difficilius, negligitur à vulgo, & ad faciles quaſdam cæremonias confugiunt.

Quo

latos, quot cantores, * quot luctus hiſtriones velint adeſſe, perinde quaſi futurum ſit, ut aliquis * huius ſpectaculi ſenſus ad ipſos ſit rediturus, aut ut pudeſcant defuncti, niſi cadaver magnifice defodiatur, haud alio ſtudio, quam ſi * ædiles creati, ludos aut epulum edere ſtudeant. Equidem tametſi propero, tamen haud poſſum iſtos ſilentio prætercurrere, qui cum *nihil ab infimo cerdone differant, tamen

Quot luctus hiſtriones] Durat mos adhuc apud complures Chriſtianos, ex gentilitate relictus, ut conducti quidam plorent in funere. Vnde Flaccus: Vt qui conducti plorant in funere, dicunt, Et faciunt prope plura dolentibus ex animo. Principes quos etiam pullis obtectos ſtragulis in hanc pompam inducunt, cervice ad tibias alligata, quaſi lugeant, & dominum requirant.

Hujus ſpectaculi] Nam iſta defuncti aut non ſentiunt, aut ſuo malo ſentiunt. Sed tolerantur in ſolatium infirmorum, ſi modo tam moderate fiant, ut ferri poſſint. Nunc aliquoties ambitio uſque ad inſaniam exit.

Ædiles creati] Horum erat, fabulas edere populo, & viſcerationes exhibere.

Nihil ab infimo cerdone] Vide ut circumſpecte taxat nobiles, non quoſvis, (ſunt enim vere nobiles, qui generis claritati doctrina mori-

tamen inani nobilitatis titulo mirum quam ſibi blandiuntur. Alius ad Aeneam, alius ad Brutum, alius ad Arcturum genus ſuum refert. Oſtendunt undique ſculptas & pictas maiorum imagines. Numerant proavos atque atavos, & antiqua cognomina commemorant, cum ipſi non multum abſint à muta ſtatua, pæne iis ipſis, quæ oſtentant, ſignis deteriores. Et tamen hac tam ſuavi Philautia felicem prorſum vitam agunt. Neque deſunt æque ſtulti, qui hoc beluarum genus perinde ut deos ſuſpiciunt. Sed quid ego de uno aut altero genere loquor? quaſi vero nón paſſim hæc Philautia plurimos ubique miris modis feliciſſimos efficiat? cum hic quavis ſimia deformior, ſibi plane * Nireus videtur: alius ſimul atque treis lineas circino duxe-

moribuſque reſpondent] ſed eos qui vita, cæteriſque bonis rebus, nihilo antecellunt infimam plebem, aut, quod ſæpe videmus, vincunt vitiis.

Nireus] Nireum pro formoſiſſimo poſuit. Nam Homerus ut Therſiten turpiſſimum Græcorum, ita hunc poſt Achillem, formoſiſſimum

duxerit, prorſum Euclidem ſeſe putat: hic * ὄνος πρὸς λύραν, &c; * Quo deterius nec ille ſonat, quo mordetur gallina marito, tamen * alterum Hermogenem eſſe ſe credit. Eſt autem illud longe ſuaviſſimum inſaniæ genus, quo nonnulli, quicquid ulli ſuorum dotis adeſt, eo non aliter atque ſuo gloriantur. * Qualis

mum fecit. quem ſic deſcribit Iliados β: Νιρεὺς Ἀγλαΐης θ' υἱὸς, Χαρόποιό τ' ἄνακτος, Νιρεὺς, ὃς κάλλιστος ἀνὴρ ὑπὸ Ἴλιον ἦλθε Τῶν ἄλλων Δαναῶν μετ' ἀμύμονα Πηλείωνα. Ἀλλ' ἀλαπαδνὸς ἔην. id eſt, Filius Aglaies Nireus regis Charopique, Nireus, quo Troiam venit formoſior alter Græcorum haud ullus, ſi invictum demis Achillem. Sed mollis fuit. Lucianus ἐν νεκρικοῖς, cum hoc Therſiten de forma fecit contendentem.

Ὄνος πρὸς λύραν] Id eſt, aſinus ad lyram. Græcis proverbium eſt de indocili.

Quo deterius] Carmen eſt Juvenalis è Satyra tertia, quo gallum ſignificat gallinaceum, cui vox eſt rauca & inamabilis. Proinde ab animante Græci nomen dederunt huic vocis vitio, ut teſtatur Quintilianus.

Alterum Hermogenem] Hunc Flaccus nominat in Satyris, ut ſummum canendi artificem: Invideat quod & Hermogenes ego canto.

Qualis erat ille bis beatus] Eſt lepidiſſima fabula

lis erat ille bis beatus apud Senecam dives, qui narraturus hiſtoriolam quampiam, ſervos ad manum habebat, qui nomina ſuggererent, non dubitaturus vel in pugilum certamen deſcendere, homo alioqui imbecillus, ut vix viveret, hac re fretus, quod multos haberet domi ſervos egregie robuſtos. Porro de artium profeſſoribus quid attinet commemorare? quando peculiaris eſt horum omnium Philautia, adeo * ut reperias citius, qui velit agello paterno quam ingenio cedere, verum præcipue hiſtrionum, cantorum, oratorum, ac poëtarum, quorum quo quiſque

la de quodam divite ſtulto, qui putabat ſe ſcire quicquid ullus ſervorum ſciret. Erat adeo obliviofus, ut narraturus aliquid ſæpe requireret nomen Hectoris, aut Achillis, & opus erat ſervo qui nomen ſuggereret. Huic adeo invalido ut vix viveret, adulatores ſuadebant, ut in pugilum certamen deſcenderet. & reſpondenti, Qui poſſum? vix vivo: Non vides, inquiunt, quam multos validos ſervos habeas domi tuæ?

Vt reperias citius] Ita Martialis in Epigrammatis ait, inveniri forte, qui cedant agro paterno, Qui velit ingenio cedere, nullus erit.

que eſt indoctior, hoc ſibi placet inſolentius, hoc ſeſe magis jactat, ac dilatat. Et inveniunt * ſimiles labra lactucas, immo quo quicquam eſt ineptius, hoc plures admiratores nanciſcitur, ut peſſima quæque ſemper * plurimis arrident, propterea quod maxima pars hominum, ut diximus, Stultitiæ obnoxia eſt. Proinde ſi, qui eſt imperitior, & ſibi ipſi multo jucundior eſt, & pluribus admirationi, quid eſt quod is veram eruditionem malit, primum magno conſtaturam, deinde reddituram * & putidiorem & timidiorem, poſtremo multo paucioribus placituram? Iam vero video, naturam, ut ſingulis mortalibus ſuam, ita ſingulis nationibus, ac pæne civitatibus, communem quandam inſeviſſe Philautiam:

Similes labra lactucas] Proverbium eſt, cum digna contingunt dignis, ut ineptus cantor inſulſo auditori.

Plurimis arrident] Eleganter arrident poſuit pro placent, quemadmodum & blandiri dicuntur quæ placent.

Et putidiorem] Putidum aliquando moleſtum vocant. Horatius: Quorſum hæc tam putida tendunt?

Brittan-

lautiam: Atque hinc fieri, ut * Britanni, præter alia, formam, muſicam & lautas menſas proprie ſibi vendicent: Scoti, nobilitate, & regiæ affinitatis titulo, neque non dialecticis argutiis ſibi blandiantur: Galli morum civilitatem ſibi ſumant: Pariſienſes, Theologicæ ſcientiæ laudem, omnibus prope ſubmotis, ſibi peculiariter arrogent: Itali bonas literas & eloquentiam aſſerant, atque hoc nomine ſibi ſuaviſſime blandiantur omnes, quod * ſoli mortalium barbari non ſint. Quo quidem

Britanni præter alia Vide lector, ut rem per ſe mordacem, feſtiviter & citra morſum tractat. Quis neſcit, ut ſingulis hominibus, ita & ſingulis nationibus ſua quædam vitia eſſe? de quibus vulgus etiam ſua habet proverbia. At hic nil attingit odioſum, ſed tantum ridicula quædam commemorat, ut intelligas illum candido illo Mercurii ſale ludere voluiſſe. Nam Britannos etiam laudavit, ſi vendicant ſibi, quod & habent, & habere pulchrum eſt.

Soli mortalium] Olim Græci cæteros appellabant Barbaros: deinde culti literis Itali, cæteros omnes præter Græcos, barbaros appellare cœperunt. Et nunc rebus omnibus commutatis, adhuc mirum eſt, quam inani nomine ſibi placeant, & quantopere barbaros execrentur.

dem in genere felicitatis, Romani primas tenent, ac * veterem illam Romam adhuc jucundiſſime ſomniant. Veneti nobilitatis opinione ſunt felices. Græci tanquam diſciplinarum autores, veteribus illis laudatorum heroum titulis ſeſe venditant: Turcæ, totaque illa vere barbarorum colluvies, etiam religionis laudem ſibi vendicat, Chriſtianos perinde uti ſuperſtitioſos irridens. Ac multo etiam ſuavius Judæi etiamnum Meſſiam ſuum conſtanter expectant, ac Moſen ſuum hodieque mordicus tenent: Hiſpani bellicam gloriam nulli concedunt: Germani corporum proceritate, & magiæ cognitione ſibi placent. Ac ne ſingula perſequar, videtis, opinor, quantum ubique voluptatis pariat ſingulis & univerſis mortalibus Philautia. Cui prope par eſt Aſſentatio ſoror. * Nihil enim aliud Philautia quam cum

Veterem illam Romam] Referrem hoc loco nonnihil de Romanorum affectu, ni ſcirem, ſine gemitu non poſſe audiri à piis. Et præſtat Eraſmi, quem interpretor, modeſtiam imitari.

Nihil enim aliud] Feſtiviter per collationis occa-

cum quis ipſe ſibi palpatur. Idem ſi alteri facias, * Κολακία fuerit. At hodie res quædam infamis eſt adulatio, ſed apud eos, qui rerum vocabulis magis, quam rebus ipſis commoventur. Exiſtimant, cum adulatione fidem male cohærere: quod multo ſecus ſeſe habere, vel brutorum animantium exemplis poterant admoneri. Quid enim cane adulantius? at rurſum quid fidelius? Quid * ſciuro blandius? at hoc quid eſt homini magis amicum? Niſi forte vel aſperi leones, vel immites tigres, vel irritabiles pardi magis ad vitam hominum conducere videntur. Quan-

occaſionem miſcuit jocum, & tamen dixit. Eſt autem pernicioſiſſima adulatio cum quis aſſentatur ſibi.

Κολακία] Κόλαξ, id eſt, adulator. Inde κολακία, adulatio. Miro vero ingenio, rem omnium peſſimam laudat, & ita ludit, ut nihilominus verum dicat.

Sciuro blandius] Sciurus muris genus eſt, piloſa cauda, qua ſe tegit, unde & nomen habet. σκιὰ umbra, & οὐρὰ cauda dicitur. Eſt enim huic animanti peculiare, cauda corpus obtegere. Habetur in deliciis ob luſum perpetuum.

Quanquam eſt omnino pernicioſa quædam adulatio, qua nonnulli perfidioſi, & irriſores, miſeros in perniciem adigunt. Verum hæc mea ab ingenii benignitate candoreque quodam proficiſcitur, multoque virtuti vicinior eſt, quam ea, quæ huic opponitur, aſperitas, ac moroſitas inconcinna, * ut ait Horatius, graviſque. Hæc dejectiores animos erigit, demulcet triſtes, extimulat languentes, expergefacit ſtupidos, ægrotos levat, feroces mollit, amores conciliat, conciliatos retinet, * Pueritiam ad capeſſenda ſtudia

Vt ait Horatius] Is ponit duo vitia in amicitia, aſſentationem, & huic diverſam, aſperam morum truculentiam, qua nihil amico concedimus. Eſt autem medium quiddam, ut amicum admoneas errantem, ſed non quavis de re, nec amarulente, ſed amice. quædam condones, quibuſdam faveas. Vnde Flaccus in epiſtola ad Lollium ſic ait: Diſcolor infido ſcurræ diſtabit amicus. Eſt huic diverſum vitio vitium prope maius, Aſperitas agreſtis, & inconcinna graviſque, Quæ ſe commendat tonſa cute, dentibus atris, Dum vult libertas mera dici, veraque virtus. Virtus eſt medium vitiorum utrinque redactum.

Pueritiam ad capeſſenda] Laude & munuſculis

dia literarum allicit, ſenes exhilarat, * principes citra offenſam, ſub imagine laudis, & admonet & docet. In ſumma, facit ut quiſque ſibi ipſe ſit jucundior & charior, quæ quidem felicitatis pars eſt vel præcipua. Quid autem officioſius quam cum * mutuum muli ſcabunt?

lis alliciebant pueros ad amandas literas. Unde Flaccus: Pueris olim dans cruſtula blandi Doctores, elementa velint ut diſcere prima. Nunc vero truculentia doctorum, & plagis, primum diſcunt odiſſe literas & præceptorem: qua re, vel Fabio teſte, nihil magis puerorum ingeniis pernicioſum eſſe poteſt. Nam præter odium literarum, ingeniique ſervilitatem, quam ſævitia præceptorum parit, etiam corpuſculis adhuc teneris & creſcentibus, non parum nocet nimia illa ſævitia & aſperitas, quam mirum quantum ſtulti, non ſane pauci, tanquam præceptoris virtutem mirantur.

Principes citra] Si neceſſe eſt admonere principem, tamen jucunde monendus eſt, non acerbe, ne eveniat quod evenit Calliſtheni, præceptori Alexandri, & pædagogo Ptolemæi. Porro colorem quem oſtendit, ipſe mire ſervavit in Panegyrico, quo Philippi Burgundionum ducis laudes proſequutus eſt. Nihil enim aliud illic agit laudans, quam ut doceat & admoneat, qualem oportet eſſe principem.

Mutuum muli ſcabunt] Proverbium eſt, cum

bunt? Ut ne dicam interim, hanc eſſe * magnam illius laudatæ eloquentiæ partem, majorem medicinæ, maximam poeticæ: denique hanc eſſe totius humanæ conſuetudinis mel & condimentum. Sed falli, inquiunt, miſerum eſt. Immo non falli miſerrimum. Nimium enim deſipiunt, qui in rebus ipſis felicitatem hominis ſitam eſſe exiſtimant. Ex opinionibus ea pendet. Nam rerum humanarum tanta eſt obſcuritas, varietaſque, ut nihil dilucide ſciri poſſit: quemadmodum recte dictum eſt ab Academicis meis, * inter philoſophos quam minimum inſolentibus. Aut ſi quid ſciri poteſt, id non raro officit etiam vitæ jucun-

viciſſim alius alium laudat. à mulis ſumptum, qui, quod manibus carent, mutuo ſe ſcabunt.

Magnam illius &c.] Nom ut ſupra diximus, Plato in Gorgia oratoriam aſſentationis partem fecit.

Inter philoſophos] Socrates modeſtiæ cauſa dicebat, ſe nihil ſcire, ridens arrogantem ſophiſtarum profeſſionem, qui ſe jactabant nihil neſcire: hinc Academici nihil affirmabant, ſed quod ubique probabile viderent, id ſequebantur. Porro Socrates in Apologia dicit, ſe puta-

re

jucunditati. Poſtremo ſic ſculptus eſt hominis animus, ut longe magis fucis, quã veris capiatur. Cujus rei ſi quis experimentũ expoſitum & obvium quæ-rat, cõciones ac templa petat. in quibus ſi quid ſerium narratur, dormitant, oſcitant, nauſeant omnes. quod ſi * clamator ille,

re idcirco ab Apolline judicatum omnium ſapientiſſimum, quod ſe nihil ſcire ſciret. Sic enim ait loquens de quodam, qui & ſibi & aliis videretur ſapientiſſimus: Πρὸς ἐμαυτὸν δ' οὖν ἀπιὼν, ἐλογιζόμην ὅτι τούτου μὲν τοῦ ἀνθρώπου ἐγὼ σοφώτερός εἰμι. κινδυνεύει μὲν γὰρ ἡμῶν οὐδέτερος οὐδὲ καλὸν οὐδ' ἀγαθὸν εἰδέναι, ἀλλ' οὗτος μὲν οἴεταί τι εἰδέναι οὐκ εἰδώς. ἐγὼ δὲ ὥσπερ οὖν οὐκ οἶδα, οὐδ' οἴομαι. ἔοικα γοῦν τούτου γε σμικρῷ τινι αὐτῷ τούτῳ σοφώτερος εἶναι, ὅτι ἃ μὴ οἶδα, οὐδὲ οἴομαι εἰδέναι id eſt: Ad me ipſum igitur converſus ſic ratiocinabar: Hoc profecto homine ſapientior ſum. Videtur enim noſtrum neuter quid bonum quidve malum ſit ſcire. Cæterum hic quidem putat ſe aliquid ſcire, nihil ſciens. Ego vero ut nihil ſcio, ita nihil ſcire me puto. Viſus ſum igitur paulo hoc ipſo ſapientior, quod ea quæ neſcio, ne puto quidem me ſcire.

Clamator] Quidam clamant tantum. Declamant autem qui ex arte dicunt, præſertim

 exer-

ille, (lapſa ſum, declamator, dicere volebam,) ita ut ſæpe faciunt, anilem aliquam fabellam exordiatur, expergiſcuntur, eriguntur, inhiant omnes. Item ſiquis ſit divus fabuloſior & poeticus, quod ſi exemplum requiris,* finge hujus generis Georgium, aut Chriſtophorum, aut Barbaram, videbis hunc longe religioſius coli, quam Petrum, aut Paulum, aut ipſum etiam Chriſtum. Verum hæc non hujus ſunt loci. Iam quanto minoris conſtat hæc felicitatis acceſſio? Quandoquidem res ipſas aliquoties magno negocio pares oportet, vel leviſſimas, uti grammaticen,

exercendi cauſa.. Quod autem per jocum hic narrat, mirum eſt quam quotidie videamus evenire.

Finge hujus generis] Ne quis hic calumnietur, aliquid parum reverenter dictum de ſanctis, non enim vocat divos fabuloſos, quod non ſint ſancti, ſed quod de his fabuloſa quædam ferantur. ut Horatius fabuloſum dixit Hydaſpem fluvium. Nec id ſimpliciter affirmat, ſed addit, exempli cauſa. Nam horum hiſtoriæ fabulis ſimillimæ videntur. Et tamen hæc qualiacunque ſunt, libentius amplectitur vulgus, quam quæ in Actis apoſtolorum aut in Euangeliis legimus certa & indubitata.

Acipen-

cen. At opinio facillime ſumitur, quæ tamen tantundem, aut amplius etiam, ad felicitatem conducat. Age ſi quis putribus veſcatur ſalſamentis, quorum alius nec odorem ferre poſſit, & tamen huic ambroſiam ſapiant, quæſo quid intereſt ad felicitatem? Contra ſi * acipenſer alicui nauſeam ſapiat, quid referet ad vitæ beatitudinem? Si cui ſit uxor egregie deformis, quæ tamen marito vel cum ipſa Venere certare poſſe videatur, nonne perinde fuerit, ac ſi vere formoſa foret? Si quis tabulam minio lutoque male oblitam ſuſpectet, ac demiretur, perſuaſum habens, *Apellis aut Zeuxidis eſſe picturam, nonne feli-

Acipenſer alicui] Acipenſer ſive acipenſis piſcis eſt optimi ſaporis, qui ſquamas ad os verſas habet, olim in maximo pretio habitus. Martialis in diſtichis. Ad Palatinas acipenſem mittite menſas, Ambroſias ornent munera rara dapes.

Apellis aut Zeuxidis] Plinius lib. 35. Apellem dicit ſuperaſſe omnes ante ſe genitos, poſteaque ſequutos, quippe qui pinxerit ea, quæ alii pingere non potuerint, fulmina, tonitrua, bronten, aſtrapen. Zeuxidis item meminit Plinius, quem ſummas divitias dicit arte ſua ſibi com-

felicior etiam fuerit eo, qui eorum artificum manum magno emerit, fortaſſis minus ex eo ſpectaculo voluptatis percepturus? Novi ego quendam * mei nominis, qui novæ nuptę gemmas aliquot adulterinas dono dedit, perſuadens, ut erat facundus nugator, eas non modo veras ac nativas eſſe, verum etiam ſingulari atque inæſtimabili pretio. Quæſo, quid intererat puellæ, cum vitro non minus jucunde paſceret & oculos & animum, nugas perinde ut eximium aliquem theſaurum conditas apud ſeſe ſervaret? Maritus interim & ſumptum effugiebat, & uxoris errore fruebatur, nec eam tamen ſibi minus habebat devinctam, quam ſi magno empta donaſſet. Nam quid intereſſe cenſetis, inter eos, qui in * ſpecu illo Platonico varia-

comparaſſe, poſteaque cenſentem opera ſua majora eſſe, quam quæ pretio poſſent comparari, cœpiſſe ea dono dare. Plura de his apud eundem invenies.

Mei nominis] Apparet eam loqui de quopiam, cui nomen fuerit Moro, qui puellam ſponſam hac arte deluſerit.

Specu illo Platonico] Plato πολιτειῶν ζ, homines, qui relictis divinis ideis & ſpirituali-bus

variarum rerum umbras & ſimulacra demirantur, modo nihil deſiderent, neque minus ſibi placeant, & ſapientem illum, qui ſpecum egreſſus, veras res

bus rebus, quæ verè ſunt, nihil præter res corporeas, verarum rerum umbras, mirantur, tanquam cæcos & ſomniantes fingit ἐν καταγείῳ οἰκήσει σπηλαιώδει, id eſt, ſubterraneo domicilio, ſpeluncæ formam præſe ferenti, ſuis affectibus vinctos ſedere. Ad hunc enim modum Socrates fere apud eum loquitur: Naturam noſtram, quo ad eruditionem & ruditatem pertinet, tali quadam imagine contemplare: Finge ſubterraneum ſpecus, cujus ingreſſus verſus lumen per antrum totum pervius undique pateat: in eo homines nutritos à pueritia, cervicam & crura ita devinctos, ut & immobiles permanere cogantur, & ad ſola anteriora proſpicere: capita vero vinculis adſtricta, circumducere nequeant: poſt tergum autem, ſuperne, ac procul, ignis lumen ſuſpenſum ſit, interque ignem & vinctos homines via ſuperior appareat, ſecus quam paries ſit conſtructus: quemadmodum præſtigiatoribus apponuntur coram ſpectantium oculis cortinæ quædam, ſuper quibus ſua miranda oſtentant: finge præterea homines alios inter parietes ferre res varias. Hos demum homines ait nihil aliud quicquam vel ſui ipſorum vel aliarum rerum poſſe videre, præter umbras, quæ exigue ad adverſam ſpeluncæ partem cadunt.

Mycill.

res aſpicit? Quod ſi * Mycillo Lucianico dives illud & aureum ſomnium perpetuo ſomniare licuiſſet, nihil erat cur aliam optaret felicitatem. Aut nihil igitur intereſt, aut ſi quid intereſt, potior etiam ſtultorum conditio. Primum quod iis ſua felicitas minimo conſtat, id eſt, ſola perſuaſiuncula. Deinde, quod ea fruuntur cum plurimis communiter. Porro nullius boni jucunda ſine ſocio poſſeſſio. Quis enim neſcit quanta ſapientum paucitas, ſi modo quiſquam inveniatur? quanquam ex tot ſeculis Græci ſeptem omnino numerant, quos mehercle, ſi quis accuratius excutiat, diſpeream, ſi vel ſemiſapientem inveniet, immo ſi * vel trientem viri ſapientis. Proinde cum inter multas Bacchi lau-

Mycillo Lucianico] Apud Lucianum Mycillus quiſpiam cerdo, pauperculus, cœnaverat apud prædivitem vicinum, noctéque ſomniavit ſe ſubito divitem vehi humeris, poſſidereque quæcunque divites poſſident. Et ob id minatur gallo, quod ſuo cantu tantam felicitatem interrupiſſet. Extat dialogus, ab Eraſmo Latine factus.

Vel trientem] Triens eſt quarta pars aſſis, hoc eſt, tres unciæ.

Quod

laudes, illud habeatur, ut eſt, primarium, * quod animi curas eluat, idque ad exiguum modo tempus: nam ſimul atque villum edormieris, protinus * albis, ut ajunt, quadrigis recurrunt animi moleſtiæ: quanto meum beneficium cum plenius, tum præſentius, quæ, perpetua quadam ebrietate, mentem gaudiis, deliciis, tripudiis, expleo, idque

Quod animi &c.] Unde in Epigrammate Græco, γηθόσυνος, id eſt, lætus: λυσιμέριμνος, id eſt, curam ſolvens: φιλομειδὴς, id eſt, amator riſus: τερπνὸς, id eſt, delectabilis: & ῥαδινὸς, id eſt, facilis, dicitur. Bacchi laudes complexus eſt Flaccus hoc carmine: Quid non ebrietas deſignat? operta recludit, Spes jubet eſſe ratas, in prælia trudit inermem, Solicitis animis onus eximit, ac docet artes. Fœcundi calices quem non fecere diſertum? Contracta quem non in paupertate ſolutum? Tibullus quoque: Adde merum, vinoque novos compeſce dolores. Et Propertius Elegiarum tertio ad Bacchum ait: Curarumque tuo ſis medicina mero. Homerus item Iliados ζ: Ἀνδρὶ δὲ κεκμηῶτι μένος μέγα οἶνος ἀέξει, id eſt, Viro autem qui laboravit, robur magnum vinum augebit.

Albis quadrigis] Hoc proverbio ſummam indicamus celeritatem.

Gene-

que nullo negocio? Neque quenquam omnino mortalem mei muneris expertem eſſe ſino, cum reliquæ numinum dotes, aliæ ad alios perveniant. Non ubivis naſcitur * generoſum & lene merum, Quod curas abigat, quod cum ſpe divite manet. Paucis contigit formæ gratia, Veneris munus; paucioribus eloquentia, Mercurii domum. Non ita multis obtigerunt opes, * dextro Hercule. Imperium non cuivis concedit * Iupiter Homericus. Sæpenumero Mavors

Generoſum & lene] Sic Horatius: Ad mare cum venio, generoſum & lene requiro, Quod curas abigat, quod cum ſpe divite manet, Quod me Lucanæ juvenem commendet amicæ.

Dextro Hercule] Huic decimas bonorum voverunt, ut diteſcerent, unde Perſius Sat. 2: Et ô ſi Sub raſtro crepet argenti mihi ſeria, dextro Hercule.

Iupiter Homericus] Homerus ſcribit ſceptrum & jus à Jove dari regibus. apud quem Ulyſſes Iliados β ſic loquitur: Εἷς κοίρανος ἔστω, Εἷς βασιλεὺς, ᾧ ἔδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας ἵνα σφίσι βασιλεύῃ. id eſt, Unus dominus ſit, unus rex, cui dedit filius Saturni verſuti ſceptrum atque fas, ut ipſos regat. Et Neſtor Iliad α: Σκηπτοῦχος βασι-

vors neutris favet copiis. Complures ab * Apollinis tripode triſtes diſcedunt. Sæpe fulminat * Saturnus. * Phœbus aliquando jaculis peſtem immittit. Neptunus plures extinguit quam ſervat. Ut interim * Vejoves iſtos, Plutones,

Aias;

βασιλεὺς ᾧ τε Ζεὺς κῦδος ἔδωκεν, id eſt, Sceptrifer rex cui Jupiter gloriam dedit.

Apollinis tripode] Cum reſpondet quæ nollent audiſſe.

Saturnus] Id eſt, Jupiter, cui fulmen tribuunt poëtæ, unde τερπικέραυνος dicitur.

Phœbus aliquando] Ut in primo Iliad. ob ereptam ſacerdotis Chryſæ filiam, βασιλῆϊ χολωθεὶς, Νοῦσον ἀνὰ στρατὸν ὦρσε κακὴν, ὀλέκοντο δὲ λαοί, id eſt, Regi iratus morbum excitavit malum, perieruntque populi. Unde Pæan dicitur, ἀπὸ τοῦ παίειν, id eſt, à feriendo: & Apollo, ἀπὸ ἀπολλύειν, à corrumpendo: & βελεσιχαρὴς, id eſt, ſagittis gaudens: & ἑκατηβόλος, id eſt longe jaciens.

Veiovesiſtos] Antiqui Romani ut Jovem & Dijovem à juvando appellarunt: ita eum deum, qui non juvandi poteſtatem, ſed vim nocendi haberet, (nam deos quoſdam ut prodeſſent, celebrabant, quoſdam ut ne obeſſent, placabant) Vejovem appellaverunt, dempta atque detracta juvandi facultate, per hoc στερητικὸν μόριον, i. e. privativam particulam, ve. Hujus dei ſimulacrum, quod fuit Romæ

in

* Atas,* Pœnas,Febres,atque id genus, non deos,ſed carnifices,commemorem; Ego ſum una illa Stultitia,quæ omneis ex æquo tam parata beneficentia complector. Nec vota moror, nec iraſcor, ex-

in æde ipſius, quæ erat inter arcem & Capitolium, ſagittas tenebat, quæ videlicet erant ad nocendum paratæ. Quapropter eum deum plerique Apollinem dixerunt. Hujuſmodi fere Aulus Gellius libri quinti capite duodecimo.

Atas [Aten finxit Homerus, quam Latine Noxam poſſis dicere. Hæc immittit turbas & offenſas rebus mortalium, quæ Litæ ſtudent componere. Eam Jupiter, capillis arreptis, præcipitavit è cœlo, ut dici Homerus Iliados τ. Eadem inter Agamemnonem & Achillem excitavit diſſidium, de qua Iliados quoque θ. ſic dicit: Ἡ δ᾽ Ἄτη σθεναρή τε ϗ ἀρτίπος, οὕνεκα πάσας Πολλὸν ὑπεκπροθέει. φθάνει δέ τε πᾶσαν ἐπ᾽ αἶαν Βλάπτουσ᾽ ἀνθρώπους i. e. Ate autem robuſta veloxq; eſt, quoniam omnes Litas curſu ſuperat: prævenit autem in omnem terram, nocens hominibus.

Pœnas, Febres] Quidam duos tantum deos faciebant, beneficium & pœnam, ut Democritus: quod, ut Plin. ait, ad majorem accedit ſocordiam, quam ponere innumeros. qui & lib. 2. autor eſt, Febri publice fanum dicatum fuiſſe in Palatio.

Piami-

expoſcens * piamina, ſi quid cæremoniarum fuerit prætermiſſum. Nec cœlum terræ miſceo, ſi quis reliquis invitatis diis, me domi relinquat, nec admittat ad nidorem illum victimarum. Nam cæterorum deorum tanta in his eſt moroſitas, ut prope majus ſit operæ pretium, atque adeo tutius, illos negligere, quam colere. Quemadmodum ſunt & homines nonnulli, tam difficiles, & ad lædendum irritabiles, ut præſtiterit eos prorſum alieniſſimos habere,

Piamina] Credebant offendi deos, ſi quid in ſacris fuiſſet non rite peractum: id ſi acciꝫdiſſet, expiabant.

Nec cœlum terræ] Proverbium eſt, quo ſignificamus ſummum tumultum. Sic Juve. Satyr. 2: Quis cœlum terris non miſceat, & mare cœlo? Idem ſexta: Clames licet, & mare cœlo Confundas. Alluſit autem ad fabulam apri Calydonii, quem immiſit Diana, quod cæteris diis ad convivium vocatis, ſola domi remanſerit. quæ apud Naſonem transformationum lib. 8. ſic: Tangit & ira deos; at non impune feremus; Quæque inhonoratæ, non & dicemur inultæ, inquit, & Oeneos ultorem ſpreta per agros Miſit aprum. De hac re multus eſt jocus apud Lucianum, in convivio philoſophorum ſive Lapithis.

Tuſcu-

bere, quam familiares. At nemo, inquiunt, Stultitiæ ſacrificat, neque templũ ſtatuit. Equidem demiror, ut dixi, nonnihil hanc ingratitudinem Verum hoc quoque pro mea facilitate boni conſulo: quanquam ne hæc quidem deſiderare poſſum. Quid enim eſt cur * tuſculum aut molam, aut hircum, aut ſuem requiram, cum mihi mortales omnes ubique gentium eum cultum perſolvant, * qui vel à Theologis maxime probari ſolet? Niſi forte * Dianæ debeam invidere, quod illi humano ſan-

Tuſculum] Ture olim litabant, & mola. Plinius in præfatione: Et mola tantum ſalſa litant, qui non habent tura Eſt autem mola far toſtum, ſale conſperſum, quo hoſtiæ aſpergebantur, dictum à molito farre.

Qui vel à Theologis Sentit de imitatione vitæ. cultus enim dei præcipuus eſt, illum imitari. Moriam imitantur omnes.

Dianæ debeam invidere] Apud Scythas Tauricæ Dianæ humano ſanguine litabatur. in Latio quoque, ut Strabo in quinto ſcribit, templum Dianæ Tauricæ erat, Dianium dictum, non procul ab Alba, in quo humanis hoſtiis litabatur Dianæ. Idcirco inquit Lactantius divinarum inſtitutionum lib. 2: Dii humanas

ſanguine litatur. Ego me tum religioſiſſime coli puto, cum paſſim, ut faciunt omnes, animo complectuntur, moribus exprimunt, vita repręſentant. Qui quidem divorum cultus nec apud Chriſtianos admodum frequens eſt. * Quanta turba eorum, qui deiparæ virgi-

humanas hoſtias excogitaverunt, ipſi hoſtes humani generis, ut quam plurimas devorarent animas.

Quanta turba] Oſtendit quid dixiſſet cultum optimum, qui conſtat imitatione vitæ, non ceremoniis. Et ait, plurimos eſſe qui beatam Mariam ceremoniis colunt, perpaucos qui vitam ſtudeant æmulari, hoc eſt, humilitatem, puritatem, contemptum divitiarum, meditationem divinæ ſcripturæ. Quod autem per jocum additum eſt, In meridie, nemo malignius interpretetur, quaſi damnet ſimplicem populi pietatem: Etiamſi Hieronymus Vigilantio deridenti hunc morem, nihil aliud reſpondet, quam, cereos accendi, non in honorem martyrum, ut ipſe calumniabatur, ſed in ſolatium nocturnæ caliginis. Qui calumniis gaudent, dividunt quod conjunctum oportuit. Ecce, inquiunt, damnat publicam eccleſiæ conſuetudinem, quæ cereos etiam clara luce accendit divis. Imo Moria non damnat eos, qui talem cultum qualemcunque exhibent divæ virgini, ſed illos taxat, qui quod eſt

virgini cereolum affigunt, idque in meridie, cum nihil eſt opus? Rurſum quam pauci qui eandem vitæ caſtimonia, modeſtia, cœleſtium rerum amore ſtudeant æmulari? Nam is demum verus eſt cultus, longeque cœlitibus gratiſſimus. Præterea cur templum deſiderem, cum orbis hic univerſus templum mihi ſit, ni fallor, pulcherrimum? Neque vero * deſunt myſtæ, niſi ubi deſunt homines. Nec jam uſque adeo ſtulta ſum, * ut ſaxeas ac

eſt minimum præſtant, quod eſt præcipuum negligentes,

Deſunt myſtæ] Qui initiati numini ſacra celebrant.

Vt ſaxeas] Omnes ferme veteres ſancti damnabant in templis imagines, ob metum idololatriæ, id quod ex compluribus patet locis. Ut apud Hieronymum, epiſcopus quidam velum ſuſtulit, & concidit è templo, quod hominis haberet pictam imaginem. Et divus Gregorius epiſcopum quendam reprehendit, non quod imagines fregerit, ſed quod id fecerit abſque conſilio fratrum. Et in eadem epiſtola ſæpius inculcat, nihil manufactum ullo modo debere adorari. At poſteriores Theologi rationem invenere, ut ipſis videtur, argutam, qua eadem ratione adoremus ſaxeam

ac coloribus ſucatas imagines requiram, quæ cultui noſtro nonnunquam officiunt, cum à ſtupidis, & pinguibus iſtis, ſigna pro divis ipſis adorantur. Nobis interim uſu venit, quod ſolet iis, qui à vicariis ſuis extruduntur. Mihi tot ſtatuas erectas puto, quot ſunt mortales, vivam mei imaginem præ ſe ferentes, etiam ſi nolint. Itaque nihil eſt quod reliquis diis invideam, ſi aliis in angulis terrarum alii colantur, idque ſtatis diebus: quemadmodum * Rhodi Phœ-

ſaxeam aliquam & vermiculoſam imaginem, & Chriſtum. Verum de his non diſputo. Sit magna pietatis pars, provolvi gypſo coloribus lito. Non taxatur hic conſuetudo Chriſtianorum, ſed illorum ſtultitia, qui imagines venerantur non ut ſigna, ſed perinde quaſi ipſæ ſenſum aliquem habeant, & huic magis fidunt quam illi. Quod ſi conſultum eſt vitare ſcelerum occaſiones, nullum autem ſcelus execrabilius idololatria, profecto non alienum fuerit hanc è medio tollere, ne quid offendat imperitos.

Rhodi] Inſula eſt Lyciæ; ut Mela ſcribit, in qua, ut Solinus ait, nunquam tam nubilum eſt cœlum, ut ſol non videatur. Unde Horatius in Odis, eam claram dicit. Quocirca in ea Phœbus colebatur.

Cypro

Phœbus, in * Cypro Venus, * Argis Juno, Athenis Minerva, * in Olympo Jupiter, Tarenti Neptunus, * Lampſaci Priapus: modo mihi communiter orbis omnis longe potiores victimas aſſidue præbeat. Atqui ſi cui videor hæc audacius quam verius dicere, agedum

Cypro] Inſula eſt, quæ Ciliciam à ſeptentrione, Iſſicum ſinum ab oriente, Pamphylium ab occidente, & Ægyptiacum à meridie habet: de qua Strabo libro decimoquarto. Hanc Flaccus dicit dilectam Veneri: unde & Cypria dicitur.

Argis] Strabo libro octavo, multiplices ponit Argos. hic de Peloponneſiaco loquitur, ubi dicatum erat Junoni templum. de hoc apud Homerum Iliados δ ſic loquitur Juno.
Ἤτοι ἐμοὶ τρεῖς μὲν πολὺ φίλταταί εἰσι πόληες,
Ἄργος, Σπάρτη τε, καὶ εὐρυάγυια Μυκήνη.
id, eſt, Tres mihi civitates multo omnium ſunt maxime dilectæ. Argos, Sparta, & latas vias habens Mycene.

In Olympo] Strabo lib. 8. quatuor dicit eſſe Olympos. hic de Peloponneſiaco loquitur, circa quem eſt Elis & Piſa Jovi dicata, ut Strabo ait, & Olympia, ubi Olympici agones fiebant.

Lampſaci] Lampſacum oppidum eſt circa anguſtias Helleſpontiacas, non procul ab Abydo, ubi Priapus colebatur. De hoc Plin. lib. 5.

Conſul-

agedum pauliſper ipſas hominum vitas inſpiciamus, quo palam fiat, & quantum mihi debeant, & quanti me faciant maximi pariter ac minimi At non quorumlibet vitam recenſebimus, nam id quidem perlongum, verum inſignium tantum, unde reliquos facile ſit æſtimare. Quid enim attinet de vulgo plebeculaque commemorare, quæ citra controverſiam tota mea eſt? tot enim undique ſtultitiæ formis abundat, tot indies novas comminiſcitur, ut nec mille Democriti ad tantos riſus ſufficerint: quanquam illis ipſis Democritis rurſum alio Democrito foret opus. Quin etiam incredibile ſit dictu, quos riſus, quos ludos, quas delicias, homunculi quotidie præbeant ſuperis. Nam hi quidem horas illas ſobrias & antemeridianas jurgioſis * conſultationibus ac votis audiendis impartiunt: Cæterum ubi jam

Conſultationibus] Lege Icaromenippum Luciani, quem Eraſmus latinitate donavit, & rectius intelliges hunc locum. Hic locus totus jocoſus eſt, & tamen ludens depingit imaginem vitæ humanæ.

jam nectare madent, neque lubet quicquam ſerium agere, tum qua parte cœlum quam maxime prominet, ibi conſident, ac pronis frontibus quid agitent homines ſpeculantur. Nec eſt aliud ſpectaculum illis ſuavius. Deum immortalem, quod theatrum eſt illud, quam varius ſtultorum tumultus? Nam ipſa nonnunquam in deorum poeticorum ordinibus conſidere ſoleo. Hic deperit in mulierculam, & quo minus adamatur, hoc amat impotentius. Ille dotem ducit, non uxorem. Ille ſponſam ſuam proſtituit. Alius zelotypus velut Argus obſervat. Hic in luctu, papæ! quam ſtulta dicit facitque? conductis etiam velut hiſtrionibus, qui luctus fabulam peragant. Ille * flet ad novercę tumulum. Hic quicquid undecunque poteſt corradere, id totum * ventriculo

Flet ad noverca tumulum] Proverbium dictum eſt apud Græcos, δακρύειν πρὸς τὸν τῆς μητρυιᾶς τάφον, id eſt, Flere ad novercæ tumulum. de his qui fingerent dolorem, cum apud ſe gauderent.

Ventriculo] Quem vulgus ſtomachum, Latini ventriculum vocant.

Verſu-

triculo donat, paullo poſt fortiter eſuriturus. Hic ſomno & ocio nihil putat felicius. Sunt qui alienis obeundis negociis ſedulo tumultuantur, ſua negligunt. Eſt qui* verſuris atque ære alieno divitem ſe eſſe putat, mox * decocturus. Alius nihil arbitratur felicius, quam ſi ipſe pauper heredem locupletet. Hic ob exiguum, idque incertum lucellum, per omnia maria volitat, undis ac ventis vitam committens, nulla pecunia reparabilem. Ille mavult bello divitias quærere, quam tutum ocium exigere domi. Sunt qui captandis * orbis ſenibus putant quam commodiſſime ad opes perveniri Neque deſunt, qui idem malint deamandis bea:is

Verſuris] Verſura eſt, cum æs alienum ære alieno diſſolvitur, & creditor mutatur, non liberatur debitor, ſed magis involvitur. hinc ducta voce, ut autor eſt Feſtus, quod creditorem verterent. Terentius in Phor. In eodum luto hæſitas, verſuram ſolves.

Decocturus] Decoxiſſe dicuntur, qui abſumptis omnibus, cedunt bonis, ut loquuntur jureconſulti.

Orbis ſenibus] Orbi ſunt, quibus liberi non ſunt, hos potiſſimum captant.

* beatis aniculis aucupari. Quorum utrique tum demum egregiam de ſe voluptatem diis ſpectatoribus præbent, cum ab ipſis, * quos captant, arte deluduntur. Eſt omnium ſtultiſſimum ac ſordidiſſimum negociatorum genus (quippe qui * rem

Beatis aniculis] Beatas vocat divites: Iuvenalis: Optima ſummi Nunc via proceſſus, vetulæ veſica beatæ.

Quos captant] Id Horatius narrat de Naſica & Corano. Lucianus item de nonnullis, ἐν νεκρικοῖς.

Rem omnium ſordidiſſimam] Sordidum vocat illiberale & magno animo indignum. Porro in bonorum ordine, etiam juxta Peripateticos nihil vilius pecunia, quam ſolam captant negociatores. Nec Cicero probat hoc negociatorum genus, qui hic coëmunt, ut alibi carius vendant. Et pauciſſimi ſunt, imo nulli, opinor, qui ſine fraude diteſcant. Et tamen hi ſoli habentur in precio; cum in ſententiis Theologorum plane damnata ſit negotiatio, ſi Gregorio credimus; nam hic citatur in ſententiis; nec minus ſi Chryſoſtomo, Auguſtino & Caſſiodoro credimus; nam hi citantur in decretis diſt. octogeſima octava. quorum ſanctiſſimis ſcriptis, neſcio quis frater, mercatoribus aſſentari volens, paleas præpoſuit. Auguſtinus etiam palam dicit in lib. de pœnitentia, mercatores & milites pœnitentiam agere non poſſe.

Adula-

rem omnium ſordidiſſimam tractent, idque ſordidiſſimis rationibus,) qui cum paſſim mentiantur, pejerent, furentur, fraudent, imponant, tamen omnium primos ſeſe faciunt, propterea quod digitos habeant auro revinctos. Nec deſunt * adulatores fraterculi, qui mirentur iſtos, ac venerabiles palam appellent, nimirum ut ad ipſos aliqua male partorum portiuncula redeat. * Alibi videas Pythagoricos quoſdam, quibus uſque adeo omnia videntur eſſe communia, ut quicquid uſquam incuſtoditum nacti fuerint, id, velut hæreditate obvenerit, æquo animo tollant. Sunt qui * votis tantum di-vites

Adulatores fraterculi] Non taxat religioſos, ſed adulatores. cujuſmodi ſunt in hoc genere non parum multi, qui concionantur ad quæſtum, & nullos ſæpius aut honorificentius appellant, quam mercatores, quos vocant venerabili mercadanti, quod hi dent largius.

Alibi videas Pythagoricos] locatur in furaces, quia Pythagoras dixit, τῶν φίλων τὰ πάντα κοινὰ εἶναι i.e., amicorum omnia eſſe communia. Id dogma ſequi videntur, cum ab omnibus, velut ab amicis, accipiunt.

] Vt apud Lucianum in Navi.

Foris

vites ſunt, & jucunda quædam ſibi fingunt ſomnia; idque ad felicitatem ſatis eſſe putant. Nonnulli * foris divites haberi gaudent, domi gnaviter eſuriunt. Hic feſtinat quicquid habet profundere, ille per fas nefaſque congerit. Hic candidatus ambit populares honores, ille ad focum ſemet oblectat. Bona pars lites nunquam finiendas agitat, & hinc atque hinc certatim contendunt, ut * prorogatorem judicem,* & colluſorem ditent advocatum. Hic rebus novandis ſtudet ille magnum quiddam molitur. * Eſt qui Hieroſolymam,

Foris divites] Ajunt Venetiis multos hujuſmodi patricios eſſe.

Prorogatorem judicem] Differt enim ſententiam, ne perdat quæſtum.

Et colluſorem] Colludit, qui nocet parti quam videtur tueri, & adjuvat quam videtur oppugnare, quod jureconſulti vocant prævaricationem.

Eſt qui Hieroſolymam] Non damnat eos, qui pio animo viſunt loca quædam. Tametſi non video quid in his ſit magnæ pietatis, niſi forte ſit aliquid, vidiſſe veſtigia Chriſti & ſanctorũ, ut his accendamur ad æmulationẽ. Et maxima pars hominum hodie maximo ſuo malo peregrinatur. Plerique ſub hoc prætextu planos & er-

mam, Romam, aut divum Iacobum adeat ubi nihil eſt illi n gocii, domi relictis cum uxore liberis. In ſumma, ſi mortalium innumerabiles tumultus è luna, quemadmodum Menippus olim, deſpicias, putes, te muſcarum aut culicum videre turbam, inter ſe rixantium, bellantium, inſidiantium, rapientium, ludentium, laſcivientium, naſcentium, cadentium, morientium. Neque ſatis credi poteſt, quos motus, quas tragœdias ciat tantulum animalculum, tamque mox periturum. Nam aliquoties vel levis belli, ſeu peſtilentiæ, procella multa ſimul millia rapit ac diſſipat. Sed ipſa ſtultiſſima ſun, planeque digna quam mul-

& errones agunt. Verum hæc non libenter audiunt, qui ex hominum vel ſuperſtitione vel malitia lucrum ſentiunt. Veruntamen vide quam circumſpecte locutus eſt Eraſmus, etiam ſub aliena perſona, nequis poſſit offendi. Non probat eos, qui domi relinquunt, quos curare debebant, & viſunt loca, in quibus nihil negocii habebant, tantum viſunt, ut viſant.

Quemadmodum Menippus] Extat, ut dixi, dialogus Icaromenippus, in quo Menippus in luna ſedens contemplatur mortalium vitam. *Au-*

multis cachinnis rideat Democritus, ſi pergam populariũ ſtultitiarum & inſaniarum formas enumerare. Ad eos accingar, qui ſapientiæ ſpeciem inter mortales tenent, & * aureum illum ramum, ut aiunt, aucupantur. Inter quos grammatici primas tenent; genus hominum profecto, quo nihil calamitoſius, nihil afflictius, nihil æque diis inviſum foret, niſi ego miſerrimæ profeſſionis incommoda dulci quodam inſaniæ genere mitigarem. Neque enim * πέντε κατάραις, id eſt, quinque tantum diris obnoxii ſunt iſti, quemadmo-

Aureum illum ramum] Alluſit ad ramum quem duce Sibylla reperit Æneas apud Vergilium, ad inferos deſcenſurus. hunc interpretatur ſapientiam.

Πέντε κατάραις] Id eſt quinque execrationibus, ſive devotionibus. Alluſit autem ad Græcũ epigramma, quod jocatur, grammaticis eſſe πέντε γένη, πέντε πτώσεις καὶ πέντε κατάρας, id eſt, quinque genera, quinque caſus, & quinque devotiones. ob quinque primos verſus Homericos. Quorum primus incipit à μῆνιν, quod iram ſignificat. Secundus οὐλομένην, quod pernicioſam ſignificat. habet & μυρία ἄλγεα, id eſt, innumeros dolores. Tertius animas mittit ad inferos. Quartus, canum laniationem.

Quia

admodum indicat epigramma Græcum, verum ſexcentis; ut qui ſemper famelici, ſordidique in ludis illis ſuis, (in ludis dixi? imo * in φροντιστηρίοις,

vel

Quintus, avium, & iram Jovis. Atque his auſpiciis ingrediuntur ſuum munus. Epigramma autem eſt libro primo Palladæ, titulo hujuſmodi; Ἀρχὴ γραμματικῆς πεντάστιχός ἐστι κατάρα. Πρῶτος μῆνιν ἔχει, δεύτερος οὐλομένην. Καὶ μετ' οὐλομένην, Δαναῶν πάλιν ἄλγεα πολλά. ὁ τρίτατος ψυχὰς εἰς ἀΐδην κατάγει. Τοῦ δὲ τεταρταίου τὰ ἑλώρια, καὶ κύνες ἀργοί, Πέμπτου, οἰωνοί, καὶ χόλος ἐστὶ Διός. Πῶς οὖν γραμματικὸς δύναται μετὰ πέντε κατάρας, Καὶ πέντε πτώσεις, μὴ μέγα πένθος ἔχειν; id eſt, Principium grammatices quinque verſibus contenta eſt devotio. Primus iram habet, ſecundus pernicioſam. Et poſt pernicioſam, Græcorum rurſum dolores multos. Tertius animas in infernum deducit. Quarti autem, tractus, & canes veloces. Quinti, aves, & ira eſt Jovis. Quomodo igitur grammaticus poteſt poſt quinque execrationes & quinque caſus non magnum luctum habere?

In φροντιστηρίοις] Ariſtophanes ἐν νεφέλαις Socratis ſcholam vocat φροντιστήριον, quaſi dicas, ſolitudinis locum, quod illic triſtes ac cogitabundi ſederent. Et Socrates dicere conſuevit, φρόντισον, hoc eſt, cogita, hoc dicto adhortans ad diligentem rei conſiderationem.

vel piſtrinis potius, ac carnificinis) inter pueroruin greges, conſeneſcant laboribus, obſurdeſcant clamoribus, fœtore pædoreque contabeſcant: tamen meo beneficio fit, ut ſibi primi mortalium eſſe videantur. Adeo ſibi placent, dum pavidam turbam minaci vultu voceque territant, dum ferulis, virgis, loriſque conſcindunt miſeros, dumque modis omnibus ſuo arbitratu ſæviunt, * aſinum illum Cumanum imitantes. Interim ſordes illæ, meræ mundiciæ videntur, pædor * amaracinum olet, miſerrima illa ſervitus regnum eſſe putatur, adeo ut * tyrannidem ſuam nolint cum Phala-

Aſinum illum Cumanum] Is repertum leonis exuvium adaptarat corpori ſuo, atque ita leo creditus timebatur, donec quidam ex aurium prominentium judicio ſenſit aſinum eſſe: deinde fuſte contuſus, ad ſtabulum reductus eſt.

Amaracinum olet] De compoſitione unguenti Amaracini, quod & ſampſucinum vocant, vide Dioſcoridem in primo. Hoc Plinus in 13. libro dicit optimum fuiſſe in Cypro & Mytilenis, quod ibi ſampſucus abundet.

Tyrannidem ſuam] Eſt omnino ſimulacrum tyranni, ſævus, ut fere ſunt omnes, ludimagiſter: adeo ut Dionyſius Syracuſis expulſus, Corinthi ludum aperuerit literarium, cum ſine tyranni-

*Phalaridis aut Dionyſii imperio commutare. Sed longe etiam feliciores ſunt, nova quadam doctrinæ perſuaſione. Siquidem cum plerique mera deliramenta pueris inculcent, tamen dii boni, quem non illi Palæmonem, quem non Donatum præ ſe contemnunt? idque neſcio quibus præſtigiis mire efficiunt, ut ſtultis materculis & idiotis patribus tales videantur, quales ipſi ſe faciunt. Jam adde & hoc voluptatis genus. quoties iſtorum aliquis, * Anchiſæ matrem, aut voculam vulgo incognitam, in putri quapiam charta deprehenderit, puta *bubſequam, *bovina-

rannide vivere non poſſet, tam malus præceptor, quam fuerat rex.

Phalaridis] Phalaris Agrigentinorum tyrannus, adeo crudelis, ut φαλαρισμὸν vocent durius imperium.

Anchiſæ matrem] Ex Homero ſolent talia proponere, & facinus eſt ignorare quicquam hujuſmodi.

Bubſequam] Hoc utitur Apuleius, pro eo qui ſequitur boves.

Bovinatorem] Bovinari veteres dicebant tergiverſari in cauſa: & bovinator, tergiverſator. Cujus meminit Aul. Gellius.

vinatorem aut * manticulatorem, aut ſi quis * vetuſti ſaxi fragmentum, mutilis notatum literis, alicubi effoderit: ô Jupiter, quæ tum exultatio, qui triumphi, quæ encomia! perinde quaſi vel * Africam devicerint, * vel Babylonas ceperint. Quid autem, cum frigidiſſimos & inſulſiſſimos verſiculos ſuos paſſim oſtentant, neque deſunt qui mirentur? jam plane * Maronis animam in ſuum pectus demi-

Manticulatorem] Feſtus oſtendit, olim manticulari dictum fuiſſe, pro clanculum ſuffurari.

Vetuſti ſaxi fragmentum] Sunt qui adeo ſuperſtitioſe venerentur antiquitatem, ut rudera quoque tantum non adorent, & putria ſaxa. quanquam moderatum antiquitatis ſtudium in laude ponendum eſt.

Africam devicerint] Quod longo ancipitique bello, vix tandem, Scipionum maxime auſpiciis, devicta ſit à Romanis.

Vel Babylonas] Proverbiale eſt apud Lucianum. Hanc opulentiſſimam urbem cœpit Darius opera Zopyri.

Maronis animam] Alluſit ad id, quod Ennius ſomniavit, animam Homeri in ſuum demigraſſe corpus. Quod notans Perſius, ait: Nec in bicipiti ſomniaſſe Parnaſſo Memini, ut repente ſic poëta prodirem.

'Ηρά-

demigraſſe credunt. At nihil omnium ſuavius, quam cum ipſi inter ſeſe mutua talione laudant ac mirantur, viciſſimque ſcabunt. Quod ſi quis alius verbulo lapſus ſit, idque forte fortuna hic oculatior deprehenderit, * Ἡράκλεις, quæ protinus tragœdiæ, quæ digladiationes, quæ convitia, quæ invectivæ? Male propitios habeam omnes grammaticos, ſi quid mentior. Novi quendam πολυτεχνότατον, Græcum, Latinum, mathematicum, philoſophum, medicum, καὶ ταῦτα βασιλικὸν, jam ſexagenarium, qui cæteris rebus omiſſis, annis plus viginti ſe torquet ac diſcruciat in grammatica, prorſus felicem ſe fore ratus, ſi tam diu liceat vivere, donec certo ſtatuat, quomodo diſtinguendæ ſint octo partes orationis, quod hactenus nemo Græcorum aut Latinorum ad plenum præſtare valuit. Perinde quaſi res ſit bello quoque vindicanda, ſi quis conjunctionem faciat dictio-

*Ἡράκλεις] Id eſt, O Hercules. Eſt autem vox abominantis, quod Hercules ſoleat in malis opitulari. Unde & ἀποτρόπαιον vocant.

Cum

dictionem ad adverbiorum jus pertinentem. Et hac gratia, cum totidem ſint grammaticæ quot grammatici: (imo plures; quandoquidem Aldus meus unus plus quinquies grammaticam dedit:) hic nullam omnino quantumvis barbare aut moleſte ſcriptam prætermittit, quam non evolvat, excutiatque, nemini non invidens, ſi quid quantumlibet inepte moliatur in hoc genere; miſere timens, ne quis forte gloriam hanc præripiat, & pereant tot annorum labores. Utrum inſaniam hanc vocare mavultis, an ſtultitiam? Nam mea quidem haud magni refert; modo fateamini, meo beneficio fieri, ut animal omnium alioqui longe miſerrimum, eo felicitatis evehatur, ut ſortem ſuam neque * cum Perſarum regibus cupiat permutare. Minus mihi debent poetæ, tametſi vel ex profeſſo meæ ſunt factionis, quippe liberum genus, ut ha-

Cum Perſarum regibus] Quod de horum opulentia prodigioſa quædam ferebantur. Horatius: Perſarum vigui rege beatior. Et, Perſicos odi puer apparatus.

* ut habet proverbium, quorum omne ſtudium non alio pertinet, quam ad demulcendas ſtultorum aures, idque meris nugamentis, ac ridiculis ſabulis. & tamen his freti, dictu mirum ut cum ſibi polliceantur immortalitatem, & diis parem vitam, tum aliis eandem promittant. Huic ordini præ ceteris ſamiliares * φιλαυτία καὶ κολακία, nec ab ullo mortalium genere color neque ſimplicius, neque conſtantius. Porro rhetores, quanquam nonnihil illi quidem prævaricantur, * colluduntque cum philoſophis, tamen hos quoque noſtræ factionis eſſe, cum alia multa, tum

Vt habet Proverbium] Τῶν ποιητῶν καὶ ζωγράφων ἀνεύθυνον γένος, id eſt, Poëtarum & pictorum liberum genus. Miminit Lucianus. Item Horatius: Pictoribus atque poëtis Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas.

φιλαυτία καὶ κολακία] Φιλαυτία, id eſt, amor ſui: quod fere ſibi ipſis placent κολακία, id eſt, adulatio: quod palam aſſententur his quos laudant, & ex nebulonibus ſpurciſſimis deos nonnunquam faciant.

Colluduntque] Admiſcent enim hi nonnihil philoſophiæ, velut Fab. & Cicero.

De

tum illud in primis arguit, quod præter alias nugas, tam accurate, tam multa * de jocandi ratione conſcripſerunt. Atque adeo ſtultitia ipſam inter facetiarum ſpecies numerat: quiſquis is fuit, qui * ad Herennium dicendi artem conſcripſit: quodque apud Quintilianum, hujus ordinis longe principem, caput eſt de riſu vel Iliade prolixius. Tantum denique ſtultitiæ tribuunt, ut ſæpenumero, quod nullis argumentis dilui poſſit, * riſu tamen eludatur. Niſi ſi quis hoc arbitretur ad ſtultitiam non pertinere,

De jocandi ratione] In oratore Ciceronis plurima traduntur de facetia, apud Quintilianum de riſu.

Ad Herennium] Stylus indicat, non eſſe Ciceronis, & alia quædam argumenta. Is igitur quiſquis fuit, in primo libro tradens, quibus modis ſuccurrendum eſt, quoties judex defeſſus eſt audiendo, plurimas jocandi ſpecies attingit, & inter cæteras ponit ſtultitiam.

Riſu tamen eludatur] Vt Cicero deprehenſus in mendacio, quod domum emiſſet, quam negaverat ſe empturum, eluſit ad hunc modum, ut diceret, eſſe ſapientis patris familias, diſſimulare quod velit agere.

re, ridiculis dictis excitare cachinnos, idque arte. Hujus farinæ ſunt & iſti, qui libris edendis famam immortalem aucupantur. Hi cum omnes mihi plurimum debent, tum præcipue qui meras nugas chartis illinunt. Nam qui erudite ad paucorum doctorum judicium ſcribunt, quique * nec Perſium nec Lælium judicem recuſant, mihi quidem miſerandi magis, quam beati videntur, ut qui ſeſe perpetuo torqueant. Addunt, mutant, adimunt, reponunt, repetunt, recudunt, oſtendunt, * nonum in annum premunt, nec unquam ſibi ſatis faciunt, ac futile præmium, nempe laudem, eamque perpaucorum, tanti emunt, tot vigiliis * ſomnique, rerum omnium dulciſſimi,

Nec Perſium nec Lælium] Hos judices velut doctos recuſat Lucilius, qui jocatur, ſe Tarentinis, & Conſentinis, velut craſſis hominibus, ſcribere. Lege præfationem Ciceronis, in primum librum de finibus bonorum & malorū.

Nonum in annum premunt] Alluſit ad illud Horatianum, Nonumque prematur in annum.

Somni rerum omnium dulciſſimi] Nam id epithetum poetæ ſomno frequentiſſime tribuunt, ut Theocritus in Europe. ὕπνος ὅτε γλυκίων μέλι-

ciſſimi, tanta jactura, tot ſudoribus, tot crucibus. Adde nunc valetudinis diſpendium, formæ perniciem, lippitudinem, aut etiam cæcitatem, paupertatem, invidiam, voluptatum abſtinentiam, ſenectutem præproperam, mortem præmaturam, & ſi qua ſunt alia ejuſmodi. Tantis malis ſapiens ille redimendum exiſtimat, ut ab uno * aut altero lippo probetur. At meus ille ſcriptor, quanto delirat felicius, dum nulla lucubratione, verum utcunque viſum eſt animo, quicquid in calamum incidit, vel ſomnia ſua, ſtatim literis prodit, levi duntaxat chartarum jactura; non ignarus, futurum ut quo nugaciores nugas ſcripſerit, hoc à pluribus, id eſt, ſtultis & indoctis omnibus probetur. Quid enim eſt negocii, treis illos doctos, ſi tamen ea legerint, contemnere? Aut quid valebit tam paucorum ſapientum calculus

μέλιτος βλεφάροισιν ἐφίζων. id eſt, Somnus quando dulcior melle palpebris inſedit.

Aut altero lippo] Quod lippiant fere impendio ſtudioſi. Ita Horatius: Namque pila crudis inimicum & ludere lippis.

Atqui

lus in tam immenſa reclamantium turba? Sed magis etiam ſapiunt, qui aliena pro ſuis edunt, & alieno magnoque partam labore gloriam verbis in ſe tranſmovent, hoc videlicet freti, quod arbitrentur, futurum, ut, etiam ſi maxime * coarguantur plagii, tamen aliquanti temporis uſuram ſint interim lucrifacturi. Videre eſt operæ precium, quam hi ſibi placeant, cum vulgo laudantur, cum digito oſtenduntur in turba, * Οὗτός ἐστιν ὁ δεινὸς ἐκεῖνος, cum

Alieno magnoque] Retulit Terentii verba ex Eunucho.

Coarguantur plagii] Plagium eſt furti genus, quoties abducuntur aliena mancipia aut liberi: id qui faciunt, plagiarii vocantur.

Οὗτός ἐστιν ὁ δεινὸς ἐκεῖνος] Id eſt, Hic eſt admirandus ille. Id olim joco tortum eſt in Demoſthenem, gloriæ cupidiſſimum, Οὗτός ἐστιν ὁ Δημοσθένης, id eſt, Hic eſt ille Demoſthenes. At Diogenes oſtendit illum medio digito porrecto. Perſius: At Pulchrum eſt digito monſtrari, & dicier, Hic eſt Et Horat. Quod monſtror digito prætereuntium. In eundem Demoſthenem jactatum eſt carmen illud Hom. Δεινὸς ἀνὴρ τάχα κεν καὶ ἀναίτιον αἰτιόωτο. id eſt, Difficilis vir facile & inſontem accuſaverit.

Pla-

cum apud bibliopolas proſtant, cum in omnium paginarum frontibus leguntur tria nomina, * præſertim peregrina, * ac magicis illis ſimilia. Quæ per deum immortalem quid aliud ſunt quam nomina? Deinde quam à paucis cognoſcenda, ſi mundi vaſtitatem reſpicias? Tum à quanto paucioribus laudanda? ut ſunt etiam indoctorum * diverſa palata. Quid quod ea ipſa nomina non raro confinguntur, aut è priſcorum libris adoptantur? Cum alius ſeſe * Telemachum, alius Stelenum aut Laertem: hic Polycratem, ille

Præſertim peregrina] Faſtidiunt enim chriſtiana nomina, ſed jam Hercules, annibales vocari gaudent.

Ac magicis illis] Nam magi Hebraicis aut Arabicis, & quam poſſint peregrinis utuntur verbis, quo magis miretur vulgus.

Diverſa palata] Non omnibus idem placet cibus, ita non idem ſtylus omnibus. Horatius: Tres mihi convivæ prope diſſentire videntur, Poſcentes vario multum diverſa palato.

Telemachum] Vide ut data opera caverit, ne alicujus famam læderet. Hic poterat nominare quoſdam, & locus requirebat: tamen de induſtria poſuit nomina quæ nullus adhuc ſcritorum hujus temporis uſurpavit.

Alpha

ille Thraſymachum ſeſe nominari gaudet Vt nihil jam referat, etiam ſi chamæleonti aut cucurbitæ, ſive, quemadmodum ſolent philoſophi loqui, * alpha aut beta librum inſcribas. Illud autem lepidiſſimum, cum mutuis epiſtolis, carminibus, encomiis ſeſe viciſſim laudant, ſtulti ſtultos, indoctos indocti. * Hic illius ſuffragio diſcedit Alcæus, ille hujus Callimachus, ille huic eſt M. Tullio ſuperior, hic illi Platone doctior. Nonnunquam etiam * antagoniſtam quærunt, cujus æmulatione famam augeant. Hinc * Scinditur

Alpha & beta] Per literas demonſtrat ſæpenumero & Ariſtoteles, & maxime mathematici.

Hic illius ſuffragio] Alluſit ad illam Horatianam fabulam de duobus fratribus, altero rhetore, altero jureconſulto, qui mutuo ſe laudabant in cauſis agendis. Ita poeta poetæ adulatur. Diſcedo, inquit, Alcæus puncto illius: ille meo quis? Quis niſi Callimachus?

Antagoniſtam] Ἀνταγωνιστὴς eſt concertator, ſive adverſarius in certamine. Hic Eraſmus videtur divinaſſe, Leos, Latomos ac Stunicas ſuos exorituros.

Scinditur incertum] Verſus eſt Vergilianus? Studium vocat hic favorem.

Siſyphi

ditur incertum ſtudia in contraria vulgus, donec uterque dux re bene geſta victor diſcedit, uterque triumphum agit Rident hæc ſapientes, ut, veluti ſunt, ſtultiſſima. Quis enim negat? Sed interim meo beneficio ſuavem vitam agunt, ne cum Scipionibus quidem ſuos triumphos commutaturi. Quanquam docti quoque interim, dum hæc magna cum animi voluptate rident, & aliena fruuntur inſania, non paullum mihi debent & ipſi, quod infitiari non poſſunt, niſi ſint omnium ingratiſſimi. Inter eruditos jureconſulti ſibi vel primum vindicant locum, neque quiſquam alius æque ſibi placet; dum * Siſyphi ſaxum aſſidue volvunt, ac ſexcentas leges eodem ſpiritu contexunt, nihil referentquam ad rem pertinentes? dumque gloſſematis gloſſemata, opiniones opinioni-

Siſyphi ſaxum] Apud inferos magno conatu Siſyphus ſaxum volvit in ſummum montem: id rurſum devolvitur in imam vallem: illeque rurſum in montem tollit. Ita quidam jureconſulti mittunt nos ad aliquam legem. Ad eam ubi ventum eſt, & nihil inventum, remittunt nos ad ſuperiorem legem, atque ita lectorem Siſyphio labore exercent.

Ære

nionibus cumulantes, efficiunt ut ſtudium illud omnium difficillimum eſſe videatur. Quicquid enim laborioſum, idem protinus & præclarum exiſtimant. Adjungamus his dialecticos ac ſophiſtas,hominum ge.. ovis *ære Dodo-

Ære Dodonæo loquacius] In oraculo Jovis Dodonæi locus erat undiq; ſeptus æreis lebetibus, ita compoſitis, ut unus motus moveret proximum, & is item proximum, ſicque ſonitu per ſucceſſionem obambulante in orbem, multo tempore durabat tinnitus. Unde proverbium dictum in querulos, & quamvis puſilla de re verba ſine fine facientes. Qui plura volet cognoſcere, legat Eraſmi Chiliadas, in quibus copioſius explicatur. Illud obiter annotandum, pueriliter lapſum Franciſcum Picum in commentariolis, quæ ſcripſit in hymnum ſuum de trinitatis laude. Admiratur enim, quoſdam interpretari de loquacibus, cum Suidas teſtetur dici ſolitum περὶ τῶν μικρολογούντων, arbitrans, μικρολογεῖν idē eſſe quod pauca loqui, cū ſignificet, de re puſilla verba facere, quod eſt ſordidorum & parcorum, quos minima quoq; movent. Stephanus in dictione Δωδώνη palam interpretatur de loquacibus. Sic enim ait: Ἔστι δὲ καὶ παροιμία. Δωδωναῖον χαλκεῖον, ἐπὶ τῶν πολλὰ λαλούντων, ἢ ὅτι τὸ χαλκεῖον πληττόμενον ἦχει ὑπὸ μάστιγος, ἢ διὰ τῇ βίᾳ τῶν ἀνέμων ἦχει,

Dodonæo loquacius, ut quorum u-nus quivis cum vicenis delectis mulieribus garrulitate decertare poſſit: feliciores tamen futuri, ſi tantum linguaces eſſent, non etiam rixoſi; adeo ut * de lana caprina pertinaciſſime digladientur, & * nimium altercando plerunque veritatem amittant. Hos tamen ſua Philautia beatos reddit, dum * tribus inſtructi ſyllogiſmis, incunctanter audent quavis de re cum quovis manum conſerere. Cæterum pertinacia reddit invictos, * etiamſi Sten-

ἠχῶ, ἀφ' οὗ ἡ παροιμία. Id eſt, Eſt autem proverbium, Dodonæum æs, de multa loquentibus: vel quod æs, dum percutitur à flagello, ſonat: vel quod ventorum violentia ſonat, à à quo proverbuim.

De lana caprina] Proverbium pro re nihili. ſimile eſt, De aſini umbra. Horatius: Rixantur de lana ſæpe caprina.

Nimium altercando] Mimus eſt Publianus, quem citant inter cæteros Aul. Gellius & Macrobius: Nimium altercando veritas amittitur.

Tribus inſtructi] Tres poſuit, pro paucis, ut illud apud Terentium. Tria hodie non commutabitis verba.

Etiamſi Stentorem] Hunc inducit Homerus clamo-

Stentorem opponas. Sub hos prodeunt philoſophi, barba pallioque verendi; qui ſe ſolos ſapere prædicant; reliquos omnes mortales, * umbras volitare. Quam vero ſuaviter delirant, cum innumerabiles ædificant mundos, dum ſolem, dum lunam, ſtellas, orbes, tanquam pollice filove metiuntur, dum fulminum, ventorum, eclipſium ac cæterarum inexplicabilium rerum cauſas reddunt, nihil uſquàm hæſi-

clamoſiſſimum, ut vox illius eſſet tanta, quanta quinquaginta hominum. Unde Iliados σ. Στέντορι εἰσαμένη μεγαλήτορι χαλκεοφώνῳ, Ὃς τόσον αὐδήσασχ' ὅσον ἄλλοι πεντήκοντα. id eſt: Stentori aſſimilis magnanimo æneam vocem habenti, Qui tantum clamavit, quantum alii quinquaginta. Unde Juven. Clamas ut Stentora vincere poſſis.

Vmbras volitare] Homerus Odiſſ. η ſcribit, ſolum inter manes Tireſiam ſapere, cæteros umbras volitare. Unde Circe ad Ulyſſem de Tireſia loquens, ſic ait: Τοῦ τε φρένες ἔμπεδοί εἰσι. Τῷ καὶ τεθνειῶτι νόον πόρε Περσεφόνεια Οἴῳ πεπνῦσθαι, τοὶ δὲ σκιαὶ ἀΐσσουσι. id eſt: Hujus mens firma eſt, huicque mortuo mentem dedit Perſephone, ut ſolus ſapere poſſit, aliæ autem umbræ volitant.

hæſitantes? perinde quaſi naturæ rerum architectrici fuerint à ſecretis! quaſive è deorum conſilio nobis advenerint! quos interim natura cum ſuis coniecturis magnifice ridet. Nam nihil apud illos eſſe comperti, vel illud ſatis magnum eſt argumentum, quod ſingulis de rebus inexplicabilis inter ipſos eſt digladiatio. Ii cum nihil omnino ſciant, tamen omnia ſe ſcire profitentur. cumque ſe ipſos ignorant, neque foſſam aliquoties aut ſaxum obvium videant, vel * quia lippiunt plerique, vel quia peregrinantur animi: tamen ideas, univerſalia, formas ſeparatas, primas materias, * quidditates, formalita-

Quia lippiunt] Nimirum ob ſtudium: Animus autem peregrinatur, dum intenti cogitationibus non ſumus apud nos. Horatius: Dum peregre eſt animus ſine corpore velox. Alluſit ad duas fabellas. Alteram de philoſopho dum contemplatur aſtra in foveam lapſo, quem anus irriſit, quod conaretur videre quod eſſet in cœlis, cum quod ante pedes eſſet, non videret. Alteram de aſtrologo, qui revertens à cœna, impegit in ſaxum, è pariete prominens, cujus meminit Ioannes Campanus.

Quidditates ecceitates] Hæc ſunt portenta verborum à recentioribus Theologis excogitata.

Aliis

litates, inſtantia videre ſe prædicant, res adeo tenues, ut neque Lynceus, opinor, poſſit perſpicere. Tum vero præcipue prophanum vulgus aſpernantur, quoties triquetris, & tetragonis, circulis, atque hujuſmodi picturis mathematicis, * aliis ſuper alias inductis, & * in labyrinthi ſpeciem cõfuſis, præterea litteris velut in acie diſpoſitis, ac ſubinde alio atque alio repetitis ordine, * tenebras offundunt imperitioribus. Neque deſunt ex hoc genere, qui futura quoque prædicant conſultis aſtris, ac miracula plus quam magica polliceantur: & inveniuntur homines fortunati, qui

Aliis ſuper alias] Hoc imitatus eſt ex Icaromenippo Luciani, ſicut alia nonnulla.

In labyrinthi] Dicuntur & picturæ quædam labyrinthi, lineis ita circumductis, ut non ſit exitus. Notat autem figuras aſtrologorum.

Tenebras offundunt] Hinc palam eſt, hoc loco reprehendi eos, qui figuris his non docendi cauſa utuntur, ſed in hoc ut res difficilior cognitu videatur, ut ſolent indocti oſtentatores, aut certe moleſti. Quorſum enim attinet rem per ſe facilem, hujuſmodi difficultatibus involvere? ita ut fecit Rabanus ſuis literariis figuris.

qui hæc quoque credant. Porro Theologos ſilentio tranſire fortaſſe præſtiterit,* καὶ ταύτην καμαρίναν μὴ κινεῖν,*nec hanc anagyrim tangere, utpote genus hominum mire ſuperciliosum atque irritabile, ne forte turmatim ſexcentis con-

Καὶ ταύτην καμαρίναν μὴ κινεῖν.] Id eſt, Et hanc camarinam non movere. Camarina palus erat, peſtilenti exhalatione noxia civitati proximæ. Conſultus Apollo num eam deberent ſiccare, reſpondit, μὴ κινεῖν τὴν καμαρίναν, i.e. ne movere Camarinam. Poſt obliti oraculi, deſiccarunt. & ceſſavit quidem peſtis, ſed hoſtes per eam ingreſſi populati ſunt civitatem. Ita Servius. Sed copioſius ſuper hac re in Chiliadibus ſuis Eraſmus. Neque vero quiſquam iniquius interpretetur, hic notari Theologos vere Theologos, cum id habeam compertum, Eraſmum omnibus quidem favere ſtudiis, nulli tamen magis, quam Theologorum, in quo totus noctes dieſque verſatur. Notantur autem quidam craſſi Theologi, & nihil minus quã Theologi, qui vel ineptas quæſtiunculas conſectantur, vel arroganter magis quam pie docti ſunt, id quod paullo poſt ex ipſius verbis palam fiet.

Nec hanc Anagyrim] Quidam anagyrim herbam putant, quæ contrectata, peſſime oleat. quam Dioſcorides libro tertio ſic deſcribit: ἀνάγυρις θάμνος ἐστὶ φύλλοις καὶ ῥάβδοις προσεμφερὴς ἄγνῳ, δενδρώδης, βαρύοσμος ἰσχυρῶς,

concluſionibus adoriantur, & * ad palinodiam adigant, quod ſi recuſem, protinus hæreticam clamitent. Nam illico ſolent hoc terrere fulmine, ſi cui ſunt * parum propitii. Sane quanquam non alii ſunt, qui minus libenter agnoſcant meam in ſe beneficentiam, tamen hi quoque non mediocribus * nominibus obſtricti ſunt: Dum felices ſua Philautia, perinde quaſi ipſi tertium incolant cœlum, ita reliquos mortaleis omneis, ut humi reptantes pecudes, è ſub-

ρῶς ἄνθος κράμβῃ ἐοικώς. id eſt: Anagyris frutex eſt, foliis & virgis aſſimilis agno, arbori ſimilis, odore vehementer gravi; florem habet crambæ ſimilem.

Ad palinodiam] Παλινῳδία, recantatio, cum diverſa oratione corrigimus ſuperiorem.

Parum propitii] Propitios vocamus deos aut parentes, cum irati non ſunt, ſed bene volunt. Eſt autem mirum ſupercilium quorundam Theologorum, (nam de doctis & bonis non loquor,) qui nihil non definiunt, ut, qui ulli decretorum refragetur, aut ullum verbum commutet, ſtatim odioſum illud nomen hæretici occlament, cũ palam ſit, nullum hominum genus longius abeſſe à vera Chriſti doctrina.

Nominibus obſtricti] Nomina vocat titulos debitorum, & quidem eleganter.

è ſublimi deſpiciunt, ac prope commiſerantur: Dum tanto magiſtralium definitionum, concluſionum, * corollariorum, propoſitionum * explicitarum & implicitarum agmine ſepti ſunt, tot exuberant * κρησφυγέτοις, ut nec

Corollariorum] Corollarium Latini vocant auctarium illud quod præter debitum additur, dictum à coronis. Nam ſi in ludis placuiſſent actores, adjiciebantur eis, præter coronam promiſſam, parvæ corollæ, quæ corollaria vocabant. Sophiſtæ capiunt pro propoſitione, quam ex aliis concluſionibus inferunt.

Explicitarum & implicitarum] His verbis utuntur illi, putidis profecto nimium ac moleſtis auribus ingenuis. Explicitas exigunt ab omnibus Chriſtianis, implicitas ab eruditis.

Κρησφυγέτοις] Κρησφύγετον Græci vocant ſuffugium, à Creta & fuga compoſita dictione. de quo Suidas ſic ait: κρησφύγετα τὰ πρὸς τοὺς χειμῶνας στενὰ, καὶ ὀχυρώματα καὶ καταφυγή. οἱ δέ φασιν, ὅτι τοὺς Κρηταιεῖς οἱ νησιῶται, ἅμα Μίνῳ τῷ βασιλεῖ θαλαττοκρατοῦντας, ἔφυγον εἰς σπήλαιά τινα. ὅθεν ἐκεῖνα ὀνομάζεσθαι κρησφύγετα. id eſt: Creſphygeta ſunt quæ contra aeris frigiditatem anguſta ſunt, & munitiones, & refugium. Nonnulli autem dicunt, quod Cretenſibus ſimul cum Minoe rege maris imperium tenentibus, cæteri

nec * Vulcaniis vinculis ſic poſſint irretiri, quin * elabantur diſtinctionibus; quibus nodos omneis adeo facile
ſecant

cæteri inſulares fugerunt in ſpeluncas. unde illæ vocatæ ſunt Creſphygeta.

Vulcaniis vinculis] Apud Homerum Vulcanus obſepſit thorum ſuum vinculis adamantinis & inevitabilibus, quibus Martem & Venerem irretivit. Quæ Homerus Odyſſeæ θ ſic deſcribit: Βῆ ῥ' ἴμεν ἐς χαλκεῶνα κακὰ φρεσὶ βυσσοδομεύων. Ἐν δ' ἔθετ' ἀκμοθέτῳ μέγαν ἄκμονα, κόπτε δὲ δεσμοὺς Ἀρρήκτους, ἀλύτους, ὄφρα ἔμπεδον αὖθι μένοιεν. Αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τεῦξε δόλον κεχολωμένος Ἄρει, Βῆ ῥ' ἴμεν ἐς θάλαμον, ὅθι οἱ φίλα δέμνι' ἔκειτο Ἀμφὶ δ' ἄρ' ἑρμῖσιν χέε δέσματα κύκλῳ ἁπάντῃ. Πολλὰ δὲ καὶ καθύπερθε μελαθρόφιν ἐξεκέχυντο, Ἠΰτ' ἀράχνια λεπτὰ, τά κ' οὔ κέ τις οὐδὲ ἴδοιτο Οὐδὲ θεῶν μακάρων. id eſt: Properiter ivit in officinam, mala profunda mente ſtruens, ſuoque loco incudem impoſuit, excuditque vincula infrangibilia, inſolubilia, ut firma manerent: ſed poſtquam fabricavit dolum, iratus Marti, ivit in thalamum, ubi chara cubilia poſita erant, circumque fulcra fudit vincula, in circuitu ubique. Multa autem & ſuperius per domum effuſa fuerunt, tanquam araneæ tenues, quas nullus videret, ne deorum quidem quiſquam.

Elabantur diſtinctionibus] Apte dixit, elabantur. Elabitur enim, qui captus erat. Quid eſt
enim

ſecant, ut non * Tenedia bipennis melius; tot * nuper excogitatis vocabulis, ac prodigioſis vocibus ſcatent. Præterea dum * arcana myſteria ſuo explicant arbitratu; qua ratione conditus ac digeſtus ſit mundus; per quos carnalis labes illa peccati in poſteritatem derivata ſit; quibus modis, qua menſura, quantulo tempore in virginis utero ſit abſo-

enim quod diſtinctionibus ſolvi non poſſit?

Tenedia bipennis] Proverbium eſt in eos, qui ſtatim ac facile rem expediunt. Τενέδιος πέλεκυς, à ſecuri Tenedia, qua ſtatim occidebatur, qui in cauſa victus fuiſſet. Sed de hoc copioſius in Chiliadibus.

Nuper excogitatis vocabulis] Quæ nec apud ethnicos reperiuntur, ut ſorteitas, quidditas, qualificatio, ecceitas, annihilare, tranſubſtantiare, atque id genus ſexcenta.

Arcana myſteria] Ludit Moria. tamen, ut ſerio loquamur, veteres illi Theologi, qui vere divinas literas imbiberant, & ſapiebant eas, nec ſolum intelligebant, de rebus hujuſmodi & pauca tradiderunt, & non ſine reverentia, denique coacti diſputationibus hæreticorum. Nunc miro ſupercilio definimus omnia, non ſolum quid ſit, ſed quibus modis id fieri poſſit, aut factum ſit. Veteres tantum crediderunt peccatum defluxiſſe ab Adam. nunquam putide diſputant de modo defluendi. quaſi vero quic-

abſolutus Chriſtus; quemadmodum *in ſynaxi accidentia ſubſiſtant ſine domicilio. Sed hæc protrita. Illa demum magnis, & *illuminatis, ut vocant, Theologis digna putant; ad hæc, ſi quando incidunt, expergiſcuntur: *Num quod inſtans in generatione divina: Num plures in Chriſto filiationes: Num poſſibilis propoſitio, *Pater de-

quicquam hoc pertineat ad Chriſtianam pietatem, aut Chriſti myſteria! quæ magis adoranda, quam excutienda ſophiſticis argutiis.

In ſynaxi] Quod Latine dicere poſſis, conjunctionem ſive coagmentationem, aut conciliationem. ita vocat Dionyſius, quam nos vocamus Euchariſtiam, quod hoc myſterio repræſentatur humana conjunctio, & ut ita dicam, unitas Chriſtianorum.

Illuminatis Theologis] Tribuunt illuminato Theologo nonnihil ſupra Romanum pontificem, aut etiam concilium.

Num quod inſtans] Quot locis divus Paulus deterret ab hujuſmodi quæſtionibus, quæ nihil conferant ad pietatem, ſed magis gignant lites & rixas, ſapiant faſtum, & ſcholam, ut ait Auguſtinus, diaboli! Quo magis admiror, eſſe Theologos, quibus nihil aliud placeat.

Pater deus odit filium] Dic mihi candide lector, etiam ſi vera ſint quæ ſuper his diſputantur, quæſo cujus piæ aures non ab iſtis abhorreant?

deus odit filium: Num deus potuerit *ſuppoſitare mulierem,num diabolum, num aſinum, num cucurbitam, num ſilicem: Tum quemadmodum cucurbita fuerit concionatura, editura miracula, figenda cruci: Et quid conſecraſſet Petrus, ſi conſecraſſet eo tempore, quo corpus Chriſti pendebat in cruce: Et num eodem tempore Chriſtus homo dici potuerit: Et num poſt reſurrectionem edere aut bibere fas ſit futurum, jam nunc famem ſitimque præcaventes. Sunt innumerabiles *λεπτολεσχίαι, his quo-

horreant? Et tamen his abſurdiora plurima diſputantur à quibuſdam non ſolum in ſcholis publicis, verum etiam apud plebem in concionibus. Deploranda magis ſunt hæc, quam ridenda.

Suppoſitare] Et illud unum eſt è verbis illorum factitiis, pro eo quod eſt, ſuppoſitum ſive perſonam aſſumere, quam Græci nonnunquam vocant ὑπόστασιν.

Λεπτολεσχίαν] Id eſt, ſubtilia nugamenta, vox eſt compoſita à λεπτὸς, quod tenuis eſt, & λέσχη, quod nugas ſignificat. Ariſtophanes philoſophos de minutulis quibuſdam rebus diſputantes, λεπτολεσχεῖς & λεπτολόγους vocavit ἐν νεφέλαις. quo nomine ut digni ſint, ſedulo noſtri philoſophi & theologi operam navant Philo-

quoque multo ſubtiliores, de notionibus, relationibus,* inſtantibus, de * formalitatibus, de quidditatibus,* ecceitatibus, quas nemo poſſit oculis aſſequi, niſi tam * Lynceus, ut ea quoque per altiſ-

Philoſtratus Apollonium, tanquam verum philoſophum, dicit, οὐδὲ λεπτολογίας διδωκέναι τοὺς λόγους, id eſt, neque de tenuibus illis nugis habuiſſe orationes.

Inſtantibus] De illis inſtantibus loquitur, quæ Scotiſtæ ponunt in generatione divina. Porro id quod in lineis punctum, in motu momentum eſt, id in tempore inſtans dicunt eſſe. Et Scotus diſt. 2. lib. 2. ponit inſtans unam illarum quatuor menſurarum, qua dicit menſurari mutationes inſtantaneas.

Formalitatibus & quidditatibus] Formalitates eas vocant, quæ recipiuntur in ſubjecto, quidditates autem quæ recipiunt.

Ecceitatibus] Somniant etiam λεπτολόγοι noſtri quaſdam differentias individuales & individuationes. quarum Thomas, ſecundi ſcripti diſt. 3. principium eſſe vult materiam & quantitatem. cui Scotus ſuper eadem diſt. refragatur. Atque ita diverſa ſomniant ſomnia. Has differentias quidam eccei tates, quidam ſorteitates vocant, portenta inaudita monſtroſis & inauditis vocibus appellantes.

Lynceus] Hic unus Argonautarum fuit, tam acuto præditus viſu, ut ipſos viſu penetraret parietes. quo noſtri ſophiſtæ longe ſunt oculatiores

altiſſimas tenebras videat * quæ nuſquam ſunt. Adde nunc his * γνώμας illas, adeo παραδόξους, ut illa Stoicorum oracula, quæ paradoxa vocant, craſſiſſima præ his videantur, & circumforanea. Velut, * levius eſſe crimen, homines mille jugulare, quam ſemel in die dominico calceũ pauperi conſuere. * Et, po-

tiores, quippe qui ea vident, quæ ſunt nuſquam.

Quæ nuſquam ſunt] Nam neminem opinor tam bardum eſſe, qui harum nugarum aliquid eſſe putet: & tamen mirum eſt, quam nihil aliud quam de ſecundis intentionibus, naturis communibus, quidditatibus, reſpectibus, ecceitatibus, atque id genus aliis ſexcentis, his nugacioribus, nugis diſputent. Cumque hæc monſtra ſomniant, ſubtiles ſibi videntur, gravique ſupercilio eos, qui his contemptis, ad ipſas res penetrant, præ ſe contemnunt.

Γνώμας] Id eſt, ſententias, quas παραδόξους vocat, id eſt, inopinatas.

Levius eſſe crimen] Sic enim dicunt, propterea quod alterum immediate eſt contra deum, alterum immediate contra proximum. Argutior profecto ratio quam Chriſtus, craſſus videlicet Theologus, potuerit intelligere, cum bovem proximi in foveam prolapſum, etiam in ſabbatho extrahi voluerit.

Et, potius eſſe committendum] De hac re Vide in

potius eſſe committendum , ut univerſus orbis pereat una cum victu & veſtitu , quod ajunt , ſuo , quam unicum quantumlibet leve mendaciolum dicere. Iam has ſubtiliſſimas ſubtilitates ſubtiliores etiam reddunt tot ſcholaſticorum viæ,ut citius è * Labyrinthis temet explices,quam ex involucris,*Realium , * Nominalium , Thomiſtarum, Albertiſtarum, Occaniſtarum,Scotiſtarum: & nondum omneis dixi ſectas,ſed præcipuas duntaxat. In quibus omnibus tantum eſt eruditionis , tantum

in decretis canonicis diſt. 22. quæſt. 2. ne quis arbitretur. & in ſententiis lib. 3. diſt. 38. ubi ex Auguſtini ſententia dicitur,quod perfectus, pro vita alicujus,non debet mentiri,ſed verum occultare. ac ſi longe aliud eſſet verum occultare, & mentiri.

Labyrinthis[Labyrinthi , loca erant viarum ambagibus adeo inflexa , ut qui intraſſet, exitum in eis invenire non poſſet , qualia quatuor fuiſſe memorantur.

Realium] Hi ponunt , univerſalia eſſe res diſtinctas à ſingularibus , quantitatem à re quanta , reſpectus à fundamentis & terminis. Vnde ad ſaltum pulicis totum mundum dicunt moveri.

Nominalium] Hi dicunt univerſalia nihil aliud eſſe quam terminos.

Alii

tum difficultatis, ut exiſtimem, ipſis apoſtolis * alio ſpiritu opus fore, ſi cogantur hiſce de rebus cum hoc novo Theologorum genere conſerere manus. Paulus fidem præſtare potuit, at idem, cum ait: Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, argumentum non apparentium: parum * magiſtraliter definivit. Idem ut charitatem optime præſtitit, ita parum dialectice vel dividit vel finit, in priore ad Corinthios epiſtola, cap. decimotertio. Ac pie quidem illi conſecrabant ſynaxim, & tamen rogati * de termino à quo & ter-

Alio ſpiritu] Sophiſtico videlicet, & mundano, quem ſe habere negans, ſic ait, ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. id eſt, nos enim non ſpiritum mundi accepimus, ſed ſpiritum dei.

Magiſtraliter definivit] Alluſit ad gloſſema illud, quod eſt in principio Decretalium, aſſerens, definitionem fidei, à Paulo datam, non eſſe bonam, tum quod conveniat ſpei, quæ etiam eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, tum quod tantum loquatur de futuris. Diffinit autem magiſtraliter fidem ſic, Fides eſt voluntaria certitudo abſentium infra ſcientiam & ſupra opinionem conſtituta.

De termino à quo] Hujuſmodi nunc noſtri Theo-

termino ad quem, de transſubſtantiatione, de modo quo corpus idem ſit in diverſis locis: de differentia qua corpus Chriſti eſt in cœlo, qua fuit in cruce, qua in ſacramento ſynaxeos: quo puncto fiat tranſſubſtantiatio, cum oratio, per quam ea fit, ut quantitas diſcreta, ſit in fluxu: non pari, ſicut opinor, reſpondiſſent acumine, quo * Scotidæ diſſerunt hæc, ac definiunt. Noverant illi Ieſu matrem, ſed quis eorum tam philoſophice demonſtravit, quomodo fuerit ab Adæ macula præſervata, quam noſtri Theologi? Petrus accepit claves, & accepit ab eo; qui non committit indigno, & tamen an intellexerit, neſcio, certe nuſquam attigit ſubtilitatem, quomodo * ſcientiæ clavem habeat is quo-

Theologi tractant ſuper decimam quarti diſtinctionem, quæ plurimum habent contentionis, & pietatis nihil.

Scotidæ] Sic vocavit Scotiſtas, alludens ad Iuvenalem, qui Stoicos vocavit Stoicidas. Fugerunt trepidi vera ac manifeſta fatentem Stoicidæ.

Scientiæ clavem habeat] Hoc conſtanter affirmant ſuper diſtinct. 18. quarti. Nam clavem

quoque, qui ſcientiam non habeat. Baptizabant illi paſſim, & tamen nuſquam docuerunt, quæ ſit * cauſa formalis, materialis, efficiens, & finalis baptiſmi: nec * characteris delebilis & indelebilis apud hos ulla mentio. Ado-

vem ſcientiæ dicunt non aliquam actualem aut habitualem ſcientiam, ut verbis eorum loquar, aut ullam diſcretionem, ſed ſolam autoritatem & poteſtatem diſcernendi. quam Scotus dicit poſſe eſſe in eo, qui omni ſcientia & diſcretione vacat, etſi is, qui collegit ſententias, clavem ſcientiæ vocat ſcientiam diſcernendi.

Cauſa formalis, materialis, efficiens, & finalis baptiſmi.] Nam in ſingulis ſacramentis cauſas quatuor inquirunt.

Characteris delebilis[Vocant charactera ſignum quoddam ſpirituale, impreſſum à deo ſuſcipienti ſacramentum non iterabile, manens indelebiliter. Porro ſacramenta non iterabilia dicunt eſſe tria, Baptiſmum, confirmationem, & ordinem. De his characteribus, neque ſacræ literæ, neque veteres Theologi meminerunt. Cæterum quemadmodum Aſtronomi, non potentes motuum cœleſtium varietatis cauſam invenire, eccentricos & epicyclos in orbibus finxerunt, ſic neoterici Theologi, ut cauſam aliquam darent, quare unum ſacramentum non niſi ſemel, aliud frequenter liceat ſumere, hos characteres commenti

Adorabant quidem illi, ſed in ſpiritu, nihil aliud ſequentes, quam illud Euangelicum, Spiritus eſt deus, & eos qui adorant, eum in ſpiritu & veritate oportet adorare. verum haud paret, eis tum fuiſſe revelatum, * una eademque adoratione adorandam imagunculam * carbone delineatam in pariete, & Chriſtum ipſum, ſi modo

menti ſunt: quibus ſemel receptis, (nam, ut Ariſtoteles ait, ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος τ' ἄλλα συμβαίνει,) plurimæ de his dubitationes motæ ſunt. quales ſunt hæ, Utrum character ſit forma abſoluta, aut relativum: utrum ſit in potentia animæ, an in eſſentia. an baptizatis flamine & igni, etiam inſit character: an Mariæ & Chriſto etiam inſit character.

Vna eademque adoratione] Hæc enim eſt una concluſio Theologorum, ſcribentium ſuper diſt. 10. libri tertii, imagines rerum adorandarum, eadem ſpecie adorationis adorandas eſſe, qua ipſæ res ſignificatæ: ſic quod ſi res adorentur latria, latria & imagines adorabuntur; ſi dulia, dulia; ſi hyperdulia, hyperdulia.

Carbone] Alluſit jocoſe ad illas imagunculas, quibus videmus nebulones iſtos ocioſos paſſim parietes per ocium inficere, quas dicunt non minus adorandas, quam ipſum Chriſtum, cum tamen tales à nemine, niſi non admodum ſani capitis, ſic adorari videmus.

Porri-

do duobus ſit* porrectis digitis, intonſa coma,& in umbone, qui adhæret occipitio,* tres habeat notas. Quis enim hæc percipiat, niſi triginta ſex annos totos in phyſicis & ultramundanis Ariſtotelis & Scoticis contriverit? Identidem inculcant apoſtoli gratiam. at iidem nuſquam diſtinguunt;*quid interſit inter gratiam gratis datam, & gratiam gratificantem. Hortantur ad bona opera, nec diſcernunt opus operans & opus operatum. Paſſim inculcant charitatem. nec ſecernunt infuſam ab acquiſita:

Porrectis digitis] Graphice expreſſit habitum & geſtum, quo Chriſtum pingunt. nam digitis porrectis pingitur, ut videatur dare benedictionem, aut cruce ſe munire.

Tres habeat notas] Nam in umbone, hoc eſt, hemicyclo qui caput circumdat, tres radiorum ordines delineant, unum in vertice, & reliquos duos à temporibus.

Quid interſit inter gratiam] Theologi ſuper viceſima ſexta diſtinctione libri ſecundi, varias ponunt gratiæ diviſiones. Secant enim eam in increatam, & creatam; & in large acceptam, & ſtricte; item in largiſſime acceptam, & ſtrictiſſime; & in gratum facientem, & gratis datam. Item in diſponentem, prævenientem, & cooperantem,

ſita: nec explicant, accidens ne ſit, an ſubſtantia, creata res an increata. Deteſtántur peccata. at emoriar, ſi potuerunt ſcientifice definire, quid ſit illud, quod peccatum vocamus, niſi forte Scotiſtarum ſpiritu fuerunt edocti. Nec enim adduci poſſum, ut credam, Paulum, è cujus unius eruditione licet omneis æſtimare, toties damnaturum fuiſſe quæſtiones, diſceptationes, genealogias, &, ut ipſe vocat, * λογομαχίας, ſi eas percalluiſſet argutias: præſertim cum omnes illius temporis contentiones pugnæque, ruſticanæ fuerint, & craſſæ, ſi cum magiſtrorum noſtrorum pluſquam * Chryſippeis ſubtilitatibus conferan-

Λογομαχίας] Id eſt, pugnas verborum, quas interpres Græcus ϛάσεις λογισμῶν, id eſt, ſeditiones opinionum, interpretatus eſt. Sic enim ait Paulus in epiſtola ad Timoth. ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητήσεις καὶ λογομαχίας, ἐξ ὧν γίνεται φθόνος, ἔρις, βλασφημία, ὑπόνοιαι πονηραί. id eſt, Sed ægrotans circa quæſtiones & pugnas verborum, ex quibus fit invidia, rixa, maledicentia, ſuſpiciones malæ.

Chryſippeis] Chryſippus diſcipulus fuit Cleanthis, poſt quem præfuit ſcholæ Stoicorum.

ferantur. Quanquã homines mõdeſtiſſimi, ſi quid forte ſcriptũ ſit ab apoſtolis indolatius parumque magiſtraliter, non damnant quidẽ, ſed commode interpretantur: hoc videlicet honoris, partim antiquitati, partim apoſtolico nomini deferentes. Et hercle parũ æquum erat, res tantas ab illis requirere, de quibus ex præceptore ſuo ne verbum quidem unquam audiſſent. Idem ſi eveniat in Chryſoſtomo, Baſilio, Hieronymo, tum ſat habent adſcribere, Non tenetur. Et illi quidem cõfutarunt ethnicos philoſophos ac Iudæos, ſuapte natura pertinaciſſimos; ſed vita magis ac miraculis quam ſyllogiſmis; tum eos, quo-

rum. hic ſolitus fuit argutiſſima quædã ſophiſmata proponere. Quale fuit hoc: ὁ λέγων τοῖς ἀμυήτοις τὰ μυστήρια, ἀσεβεῖ. ὁ δέ γε ἱεροφάντης τοῖς ἀμυήτοις λέγει. ὁ ἱεροφάντης ἄρα ἀσεβεῖ. i. e. Qui dicit prophanis myſteria, impie agit. ſacerdos prophanis dicit. ſacerdos igitur impie agit. Item illud: ἔστι τις κεφαλή. ἐκείνην δὲ οὐκ ἔχεις. ἔστι δέ γε τις κεφαλὴ ἣν οὐκ ἔχεις. οὐκ ἄρα ἔχεις κεφαλήν. id eſt: Eſt aliquot caput. illud autem non habes. eſt item aliquod caput quod non habes. non igitur habes caput.

Nunc

quorum nemo ſuerit idoneus vel unicum Scoti Quodlibetum ingenio conſequi. * nunc quis ethnicus, quis hæreticus, non continuo cedat tot tenuiſſimis ſubtilitatibus, niſi tam craſſus ut non aſſequatur, aut tam impudens ut exibilet, aut iiſdem inſtructus laqueis, ut jam par ſit pugnæ? perinde quaſi magum cum mago committas, aut ſi * gladio fortunato pugnet aliquis cum eo cui gladius ſit fortunatus: tum enim nihil aliud quam * tela

Penec-

Nunc quis ethnicus] Inductione ratiocinatur, ſophiſticam hanc Theologiam nec ad confutationem hæreticorum utilem eſſe. Nam hæretici, aut eorum argutias non intelligunt, aut intellectas ſpernunt, aut ipſis Theologis melius intelligunt.

Gladio Fortunato] Talem gladium nonnulli principes noſtri temporis habere exiſtimati, lædi cum ille adeſt à nemine poſſunt, niſi ſimilem habente.

Tela Penelopes] Πηνελόπης ἱςὸν ἀναλύειν, id eſt, Penelopes telam reſolvere, aut retexere, proverbio dictum eſt, pro eo quod eſt, operam inanem ſumere, rurſumque deſtruere, quod effeceris. Nam Hom. Odiſſ. 6 fingit. Penelopen telam, quam interdiu texuit, noctu retexuiſſe: atque eo pacto procos illuſiſſe, quibus, ſimul atque tela perfecta fuiſſet, pro-

miſe-

Penelopes retexeretur. Ac meo quidem judicio ſaperent Chriſtiani, ſi pro pinguibus iſtis militum cohortibus, per quos jam olim ancipiti Marte belligerantur, clamoſiſſimos Scotiſtas, & pertinaciſſimos Occaniſtas, & invictos Albertiſtas, una cum tota ſophiſtarum manu mitterent in Turcas & Saracenos: ſpectarent, opinor, & conflictum omnium lepidiſſimum, & victoriam non ante viſam. * Quis enim uſque adeo frigidus, quem iſtorum non inflamment acumina? Quis tam ſtupidus, ut tales non excitent aculei? Quis tam oculatus, ut hæc illi non maximas offundant tenebras? Verum hæc omnia videor vobis propemodum joco dicere. Nec mirum ſane, cum ſint & inter ipſos Theologos melioribus inſtituti literis, qui ad has frivolas, ut putant, Theologorum argu-

miſerat ſe nupturam. Unde ſic ait: Ἔνθα καὶ ἠματίη μὲν ὑφαίνεσκεν μέγαν ἱστὸν, Νύκτας δ' ἀλλύεσκεν, ἐπὴν δαΐδας παραθεῖτο. id eſt: & interdiu quidem texebat magnam telam, noctu autem retexebat, poſtquam faces appoſuit.

Quis enim uſque] Totus hic locus εἰρωνικῶς accipiendus.

Tam

argutias nauſeent. Sunt qui velut ſacrilegii genus execrentur, ſummamque ducant impietatem, de rebus tam arcanis, & adorandis magis, quam explicandis, * tam illoto ore loqui, tam prophanis Ethnicorum argutiis diſputare, tam arroganter definire, ac divinæ Theologiæ majeſtatem tam frigidis, imo ſordidis verbis ſimul & ſententiis conſpurcare. At interim ipſi feliciſſime ſibi placent, imo plaudunt, adeo ut his ſuaviſſimis næniis nocte dieque occupatis ne tantulum quidem ocii ſuperſit, * ut Euangelium aut Paulinas epiſtolas vel ſemel liceat evolvere. Atque interimdum

Tam illoto ore] Id eſt, irreverenter. Simile eſt illis, ἀνίπτοις ποσὶν καὶ ἀνίπτοις χερσὶν, id eſt illotis pedibus, & illotis manibus.

Vt Euangelium aut Paulinas epiſtolas] Ex hoc loco palam eſt, non reprehendi Theologos doctos & pios, ſed eos qui totam vitam in hujuſmodi conſumunt quæſtiunculis. cum in primis oporteat Theologum ipſos imbibiſſe fontes, & in lege Domini noctes ac dies meditatum eſſe, ut aſſiduitas vertatur in naturam, ut non ſolum intelligat humano more, ſed etiam afficiatur & rapiatur. Nemo vere intelligit Chriſtum, niſi tractus à Chriſto. Tantum abeſt,

dum hæc nugantur in ſcholis, exiſtimant, ſeſe univerſam eccleſiam,alioqui ruituram,non aliter ſyllogiſmorum ſulcire tibicinibus,quam Atlas cœlum humeris ſuſtinet apud poëtas. Jam illud quantæ felicitatis eſſe putatis? dum arcanas literas, perinde quaſi cereæ ſint, pro libidine * formant ac reformant: dum concluſiones ſuas, quibus jam aliquot ſcholaſtici ſubſcripſerunt, pluſquam Solonis leges videri poſtulant, & vel pontificiis decretis anteponen-

abeſt, ut ab his comprehendatur, qui impii præter ſophiſticas nænias, nihil omnino vel ſciunt vel legunt. Novi permultos Theologos, doctores,ut vocant,qui ante quinquageſimum annum nondum evolverant omnes epiſtolas Pauli, ut per familiaritatem mihi fatebantur. Iſti quoties ad interpretandum ſacras literas accedunt, Dii boni, quam ſordent omnia, quam nihil adferunt Chriſto dignum.

Formant ac reformant] Notat eos, qui non accommodant ſuas ſententias ad mentem ſcripturarum, ſed ſcripturas ad ſuam mentem trahunt, quod vocant fundare. veluti cum duos Petri gladios trahunt ad duplicem poteſtatem: cum is locus prorſus eo ſpectet, ne pugnemus Chriſtiani.

Cenſo-

ponendas : dumque veluti * cenſores orbis ad * palinodiam trahunt, ſi quid uſquam cum explicitis illorum concluſionibus non ad amuſſim quadrarit : ac non ſecus atque ex oraculo pro-

Cenſores orbis] Cenſores, Romæ morum magiſtri & judices erant. hi cives ſic notabant, ut qui ſenator eſſet, è ſenatu ejiceretur : qui eques Romanus, equum publicum perderet : qui plebeius, in centum tabulas referretur, & ærarius fieret.

Palinodiam] Græci proverbio dicunt, παλινῳδεῖν, pro eo quod eſt, prius damnata probare, & priorem ſententiam revocare. De hac palinodia Socrates apud Platonem in Phædro ſic loquitur: Ἔστι τοῖς ἁμαρτάνουσι περὶ μυθολογίαν, καθαρμὸς ἀρχαῖος, ὃν Ὅμηρος μὲν οὐκ ᾔσθετο, Στησίχορος δέ. τῶν γὰρ ὀμμάτων στερηθεὶς, διὰ τὴν τῆς Ἑλένης κατηγορίαν, οὐκ ἠγνόησεν ὥσπερ Ὅμηρος· καὶ ποιήσας δὴ πᾶσαν τὴν καλουμένην παλινῳδίαν, παραχρῆμα ἀνέβλεψε. id eſt : Eſt his qui peccant circa fabularum narrationem, expiatio antiqua, quam Homerus quidem non cognovit, Steſichorus autem : oculis enim privatus propter in Helenam maledicta, non ignoravit quemadmodum Homerus ; qui ſimul atque omnem palinodiam feciſſet, è veſtigio rurſum vidit.

pronunciant, Hæc propoſitio * ſcandaloſa eſt, Hæc parum reverentialis, * Hæc hæreſim olet, * Hæc male tinnit. ut jam nec Baptiſmus, nec Euangelium, nec Paulus aut Petrus, nec ſanctus Hieronymus aut Auguſtinus, imo nec ipſe Thomas * Ἀριστοτελικώτατος, Chriſtianum efficiat, niſi * baccalaureorum

Scandaloſa eſt] Data opera barbariem eorum imitatus eſt. σκάνδαλον enim Græci διαστροφὴν, id eſt, perverſionem vocant. Eſt autem dictum ſcandalum, quaſi σκάζον, τουτέστι χωλαῖνον, περὶ τὴν ἀλήθειαν, id eſt, claudicans circa veritatem. A ſcandalo autem inepte dicitur ſcandaloſus.

Hæc hæreſim olet] Sic enim ipſi dicunt, Hæc propoſitio ſapit hæreſim. data autem opera, mutavit ſapit in olet. Indicat autem hoc loco revocationes & condemnationes frigidas, quæ habentur in articulis illis erroneis, ut ipſi dicunt, Pariſiis & in Anglia condemnatis.

Hæc male tinnit] Sic enim frequenter dicunt, Hæc propoſitio male ſonat. quod jocoſe vertit in tinnit.

Ἀριστοτελικώτατος] Id eſt, Ariſtoteliciſſimus. quod hic fere primus fuit, qui Ariſtotelica miſcuit ſacris.

Baccalaureorum calculis] Nam in articulis illis baccalaureorum autoritate & judicio condemnantur propoſitiones aliquot Thomæ, quas,

reorum calculus acceſſerit : tanta eſt in judicando ſubtilitas. Quis enim ſenſurus erat, eum Chriſtianum non eſſe qui diceret, has duas orationes, * Matula putes, & , Matula putet, item, Ollæ fervere, & Ollam fervere, pariter eſſe congruas, niſi ſapientes illi docuiſſent? Quis tantis errorum tenebris liberaſſet eccleſiam, quos ne lecturus quidem unquam quiſquam fuerat, niſi * magnis ſigillis iſti prodidiſſent? Verum an non feliciſſimi dum hæc agunt? præterea * dum inferorum res omneis ſic examuſſim depingunt

quas neſcio quis fraterculus, cum tanquam veras docuiſſet, coactus fuit à baccalaureis revocare.

Matula putes, & Matula putet] Sic vertit quod iſti dicunt, Socrates curris, & Socrates currit. Quas orationes, neſcio quis frater, dixerat eſſe æque perfectas & congruas, ut ipſi dicunt : quocirca baccalaurei Oxonienſes eas damnaverunt.

Magnis ſigillis] Nam hic mos eſt iſtis, ut poſt propoſitiones damnatas in teſtimonium applicent magnum ſigillum Vniverſitatis.

Dum inferorum res] Nemo putet hic rideri inferos, ſed fabulas, quas quidam veluti certam rem narrant apud populum.

gunt, tanquam in ea Republ. compluréis annos ſint verſati? præterea dum pro arbitrio * novos orbes fabricantur, addito denique latiſſimo illo pulcherrimoque, ne ſcilicet deeſſet ubi felices animæ commode vel ſpatiari, vel convivium agitare, vel etiam pila ludere poſſent? His atque id genus bis mille nugis, horum capita adeo diſtenta diſſertaque ſunt, ut arbitrer nec Iovis cerebrum æque gravidum fuiſſe, cum ille Palladem partu-

Novos orbes] Veteres ſphæras ſingulas ſeptem tribuerunt planetis. His impoſuerunt octavum orbem, ſtellarum fixarum. Deinde videntes octavum duobus motibus moveri, diſcentesque ab Ariſtotele, uniuſcujuſque orbis non eſſe niſi unum motum naturalem, coacti ſunt dicere, alterum motum octavi orbis eſſe violentum. Motu autem violento non poteſt moveri ſuperior orbis ab inferiori. Quocirca coacti ſunt ponere nonum orbem, quem primum mobile vocant. His deinde Theologi addiderunt decimum orbem, quem empyreum dicunt: perinde quaſi ſancti felices eſſe non poſſint, niſi ſuum habeant cœlum. At Baſilides hæreticus cœlos fabricatus eſt trecentos ſexagintaquinque, teſte Auguſtino.

Vul-

parturiens, * Vulcani ſecurim imploraret. Quare nolite mirari, ſi videtis caput illorum * tot faſciis tam diligenter obvinctum in publicis diſputationibus; alioquin enim plane diſſilirent. Illud * ipſa quoque nonnunquam ridere ſoleo: Cum ita demum maxime ſibi videntur Theologi, ſi quam maxime barbare ſpurceque loquantur; cumque adeo balbutiunt, ut à nemine niſi balbo poſſint intelligi; acumen appel-

Vulcani ſecurim] Eſt Luciani dialogus de Iove capite gravido, cujus caput, ipſo Iove jubente, Vulcanus ſecuri medium ſecuit. Atque ita è Iovis cerebro Pallas nata eſt.

Tot faſciis] id potiſſimum videmus in doctoribus apud Pariſios, quorum capita tot faſciis ſunt obvoluta, ut vix poſſint evolvere ſeſe. Diſſilit autem, quod ruptum in varias partes minutim ſolvitur.

Ipſa quoque nonnunquam] Vehementer ſtultum ſit oportet, quod ipſi quoque ſtultitiæ ridiculum ac ſtultum eſſe videatur. Hoc quod ait, nimis verum eſt in multis qui nihil exiſtimant eruditum, nihil acutum, quod non ſit barbaris ac ſpurcis dictum verbis. Quicquid elegans, id ut grammaticum aſpernantur. Simplicitas ſermonis probe decet Theologum, ſpurcities minime, quæ veritatem non nudam, ut ipſi jactant, oſtendit, ſed oblitam, & ſordidatam.

appellant, quod vulgus non aſſequatur. Negant enim,* è dignitate ſacrarum literarum eſſe, ſi grammaticorum legibus parere cogantur. Mira vero majeſtas Theologorum, ſi ſolis illis fas eſt mendoſe loqui: quanquam hoc ipſum habent cum multis cerdonibus commune. Poſtremo jam diis proximos ſeſe ducunt, quoties quaſi religioſe Magiſtri noſtri ſalutantur. in quo quidem nomine tale quiddam ſubeſſe putant, quale eſt apud Judæos * τετραγράμματον. Itaque nefas ajunt eſſe, MAGISTER NOSTER ſecus

quam

Τετραγράμματον] Id eſt, quatuor literarum. quod ſolum ἀνεκφώνητον, id eſt, ineffabile eſt inter nomina illa decem, quibus Hebræi deum vocant. Quæ, ut etiam Hieronymus in epiſtola ad Marcellam teſtatur, iſta ſunt. Primum אש, quod Aquila ἰσχυρὸν, id eſt, fortem interpretatur. Secundum אלה; tertium אלהים. quæ deum ſignificant. Quartum, צבאות, quod LXX. virtutum, Aquila exercituum interpretatur. Quintum עליון, id eſt, excelſum. Sextum, אשר אהיה. id eſt, qui ero. Septimum, אדני, id eſt, dominum Octavum, יה, quod in הללויה, id eſt, laudate dominum, tantum ponitur. Nonum, de quo hic loquitur, יהוה, quod ineffabile eſt. Nam quatuor illæ literæ,

quam majuſculis ſcribere literis. Quod ſi quis præpoſtere, Noſter magiſter, dixerit, is ſemel omnem Theologici nominis perverterit majeſtatem. Ad horum felicitatem proxime accedunt ii, qui ſe vulgo religioſos ac monachos appellant, * utroque falſiſſimo cognomine, cum & bona pars iſtorum longiſſime abſit à religione, & nulli magis omnibus locis ſint obvii. Iis non video quid poſſit eſſe miſerius, niſi ego multis modis ſuccurrerem. Ete-

teræ, Iod, He, Vau, He, quibus ſignatur, conjunctæ nihil ſonant. Quo myſterio innuunt divinam eſſentiam modis omnibus ineffabilem. At nos illam totam depingimus ineptis, ut ego cenſeo, commentis. Nam ut ſcriptum eſt, ישת חשך כתרו, id eſt, poſuit tenebras ſecretum ſuum. Decimum שדי, quod Aquila ἄλκιμον, id eſt, robuſtum interpretatur. Sunt & alia nomina, quibus deus apud Hæbræos ſignificatur, ut אש, id eſt, ignis, & חכמה, ſapientia, &c.

Vtroque falſiſſimo] Nam monachus Græce dicitur ſolitarius, & religio nihil aliud eſt quam pietas & dei cultus, quod eſt omnium Chriſtianorum. Loquitur autem de malis, quæ maxima turba eſt, & hoc cognomine indignis.

Etenim cum hoc hominum genus omnes * ſic execrenter, ut fortuitum etiam occurſum ominoſum eſſe perſuaſum ſit, tamen ipſi ſibi magnifice blandiuntur. Primum ſummam exiſtimant pietatem, ſi uſque adeo * nihil attigerint literarum, ut ne legere quidem poſſint. Deinde * cum pſalmos ſuos, numeratos quidem illos, at non

Sic execrentur] De vulgo loquitur. Et nimium verum eſt quod dicit. Quin ipſe divus Hieronymus teſtatur, Romæ quoque monachi nomen inviſiſſimum fuiſſe: quanquam ea tempeſtate nihil aliud erant monachi, quam vere & ſimpliciter Chriſtiani, nullis obſtricti cæremoniis, nullo prodigioſo cultu, nullis vinculis, nulla ſervitute, ſed in libertate ſpiritus deo ſervientes.

Nihil attigerint] Olim monachi fere laici erant, quales Benedictini & Franciſci ſocii: Unde ſunt qui putent irreligioſum, ſcire literas, præcipue bonas, nec recipiunt eruditos, & libenter expellunt ſorte receptos, cum ipſi ventres magis ſint quam homines.

Cum Pſalmos ſuos] Attende, lector, non rideri cultum divinum, ſed eos (qui plurimi ſunt) qui non curant intelligere quod pſallunt, & odioſis clamoribus implent templum, quaſi voci feratio delectet ſuperos. Tum preces non numero conſtant, ſed animi affectu.

Magna

non intellectos, aſininis vocibus in templis derudunt, tum vero ſe putant divorum aures multa voluptate demulcere. Et ſunt ex his nonnulli, qui ſordes ac mendicitatem * magno vendunt, proque foribus * magno mugitu panem efflagitant, imo in nullis diverſoriis, vehiculis, navibus non obturbant, non mediocri profecto reliquorum mendicorum jactura. Atque ad eum modum homines ſuaviſſimi, ſordibus, inſcitia, ruſticitate, impudentia, apoſtolos (ut ajunt) nobis referunt. Quid autem jucundius, quam quod omnia faciunt ex præſcripto, quaſi

Magno vendunt] Vendunt dixit, pro oſtentant. Ita Politianus: Vultuque triſtes, vendunt ſanctimonias. Simulant enim nonnulli ſordes, ut plus accipiant à mulierculis.

Magno mugitu] Pudet me, quoties id video, & tamen videmus: imo irrumpunt in diverſoria publica, obſtrepunt in mediis conviviis, nihil pudet ſacerdotes. Paulus manibus laboravit, Chriſtus uſus eſt liberalitate amicorum. Ego putarim magis convenire, ut iſtis, ſi boni ſint, alia ratione provideretur. tamen Moria non damnat verecundam mendicitatem, ſed improbam & clamoſam, quæ in monachis fœdiſſima eſt.

quaſi mathematicis utentes rationibus, quas præterire piaculum ſit? Quot nodos habeat calceus, quo colore ſingula, veſtis quot diſcriminibus varieganda, qua materia quotque culmis latum cingulum, qua ſpecie, & quot modiorum capax cuculla, quot digitis latum capillitium, quot dormiendum horas? Atque hæc quidem æqualitas in tanta corporum & ingeniorum varietate, quam ſit inæqualis, quis non perſpicit? * Et tamen his nugis non alios modo præ ſe nauciſaciunt, verum invicem alii alios contemnunt, atque homines apoſtolicam charitatem profeſſi, ob aliter cinctam veſtem, ob colorem paullo fuſciorem, omnia miris tragœdiis miſcent. Et his videas quoſdam adeo rigide religioſos, ut ſumma

Et tamen his nugis] Aperit peſtem cæremoniarum, quod his freti complures, contemnant eos qui non eadem faciant, putantes in his eſſe pietatem, quæ Chriſtus & Apoſtoli adeo non tradiderunt, ut dehortentur etiam.

Summa veſte] Habet hoc ordo Cluniacenſium, quorum magna pars ob divitias corrupta fuit, etiam ætate Bernardi, quod ex illius patet epiſtolis.

Qui

ma veſte non niſi * Cilicina utantur, intima Mileſia: alios contra, qui ſuperne linei ſint, intime lanei. Rurſum alios, * qui pecuniæ contactum ceu aco-

Cilicina] Cilicinam veſtem aſperrimam vocat: utpote quæ ex villis caprarum fieri ſoleat apud Cilices; unde & nomen habet. quem admodū Mileſiam veſtem, pro molliſſima poſuit. Sicut & Horatius in Epiſtolis: Alter Mileti textum, cane pejus & angue, Vitabit chlamydem.

Qui pecuniæ contactum] Animo contemnenda eſt pecunia: quod ſi quid eſt in contactu periculi, certe plus eſt in contactu fœminæ, quam pecuniæ. Aut fœminarum contactum non prohibet Franciſcus, ſed turpem amorem. Pecuniæ contactum cur tantopere prohibuiſſet? Quod ſi divus Ftanciſcus, cum ait, Non recipiant, intelligi vult, Non attingant, cur addidit, Neque per ſe, neque per alios? Quis enim dicitur per alium aliquid attingere? Et quid ſi chirotheca contingat? Palam eſt, Franciſcum ſenſiſſe, quod verba ſonant. Recipit dominus, cui ſolvitur pecunia. Recipiunt procuratores, unde receptores dicti. Adminiſtrationum interdixit pecuniæ, non contactum. Sed ad eum modum interpretatus eſt pontifex, neſcio quis. Deum immortalem, etiam pontifice opus erat, ut intelligeremus rem vel pueris perſpicuam? Verum hiſce de rebus diſputent alii: mihi ſatis eſt illud optare, ut Chriſti regulam, hoc eſt, Euangelicam do-

* aconitum horreant, nec à vino interim, nec à mulierum contactu temperantes. Denique mirum omnibus ſtudium, ne quid in ratione vitæ conveniat. Nec illud ſtudio eſt, ut Chriſto ſimiles ſint, ſed ut inter ſe diſſimiles. Porro magna felicitatis pars eſt in cognomentis: dum * hi ſunigeros appel-

ctrinam, tanti faciamus omnes Chriſtiani, quanti faciunt regulam hominis.

Aconitum] Aconitum herba eſt venenoſa, quam Dioſcorides in quarto inter frigidiſſimas numerat, quod in ſaxis creſcit; unde, ut Plinius autor eſt, nomen habet. Ἀκόνη enim cautes dicitur. Verum duas ſpecies Dioſcorides faciens, & de altero loquens, ait, κτείνει καὶ παρδάλεις, καὶ σῦς, καὶ λύκους, καὶ πᾶν θηρίον, κρεαδίοις ἐντιθέμενον καὶ παραβαλλόμενον. i l eſt: Occidit autem & pardales, & ſues, & lup ɔs, & omnem beſtiam, carunculis impoſitum & projectum.

Hiſunigeros] Hæc ſunt portentoſa nomina, Chriſtianæ illi & unitati & charitati inimica, quæ Paulus longe ante prævidens, tantopere deteſtatus eſt, nullas volens factiones eſſe inter Chriſtianos. Unde Corinthiis ſcribens ait: Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα,

ἤ τι

Digitized by Google

appellari ſe gaudent: & inter hos alii Coletas, alii minores, alii minimos, alii buliſtas; rurſum hi Benedictinos, illi Bernardinos; hi Brigidenſes, illi Auguſtinenſes; hi Guilhelmitas, illi Iacobitas. quaſi vero parum ſit, dici Chriſtianos! * Horū magna pars in tantum ſuis nititur cæremoniis, & hominum traditiunculis, ut putet, unum cœlum parum dignum eſſe tantis meritis præmium; haud cogitantes, futurum, ut Chriſtus, con-

ἦτε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῒ, καὶ ἐν τῇ γνώσει. i.c. Hortor vos, fratres, per idem nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, ut idem dicatis omnes, & non ſint in vobis ſciſſuræ, ſitis autem perfecti in eadem mente, & in eadem ſcientia. Quanto affectu has factiones Chriſtianæ Paci & unitati perniicioſiſſimas deprecatur? Unde idem indignatur, quod alii cognomen ſumerent Cephæ, alii Apollo, alii ſuum, hoc eſt, Pauli: Et vehementer ob id ſtomachans, Quid? inquit, diviſus eſt Chriſtus? Quanto ergo minus hujuſmodi ſtultis cognomentis gloriandum eſt? Idem cultus, aut certe liber, idem victus, aut liber, idem Chriſti cognomen, multo magis facerent ad concordiam. Nunc videmus ex his tot diſcriminibus, magnas ac periculoſas naſci diſcordias: de quibus quid attinet multa dicere, cum nemo neſciat?

Horum magna pars] Audi, calumniator. qui dicit, Magna pars, nō damnat univerſos ordines.

contemptis his omnibus, * ſuū illud ſit exacturus præceptū, nempe charitatis. Alius oſtentabit * aqualiculum omni piſcium genere diſtentum. Alius pſalmo

Suum illud ſit exacturus] Nam Chriſtus in illa oratione, plena fervoris & charitatis, quam ultimam cum ſuis diſcipulis habuit, poſt multam charitatis commendationem, ita demum præcepit: αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπῆτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς. id eſt. Hoc demum mandatum meum eſt, ut diligatis vos mutuo, quemadmodum dilexi vos. Quorſum igitur tantæ homunculorum traditiunculæ, ad quas ſolum diſcendas vita non ſufficit, cum ſine hac, charitatem dico, quam ſolam Chriſtus præcepit, nihil bene à quoquam fieri poſſit, & cum hac nihil male?

Aqualiculum] Aqualiculum ὑπογάστριον eſt, ab aqualicus, quod alvum ſignificat. Perſius Satyra prima: Nugaris cum tibi, Calve, Pinguis aqualiculus propenſo ſeſquipede extat. Quem diſtentum dixit, eo quod fratres iſti fere piſcibus veſcantur, qui, quandoquidem carnibus frigidiores ſunt, plus pinguedinis, quam medici pituitam congelatam eſſe ajunt, generant. Ad hæc diſtentum dixit, ne videretur damnare, quod à carnibus abſtineant. quanquam ne id quidem magnopere probet Paulus, ſed quod tam multis & variis piſcibus ſe ingurgitent, ut nulli rei præterquam ſomno utiles ſint.

Eſſen-

morum, centum * effundet modios. Alius * jejuniorum myriadas annumerabit, & toties unico prandio pæne diſruptam imputabit alvum. Alius tantum cæremoniarum acervum proferet, quantus vix ſeptem onerariis navibus vehi poſſit. Alius gloriabitur ſexaginta annos nunquam attactam pecuniam, niſi digitis duplici chirotheca munitis. Alius cucullam ingeret, adeo ſordidam & craſſam, ut nullus nauta ſuo dignetur corpore. Commemorabit alius, ſe * pluſquam unde-

Effundet modios] Attende, candide lector, non hic damnari preces, quanquam ne Chriſtus quidem has verboſas preces probavit, ſed modios pſalmorum, id eſt, certas & ſtatas preces. modiis enim menſuramus.

Iejuniorum myriadas] Myrias numerus eſt decem millium. Sed nec hic jejunia damnavit, ſed illa numerata, & in quibus tantum vorant unico prandio, ut nec corpore, nec mente quicquam poſſint. Quibus mirum quam glorientur, qui cultum divinum magis externis & corporalibus quibuſdam obſervatiunculis quam ſpiritu metiuntur.

Pluſquam undecim luſtris] Nam tales ſunt nonnulli fratres, qui ſpongiarum, quæ ſaxis ſemper adhærent, ritu nunquam locum mutent,

undecim luſtris ſpongiæ vitam egiſſe, ſemper eidem affixũ loco. Alius raucam aſſiduo cantu vocem adducet. Alius * lethargum ſolitudine contractum: alius linguam * jugi ſilentio torpentem. At Chriſtus interpellatis, nunquam alioqui finiendis gloriis, Undenam hoc, inquiet, novum * Judæorum genus? Vnicam

tent, ſomniantes, pietatem eſſe, inanimata imitari. Spongiam quoque eſſe animal, ſupra ex Ariſtotelis & Plinii ſententia probavimus. Nam ipſis detractis, ſæpe ſanguis ſaxis adhærere videtur.

Lethargum] Lethargus apoſtema eſt in poſteriori ventriculo cerebri, ſomnium, oblivionem, & motus paucitatem inducens, quod oritur ex pituita craſſiſſima, præcipue in his, qui ſimul multum vorant, præcipue piſcium, & parum moventur, ſimulque in ſolitudine & otio degunt: quales ſunt fratres iſti, qui ſe ad perpetuos carceres damnarunt.

Iugi ſilentio] Nam certa ſua habent ſilentia. Hi fratres frigidis præcipue morbis ſunt obnoxii, quales ſunt, apoplexia, paralyſis, tortura, lethargus, & ſpaſmus. Unde multos tales vidi, qui linguam (nam hæc cum primis humida eſt) paralyſi vitiatam movere non poſſent.

Iudæorum genus] Nam quemadmodum Judæi in circumciſione, ſabbatis, jejuniis, & aliis id genus cæremoniis, gloriabantur, quemadmo-

cam ego legem vere meam agnoſco, de qua ſola nihil audio. Et olim palam nulloque parabolarum utens involucro, paternam hæreditatem pollicitus ſum, non cucullis, preculis, aut inediis, ſed fidei & charitatis officiis. * Nec eos agnoſco, qui ſua facta nimis agnoſcunt: iſti, qui me quoque ſanctiores videri volunt, * Abraxaſiorum cœlos,

admodum Paulus ſæpe eis exprobrat, cum ſpiritu vacarent, ita nonnulli Chriſtiani plus cæremoniis illis per ſe inanibus tribuunt, quam ſpiritui, cujus nunquam ſcintillam ſenſerunt. quos tanquam nihil à Judæis re differentes, novum Judæorum genus Stultitia, ſed haudquaquam ſtulte, vocat.

Nec eos agnoſco] Alluſit ad illum locum Euangelicum, qui eſt apud Matthæum, ubi juſti illi, quorum opera Chriſtus tantopere exoſculatus fuit, ſua opera ignorant. Sic enim ajunt, Κύριε, πότε εἴδομεν πεινῶντα, καὶ ἐθρέψαμεν; id eſt, Domine, quando vidimus eſurientem, & nutrivimus? &c. Mali contra ſua bona agnoſcunt, & jactant, dicentes, Domine, quando vidimus eſurientem, & non nutrivimus? Sed horum opera Chriſtus non agnovit. Similis eſt illa parabola Publicani & Phariſæi, ſua jejunia & preculas jactantis, & quaſi deo opprobrantis.

Abraxaſiorum cœlos] Baſilides hæreticus tre-

los, ſi libet, occupent, aut ab his ſibi novum extrui cœlum jubeant, quorum traditiunculas meis præceptis antepoſuerunt. Cum hæc audient, & videbunt nautas & aurigas ſibi præferri; quibus putatis vultibus ſeſe mutuo contuebuntur? Sed interim ſpe ſua felices ſunt non abſque meo beneficio. Atque hos quidem quanquam è republica ſemotos, nemo tamen audet contemnere, præcipue mendicantes, propterea quod omnia omnium arcana teneant, ex confeſſionibus quas vocant. Quæ tamen prodere nefas habent, * niſi ſi quando poti, fabu-

trecentos ſexaginta quinque fabricatus eſt cœlos, ut autor eſt divus Auguſtinus in libro ad Quodvultdeum. Inde myſticum illud nomen ſuis diſcipulis commendavit ἄβραξας. Nam eis literis juxta Græcam ſupputationem is numerus ſignificatur α & β ſignificant unum & duo, ρ & α centum & unum, & σ α ducenta & unum, ξ quæ quinta eſt in hac dictione litera ſignificat ſexaginta. In ſumma reddentur trecenta ſexaginta quinque. De hoc plura Vide in ſcholiis Eraſmi in Hieronymi epiſtolas.
Niſi ſi quando poti] Hæc nihil ad bonos monachos pertinent. Mali putent ſe admonitos, quid

ſabulis amœnioribus delectare ſe volunt; ſed conjecturis modo rem indicant, tacitis interim nominibus. Quod ſi quis * hos crabrones irritarit, tum in popularibus concionibus probe ulciſcuntur ſeſe, & obliquis dictis hoſtem notant adeo tecte, ut nemo non intelligat, niſi qui nihil intelligit: nec prius oblatrandi finem faciunt, quam * in os offam objeceris. Age vero quem tu mihi * comœdum,

quem

quid debeant corrigere. Audivimus enim ſæpenumero narrantes, quicquid audiverint à confitentibus, idque non ad ædificationem, ſed ridendi cauſa. Nominant collegium, denique domum, hominem quoque ſi defunctus ſit, quaſi ſatis ſit, ſi vivum nominatim non prodant. Multa poſſent hoc loco referri de malis, quæ malo ob honorem reticere.

Hos crabrones irritarit] Crabro inſecti genus pertinaciſſimum, aculeoque peſtilentiſſimo: cujus ictum Plinius lib. 11. dicit haud temere ſine febri eſſe. Unde proverbio dictum eſt. Τὰς σφηκιὰς ἐρεθίζειν, id eſt, crabrones irritare. in pertinaces & rixoſos. quo Plautus in Amphitryone uſus eſt in mulieres.

In os offam] Sic apud Maronem, Æneas Cerbero oblatranti offam objicit, quo ſileat.

Comœdum] Comœdus dicitur qui agit, Comicus vero qui ſcribit comœdias.

Per

quem circulatorem ſpectare malis, quam iſtos in concionibus ſuis rhetoricantes omnino ridicule, ſed tamen ſuaviſſime imitantes ea, quæ rhetores de dicendi ratione tradiderunt? Deum immortalem, ut geſticulantur, ut apte commutant vocem, ut cantillant, ut jactant ſeſe, ut ſubinde alios atque alios vultus induunt, ut omnia clamoribus miſcent! Atque hanc orandi artem ceu rem arcanam fraterculus fraterculo * per manus tradit. Eam, tametſi * mihi non eſt fas ſcire, tamen utcunque conjecturis ſequar. Primo loco invocant; id quod à poëtis mutuo ſumſerunt: deinde dicturi de caritate,* à Nilo Ægypti fluvio ſumunt exordium: aut crucis myſterium enarraturi, * à Babylonio

Per manus tradit] Per ſucceſſionem proverbiali dictum figura.

Mihi non eſt fas] Mihi refertur ad perſonam Moriæ, quod nolint mulierem ſcire literas aut diſciplinas.

A Nilo Ægypti] Id eſt, à re alieniſſima. In his autem mira quadam ὑποτυπώσει depingit illorum τὸ κακόζηλον, ut Græci vocant, id eſt, perverſam imitationem. Nihil enim odioſius, quam ars male affectata.

A Ba-

nio dracone Bel ſeliciter auſpicantur: aut de jejunio diſputaturi, * à duodecim zodiaci ſignis principium faciunt: aut de fide verba facturi, diu * de quadra-

A Babylonio dracone Bel] Hæc fabula de Bel dracone, inſerta eſt ſcriptis Danielis à Theodotione, ut nonnulli putant: nam in Hebræo non habetur: quemadmodum nec Suſannæ hiſtoria, nec Hymnus trium puerorum, quæ omnia obeliſcis antepoſitis, divus Hieronymus jugulavit tanquam adulterina.

A duodecim zodiaci] Solem enim ajunt in jejunio arietem primum zodiaci ſignum ingredi, eoque tunc omnia magis humeſcere & caleſcere, craſſoſq; humores corporum, qui in hyeme propter cœli frigiditatem reſolvi non poterant, tnnc reſolvi incipere, atque idcirco paucis tunc egere corpora nutrimentis, eoque bene inſtitutum eſſe ab eccleſia jejunium verno tempore. Hacque occaſione mira de zodiaco ejuſque ſignis blaterant. quo indoctæ plebeculæ docti videantur.

De quadratura circuli] Ariſtoteles ἐν κατηγορίαις περὶ τοῦ πρός τι ſcriptum reliquit: ἐπιστήμης δὲ μὴ οὔσης, οὐδὲν κωλύει ἐπιστητὸν εἶναι. οἷον καὶ ὁ τοῦ κύκλου τετραγωνισμὸς, εἴ γέ ἐστιν ἐπιστητόν, ἐπιστήμη μὲν αὐτοῦ ἐστιν οὐδέπω, αὐτὸς ἐπιστητόν ἐστι. i.e. Scientia autem non exiſtente, nihil prohibet ſcibile eſſe. ut circuli quadratura, ſi ſcibile eſt, ſcientia tamen ipſius nondũ eſt, ipſa autem

quadratura circuli præloquuntur. Audivi ipſa quendam eximie ſtultum, (erravi, doctum volebam dicere,) qui in concione celeberrima divinæ * triadis myſterium explicaturus, quo & doctrinam ſuam non vulgarem oſtentaret, & * Theologicis ſatisfaceret auribus, nova prorſus ingreſſus eſt via, nimirum à literis, ſyllabis & oratione, tum à concordia nominis & verbi, adjectivi nominis & ſubſtantivi; mirantibus jam pleriſque, ac nonnullis Horatianum illud apud ſe muſſitantibus: Quorſum hæc tam putrida tendunt? Tandem huc rem deduxit, ut in grammaticorum rudimentis ſic expreſſum oſtenderet totius tria-

tem ſcibile eſt. Hac igitur occaſione, ut Ariſtotele plus ſcire videantur, & Sophiſtæ in ſuis ſcholis, & in concionibus ſuis fratres, de quadratura circuli multa garriunt.

Triadis] Τριὰς Græco vocabulo dixit: nam trinitas, quo vulgus utitur, non ſatis eſt Latinum.

Theologicis] Jocus eſt; tacite enim ſignificat, Theologos male audire has ſubtiles nugas; fabellaſque, quam Euangelium, aut Paulinas epiſtolas.

Nemo

triadis ſimulacrum, ut * nemo mathematicorum in pulvere poſſet evidentius depingere. Atque in hac oratione * θεολογώτατος ille totos octo menſes ita deſudarat, ut hodie quoque * magis cæcutiat quam talpæ, nimirum * tota luminum acie ad ingenii cuſpidem avocata. Verum haud pœnitet hominem cæcitatis, ac parvo quoque putat emptam eam gloriam. Auditus eſt à nobis alius quidam octogenarius, adeo Theologus, ut in hoc Scotum ipſum renatum putes. Is explicaturus myſterium nominis Ieſu, mira ſubtilitate demonſtravit, in ipſis literis latere, quicquid de illo dici poſſit.

Nemo mathematicorum] Nam his mos eſt, figuras ſuas in pulvere depingere.

Θεολογώτατος] Superlativus eſt Græcus ab hoc poſitivo Theologus.

Magis cæcutiat quam talpæ] Græcis enim proverbium eſt, Ἀσπάλακος τυφλότερος, id eſt, Talpa cæcior. in vehementer luſcioſum. Jocatur autem in aliquem Theologum ſibi notum, & forte luſcioſum.

Tota luminum acie] Acies ad animum refertur. cuſpis autem non dicitur, niſi de re corporea. data autem opera hic invertit.

Ἀῤῥη-

ſit. Etenim quod tribus duntaxat inflectitur caſibus, id manifeſtum eſſe ſimulacrum divini ternionis. Deinde quod prima vox Ieſus deſinat in s, ſecunda Ieſum in m, tertia Ieſu in u, in hoc * ἄῤῥητον ſubeſſe myſterium: nempe literulis indicantibus, eum eſſe ſummum, medium, & ultimum. Reſtabat myſterium his quoque retruſius: mathematica ratione Ieſus ſic in duas æquales diffidit portiones, ut ſcilicet * penthemimeres in medio reſide-

"Ἀῤῥητον] Id eſt, arcanum & ineffabile. Feſtiviter hujus deliri fratris ineptias ridet, qui vocem Hebraicam, quod vel teſte Hieronymo ineptiſſimum eſt, in alienam linguam traxerit. Siquidem ישע Ieſcha, Hebraica vox eſt, id ſignificans quod Græce σωτηρία, & Latine ſalus. cui paſſim apud Hebræos interponitur ו cum ה in fine. ut ibi, ליהוה הישועה, id eſt, Domini eſt ſalus. quod alio ſequente mutatur in ת. ut, עיני כלו לישועתך, id eſt, Oculi mei defecerunt in ſalutari tuo. Ab ישוע ישע dicunt noſtri ſalvatoris nomen dictum eſſe. Sunt tamen qui dictum putent à יש verbo ſubſtantivo.

Penthemimeres] Πέντε quinque ſunt, ἥμισυ dimidium, μέρος pars. unde πενθημιμερὸς dimidium quinque dicitur. Quemadmodum etiam

ſideret. Deinde docuit, eam literam apud Hebræos eſſe ש, quam illi Sin appellent: porro Sin, Scotorum opinor lingua, peccatum ſonare: atque hinc palam declarari, Jeſum eſſe qui peccata tolleret mundi. Hoc tam novum exordium ſic inhiantes admirati ſunt omnes, præcipue Theologi, ut parum abſuerit, quin illis acciderit, quod olim * Niobæ, cum mihi pro-

pemo-

etiam Terentianus ait: Hoc πενθημιμερὲς medium de quinque vocatur. Sicut igitur grammaticis penthemimeres vocatur, quando poſt duos primos pedes relinquitur ſyllaba dictionem terminans: (nam duo cum ſemis dimidium faciunt quinque:) ſic Sin in medio penthemimeris poſitum erat à fratre: ut ſi divideretur, utrunque ei dimidium cum reliquis duabus literis ſumptum, penthemimeres faceret.

Niobæ] Hæc cum pulcherrimos permultoſque liberos haberet, eoſque cerneret ab Apolline & Diana ſagittis confoſſos, nimio dolore obſtupuit diriguitque. Unde à poetis fingitur verſa in ſaxum. De qua Ovidius transformatorum libro ſexto: Exanimes inter natos nataſque virumque, Diriguitque malis, nullos movet aura capillos. In vultu color eſt ſine ſanguine, lumina mœſtis Stant immota genis, nihil eſt in imagine vivum. Græci maxima

pemodum evenerit, quod * ficulno illi Priapo, qui magno ſuo malo, Canidiæ Saganæque nocturna ſacra ſpectavit. Nec injuria profecto: nam quando ſimilem * ἔφοδον commentus eſt Demoſthenes ille Grajus, aut Cicero

& intoleranda mala Νιόβης πάθη, id eſt, Niobes paſſiones vocant.

Ficulno illi Priapo] Significat, ſe adeo riſiſſe, cum ſtulti Theologi præ admiratione ſtuperent, ut propemodum crepitum ventris faceret. Alluſit enim ad Priapum illum ficulnum, qui, ut Horatius in ea Satyra, quæ incipit, Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum, dicit, cum Canidiæ & Saganæ magica nocturna ſacra, quibus furias, Hecaten & animas mortuorum evocabant, ſpectaret, præ timore magnum bonumque crepitum ventris emiſit. quo aniculæ territæ, relictis dentibus & caliendro, è veſtigio aufugerunt. Unde ſic ait: Et ut teſtis inultus Horruerim voces furiarum & facta duarum. Nam diſploſa ſonat quantum veſica, pepedi, Diffiſa nate fiſus. at illæ currere in urbem, Canidiæ dentes, altum Saganæ caliendrum, Excidere; atque herbas atque incantata lacertis Vincula cum magno riſuque jocoque videres.

Ἔφοδον] Id eſt, inſinuationem. quæ eſt oratio quadam diſſimulatione & circuitione obſcure ſubiens auditoris animum, ut ſcribitur in Rhetorica ad Herennium. Hac Quintilian.

ro Latinus? Illis vitioſum habebatur procœmium, quod à re foret alienius: quaſi vero non ad iſtum modum exordiantur & ſubulci, natura videlicet magiſtra? At hi docti præambulum ſuum (ſic enim vocant) ita demum eximie rhetoricum ſore ducunt, ſi nuſquam quicquam habeat cum reliquo argumento confine, ut auditor interim admirans, illud ſecum murmuret, * Quo nunc ſe proripit ille? Tertio loco ceu narrationis vice nonnihil ex Euangelio, ſed curſim ac velut obiter interpretantur, cum id ſolum fuerit agendum. Quarto loco jam nova ſumpta perſona quæſtionem movent * Theologalem, aliquoties * οὔτε γῆς, οὔτε οὐρανοῦ ἁπτομένων.

Atque

lian. in libro quarto utendum eſſe ait in cauſa admirabili & turpi.

Quo nunc ſe proripit ille?] Vergilianum eſt hemiſtichium.

Theologalem [Μιμηλικῶς legendum, riſus cauſa. Sic enim illi ſolent vocare verbo non admodum Latino.

Οὔτε γῆς, οὔτε οὐρανοῦ ἁπτομένων] Id eſt, neque terram, neque cœlum attingentem. Proverbium eſt apud Lucianum de re vehementer aliena à propoſito.

Atque id quoque ad artem arbitrantur pertinere. Hic demum Theologicum attollunt ſupercilium, doctores ſolennes, doctores ſubtiles, doctores ſubtiliſſimos, doctores ſeraphicos, doctores cherubicos, doctores ſanctos, doctores irrefragabiles, magnifica nomina, auribus inculcantes. Tum ſyllogiſmos, majores, minores, concluſiones, corollaria, ſuppoſitiones, frigidiſſimas ac pluſquam ſcholaſticas nugas, apud imperitum vulgus jactitant. Supereſt*jam quintus actus, in quo ſummum artificem præſtare convenit. Hic mihi ſtultam aliquam & indoctam fabulam, ex Speculo opinor hiſtoriali,aut geſtis Romanorum,in mediũ adferunt, * & eandem interpretantur, allegorice, tropolo-

Iam quintus actus] Alluſit ad hoc, quod comœdia quinque conſtat actibus. Et M. Tullius dicit in extremo actu poetam oportere eſſe optimum.

Et eandem interpretantur] Allegorias in vetus teſtamentum non ferremus, niſi neceſſitas nos cogeret. At quis feret ſomnium ocioſi nebulonis, & rurſum alio ſomnio ſomnium explicatum? At quidam hæc religioſius pæne legunt,quam Euangelium.

Chima-

pologice, & anagogice. Atque ad hunc quidem modum * Chimæram ſuam abſolvunt, qualem nec Horatius unquam aſſequi potuit, cum ſcriberet: * Humano capiti &c. Sed audierunt à neſcio quibus, ingreſſum orationis ſedatum, minimeque clamoſum eſſe oportere. Itaque principio ſic exordiuntur, ut nec ipſi vocem propriam exaudiant, quaſi referat dici, quod nullus intelligat. Audierunt nonnunquam, ad concitandos affectus, exclamationibus utendum eſſe: Proinde preſſe alioqui loquentes, ſubinde repen-

Chimæram ſuam] Hoc eſt, ſermonem portentoſum ex partibus multo diverſiſſimis, tanquam monſtrum conſtantem. Chimæram Iliad. ζ Homerus ſic deſcribit: Ἡ δ' ἄρ' ἔην θεῖον γένος, οὐδ' ἀνθρώπων. Πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα, Δεινὸν ἀποπνείουσα πυρὸς μένος αἰθομένοιο. Id eſt: Hæc igitur erat divinum genus, non humanum. Ante leo, retro autem draco, media autem chimæra, gravem efflans ignis vim ardentis. Verſus Homeri Lucretius ſic imitatus eſt: Prima leo, poſtrema draco, media ipſa chimæra.

Humano capiti] Sic orditur artem poeticam, reprehendens inæqualitatem argumenti.

repente vocem tollunt furioſo plane clamore, etiam cum nihil opus. Jures * elleboro homini opus eſſe, perinde quaſi nihil referat, ubi clames. Præterea quoniam audierunt oportere ſermonem in progreſſu ferveſcere: in ſingulis partibus principiis utcunque ſane recitatis, mox mira vocis contentione utuntur, etiam ſi res ſit frigidiſſima, atque ita denique deſinunt, ut ſpiritu defectos credas. Poſtremo didicerunt, apud rhetores * de riſu fieri mentionem, eoque ſtudent & ipſi jocos quoſdam aſpergere, * ὦ φίλη Ἀφροδίτη, quam plenos gratiarum, quamque in loco, ut plane * ὄνον πρὸς τὴν λύραν eſſe dicas. Mordent quoque nonnunquam, ſed ita, ut titillent magis

Elleboro opus eſſe] Hoc eſt, inſanire. Quandoquidem elleboro purgatur atra bilis, ut ſupra diximus.

De riſu fieri] De riſu movendo multa fit mentio apud Fabium libro 6.

Ὦ φίλη Ἀφροδίτη] Id eſt, ô amica Venus. ut viri dicunt, Ἡράκλεις, cum admirantur.

Ὄνον πρὸς τὴν λύραν] Id eſt, Aſinum adhibitum lyræ. Proverbium eſt, quo ſignificant hominem minime idoneum ad rem gerendam.

Παρ-

magis quam vulnerent. Nec unquam verius adulantur, quam cum maxime *παῤῥησιάζειν videri ſtudent. Denique tota actio eſt ejuſmodi, ut jures eos à * fori circulatoribus didiciſſe, à quibus longe vincuntur. Quanquam utrique alteris uſque adeo ſunt ſimiles, ut nemo dubitet, quin aut hi ab illis, aut illi ab his rhetoricen ſuam didicerint. Et tamen inveniunt hi quoque, mea nimirum opera, qui, cum hos audiunt, Demoſthenes meros ac Cicerones audire ſe putant. Quod genus ſunt præcipue mercatores ac mulierculæ: quorum

Παῤῥησιάζειν] Id eſt, libere loqui. Inde παῤῥησία, libertas in admonendo, aut alioqui loquendi. contraria aſſentationi. Quod dicit, vero verius eſt. Clamant in mulierculas, quod trahant caudas, quod nimium niteant, & forma ſollicitent viros, quod gemmis & auro fulgeant, quod viris imperent. Atque hæc narrant, ut illæ gaudeant.

Fori circulatoribus] Juxta morem Italiæ dixit: nam illic in foro poſita menſa, conſcendunt nebulones herbarii, aut præſtigiatores, aut aliud quippiam ſimile profitentes, & oratione populum illiciunt. Quorum pronunciatio non alia quam concionatorum, niſi quod illos vincunt.

rum auribus unice placere ſtudent: quod illi nonnullam prædæ portiunculam de rebus male partis ſoleant impertiri, ſi commode fuerint palpati: illæ cum aliis multis de cauſis huic ordini favent, tum præcipue, quod in horum ſinus ſoleant effundere, * ſi quid in maritos ſtomachantur. Videtis, opinor, quantopere mihi debeat hoc hominum genus, qui cum cæremoniolis, & nugis deridiculis; clamoribuſque, tyrannidem quandam inter mortales exerceant, Paulos atque Antonios ſeſe credunt. Verum ego iſtos hiſtriones, tam ingratos beneficiorum meorum diſſimulatores, quam improbos ſimulatores pietatis, libenter relinquo. Iamdudum enim juvat de regibus ac principibus aulicis, à quibus * ſimpliciſſime color, &, ut dignum eſt ingenuis, ingenue, nonnihil attingere. Qui quidem ſi vel ſemunciam

Si quid in maritos] Eſt enim querulum mulierum genus. Ad hos igitur deferunt quicquid maritus domi delirat.

Simpliciſſime color] Hoc eſt, aperte, & ſine fuco, non quemadmodum à monachis.

Eum

ciam ſani cordis haberent, quid eſſet horum vita triſtius, aut æque fugiendum? Neque enim exiſtimabit vel perjurio parricidioque parandum imperium, quiſquis ſecum perpenderit, quam ingens onus ſuſtineat humeris qui vere principem agere velit. * Eum qui rerum gubernacula ſuſceperit, publicum, non privatum negocium gerere, nihil niſi de commodis publicis oportere cogitare: à legibus, quarum ipſe & autor & exactor eſt, * nec latum digitum diſcedere: officialium omnium & magiſtratuum integritatem ſibi præſtandam eſſe: ſeſe eſſe unum omnium oculis expoſitum, qui vel ceu ſidus ſalutare, morum innocentia maximam rebus humanis ſalutem poſſit adferre, vel veluti * comeţa

Eum qui rerum gubernacula] Vt ludens, tamen ita principis officium complexus eſt, ut non Ariſtoteles melius in ſuis Politicis.

Nec latum digitum] Id eſt, ne minimum quidem ſpacium. Sermo eſt proverbialis.

Cometa] Id eſt, ſtella crinita, quæ fere magnum humano generi portendit malum, ſi quando apparuerit. Dicitur autem κομήτης, Græc. vocabulo, quod αὐτοῦ τὸ κάτω λεπτότα-

την

ta lethalis, ſummam perniciem invehere: aliorum vitia neque perinde ſentiri, neque tam late manare Principem eo loco eſſe, ut ſi quid vel leviter ab honeſto deflexerit, gravis protinus ad quam plurimos homines vitæ peſtis ſerpat. Tum, quod multa ſecum adferat principum fortuna, quæ ſoleant à recto deducere; * quod genus, deliciæ, libertas, adulatio, luxus: hoc acrius enitendum, ac ſolicitius advigilandum, necubi vel deceptus ceſſet in officio. Poſtremo, ut inſidias, odia, cæteraque vel pericula, vel metus omittam, capiti imminere verum illum regem, qui paullo poſt ab eo ſit etiam de minimo quoque commiſſo rationem exacturus, idque tanto ſeverius, quanto præſtantius geſſit imperium. Hæc, inquam, atque hujuſmodi plurima, ſi princeps ſecum perpenderet, (perpenderet autem, ſi

πτι, τὸ δὲ ἄνω ἡπλω], ὡς ἐπὶ κόμης, hoc eſt, quod ipſius inferior pars tenuiſſima ſit, ſuperior paſſa, ſicut in coma.

Quod genus] Pro eo quod Græci dicunt οἷον, exemplum additur.

Diis

ſi ſaperet,) is nec ſomnum, nec cibum opinor jucunde capere poſſet. At nunc, meo munere, has omneis curas * diis permittunt, ipſi ſeſe molliter curant, neque quenquam ad aurem admittunt, niſi qui jucunda loqui norit, ne quid animo ſollicitudinis oboriatur. Se probe principis partes omnes impleſſe credunt, ſi venentur aſſidue, ſi bellos alant caballos, ſi ſuo commodo vendiderint magiſtratus ac præfecturas, ſi quotidie novæ rationes excogitentur, quibus civium opes attenuent, & * in ſuum converrant fiſcum, verum id appoſite repertis titulis, ut etiam ſi ſit iniquiſſimum, aliquam tamen æquitatis ſpeciem præ ſe ferat. Addunt data opera nonnihil adulationis, quo populares animos utcunque ſibi

Diis permittunt] Proverbialiter dictum. Horatius. Permitte divis cætera.

In ſuum converrant] Plerique depravant, pro, converrant, per geminum r, convertant, per t. Eſt autem converrere, in unum verrere, ſic ut nihil relinquas. Fiſcum dixit, nam fiſcus proprie eſt principis, quemadmodum ærarium eſt reipub.

ſibi devinciant. Fingite mihi nunc, quales ſunt nonnunquam, hominem legum ignarum, publicorum commodorum pæne hoſtem, privatis intentum commoditatibus, addictum voluptatibus, oſorem eruditionis, oſorem libertatis ac veri, nihil minus quam de reipubl. ſalute cogitantem, ſed omnia ſua libidine ſuiſque utilitatibus metientem. Deinde addite huic torquem auream, omnium virtutum cohærentium conſenſum indicantem: tum coronam gemmis inſignitam, quæ quidem admoneat eum, heroicis omnibus virtutibus oportere cæteris antecellere: præterea ſceptrum, juſtitiæ & undecunque incorrupti pectoris ſymbolum: poſtremo purpuram, eximiæ cujuſdam in rempublicam charitatis indicium. Hæc geſtamina ſi princeps cum ſua vita conferet, equidem futurum arbitror, ut plane pudeſcat ornatus ſui, vereaturque, ne quis naſutus interpres totum hunc tragicum cultum in riſum jocumque vertat. Iam quid de proceribus aulicis commemorem? quorum pleriſ-

que cum nihil ſit addictius, ſervilius, inſulſius, abjectius, tamen omnium rerum primos ſeſe videri volunt. Hac una in re tamen modeſtiſſimi, quod contenti aurum, gemmas, purpuram, reliquaque virtutum ac ſapientiæ inſignia corpore circumferre, rerum ipſarum ſtudium omne concedunt aliis. Hoc abunde felices ſibi videntur, quod regem herum vocare liceat, quod tribus verbis ſalutare didicerint: quod norint civiles titulos ſubinde inculcare, ſerenitatem dominationem, & magnificentiam: quod egregie perfricuerint faciem, quod feſtiviter adulentur. Nam hæ ſunt artes, quæ vere nobilem & aulicum deceant. Cæterum ſi vitæ rationem omnem propius inſpicias, nimirum * meros Phæacas invenies, * ſponſos Pene-

Meros Phæacas] Phæacum rex erat Alcinous. apud hos veluti ſtupidos, prodigioſa quædam mentitur Vlyſſes Homericus.

Sponſos Penelopes] Nam hos Homerus nulli rei præterquam epulis, choreis, cantilenis & Venerì ſtuduiſſe dixit: unde de procis loquens ait: αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο Μνηστῆρες, τοῖσιν μὲν ἐνὶ φρεσὶν ἄλλα μέμηλε,

Penelopes:*reliquum carmen agnoſcitis, * quod Echo vobis melius referet quam ego. Dormitur in medios dies; ibi ſacrificulus mercenarius ad lectum paratus, qui propemodum cubantibus adhuc ſacrum expedire peragat. Mox ad jentaculum;quo vix peracto,jam interpellat prandium. Sub id alea,latrunculi,ſortes,ſcurræ, moriones, ſcorta,luſus, inficetiæ. Interim una aut altera merenda. Rurſum cœna; poſt hanc*repotia,*non una, per Iovem. Atque ad hunc modum,citra ullum vitæ tædium elabuntur horæ, dies, menſes, anni, ſecula.

μηλε, Μολπή τ' ὀρχηστύς τε. τὰ γὰρ τ' ἀναθήματα δαιτός. id eſt: Cæterum ubi potu ciboque ſatiati fuerunt proci, his quidem animo alia curæ fuerunt, cantus, ſaltatioque: hæc enim ſunt additamenta convivii.

Reliquum carmen] Sequitur enim apud Horatium,poſt, ſponſi Penelopes; nebulones,Alcinoique.

Quod Echo] Nam hujus eſt extrema ſonare.

Repotia] A repotando dicta ſic olim vocabant, velut iteratas nuptias, quæ colebantur aliquot diebus à ſponſa tradita. Quod hic intelligi vult, vulgo vocant banketam.

Non una] Multitudinis numero.

Mεγα-

cula. Ipſa nonnunquam ſaginatior abeo, ſi quando viderim illos * μεγαλοῤῥύτας, dum inter nymphas unaquæque hoc ſibi videtur diis propior, quo caudam longiorem trahit, dum procerum alius alium cubito protrudit, * quo Iovi vicinior eſſe videatur, dum ſibi quiſque hoc magis placet, quo graviorem catenam collo bajulat, ut robur etiam, non opes tantum oſtentet. * Ac principum quidem inſtitutum, ſummi Pontifices, cardinales, & epiſcopi, jam pri-

Μεγαλοῤῥύτας] Id eſt, oſtentantes ſeſe: Utitur hoc verbo Lucianus, de diis loquens, quod faſtu quodam viuant. Dictum eſt à μεγάλου magnum, & ῥῆσις oratio, quod omnia magna loquantur, nihil plebeium. Galli quoque vulgo vocant, la grande gorre.

Quo Iovi] Iovem vocat principem,

Ac principum quidem] Quemadmodum ſuperius non læſit bonos principes, ſed docuit quales ſint mali, & tamen nihil de turpibus factis procerum locuta eſt, ſed communia quędam, & ridicula, mira moderatione recenſuit: ita nunc notat malos & indignos epiſcopos, quorum utinam minor eſſet numerus.

Epiſcopi] Ἐπισκοπεῖν eſt inſpicere, & curam agere, proſpicereque de neceſſariis, & ἐπίσκοπος eſt inſpector & curator: unde, ut Suidas ait, οἱ παρ'

pridem gnaviter æmulantur, ac prope ſuperant. Porro ſi quis perpendat, quid linea veſtis admoneat, niveo candore inſignis, nempe vitam undiquaque inculpatam; quid ſibi velit mitra bicornis, utrunque faſtigium eodem cohibente nodo, puta novi pariter ac veteris inſtrumenti abſolutam ſcientiam; quid manus chirothecis communitæ, puram & ab omni rerum humanarum contagio immunem ſacramentorum adminiſtrationem; quid pedum, nimirum crediti gregis vigilantiſſimam curam; quid prælata crux, videlicet omnium humanorum affectuum victoriam: Hæc, inquam, atque id genus alia multa, ſi quis perpendat, nonne triſtem ac ſollicitam vitam egerit? At nunc

οἱ παρ' Ἀθηναίων εἰς τὰς ἐπηκόους πόλεις ἐπισκέψασθαι τὰ παρ' ἑκάστοις πεμπόμενοι, ἐπίσκοποι καὶ φύλακες ἐκαλοῦντο, οὓς Λάκωνες ἁρμοστὰς ἔλεγον. id eſt: Qui ab Athenienſibus in ſubjectas civitates, ad inſpiciendum ea quæ à ſingulis agerentur, mitterentur, epiſcopi & cuſtodes vocabantur, quos Lacones ἁρμοστὰς, id eſt, congrue gubernantes, vocabant.

Οὐδ'

nunc belle faciunt, cum ſeſe paſcunt. Cæterum ovium curam aut ipſi Chriſto mandant, aut in fratres, quos vocant, ac vicarios rejiciunt. Neque vel nominis ſui recordantur, quid ſonet epiſcopi vocabulum, nempe laborem, curam, ſollicitudinem. Verum in irretiendis pecuniis plane epiſcopos agunt, * οὐδ' ἀλαοσκοπιή. Ad eundem modum Cardinales, ſi cogitent, ſeſe in apoſtolorum locum ſucceſſiſſe, eadem ab ipſis requiri quæ illi præſtiterunt, deinde non dominos eſſe, ſed adminiſtratores ſpiritualium dotium, de quibus omnibus ſint paulo poſt exactiſſime reddituri rationem: Imo ſi vel in cultu paulliſper philoſophentur, atque ita ſecum cogitent: Quid ſibi vult hic veſtitus candor? nonne ſummam & exi-

* Οὐδ' ἀλαοσκοπιὴ] Id eſt, Neque cæca ſpeculatio. Hemiſtichium eſt Homericum. λάειν Græcis eſt videre; unde κατὰ στέρησιν ἀλαὸς cæcus dicitur. Suidas citat Homericum illud hemiſtichium, οὐδ' ἀλαοσκοπιὴν εἶχε, id eſt, non cæcam ſpeculationem habuit, quod ait proverbialiter dictum eſſe.

eximiam vitæ innocentiam? Quid interior purpura? nonne flagrantiſſimum in deum amorem? Quid rurſus exterior ſinuoſa capacitate diſfluens, ac totam etiam * reverendiſſimi complectens mulam, quanquam una vel camelo contegendo ſuffecerit? nonne charitatem latiſſime ſeſe pandentem ad ſubveniendum omnibus, hoc eſt, ad docendum, exhortandum, conſolandum, increpandum, admonendum, componenda bella, reſiſtendum improbis principibus, & vel ſanguinem libenter impendendum gregi Chriſtiano, non ſolum opes? Quanquam quorſum omnino opes, pauperum apoſtolorum vicem gerentibus? Hæc ſi perpenderent, inquam, neceum locum ambirent, aut libenter relinquerent, aut certe vitam plane laborioſam atque ſollicitam agerent, cujuſmodi veteres illi vixerunt apoſtoli. Iam, ſummi Pontifices, qui Chriſti vices gerunt, ſi co-
nentur

Reverendiſſimi complectens] Reverendiſſimi vocantur Cardinales, veluti proprio titulo, ſicut Pontifices ſanctiſſimi. Et pallium à mulæ fronte revincitur ex more Romæ.

Si

Digitized by Google

nentur ejuſdem vitam æmulari, nempe paupertatem, labores, doctrinam, crucem, vitę contemptum,* ſi vel papæ, id eſt, patris nomen, vel ſanctiſſimi cognomen cogitent, quid erit in terris afflictius? aut quis eum locum omnibus emat facultatibus? emptum, gladio, veneno, omnique vi tueatur? Quantum his abſtulerit commoditatum, ſi ſemel inceſſiverit ſapientia? Sapientia dixi? Imo vel mica ſalis illius, cujus meminit Chriſtus. Tantum opum, tantum honorum, tantum ditionis, tantum victoriarum, tot officia, tot diſpenſationes, tot vectigalia, tot indulgentias, tantum equorum, mulorum, ſatellitum, tantum voluptatum. Videtis, quantas nundinas, quantam meſſem, quantum * bonorum pelagus paucis ſim complexa. In quorum locum inducet

Si vel papæ] Olim omnes epiſcopi papæ vocabantur, hoc eſt, patres. Pappam enim veteres patrem vocabant.

Bonorum Pelagus] Græci immenſam bonorum copiam θάλατταν ἀγαθῶν, id eſt, mare bonorum, ſive σωρὸν ἀγαθῶν, id eſt, acervum bonorum, vocant.

Tot

cet vigilias, jejunia, lachrymas, orationes, conciones, ſtudia, ſuſpiria, milleque id genus miſeros labores. Neque vero negligendum illud, futurum, ut tot ſcriptores, * tot copiſtæ, tot notarii, tot advocati, tot promotores, tot ſecretarii, tot * mulotribæ, tot equiſones, tot menſarii, * tot lenones, (pæne mollius quiddam addideram, ſed vereor ne durius ſit auribus,) in ſumma, tam ingens hominum turba, quæ Romanam ſedem onerat, (lapſa ſum, honorat ſentiebam,) ad famem adigatur. Inhumanum quidem hoc & abominandum facinus; at multo magis deteſtandum, ipſos etiam ſummos eccleſiæ principes, ac * vera mundi lumina,

Tot copiſtæ] Ad riſum imitatus eſt barbarum illorum vocabulum. Sic enim vocantur infimi ſcribæ, qui bullas, quas vocant, effingunt Romæ.

Mulotribæ] Dictio compoſita è Græca voce & Latina, ſignificans eos qui curant mulos.

Tot Lenones] Significare videtur puerorum obſcœnos amores, cum addit, mollius quiddam.

Vera mundi lumina] Et hoc feſtivius eſt imitatione. Sic enim canitur de apoſtolis, in hymno ſacro.

Ad

mina, ad peram & baculum revocari. At nunc ſere, ſi quid laboris eſt, id Petro & Paulo relinqunt, quibus abunde ſatis eſt ocii. Porro ſi quid ſplendoris, aut voluptatis, id ſibi ſumunt. Atque ita ſit, mea quidem opera, ut nullum pæne hominum genus vivat mollius, minuſque ſollicitum, ut qui abunde Chriſto ſatisfactum exiſtiment, ſi myſtico ac pæne ſcenico ornatu, cæremoniis beatitudinum, reverentiarum, ſanctitatum titulis, & benedictionibus, ac maledictionibus, epiſcopos agant. Priſcum & obſoletum, nec horum omnino temporum, miracula edere: docere populum, laborioſum: ſacras interpretari literas, ſcholaſticum: orare, ocioſum: lachrymas ſundere miſerum ac muliebre: egere, ſordidum: vinci, turpe, parumque dignum eo, qui vix reges, etiam ſummos, * ad pedum beatorum admittit oſcula: denique mori, inamabile: tolli in crucem infame. Reſtant ſola hæc arma ac bene-

Ad pedum beatorum] Id quoque gratiam habet ex imitatione.

Quarum

benedictiones dulces,* quarum meminit Paulus: atque harum quidem ſunt ſane quam benigni, interdictiones, ſuſpenſiones, aggravationes, redaggravationes, anathematizationes,* ultrices picturæ, ac fulmen illud terrificum, quo ſolo

Quarum meminit Paulus] Eſt in epiſtola ad Romanos cap. 16. Qui per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium.

Vltrices picturæ] Proponuntur enim Romæ picti in linteis, quam maxime odioſa ſpecie, quos excommunicatos oſtendunt. Ipſe ſedet furioſo vultu, utrinque cacodæmones flammeam imponunt coronam, ignis ſub pedibus, inſcriptiones horrendæ, & tamen illi nec tantulum commoventur. ô hominum duriciem! Admonendus eſt iterum lector, ne quis ſit tam iniquus interpres, ut hæc putet ad pontificum contumeliam pertinere. Non enim ſimpliciter hæc reprehendit, ſed eos taxat, qui omnibus illis omiſſis, quæ vera pontificum ſunt officia, ſanctimonia, doctrina, & cæteris quæ recenſuit, hæc ſola ſibi reſervant, hiſque ipſis utuntur, non ad ſalutem animarum, ſed ad pecuniarum accumulationem. Id palam indicat, cum ait, Reſtant ſola hæc. Et vides! quam ubique temperat à fœdis. Alioqui ſi malos pontifices, & cardinales, ſuis pingere coloribus voluiſſet, norint hi qui Romæ vixerunt, quas fabulas potuerit in medium adducere. Verum, ne, quod mali faciunt, id à ſtultis conferatur in bonos, ad

ſolo nutu mortalium animas vel ultra tartara mittunt. Quod ipſũ tamen ſanctiſſimi in Chriſto patres, & Chriſti vicarii, in nullos torquent acrius, quam in eos, * qui inſtigante diabolo, patrimonia Petri minuere atque arrodere conantur. Cujus cum hęc vox ſit in Euangelio, Reliquimus omnia, & ſequuti ſumus te, tamen hujus patrimonium appellant agros, oppida, vectigalia, portoria, ditiones. Pro quibus dum * zelo Chriſti accenſi, ferro ignique dimicant, non abſque plurimo Chriſtiani ſanguinis diſpendio, tum demum eccleſiam

ad honorem Chriſtiani nominis reticuit.

Qui inſtigante diabolo] Et hoc μιμητικῶς dicitur. Nam his verbis utuntur in ſuis bullis, ut vocant.

Zelo Chriſti] Μιμητικῶς & hoc. & belle conjunxit contraria. Eſt autem zelus, ut Ammonius ait, ἡ δι' ἐπιθυμίας μίμησις γινομένη δοκοῦντός τινὸς καλοῦ, id eſt, per deſiderium imitatio facta alicujus, quod videtur bonum. Eſt etiam zelus, λύπη ἐπ' ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς, οἷα καὶ ἑαυτῷ τις ἐπιθυμεῖ περιποιῆσαι, id eſt, dolor propter aliena bona, qualia quis ſibi acquirere ſtudet.

Et

cleſiam Chriſti ſponſam ſeſe credunt apoſtolice defendere, fortiter profligatis, ut vocant, hoſtibus. Quaſi vero ulli ſint hoſtes eccleſiæ pernicioſiores, quam impii pontifices, qui * & ſilentio Chriſtum ſinunt aboleſcere, & * quæſtuariis legibus alligant, & coactis interpretationibus adulterant, & peſtilente vita jugulant. Porro cum Chriſtiana eccleſia ſanguine ſit condita, ſanguine confirmata, ſanguine aucta, nunc perinde quaſi Chriſtus perierit, qui more ſuo tueatur ſuos, ita ferro rem gerunt. Cumque bellum res ſit adeo immanis, ut feras, non homines deceat, adeo inſana, ut poetæ quo-

Et ſilentio] Quia non docent quid ſit Chriſtus, & quid ſit eſſe Chriſtianum.

Quæſtuariis legibus] Cujuſmodi ſunt non paucæ, quæ quæſtum olent magis quam pietatem. Chriſtus ſpiritualis eſt. ubi ſpiritus, ut apoſtolus ait, ibi libertas. Iſti legibus hoc agunt, ut populum habeant obnoxium. Qui quo magis perplexus eſt, hoc plus lucri redit ad Romanam curiam, ex litibus, ex diſpenſationibus, ex donationibus. Verum Chriſti vicarius nihil ſpectat, niſi lucrum pietatis.

Aſuri-

quoque fingant * à furiis immitti, adeo peſtilens, ut univerſam morum luem ſimul invehat, adeo injuſta, ut à peſſimis latronibus optime ſoleat adminiſtrari, adeo impia, ut nihil cohæreat cum Chriſto, tamen, * omnibus omiſſis, hoc tantum agunt. His videas etiam * decrepitos ſenes juvenilis animi robur præſtare, nec offendi ſumptibus, nec fatigari laboribus, nec deterreri quicquam, ſi leges, ſi religionem, ſi pacem, ſi res humanas omneis ſurſum ac deorſum miſceant. Neque deſunt

A furiis] Vt apud Maronem Æneidos 7. Gorgoneis Alecto infecta venenis bellum excitat inter Æneam & Turnum.

Omnibus omiſſis] Vides, optime lector, ut ubiq; circumſpecte loquuta eſt. Non reprehendit, quod bellant pontifices, quod jure reprehendi poterat in omnibus etiam Chriſtianis, mea quidem ſententia: Sed eos damnat, qui cæteris omnibus omiſſis, ſolum id agunt, quod eſt omnium peſſimum.

Decrepitos ſenes] Videtur ſignificare Iulium ſecundum, qui tales tumultus excitavit mundo, ut nemo vere pius & Chriſtianus poſſit abſque gemitu meminiſſe. Videbuntur alicui fortaſſis hæc dicta liberius. Verum ſi quis rem penitus noſſet, fateretur, modeſtiſſime dicta.

N *Sua*

deſunt adulatores eruditi,qui iſtam manifeſtariam inſaniam,zelum, pietatem, ſortitudinem appellent, excogitata via, qua fieri poſſit, ut quis lethale ferrum ſtringat, adigatque in fratris ſui viſcera, manente nihilominus charitate illa ſumma, quam ex Chriſti præcepto debet proximo Chriſtianus. Equidem incerta ſum adhuc, utrum his rebus exemplum dederint, an potius hinc ſumpſerint,epiſcopi quidam Germanorum, qui ſimplicius, etiam omiſſo cultu, omiſſis benedictionibus, aliiſque id genus cæremoniis, plane ſatrapas agunt adeo, ut propemodum ignavum, parumque decorum epiſcopo putent, alibi, quam in acie, fortem animam deo reddere. Iam vero vulgus ſacerdotum, neſas eſſe ducens, à præſulum ſuorum ſanctimonia degenerare, euge quam militariter pro jure decimarum, enſibus, jaculis, ſaxis,omnique armorum vi belligerantur! quam hic oculati, ſi quid ex veterum literis poſſint elicere, quo plebeculam territeant, & quam decimas deberi convincant! At interim non venit in mentem,

tem, quam multa paſſim legantur de officio, quod illi viciſſim præſtare populo debeant. Nec ſaltem admonet eos vertex raſus, ſacerdotem omnibus hujus mundi cupiditatibus liberum eſſe oportere, neque quicquam niſi cœleſtia meditari? Sed homines ſuaves, ſe * ſuo officio probe perfunctos ajunt, ſi preculas illas ſuas * utcunque permurmurarint, quas me hercle demiror, ſi quis deus vel audiat vel intelligat, cum ipſi fere nec audiant, nec intelligant, cum eas ore perſtrepunt. Verum hoc quidem ſacerdotibus eſt cum profanis commune, ut ad emolumenti meſſem vigilent omnes, * neque quiſquam ibi leges ignoret. Cæterum ſi quid ſarcinæ,

Suo officio] Sic enim interpretantur illud. Propter officium datur beneficium, quaſi utcunque dicere preculas, ſit totum ſacerdotis officium, cum ea pars ſit omnium infima, & laicorum potius quam ſacerdotum.

Vtcunque permurmurarint] Audis & hic non damnari preces ſolennes ſacerdotum, ſed eos qui eas ſine intellectu, ac ſine mente, ſed non ſine tædio, demurmurant. Atque utinam talibus non eſſet undique plenus mundus.

Neque quiſquam ibi leges ignoret] Vt de decimis

cinæ, id prudenter in alienos humeros rejiciunt, & aliis alii tanquam pilam per manus tradunt. Siquidem laici quoque principes, quemadmodum partes adminiſtrandi regni vicariis delegant, & vicarius item vicario tradit, ita pietatis ſtudium omne plebi * modeſtiæ cauſa relinquunt. Plebs in eos rejicit, * quos eccleſiaſticos vocant, perinde quaſi ipſis cum eccleſia nihil omnino ſit commercii, quaſi baptiſmi votis nihil prorſus ſit actum. Rurſum ſacerdotes qui ſeſe vocant ſeculares, quaſi mundo initiati, non Chriſto, in regulares onus hoc devolvunt, regulares in monachos, monachi laxiores in arctiores, omnes ſimul in mendicantes, mendicantes * in Carthu-

cimis, de oblationibus, de jure plebani: &, Presbyteri duplici honore digni ſunt. &, Qui altari ſervit, de altari vivat.

Modeſtiæ cauſa] Ironiam habet.

Quos Eccleſiaſticos] Omnes Chriſtiani pertinent ad eccleſiam, cujus miniſtri ſunt ſacerdotes. Omnes Chriſtiani religioſi ſunt, aſtricti voto, in baptiſmo renunciantes mundo, ſatanæ, & pompis ejus. Quo voto non aliud poteſt eſſe ſanctius, niſi quod jam conſuetudine ſic viluit, ut non habeatur pro voto.

In

Carthuſienſes, apud quos ſolos ſepulta latet pietas, & adeo latet ut vix unquam liceat conſpicere. Itidem pontifices in meſſe pecuniaria diligentiſſimi, labores illos nimium apoſtolicos, in epiſcopos relegant, epiſcopi in paſtores, paſtores in vicarios, vicarii in fratres mendicantes. Hi rurſum in eos retrudunt, à quibus ovium lana tondetur. Verum non eſt hujus inſtituti, pontificum ac ſacerdotum vitam excutere, ne cui videar ſatyram texere, non encomium recitare, neve quis exiſtimet, bonos principes à me taxari, * dum malos laudo. Sed hæc ideo paucis attigi, quo palam fieret, nullum eſſe mortalem qui ſuaviter vivere poſſit, niſi meis initiatus ſit ſacris, meque propitiam habeat. Nam id quo pacto

In Carthuſienſes] Multum tribuit huic ordini, ſubſignificans tamen, plus apud hos eſſe cæremoniarum, quam veræ pietatis. Id quod fatentur & hi, qui inter hos ſunt cordatiores.

Dum malos laudo] Mira facetia invertit. malos vocat, quos laudavit, hoc eſt, vituperavit hactenus. Nam à ſtultitia laudari, vituperari eſt.

ĉto fieri queat; cum * ipſa etiam Rhamnuſia, rerum humanarum fortunatrix, mecum adeo conſentiat, ut ſapien-

Ipſa etiam Rhamnuſia] Rhamnuſia dea eſt indignationis, quam Græci Νέμεσιν vocant, ſic dicta à Rhamnunte, Atticæ pago, ubi colebatur, quæ ſuperbos alioſque contemnentes, qualis fuit Narciſſus, punire credebatur. Unde illud, quod Suidas citat: Οὐκ ἔλαθε τὴν ἅπασιν ἐναντιουμένην τοῖς ὑπερηφάνοις Νέμεσιν, ἀλλ' ἐν ταῖς ἰδίαις ἠναγκάσθη παιδευθῆναι συμφοραῖς. παρῆν δὲ ἡ Νέμεσις, ἣ τὰ γῆς ἐποπτεύει, id eſt: Non latuit omnibus contrariam ſuperbis Nemeſim, ſed in propriis coactus fuit diſcere ærumnis. Aderat autem Nemeſis, quæ ea, quæ in terris ſunt videt. Hic Rhamnuſiam ipſam dicit Fortunam, quæ ſtultis favere dicitur. Vnde vulgato proverbio dicunt: Quo quiſque eſt ſtultior, hoc eſt fortunatior. Contra, Sapientibus Rhamnuſia ſemper fuit inimica. Hinc Sotades, videns ſapientes omnes triſtem fere habuiſſe exitum, indignatus ſcripſit: Σωκράτην ὁ κόσμος πεποίηκε σοφὸν εἶναι καὶ κακῶς ἀνεῖλε τὸν Σωκράτην ὁ κόσμος. Ἐν τῇ φυλακῇ κώνειον ὅτι πιὼν τέθνηκεν. Πουλύποδας φαγὼν ὁ Διογένης ὠμὸν τέθνηκεν. Αἰσχύλου γράφοντος ἐπιπέπτωκε χελώνη. Σοφοκλῆς ῥᾶγα φαγὼν σταφυλῆς, πνιγεὶς τέθνηκεν. Κύνες οἱ κατὰ Θρᾴκην Εὐριπίδην ἔτρωγον. Τὸν θεῖον Ὅμη-

pientibus iſtis ſemper fuerit inimiciſſima, contra ſtultis etiam dormientibus omnia commoda adduxerit? Agnoſcitis *Timotheum illum, cui hinc etiam cognomen & proverbium, * οὗ εὕδοντος κύρτος αἱρεῖ.

Ὅμηρον λιμὸς κατεδαπάνησεν. id eſt: Socratē mundus fecit ſapientem eſſe. Et male ſuſtulit Socratem mundus. In carcere cicutam quoniā bibens mortuus eſt. Polypodem comedens Diogenes crudum mortuus eſt. Æſchylo ſcribenti incidit teſtudo. Sophocles acinum comedens uvæ, ſuffocatus periit. Canes Thracii Euripidem voraverunt. Divinū Homerum fames confecit.

Timotheum] Hic dux erat Athenienſium, longe omniū fortunatiſſimus. de quo Suidas ſic ſcripſ. Ἐποίουν τε αὐτὸν ἐν εἰκόσιν οἱ ζωγράφοι κοιμώμενον· καὶ τὰς Τύχας φερούσας αὐτῷ εἰς δίκτυα πόλεις, καὶ πορθοῦντα αὐτὰς, αἰνιττόμενοι τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῦ. ἀλαζονευόμενος δὲ ἐπὶ εὐτυχίᾳ ὁ Τιμόθεος, ἔφη, αὐτοῦ εἶναι μᾶλλον, ἢ τῆς Τύχης, τὰ κατορθώματα. διὸ καὶ ἠτύχησεν ὕστερον, νεμεσησάσης αὐτῷ τῆς Τύχης. id eſt: Finxerunt ipſum in imaginibus pictores dormientem, & Fortunas ferentes ipſi in retia civitates, & populantem eas, innuentes felicitatem ipſius. Superbiens autem propter bonam fortunam Timotheus, dixit, ipſius magis quam Fortunæ eſſe egregie facta. Quocirca infelicior, evaſit poſtea, indignante ipſi Fortuna.

Οὗ εὕδοντος κύρτος αἱρεῖ] Id eſt, Cujus dor-

αἱρεῖ. Rurſum aliud: *Γλαῦξ ἵπτα(ι). Contra in ſapientes quadrant illa: *Ἐν τετράδι γεννηθέντες, &, *Equũ habet Sejanum. &, Aurum Toloſanum. Sed deſino *παροιμιάζεσθαι, ne videar Eraſmi mei commentaria *ſuppilaſſe. Ergo ut ad rem. Amat ſortuna parũ cordatos, amat audaciores, & quibus illud placet,

*Πα-

dormientis rete capit. Hoc proverbium quadrat in eos, quibus citra laborem & conatum, omnia quæ cupiunt, eveniunt. Natum ab ipſo Timotheo, qui vulgo εὐτυχὴς, id eſt, felix, cognominatus eſt, quod fortunatior quam prudentior haberetur.

Γλαῦξ ἵπτα(ι)] Id eſt: Noctua volat. Noctua ſacra eſt Minervæ. Ea dicta eſt Athenienſium male conſulta in bonum vertere exitum. unde proverbium: Noctua volat.

Ἐν τετράδι γεννηθέντες] i.e. Quarta luna nati. proverbiũ eſt in eos, qui ex duriſſimis laboribus, quibus aliis proſunt, ipſi nihil fructus capiunt. Quod Hercules hac luna natus feratur.

Equum habet Sejanum] Utrumque proverbium dicebatur de extremo infortunio: unde natum ſit, explicat Aul. Gellius.

Παροιμιάζεσθαι] Id eſt, proverbiari, ſive proverbiis uti.

Suppilaſſe] Id eſt, furtim uſurpaſſe. Neminem nominatim taxavit, præter ſe ipſum. Quid potuit modeſtius?

* Πα

Πᾶς ἐῤῥίφθω κύϐος. At ſapientia timidulos reddit, ideoque vulgo videtis, ſapientibus iſtis cum paupertate, cum ſame, cum fumo rem eſſe; neglectos, inglorios, inviſos vivere: ſtultos affluere nummis, admoveri Reip. gubernaculis, breviter, florere modis omnibus. Etenim ſi quis beatũ exiſtimet, principibus placuiſſe viris, & inter aureos illos * ac gemmeos deos verſari, quid inutilius ſapientia, immo quid apud hoc hominum genus damnatius? Sed divitiæ parandæ ſunt. Quid tandem lucri facturus eſt negociator, ſi ſapientiam ſecutus, perjurio offendetur, ſi in mendacio deprehenſus erubeſcet, ſi anxios illos de furtis atque uſuris ſapientum ſcrupulos vel tantuli faciet? Porro ſi quis honores atque opes ambiat eccleſia-

Πᾶς ἐῤῥίφθω κύϐος] Id eſt: Omnis jacta ſit alea. Id Cæſar dixit Rubiconem tranſiturus. ſignificãs, ſe rem omnem ſemel periclitari velle.

Principibus placuiſſe] Alluſit ad illud Horatianum: Principibus placuiſſe viris, non ultima laus eſt.

Ac gemmeos deos] Significat, ni fallor, proceres aulicos gemmis inſignes.

cleſiaſticas, ad eas vel aſinus, vel bubalus citius penetrabit, quam ſapiens. Si voluptate ducaris puellæ, maxima hujus fabulæ pars ſtultis toto pectore ſunt addictæ, ſapientem haud ſecus & ſcorpium horrent, fugiuntque. Denique quicunque paullo feſtivius ac lætius vivere parant, ſapientem in primis excludunt, ac * quodvis animal potius admittunt. Breviter, quoquo te vertas, apud pontifices, principes, judices, magiſtratus, amicos, hoſtes, maximos, minimos, omnia præſentibus nummis parantur; quos uti contemnit ſapiens, ita illum ſedulo fugere conſueverunt. Sed cum laudum mearum nullus ſit modus, neque finis, tamen oratio aliquando finem habeat neceſſe eſt. Itaque deſinam dicere, ſed ſi prius oſtendero paucis, non deeſſe magnos autores, qui me literis ſuis pariter ac factis illuſtrarint; ne cui forte ſtulte mihi ſoli videar placere, neve leguleii calumnientur, me nihil alle-

Quodvis animal] Pro quovis homine. & emphaſim habet.

Οὐδὲν

allegare. Ad ipſorum igitur exemplum allegabimus, hoc eſt, * οὐδὲν πρὸς ἔπος. Principio illud omnibus vel notiſſimo proverbio perſuaſum eſt, * Vbi res abeſt, ibi ſimulationem eſſe optimam. Eoque recte ſtatim traditur hic verſus pueris: Stultitiam ſimulare loco, ſapientia ſumma eſt. Vos jam ipſi conjicite, quam ingens ſit bonum Stultitia, cujus etiam fallax umbra, & imitatio ſola, tantum laudis meretur à doctis. Sed multo candidior pinguis ille ac nitidus Epicuri * de grege porcus, * miſcere ſtultitiam conſiliis jubet, tametſi, brevem, non admodum ſcite addidit. Item alibi, * Dulce eſt deſi-

Οὐδὲν πρὸς ἔπος] Id eſt, Nihil ad verſum. proverbium eſt, idem pollens quod, Nihil ad rem. Eſt apud Ariſtophanem.

Vbi res abeſt] In his plane luſit ingenio, & partim jocoſis argumentis, partim detortis, quod vult, colligit:

De grege porcus] Ita Flaccus de ſe in epiſtolis: Me pinguem & nitidū bene curata cute viſes, Cum ridere voles Epicuri de grege porcum.

Miſcere ſtultitiam] Idem in Odis: Miſce ſtultitiam conſiliis brevem.

Dulce eſt] Eſt & hoc in Odis.

deliperc in loco. Rurſum alio in loco mavult delirus inerſque videri, quam ſapere, & ringi. Iam apud Homerum Telemachus, quem modis omnibus laudat poeta, ſubinde * νήπιος appellatur, atque eodem prænomine tanquam felicis ominis libenter pueros & adoleſcentes vocare ſolent tragici. Quid autem ſacrum Iliadis carmen, niſi * Stultorum regum & populorum continet æſtus? Porro quam abſoluta laus illa Ciceronis? Stultorum plena ſunt omnia. Quis enim ignorat, unumquodque bonum, quo latius patet, hoc eſſe præſtantius? Atqui fortaſſis apud Chriſtianos horum levis eſt autoritas: Proinde ſacrarum quoque literarum teſtimoniis, ſi videtur, laudes noſtras fulciamus, ſive, ut docti ſolent, * fundemus: principio veniam

Νήπιος] Duo ſignificat Græcis νήπιος: puerum admodum, ſive parum prudentem; quod pueri per ætatem nondum ſapere poſſunt. Quocirca apte Græci eos νηπίους dicunt, quos Hebræi vocant עוללים.

Stultorum regum] Eſt in epiſtolis Horatianis.

Fundemus] Obiter taxat verbum Theologis fami-

niam à Theologis præfatæ, ut nobis fas eſſe velint: deinde, quoniam arduam rem aggredimur. Et fortaſſis improbum fuerit, * denuo Muſas ex Helicone ad tantum itineris revocare, præſertim cum * res ſit alienior. Fortaſſe magis conveniet, optare, ut interim dum Theologum ago, perque has ſpinas ingredior, Scoti anima paulliſper ex ſua Sorbona in meum pectus demigret, quovis * hyſtrice atque erinaceo ſpinoſior, moxque remigret quo lube-

familiare, ſed nôn perinde probatum, atque uſitatum.

Denuo muſas] Quoniam ante jam invôcavit.

Res ſit alienior] Id eſt, parum apta muſis, cum magis ad Theologos pertineat.

Hiſtrice ſpinoſior] Hyſtrix animal eſt de genere erinaceorum, ſpinis aculeatum, quas mittit jaculi ritu. Plinius lib. 8. Hyſtrices, inquit, generat India & Africa, ſpina contectas, ex erinaceorum genere. ſed hyſtrici longiores aculei, & cum intendit cutem, miſſiles. Ora urgentium figit canum, & paullo longius iaculatur. Hybernis autem ſe menſibus condit, quemadmodum urſæ reliquaque omnia, ut autor eſt Ariſtoteles, lib. de natura animalium 6. perinde ut urſa facit.

lubebit, vel * ἐς κόρακας. Vtinam & vultum alium liceat ſumere, & ornatus adſit Theologicus. Verum illud interim vereor, ne quis me furti ream agat, quaſi clanculum magiſtrorum noſtrorum ſcrinia compilaverim, quæ tantum rei Theologicæ teneam. Sed non adeo mirum videri debet, ſi tam diutina, quæ mihi arctiſſima eſt, cum Theologis conſuetudine ninnihil arripui: cum * ficulnus etiam ille deus Priapus, nonnullas * Græcas voces, legente domino, ſubnotarit tenueritque: & * gallus Lucianicus longo hominum convictu ſermonem humanum

Ἐς κόρακας] Id eſt, in corvos, hoc eſt, in malam rem. Extat in proverbiis Græcorum, & explicatur in Chiliadibus Eraſmi.

Ficulnus etiam] Talem finxit Horatius in Satyr. Olim truncos etiam ficulnus, inutile lignum.

Græcas voces] Extat ridiculum Epigramma inter Priapeja. Quo fingitur Priapus horti cuſtos verba quædam græca ſubnotaſſe, domino legente Homerum, ſed depravate. Initium hujus eſt, Ruſticus indocte. ſi cui forte libeat inſpicere. Nam eſt perquam obſcœnum.

Gallus Lucianicus] Eſt in dialogo, quem modo citavimus.

Bonis

num expedite calluerit. Sed jam ad rem, bonis avibus. Scripſit Eccleſiaſtes * capite primo: Stultorum infinitus eſt numerus. Cũ numerum prędicat infinitum, nonne mortaleis univerſos complecti videtur, præter pauculos aliquot, quos haud ſcio an cuiquam videre contigerit? Sed magis ingenue confitetur hoc Hierem. cap. decimo: Stultus, inquiens, factus eſt omnis homo à ſapientia ſua. Soli deo tribuit ſapientiam, univerſis hominibus ſtultitiam relinquens. Ac rurſum paulo ſuperius: Ne glorietur homo in ſapientia ſua. Cur non vis hominem in ſua ſapientia gloriari, optime Hieremia? Nimirum, inquiet, ob id, quia non habet ſapientiam. Sed ad Eccleſiaſten redeo. Hunc, cum exclamat, Vani-

Bonis avibus] Proverbiale eſt, cum rem feliciter cedere ſignificamus, ſicut malis avibus dicimus, cum res infeliciter cedit. ſumptum autem eſt ab augurum obſervatione.

Capite primo] Tacite ridet quorundam morem, qui nunquam non citant, atque id præclarum putant, ſi nominent partem, diſtinctionem, capitulum, paragraphum, columnam, denique verſum.

Album

Vanitas vanitatum, & omnia vanitas; quid aliud ſenſiſſe creditis, niſi, quemadmodum diximus, vitam humanam nihil aliud quam ſtultitiæ ludicrum eſſe? nimirum Ciceronianæ laudi * album addit calculum, cujus optimo jure celebratur illud, quod modo retulimus: Stultorum plena ſunt omnia. Rurſum ſapiens ille Eccleſiaſticus, qui dixit, Stultus mutatur ut luna, ſapiens permanet ut ſol, quid aliud innuit, niſi, mortale genus omne ſtultum eſſe, ſoli deo ſapientis nomen competere? Siquidem lunam humanam naturam interpretantur, ſolem omnis luminis fontem deum. Huic aſtipulatur quod ipſe Chriſtus in Euangelio negat, quenquam appellandum bonum, niſi deum unum:

Album addit calculum] Id eſt, approbat. Græcis proverbio dicitur, λευκὴν ψῆφον προσθεῖναι, id eſt, album calculum addere, pro comprobare. Lucianus in Apologo: Οὐκ ἐν παρέργῳ θέμενος τὴν λευκὴν παρέξειν ψῆφον καὶ πλήρη μοι ἐνεχθῆναι. Haud abs re ducens, album à te calculum & plenum mihi inferri. Unde Græci ſimplici verbo dicunt ἐπιψηφίζειν pro comprobare.

Εἰσα-

unum. Porro ſi ſtultus eſt quiſquis ſapiens non eſt, & quiſquis bonus, idem ſapiens, autoribus Stoicis, nimirum mortales omneis ſtultitia complectatur, neceſſum eſſe. Iterum Salomon capite decimoquinto: Stultitia, inquit, gaudium ſtulto. videlicet manifeſte confitens, ſine ſtultitia nihil in vita ſuave eſſe. Eodem pertinet illud quoque: Qui apponit ſcientiam, apponit dolorem, & in multo ſenſu multa indignatio. An non idem palam confitetur egregius ille concionator, capite ſeptimo? Cor ſapientum, ubi triſtitia eſt, & cor ſtultorum, ubi lætitia. Eoque non ſatis habuit ſapientiam perdiſcere, niſi noſtri quoque cognitionem addidiſſet. Quod ſi mihi parum habetur fidei, ipſius accipite verba, quæ ſcripſit capite primo: Dedique cor meum, ut ſcirem prudentiam atque doctrinam, erroreſque & ſtultitiam. Quo quidem loco illud animadvertendum, ad ſtultitiæ laudem pertinere, quod eam poſteriore poſuit loco. Eccleſiaſtes ſcripſit, & hunc ſcitis eſſe ordinem eccleſiaſticum, ut qui dignitate primus ſit, is

locum

locum obtineat extremum, vel hic certe memor Euangelici præcepti. Sed ſtultitiam præſtantiorem eſſe ſapientia, & Eccleſiaſticus ille, quiſquis fuit, liquido teſtatur, capite quadrageſimo quarto, cujus mehercle verba non prius proferam, quam *εἰσαγωγὴν meam commoda reſponſione adjuveritis, ut faciunt apud Platonem hi, qui cum Socrate diſputant. Utra magis convenit recondere, quæ rara ſint & precioſa, an quæ vulgaria viliaque? Quid tacetis? Etiam ſi vos diſſimuletis, proverbium illud Græcorum pro vobis reſpondet, * τὴν ἐπὶ θύραις ὑδρίαν. quod, ne quis impie rejiciat, refert Ariſtoteles magiſtrorum noſtrorum deus. An quiſquam veſtrum tam ſtul-

tus

* *εἰσαγωγὴν meam*] Εἰσαγωγή, Id eſt, inductio. genus eſt argumentationis, cum ex ſimilibus conceſſis colligitur id quod volumus. Frequens eſt in hoc Socrates Platonicus. Sed adverſarium commode reſpondentem facit. id quod notat etiam Quintilianus.

Τὴν ἐπὶ θύραις ὑδρίαν] Id eſt, In oſtiis hydriam, refert in Rhetoricis. Hydria ceu res vilis, relinquitur in oſtio, ſed precioſa reponuntur.

Cocnicum

tus eſt, ut gemmas & aurum in via relinquat? non hercle opinor. In abditiſſimis penetralibus, nec id ſatis, in munitiſſimorum ſcriniorum ſecretiſſimis angulis, iſta reponitis, cœnum in propatulo relinquitis. Ergo ſi, quod precioſi us eſt, reconditur, quod vilius, exponitur, nonne palam eſt, ſapientiam, quam vetat abſcondi, viliorem eſſe ſtultitia quam recondi jubet? Jam ipſius teſtimonii verba accipite. Melior eſt homo qui abſcondit ſtultitiam ſuam, quam homo qui abſcondit ſapientiam ſuam. Quid quod animi quoque candorem divinæ literæ ſtulto tribuunt, cum ſapiens interim neminem ſui ſimilem putet. Sic enim intelligo id quod ſcribit Eccleſiaſtes capite decimo; Sed & in via ſtultus ambulans, cum ipſe inſipiens ſit, omneis ſtultos exiſtimat. An non iſtud eximii cujuſdam candoris eſt, omnes æquare tibi ipſi, cumque nemo non magnifice de ſe ſentiat, omnibus tamen tuas communicare laudes? Proinde nec puduit tantum regem hujus cognominis, cum ait capite trigeſimo:

Stul-

Stultiſſimus ſum virorum. Neque Paulus ille magnus gentium doctor, Corinthiis ſcribens, ſtulti cognomen illibenter agnoſcit: *Ut inſipiens, inquit, dico, Plus ego.* perinde quaſi turpe ſit vinci ſtultitia. Sed interim obſtrepunt mihi Græculi quidam, qui tot hujus temporis Theologorum, ceu * cornicum, oculos ſtudent configere, dum annotationes ſuas, veluti fumos quoſdam, aliis offundunt. cujus gregis ſi non * Alpha, certe Beta, meus eſt Eraſmus, quem ego ſæpius honoris cauſſa nomino. O vere ſtultam, inquiunt, & ipſa dignam Moria citationem! Longe diverſa mens apoſtoli, quam tu ſomnias.

Cornicum oculos configere] Proverbio dicuntur configere cornicularum oculos, qui novo quopiam invento efficiunt, ut priores nihil ſapere videantur, ut copioſius explicat in Chiliadib. ſuis Eraſmus.

Alpha, certe Beta] Alpha, id eſt, primus, & Beta, ſecundus. Quod α apud Græcos prima ſit litera, β ſecunda. Aperte rurſus jocatur in ſe ipſum, alludens ad hoc, quod ſcripſit annotationes in novum teſtamentum, & in opera divi Hieronymi, opus utrunque ipſi laborioſiſſimum, ſtudioſis omnibus utiliſſimum.

N ij

nias. Nec enim hoc agit his verbis, ut cæteris ſtultior haberetur: verum,cum dixiſſet, Miniſtri Chriſti ſunt; & ego: ſeque veluti jactabundus in hac quoque parte æquaſſet cæteris: per correctionem adjecit, Plus ego; ſentiens, ſe non modo parem reliquis apoſtolis in Euangelii miniſterio, verum etiam aliquanto ſuperiorem. Idque cum ita verum videri vellet,ne tamen ut arrogantius dictum offenderet aures, præmuniit ſtultitiæ prætextu; Ut minus ſapiens dico: propterea quod ſciret, eſſe ſtultorum privilegium, ut ſoli verum citra offenſam proloquantur. Verum quid Paulus ſenſerit cum hæc ſcriberet, ipſis diſputandum relinquo. Ego magnos, pingues, craſſos,& vulgo probatiſſimos Theologos ſequor,cum quibus magna pars doctorum errare * νὴ τ̃ Δία malit,quam cum iſtis * trilinguibus bene

Νὴ τ̃ Δία] Id eſt,per Jovem. ſic enim Græci jurant. feſtiviter autem adjecit juramentum rei ridiculæ.

Trilinguibus] Tres linguæ ſunt,Græca,Latina & Hebraica, quibus traditæ ſunt omnes ſcien-

bene ſentire. Neque quiſquam illorum, * Græculos iſtos pluris facit, quam graculos: præſertim cum quidam * glorioſus Theologus (cujus ego nomen prudens ſupprimo, ne graculi noſtri continuo Grecum in illum ſcomma jaciant, * Ὄνος πρὸς λύραν) * magiſtraliter & theologaliter hunc paſſum enarrans, ab hoc loco (Ut minus ſapiens

ſcientiæ, tam humanæ quam divinæ. quas adeo neceſſarias veteres ad ſacras literas judicabant, ut etiam decretis pontificiis cautum ſit, ut linguarum notitia in ſcholis publice traderetur, quod ſine his ſacrarum literarum myſteria non intelligi poſſe judicarent. Cæterum noſtri Theologi adeo ſunt dialecticis argutiis dediti, ut ne Latinam quidem diſcere curent.

Græculos iſtos] Feſtiva παρονομασία, in graculis & Græculis.

Glorioſus Theologus] Jocus eſt ab ambiguo, quod glorioſus dicatur celebris, quem Græci vocant ἔνδοξον, & jactabundus, quem illi vocant ἀλαζόνα.

Ὄνος πρὸς λύραν] Id eſt, aſinus ad lyram. Alluſit ad cognomen Nicolai de Lyra.

Magiſtraliter & theologaliter] Hæc ſunt barbara eorum verba, quæ data opera per jocum imitatus eſt, quemadmodum dixit paſſum pro locum.

Non

piens dico : Plus ego:) novum facit caput, &, quod abſque ſumma dialectica non poterat, novam addit ſectionem, ad hunc interpretans modum: (adducam enim ipſius verba, * non ſolum in forma, verum etiam in materia.) Ut minus ſapiens dico: id eſt, ſi v deor vobis inſipiens, me pſeudapoſtolis adæquando, adhuc videbor vobis minus ſapiens, me eis præferendo. Quanquam idem paullo poſt, velut oblitus ſui, alio delabitur. Sed cur anxie me unius exemplo tueor? cum hoc publicum jus ſit Theologorum, cœlum, hoc eſt, divinam ſcripturam, ceu pellem extendere: cum apud divum Paulum pugnent divinæ ſcripturæ verba, quæ ſuo loco non pugnant, ſi qua fides illi * πεντεγλώττῳ Hieronymo:

Non ſolum in forma] Feſtiviter alludit ad id quod ipſi dicunt, Verba in forma, & ideo jocans addit, verum etiam in materia.

Πεντεγλώττῳ] Id eſt, quinquelingui, ut ita loquar. Nam conſtat, Hieronymum ſciviſſe Græce, Latine, Hebraice, Chaldaice, & Dalmatice. Hic ſcribens ſuper epiſtolam Pauli ad Titum, oſtendenſque, Paulum abuſum eſſe teſtimonio

mutata; ſiquidem integer titulus ſic habebat: Diis Aſiæ, Europæ, & Africæ, diis ignotis, & peregrinis. Ad hujus, opinor, exemplum paſſim jam * οἱ τῶν θεολόγων παῖδες, hinc atque hinc revulſa quatuor aut quinque verbula, &, ſi quid opus eſt, etiam depravata, ad ſuam accommodant utilitatem, licet ea quæ præcedunt & conſequuntur, aut nihil omnino faciant ad rem, aut reclament quoque. Quod quidem faciunt tam felici impudentia, ut ſæpenumero Theologis invideant * jureconſulti. Quid enim illis jam ſuccedat, poſteaquam * magnus ille (pœne nomen effutiveram;

tantes venerabantur, & neſcire non poterant.

Οἱ τῶν θεολόγων παῖδες] Id eſt, Theologorum filii, hoc eſt, ipſi Theologi. Alluſit enim ad Lucianum, qui ἰατρῶν παῖδας id eſt, medicorum filios, ſæpicule ipſos medicos vocavit.

Iureconſulti] Nam vulgo jureconſultorum mos eſt ea citare, quæ nihil ad rem faciunt, cum putent pulchrum eſſe, quam plurima, & ſi his nullus locus eſt, inculcare. Quos Theologi noſtri adeo imitantur, ut etiam vincant

Magnus ille] Nicolaum de Lyra intelligit, qui ſcribens ſuper Lucam, dicit per gladium, quem Chriſtus voluerit emi, intelligendam

ram; ſed rurſus metuo Græcum proverbium) ex Lucæ verbis ſententiam expreſſerit, tam conſentaneam animo Chriſti, * quam igni cum aqua convenit.

eſſe moderatam defenſionem. Quaſi vero Chriſtus, prioris doctrinæ pœnitudine ductus, qua toties docuit, beatos eſſe qui perſecutionem paterentur propter juſtitiam, item, cæſum unam maxillam, debere præbere alteram, jam mortem perpeſſurus, oſtenſuruſque eam contemnendam, reprehendenſque Petrum, quod ſe gladio tueri pararet, jam, inquam, ipſos apoſtolos ad arma vocaret, hortareturque eos, tanquam milites mundanos armata manu prædicare Euangelium!

Quam igni cum aqua convenit] Nam quemadmodum ignis & aqua ſunt contraria, ſic Chriſtus & mundus, doctrinaque Chriſti, & mundi opinio. Mundus plenus eſt opinionibus corruptis, Chriſtique doctrinæ contrariis. Quocirca Chriſtus venit in mundum, ut evulſis corruptis illis opinionibus infereret novas, mundo inauditas. Siquidem Chriſtus ſuos voluit eſſe divites, non variarum rerum affluentia, & copia, ut mundus, ſed omnium contemptu: ſuos voluit eſſe fortes, non robore corporis & armis, ſed mortis contemptu: ſuos denique beatos exilio, carceribus, perſecutionibus, & morte. At neoterici iſti Theologi, volentes mundum Chriſto conjungere, eaque Chriſtiana ducentes quæ à quam plurimis, hoc eſt, mundo fiunt; voluptates, bellum, arma, duas

veſtes,

nit. Etenim cum immineret extremum periculum, quo tempore ſolent clientes maxime ſuis adeſſe patronis, &, quanta valent ope, *συμμαχεῖν. Chriſtus hoc agens, ut omnem hujuſmodi præſidiorum fiduciam eximeret ex animis ſuorum, percontatus eſt eos, numquid rei defuiſſet uſquam, cum illos emiſiſſet, adeo non inſtructos viatico, ut nec calceis muniret adverſus ſpinarum & ſaxorum injuriam, nec peram adderet adverſus famem. Vbi negaſſent defuiſſe quicquam, adjecit: Sed nunc, inquit, qui habet ſacculum, tollat; ſimiliter & peram: & qui non habet, vendat tunicam ſuam, & emat

veſtes, omnia denique mundana, modo temperata ſint, ut ipſi dicunt, concedunt.

Συμμαχεῖν] Id eſt, aliis in bello adeſſe. σύμμαχος ſocius belli dicitur, & συμμαχία confœderatio belli illius quod aliis infertur: quemadmodum ἐπιμαχία ſocietas ſubſidiaria eſt, quo invadentes ſolum repelluntur. Unde Thucydides in primo dixit, Κερκυραίους καὶ Ἀθηναίους συμμαχίαν μὲν οὐ ποιήσασθαι, ἐπιμαχίαν δὲ, id eſt, Corcyrenſes & Athenienſes confœderationem belli non iniiſſe, ſed ſubſidiariam ſocietatem.

& emat gladium. Cum tota Chriſti doctrina nihil aliud inculcet, quam manſuetudinem, tolerantiam, vitæ contemptum; cui non perſpicuum, quid hoc loco ſentiat? nempe ut magis etiam exarmet ſuos legatos, ut non tantum calceos negligant & peram, verum & tunicam inſuper abjiciant, undique & prorſus expediti munus Euangelicum aggrediantur; nihil ſibi parent, niſi gladium; non iſtum quo graſſantur latrones, & parricidæ; * ſed gladium ſpiritus, in intimos quoque pectoris ſinus penetrantem; qui ſemel affectus omneis ſic amputat, ut nihil jam illis cordi ſit, præter pietatem. At videte, quæſo, quorſum hæc torqueat celebris

Sed gladium ſpiritus] Sic enim divus Ambroſius, ſcribens ſuper Lucam, ait: Eſt gladius ſpiritalis, ut vendas patrimonium, emas verbum, quo nuda mentis penetralia veſtiuntur. Eſt etiam gladius paſſionis, ut exuas corpus, & immolatæ carnis exuviis ematur tibi ſacri corona martyrii. quod ex benedictionibus dominicis colligere potes, qui ſummam omnium coronarum, ſi quis perſecutionem patiatur pro juſtitia, prædicavit.

Bacu-

bris ille Theologus. Gladium, interpretatur defenſionem adverſus perſecutionem; ſacculum, ſufficientem commeatus proviſionem: perinde quaſi Chriſtus, commutata in diverſum ſententia, quod oratores ſuos parum * βασιλικῶς inſtructos emiſiſſe videretur, ſuperioris inſtitutionis palinodiam canat: aut velut oblitus quod dixerat, (* beatos fore, cum probris, contumeliis & ſuppliciis afficerentur, * prohibens ne quando reſiſterent malo;

Βασιλικῶς] Id eſt, regaliter & magnifice. quo verbo ſæpe utitur Lucianus.

Beatos ore] Retulit verba Matthæi ex cap. quinto: Beati eſtis, cum maledixerint vobis homines &c. Quo loco Chriſtus dimiſſa turba ſedens in monte, divina illa ſuæ doctrinæ oracula diſcipulis ſuis, hoc eſt, Chriſtianis prodidit. Quæ mirum quam nunc à Chriſtianorum vulgo negliguntur, immo pæne ridentur.

Prohibens ne quando] Eſt apud Matthæum eodem capite: Ego autem dico vobis, non reſiſtere malo: ſed ſi quis percuſſerit te in dexteram maxillam tuam, præbe ei & alteram: & ei, qui vult tecum contendere in judicio, & tunicam tuam tollere, dimitte illi & pallium &c. Cum addit, Ego dico, declarat,

malo; * mites enim beatos eſſe, non feroces) oblitus * quod illos ad paſſerum & liliorum exemplum vocarit, nunc adeo noluerit eos abſque gladio proficiſci, ut eum vel tunica divendita jubeat emi, malitque nudos ire, quam non accinctos ferro. Adhæc, quemadmodum gladii nomine contineri putat quicquid ad depellendam vim pertinet, ita marſupii titulo complectitur

rat, hanc eſſe peculiarem ſuam doctrinam, nec à Moyſe traditam, nec ab ullo philoſophorum, ſed quam ſequi debeant, qui videri velint diſcipuli Chriſti. Sed indignum eſt, hæc vel irrideri, vel coactis interpretationibus depravari ab his, qui ſe maxime Chriſtianos videri volunt. Nam non aſſequi, imbecillitatis eſt humanæ: irridere vero, ſummæ impietatis: interpretatione depravare, fraudulentiæ cum impietate conjunctæ. Quod autem ait, non eſſe reſiſtendum malo, non ſic accipiendum, ut non admoneantur, aut increpentur, qui ſcelerate agunt; cum id & Chriſtus fecerit, & apoſtoli; ſed ne malum repellamus malo, quemadmodum vulgus facit, hoc eſt, vim vi, ferrum ferro, injuriam injuria, calumniam calumnia.

Mites enim beatos eſſe] Eodem eſt loco. Ferox proprie dicitur animo elato, & paratus an retaliandam contumeliam.

Quod illos ad paſſerum] Hoc eſt Mat. 6.

Divi-

ſtitur quidquid ad vitæ pertinet neceſſitatem. Atque ita * divinæ mentis interpres apoſtolos lanceis, baliſtis, ſundis & bombardis inſtructos * educit ad prædicationem * crucifixi. Loculis item, * vidulis, & ſarcinis onerat, ne ſorte non liceat illis è diverſorio diſcedere, niſi impranſis. * Nec vel illud commovit hominem, quod enſem, quem tantopere juſſerat emi, mox

Divinæ mentis interpres] Εἰρωνικῶς, cum commentum illius ſit à divina mente alieniſſimum.

Educit] Apto uſus eſt verbo. nam miles proprie dicitur educi in aciem p ıgnaturus.

Crucifixi] Emphaſis eſt in Nomine crucifixi, quod minime conveniat, cum qui ad crucem uſque perpeſſus eſt omnia, ſuos diſcipulos, quos utique ſui imitatores eſſe jubet, latronum armis inſtructos ad prædicationem Euangelii jubere proficiſci.

Vidulis] Vidula ſcriniola dicuntur corio obtecta.

Nec vel illud commovit] Notat interpretis ſtultitiam, cum non viderit, ſuum commentum non cohærere cum vita apoſtolorum. Etenim ſi Chriſtus hoc ſenſit, quod ille interpretatur, impii fuerunt apoſtoli, qui magiſtri præceptum tantopere neglexerunt, ut nunquam vel pugionem habuiſſe legantur ad ſui defenſionem.

mox idem objurgans jubeat recondi. quoque nunquam ſando auditum, apoſtolos enſibus aut clypeis uſos adverſus vim ethnicorum, utique uſuros, ſi Chriſtus hoc ſenſiſſet; quod hic interpretatur. * Eſt alius, quem honoris cauſa non nomino, haudquaquam poſtremi nominis, qui è tentoriis, quorum meminit Habacuk, (Turbabuntur pelles terræ Madian,) pellem fecerit Bartholomæi excoriati. * Ipſa nuper interſui diſſertationi Theologicæ. (nam id facio frequenter.) Ibi cum quiſpiam exigeret, * quæ tandem eſſet

Eſt alius] Quantum memini, eſt inter ſermones dictos Iordani. Nam ille deceptus vocabulo pellium, quo hiſtorici pro caſtrenſibus tentoriis utuntur, quod olim è pellibus ſolebant confici tabernacula, pro cute humana interpretatur, præſertim cum illa Bartholomæi hiſtoria parum obtineat autoritatis.

Ipſa nuper interſui] Facete ſignificat, Theologorum quorundam diſputationes non carere ſtultitia.

Quæ tandem eſſet] Antiquitus deploratorum hæreticorum extrema pœna erat, ut excluderentur à communione Chriſtianorum, ſi revicti diſputatione, nollent mutare ſententiam. Deinde acceſſit imperatorum autoritas; & metu

ſet divinarum literarum autoritas, quę juberet hæreticos incendio vinci magis, quam diſputatione revinci; Senex quidam ſeverus, & * vel ſupercilio teſte Theologus, magno ſtomacho reſpondit, hanc legem tuliſſe Paulum apoſtolum, qui dixerit: * Hæreticum hominem poſt unam & alteram correptionem devita. Cumque ea verba identidem intonaret, & plerique demirarentur * quid accidiſſet homini, tandem explanavit, * devita tollendum

metu ſupplicii cœperunt compelli. Nunc nec audiuntur ſæpenumero, nec redarguuntur, ſed duntaxat judicantur, & incendio puniuntur.

Vel ſupercilio teſte] Quaſi nihil haberet Theologi, præter ſupercilium, & vultus truculentiam

Hæreticum hominem] Eſt ad Titum cap. 3. Nec illic agit Paulus de his hæreticis, quos nos vulgo vocamus, ſed de contentioſis diſputatoribus, qui de nugis magnas excitant diſputationum tragœdias.

Quid accidiſſet homini] Ita loquuntur, cum ſignificant inſaniam, aut rem vehementer novam, quod Græci ſignificantius, τί ἔπαθεν.

De vita tollendum hæreticum] Adeo craſſus erat iſte Theologus, ut non intellexerit, devita

 verbum

lendum hæreticum. Riſere quidam: nec deerant tamen quibus hoc commentum plane Theologicum videretur: cæterum reclamantibus etiamnum nonnullis, ſucceſſit * Τενέδιος, quod ajunt, συνήγορος & autor irrefragabilis. Accipite rem, inquit: Scriptum eſt, Maleficum ne patiaris vivere : omnis hæreticus, maleficus: * ergo &c. Mirari quotquot aderant, hominis ingenium. & in eam ſententiam * itum eſt pedibus, & quidem peronatis. Neque cuiquam venit in mentem, legem eam ad ſortilegos & incantatores ac magos attinere, quos Hebræi ſua lingua vocant

verbum eſſe à devitando, non præpoſitionem cum hoc nomine vita.

Τενέδιος συνήγορος] Id eſt, Tenedius patronus. dicitur is, qui compendio cauſam expedit, litiſque nodum ocius diſſecat. Ductum à Tenedia ſecuri, quæ protinus calumniæ convictum diſſecare ſolita fuit. de qua plura in Chiliadibus.

Ergo &c.] Ridet frigidos Theologorum ſyllogiſmos in rebus tam ſeriis.

Itum eſt pedibus] Ire pedibus in ſententiam, eſt approbare quod alii dixerint. facete vero addidit, & quidem peronatis, quod pero genus ſit calceamenti ruſticani.

מכשפים]

vocant * מַכְשְׁפִים. alioqui fornicationem & ebrietatem capite punire oportuit. Verum hæc ſtulte perſequor, tam innumera, ut * nec Chryſippi, nec Didymi voluminibus omnia comprehendi poſſint. Illud duntaxat admonitos volebam: Cum hæc divinis illis magiſtris licuerint; mihi quoque, plane * *συκίνῃ θεολόγῳ*, par eſt dare veniam, ſi minus omnia,

מכשפים] Id eſt, magicos, כשף enim, id eſt incantavit, verbum eſt. à quo per præpoſitionem מ denominativum מכשף, id eſt, incantator, ſive magus: ſicut à לאך, id eſt, nunciavit, מלאך, id eſt, angelus. In Hebræo autem non habetur ſic, ſicut citavit ſuperciliosus ille Theologus, ſed Exod. 22. ſcriptum eſt, מכשפה לא תחיה, id eſt, incantatrix non vivat. ubi מכשפה ponitur in fœminino genere: quod interpretes Hebræi idcirco factum eſſe dicunt, quod mulierculæ, & præcipue aniculæ, plus hac peſte infectæ ſunt, quam viri, ut etiam nos nimis ſæpe in Germania noſtra videmus.

* *Nec Chryſippi, nec Didymi*] Chryſippus philoſophus de Dialecticis infinita conſcripſit volumina, plena frivolis argutiis. Didymus Grammaticus, mille conſcripſit libros, miſer ſi tantum voluminum fuiſſet evolvendum, ut ſcripſit Seneca.

Συκίνῃ θεολόγῳ] i.e. Ficulnæ Theologo, Veteres quicquid effœminatum contemptumque videri

omnia ad amuſſim citavero. Nunc tandem ad Paulum redeo : * Libenter, inquit,fertis inſipientes: de ſeſe loquens. Et rurſum : Velut inſipientem accipite me. & : Non loquor ſecundum deum , ſed quaſi in inſipientia. Rurſus alibi : * Nos, inquit , ſtulti propter Chriſtum. Audiſtis à quanto autore quanta ſtultitiæ præconia. Quid , quod idem palam ſtultitiam præcipit , ut rem in primis neceſſariam, & oppido ſalutarem ? * Qui videtur eſſe ſapiens inter vos , ſtultus fiat , ut ſit ſapiens. * Et apud Lucam , duos diſcipulos , quibus ſe junxerat in via Ieſus , ſtultos appellat. Illud haud ſcio , an mirum videatur, cum deo quoque nonnihil ſtultitiæ tribuit divinus ille Paulus. * Quod

ſtultum

videri vellent , ficulnum appellabant. Unde proverbium, συκίνη ἐπικουρία, id eſt, ficulnum auxilium. σύκινος ἀνὴρ, id eſt, ficulnus vir.

Libenter , inquit , fertis] Eſt ad Corinthios ſecunda, capite undecimo.

Nos, inquit, ſtulti] Eſt ad Corinthios prima, capite quarto.

Qui videtur eſſe] Eſt in prima ad Corinth. capite. 3.

Et apud Lucam] Eſt Lucæ vigeſimo quarto.

Quod

ſtultum eſt, inquit, dei, ſapientius eſt hominibus. Porro Origenes interpres obſiſtit, quo minus hanc ſtultitiam ad hominum opinionem poſſis referre: * quod genus eſt illud, Verbum crucis pereuntibus eſſe ſtultitiam. Sed quid ego fruſtra anxia, tot teſtimoniis hæc docere pergo? cum in pſalmis myſticis palam ipſe Chriſtus loquatur patri, * Tu ſcis inſipientiam meam. Neque vero temere eſt, quod Deo ſtulti tam * impenſe placuerunt. opinor propterea, quod, quemadmodum ſummi principes nimium cordatos ſuſpectos habent & inviſos, ut Iulius

Quod ſtultum eſt, inquit] Eſt prima ad Cor. capit. 1. Non quod ſit aliquid ſtultum in deo, ſed quod infima pars ſapientiæ divinæ ſuperat ſummam hominum ſapientiam. Et quemadmodum ſumma hominum juſtitia, collata ad divinam, ſit injuſtitia: ita ſumma hominum ſapientia ſit ſtultitia, ſi conferatur ad dei ſapientiam.

Quod genus eſt illud] Eſt ad Corint. 1. cap. 1.

Tu ſcis inſipientiam meam] Facete detorquet hoc ad ſuum commodum. Quanquam Chriſtus illic loquitur ſub perſona ſuorum membrorum.

Impenſe] Id eſt, valde. quod & impendio dicunt.

Iulius

* Iulius Brutum & Caſſium, cum ebrium Antonium nihil metueret, utque * Nero Senecam, * Dionyſius Platonem; contra craſſioribus ac ſimplicioribus ingeniis delectantur: itidem Chriſtus σοφὺς iſtos ſuæque nitentes prudentiæ ſemper deteſtatur, ac damnat. Teſtatur id Paulus haudquaquam obſcure, cum ait: * Quæ ſtulta ſunt mundi, elegit Deus: cumque ait, deo viſum eſſe, * ut per ſtultitiam ſervaret mundum, quandoquidem per ſapientiam reſtitui non poterat. Quin ipſe idem ſatis indi-

Iulius Brutum] Nam Brutus & Caſſius conſpiraverunt in Cæſarem. Is cum admoneretur, ut caveret ab Antonio, reſpondit, ſe nihil metuere craſſos illos & ebrios, ſed potius pallidos & ſobrios, Brutum & Caſſium ſignificans.

Nero Senecam] Seneca præceptor Neronis, ab eo juſſus eſt mori, non ob aliud, niſi quod aliquoties liberius admoneret, quid deceret imperatorem facere.

Dionyſius Platonem] Plato hoc animo navigavit in Siciliam, ut Dionyſium regem traheret ad ſtudium philoſophiæ. Sed apud impotentem juvenem plus valuerunt adulatorum voces, quam ſanctiſſimi philoſophi monita.

Quæ ſtulta] Eſt ad Corint. I. cap. I.

Vt per ſtultitiam] Eſt eodem cap.

Perdam

indicat, clamans per os prophetæ, * Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Rurſum cum agit gratias, quod ſalutis myſterium celaſſet ſapientes, parvulis autem, hoc eſt ſtultis, aperuiſſet. Nam Græce pro parvulis eſt νηπίοις, quos oppoſuit σοφοῖς. Huc pertinet quod paſſim in Euangelio Phariſæos & Scribas, ac legum doctores inceſſit, vulgus indoctum ſedulo tuetur. Quid enim aliud eſt, Væ vobis, Scribæ, & Phariſæi, quam, Væ vobis ſapientes? At parvulis, mulieribus, ac piſcatoribus potiſſimum delectatus eſſe videtur. Quin & ex animantium brutorum genere, ea potiſſimum placent Chriſto, quæ à vulpina prudentia quam longiſſime abſunt. Eoque aſino maluit inſidere: cum ille, ſi libuiſſet, vel leonis tergum impune potuiſſet premere. Ac ſpiritus ille ſacer in * columbæ ſpecie delapſus eſt,

* *Perdam ſapientiam*] Paulus citat ex Eſaia propheta, ad Corinthios prima, capite primo.

Columbæ ſpecie] Hæc avis adeo ſimplex eſt, ut Chriſtus voluerit apoſtolos ſuos harum ſimplicitatem æmulari, cum ait, Γίνεσθε ἀκέραιοι ὡς περιστεραί. id eſt, Sitis ſimplices ſive ſinceri

eſt, non * aquilæ aut milvi. Præterea * cervorum, hinnulorum, agnorum crebra paſſim in divinis literis mentio. Adde quod ſuos ad immortalem

ri, ut columbæ, Adhæc pudicitia columbis prima, & neutri nota adulteria; conjugii fidem non violant, communemque ſervant domum; niſi cœlebs, aut vidua, domum non relinquit. Et imperioſos mares, ſubinde etiam iniquos, ferunt, ut Plinius ſcribit lib. 10 Ariſtoteles hiſtoriæ animalium lib 9. de columbis loquens, dicit: οὔτε συνδυάζεσθαι θέλουσι πλείοσι, οὔτε προαπολείπουσι τὴν κοινωνίαν, πλὴν ἐὰν χῆρος ἢ χήρα γένηται. ἔστι δὲ περὶ τὴν ὠδῖνα δεινὴ ἡ τοῦ ἄρρενος θεραπεία, καὶ συναγανάκτησις: id eſt; Neque cum pluribus coïre volunt, neque conjugium relinquunt, niſi cœlebs aut vidua. Eſt autem circa partum gravis maſculi cura, fœminæque condolet.

Aquilæ] Plinius in 10. & Ariſtoteles in 9. varia ponunt aquilarum genera; quibus fere omnibus commune eſt, rapto vivere: ſunt enim omnes ex γαμψωνύχων genere

Cervorum] Plinius lib. 8. de cervis loquens, ait: Cæterum animal ſimplex, & omnium rerum miraculo ſtupens, in tantum, ut equo aut bucula accedente propius, hominem juxta venantem non cernant, aut ſi cernant, arcum ipſum ſagittaſque mirentur. Ariſtoteles quoque libro hiſtoriæ animalium nono, horum ſimpli-

talem vitam deſtinatos * oves appellat. Quo quidem animante non eſt aliud inſipientius : vel Ariſtotelico proverbio teſte,* Προβάτειον ἦθος. quod quidem

ſimplicitatem indicat, cum ait : Ἁλίσκονται δὲ θηρευόμεναι αἱ ἔλαφοι συριττόντων καὶ ἀδόντων. ὥστε καὶ κατακλίνονται ὑπὸ τῆς ἡδονῆς. δύο δ' ὄντων, ὁ μὲν φανερῶς ᾄδει ἢ συρίττει, ὁ δὲ ἐκ τοῦ ὄπισθεν βάλλει, ὅταν οὗτος σημαίνῃ τὸν καιρόν. id eſt : Capiuntur autem cervi venatoribus ſibilantibus & canentibus. mulcentur enim, alliciunturque ea voluptate. Duobus autem exiſtentibus, alter quidem palam canit aut ſibilat, alter clam ferit, ubi iſte ſignificarit opportunitatem.

Ov s appellat] Ut Matthæi decimo : ἰδοὺ, inquit Chriſtus, ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. id eſt, Ecce mitto vos ſicut oves in medio luporum.

Προβάτειον ἦθος] Id eſt, ovis mores. Ariſtoteles hiſtoriæ animalium lib. nono, ſic ait : τὰ δὲ ἤθη τῶν ζώων, ὥσπερ εἴρηται πρότερον, διαφέρει κατά τε δειλίαν καὶ πραότητα, καὶ ἀνδρείαν καὶ ἡμερότητα. καὶ νοῦν τε καὶ ἄγνοιαν. τό, τε γὰρ τῶν προβάτων, ἦθος ὥσπερ λέγεται εὔηθες καὶ ἀνόητον. πάντων γὰρ τῶν τετραπόδων κάκιστόν ἐστι, καὶ ἕρπει εἰς τὰς ἐρημίας πρὸς οὐδέν. καὶ πολλά-

quidem admonet, ab ejus pecudis ſtoliditate ſumptum, in ſtupidos & bardos convicii loco dici ſolere. Atqui hujus gregis Chriſtus ſeſe paſtorem profitetur: quin etiam ipſe agni nomine delectatus eſt, indicante eum Ioanne, Ecce agnus dei: cujus multa fit & * in Apocalypſi mentio. Hæc quid aliud clamitant, niſi mortales omneis ſtultos eſſe,* etiam pios? ipſum quoque Chri-ſtum.

πολλάκις χειμῶνος ὄντος ἐξέρχεται ἔνδοθεν, καὶ ὅθεν ὑπὸ τοῦ νιφετοῦ ληφθῶσιν, ἂν μὴ κινήσῃ ὁ ποιμὴν, οὐκ ἐθέλουσιν ἀπιέναι, ἀλλ᾽ ἀπόλλυνται καταλειπόμενα, ἐὰν μὴ ἄρρενας κομίσωσιν οἱ ποιμένες, τότε ἀκολουθοῦσι. Id eſt: Mores autem animalium, quemadmodum dictum eſt prius, differunt ſecundum timiditatem & manſuetudinem, ferociam & mitigationem, mentem & dementiam. Etenim oviles mores, ſicut dicitur, ſtulti & amentes ſunt. Omnium enim quadrupedum ovis genus ineptiſſimum eſt. Et repit in deſerta ſine cauſſa: & ſæpe, hyemeque ſæviente, egreditur ſtabulo, & quando à nive comprehenſum fuerit, niſi moverit paſtor, non vult abire. Cæterum perit relictum, niſi mares portaverint paſtores; ita enim ſequitur reliquus grex.

Ecce agnus dei] Eſt Joannis primo.

In Apocalypſi] Capitibus 5. 6. & 7.

Etiam pios] Nam pii & vere Chriſtiani, dum

divi-

ſtum, quo ſtultitiæ mortalium ſubveniret cum eſſet * ſapientia patris, tamen quodammodo * ſtultum eſſe factum, cum, hominis aſſumpta natura, * habitu inventus eſt ut homo? quemadmodum * & peccatum factus eſt, ut peccatis mederetur. Neque alia ratione mederi voluit, * quam per ſtultitiam crucis, per apoſtolos idiotas ac pingues.

Qui-

divitias, voluptates, gloriam, formam, ſanitem, & alia id genus bona, quæ hujus mundi ſapientes tantum non oderunt, contemnunt, & ut Chriſtum lucrifaciant, tanquàm ſtercora reputant, dumque contemplatione, inediis, & perſecutione ſaginantur, ſtulti hujus mundi ſapientibus habentur.

Sapientia patris] Paulus prima ad Corinth. 1: vocat Chriſtum dei virtutem & dei ſapientiam.

Stultum eſſe factum] Non quod in Chriſto ſit ulla ſtultitia, ſed quod hominem aſſumpſit, & humana natura, quantumvis ſapit, ad deum collata, ſtulta eſt, ſicut omnis hominis juſtitia ad deum comparata, injuſtitia eſt.

Habitu inventus eſt ut homo] Ad Philip. 2.

Et peccatum factus eſt] Sic Paulus ait 2. ad Corinth. 5. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos eſſemus juſtitia in ipſo.

Quam per ſtultitiam crucis] Sic Paulus prima

Quibus ſedulo ſtultitiam præcipit, à ſapientia deterrens: cum eos * ad puerorum, liliorum, ſinapis, & paſſerculorum exemplum provocat, rerum ſtupidarum ac ſenſu carentium, ſoloque naturæ ductu, nulla arte, nulla ſollicitudine, vitam agentium: * præterea cum vetat eſſe ſollicitos qua eſſent apud præſides oratione uſuri: * cumque

ma ad Corinthios primo: Nam quia in dei ſapientia non cognovit mundus per ſapientiam deum, placuit deo, per ſtultitiam prædicationis, ſalvos facere credentes

Ad puercrum] De pueris habetur Matthæi decimooctavo, ubi Veritas dicit, Amen dico vobis, niſi converſi fueritis, & efficiamini ſicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum Et Lucæ 18.: Quicunque non acceperit regnum dei ſicut puer, non intrabit illud. De liliis, Matth. 6. De ſinapi, Matth. & Lucæ 17. De paſſerculis ſive volucribus cœli, Matth. 6.

Præterea cum vetat eſſe] Eſt Lucæ 12: Cum autem inducent vos in ſynagogas, & ad magiſtratus & poteſtates, nolite ſolliciti eſſe, qualiter aut quid reſpondeatis aut dicatis. Spiritus enim ſanctus docebit vos in ipſa hora.

Cumque interdicit] Act. 1. Non eſt veſtrum noſſe.

Ne

cumque interdicit, ne ſcrutentur tempora vel momenta temporum: videlicet, ne quid fiderent ſuæ prudentiæ, ſed totis animis ex ipſo penderent. Eodem pertinet, quod deus ille orbis architectus interminatur, * ne quid de arbore ſcientiæ deguſtarent; perinde quaſi ſcientia felicitatis ſit venenum. Quanquam Paulus aperte ſcientiam, veluti inflantem & perniciosſam, * improbat. Quem divus Bernardus, opinor, ſequutus, montem eum in quo lucifer ſedem ſtatuerat, ſcientiæ montem interpretatur. Fortaſſe nec illud omittendum videatur argumentum, gratioſam eſſe apud ſuperos ſtultitiam, quod huic ſoli datur erratorum venia, ſapienti non ignoſcitur;

Ne quid de arbore ſcientiæ] Eſt Geneſ. ſecundo, ubi deus ad ipſum πρωτόπλαστον dicit: מִכל עץ הגן אכל תאכל : ומעץ הרעת טוב ורע לא תאכל ממנו : id eſt: ab omni arbore ſcientiæ boni & mali non comedes ab ea.

Improbat] Cum ait prima ad Corinth. 8: ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. id eſt: Scientia inflat, charitas autem ædificat.

Obſe-

ſcribens ad Timotheum : * Sed ideo miſericordiam dei conſecutus ſum, quia ignorans feci, in incredulitate. Quid eſt, ignorans feci, niſi, per ſtultitiam feci, non malitiam? Quid eſt, ideo miſericordiam conſecutus ſum, niſi, non conſecuturus, ni ſtultitiæ patrocino commendatus? Pro nobis facit & myſticus ille Pſalmographus, qui ſuo loco non veniebat in mentem: * Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Audiſtis quæ duo prætexat, nimirum ætatem, cui ſemper comes eſſe ſoleo, & ignorantias, idque numero multitudinis, ut ingentem ſtultitiæ vim intelligeremus. Ac ne quæ ſunt infinita perſequar, utque ſummatim dicam, videtur omnino Chriſtiana religio quandam habere cum aliqua ſtultitia cognationem, minimeque cum ſapientia convenire. Cujus rei ſi deſideratis argumenta, primum illud animadvertite,

Sed ideo] Eſt ad Tim. primæ capite 1.

Delicta juventutis.] Eſt Pſalmo vigeſimoquarto. Et decore Moriæ affinxit oblivionem.

Multo

tite, pueros, ſenes, mulieres, ac fatuos, ſacris ac religioſis rebus præter cæteros gaudere, eoque ſemper altaribus eſſe proximos, ſolo nimirum naturæ impulſu. Præterea videtis, primos illos religionis autores, mire ſimplicitatem amplexos, acerrimos literarum hoſtes fuiſſe. Poſtremo nulli moriones magis deſipere videntur, quam hi, quos Chriſtianæ pietatis ardor ſemel totos arripuit: adeo ſua profundunt, injurias negligunt, falli ſeſe patiuntur, inter amicos & inimicos nullum diſcrimen; voluptatem horrent; inedia, vigilia, lachrymis, laboribus, contumeliis ſaginantur? vitam faſtidiunt, mortem unice optant; breviter, ad omnem ſenſum communem prorſus obſtupuiſſe videntur, perinde quaſi alibi vivat animus, non in ſuo corpore. Quod quidem quid aliud eſt, quam inſanire? Quo minus mirum videri debet, ſi apoſtoli * muſto temulenti ſunt viſi, * ſi Paulus judici Feſto

Muſto temulenti ſunt] Eſt hoc Actorum apoſtolorum capite ſecundo.

Si Paulus judici Feſto] Eſt Actuum apoſtolorum

Feſto viſus eſt inſanire. Sed poſteaquam ſemel *τὴν λεοντῆν induimus, age doceamus & illud, felicitatem Chriſtianorum, quam tot laboribus expetunt, nihil aliud eſſe quam inſaniæ ſtultitiæque genus quoddam. abſit invidia verbis; rem ipſam potius expendite. Iam primum illud propemodum Chriſtianis convenit cum Platonicis, animum immerſum alligatumque eſſe corporeis vinculis, hujuſque craſſitudine præpediri, quo minus ea quæ vere ſunt, contemplari fruique poſſit: * pro-

rum viceſimo ſexto, ubi Paulo narranti quo pacto ad Chriſtum tractus fuiſſet, & quam ob rem ſibi Iudæi infeſti eſſent, magna voce dixit Feſtus judex: Inſanis, Paule; multæ te literæ ad inſaniam convertunt.

Τὴν λεοντῆν) Id eſt, Leonis exuvium. quo ſignificatur perſona magnifica aſſumpta ab homine humili. ſumptum ab aſino illo fugitivo, qui apud Cumanos aliquandiu ſe geſſit pro leone. Vnde etiam ortum eſt illud proverbium, Ὄνος παρὰ Κυμαίοις, id eſt, Aſinus apud Cumanos. in indoctos aſinos, qui tamen aliquando apud ignotos habentur propter cultum in precio.

Proinde philoſophiam] Sic ait in Phædone:

rere. * Idem arbitror eſſe in cauſa, cur laborantibus vicina morte ſimile quiddam ſolet accidere, ut tanquam afflati prodigioſa quædam loquantur. Rurſum ſi id eveniat ſtudio pietatis, fortaſſe non eſt idem inſaniæ genus, ſed tamen adeo confine, ut magna pars hominum meram inſaniam eſſe judicet, præſertim cum pauculi homunciones ab univerſo mortalium cœtu tota vita diſſentiant. Itaque ſolet iis uſu venire, quod *juxta Platonicum figmentum opinor accidere iis qui in ſpecu vincti rerum umbras

Idem arbitror eſſe in cauſa] Socrates in Apologia ſua, cum jam damnatus eſſet moriturusque, ſic ad Athenienſes, qui eum damnaverant, ait: τὸ δὲ δὴ μετὰ τοῦτο ἐπιθυμῶ ὑμῖν χρησμῳδῆσαι, ὦ καταψηφιζόμενοί μου. καὶ εἰμὶ ἤδη ἐνταῦθα, ἐν ᾧ μάλιστ' ἄνθρωποι χρησμῳδοῦσιν, ὅταν μέλλωσιν ἀποθανεῖσθαι. id eſt: Poſt hæc autem deſidero vobis, qui me condemnaſtis, divinare. etenim jam illic ſum, ubi maxime divinant, quando videlicet mori debent.

Iuxta Platonicum figmentum] De ſpecu Platonico, quem ipſe finxit ſeptimo de Rep. libro, in quo vulgus ſedens miratur umbras pro veris rebus, diximus ſupra.

umbras mirantur, & * fugitivo illi, qui reverſus in antrum, veras res vidiſſe ſe prædicat; illos longe falli, qui præter miſeras umbras nihil aliud eſſe credant. Etenim ſapiens hic commiſeratur ac deplorat illorum inſaniam, qui tanto errore teneantur; illi viciſſim illum veluti delirantem rident, atq; ejiciunt. Itidem vulgus hominum ea quæ maxime corporea ſunt, maxime miratur, eaque prope ſola putat eſſe. Contra pii, quo quidque propius accedit ad corpus, hoc magis negligunt, totique ad inviſibilium

Fugitivo illi] Plato poſtquam deſcripſit illud ſpecus, dicit: Quod ſi unus illorum ſordentium in ſpecu per aſpera ſaxa atque ardua ſurſum traheretur, videretque apud ſuperos ſolem & alias res veras, ſicque poſtea ad priſtinum ſpecum reverteretur, putaret haud dubie illos, qui apud eos, qui in ſpecu ſedent, in ſummo honore eſſent, miſerrimos eſſe. Ad hæc dicit, illum reverſum jam in ſpecum nihil viſurum, propterea quod repente ex clariſſimo ſole in profundiſſimas tenebras veniret; & idcirco cum nihil umbrarum videret, omnibus in ſpecu ſedentibus riſui fore, exploſumque iri, ſimul atque de rebus veris diſputare inciperet, tanquam ſtultum, & apud ſuperos corruptum.

Nam

lium rerum contemplationem rapiuntur. * Nam iſti primas partes tribuunt divitiis, proximas corporis commodis, poſtremas animo relinquunt: quem tamen plerique nec eſſe credunt, quia non cernatur oculis. E diverſo illi primum in ipſum deum, rerum omnium ſimpliciſſimum, toti nituntur: ſecundũ in hunc, & tamen in hoc quod ad illum quam proxime accedit, nempe animum: corporis curam negligunt, pecunias ceu puta-

Nam iſti primas] Philoſophi cum tria poſuiſſent bona, corporis videlicet, externa, & animi: animi bona præ cæteris multo præſtare dixerunt. Unde Ariſtoteles primo moralium Nicomacheorum: Νενεμημένων δὲ τῶν ἀγαθῶν τριχῇ, καὶ τῶν μὲν ἐκτὸς λεγομένων, τῶν δὲ περὶ ψυχὴν καὶ σῶμα, τὰ περὶ ψυχὴν κυριώτατα λεγόμενα. id eſt: Diviſis autem triſariam bonis, cumque hæc externa dicimus, hæc autem animæ & corporis bona, ea quæ circa animam ſunt, propriiſſima dicimus. At vulgus hunc ordinem invertens, externa prima, animæ infima ducit. Pius vero prima facit divina, ſecundum locum tribuit animi bonis, ultimum corporis & externis; ſi tamen illa putet inter bona habenda, quibus, ut Cicero dicit, peſſimi quique maxime abundant.

putamina prorſus aſpernantur ac fugitant. Aut ſi quid hujuſmodi rerum tractare coguntur, gravatim ac faſtidienter id faciunt : habent tanquam * non habentes, poſſident tanquam non poſſidentes. Sunt & in ſingulis rebus gradus multum inter iſtos diverſi. Principio ſenſus tametſi omnes cum corpore cognationem habent, tamen * quidam ſunt ex his craſſiores, ut tactus, auditus, viſus, olfactus, guſtus. Quidam magis à corpore ſemoti, veluti memoria, intellectus, voluntas. Igitur ubi ſe intenderit animus, ibi valet. Pii, quoniam omnis animi vis ad ea contendit, quæ ſunt à craſſioribus ſenſibus alieniſſima, in his velut obbruteſcunt atque obſtupeſcunt. Contra, vulgus

Non habentes] Sic Paulus ait, 1 Corint. 7. Tempus breve eſt : reliquum eſt, ut qui habent uxores, ſint tanquam non habentes : &, qui flent, tanquam non flentes ; & qui gaudent, tanquam non gaudentes ; & qui emunt, tanquam non poſſidentes ; & qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur.

Quidam ſunt ex his] De his vide in libris de anima.

gus in his plurimum valet,in illis quam minimum. * Inde eſt, quod audimus nonnullis divinis viris accidiſſe, ut oleum vini loco biberint. Rurſum in affectibus animi quidam plus habent cum pingui corpore commercii, veluti libido, cibi ſomnique appetentia, iracundia,ſuperbia, invidia. cum his irreconciliabile bellum piis: contra,vulgus ſine his vitam eſſe non putat. Deinde ſunt quidam affectus medii, quaſique naturales, ut amor patriæ, charitas in liberos,in parentes,in amicos: His vulgus nonnihil tribuit; At illi hos quoque ſtudent ex animo revellere, niſi quate-

Inde eſt quod] Hoc accidit divo Bernardo. Nam cum quodam tempore intentiſſime in divinis ſcripturis, ut ei mos erat, meditaretur, ſitienſque cantharum plenum olei, forte fortuna aſtantem, vidiſſet; ex eo bibit,non ſentiens oleum eſſe. Deinde cum quidam frater eum acceſſiſſet, rogaſſetque, curnam os (nam adhuc nonnihil olei ori mentoque adhæſit) oleo oblitum haberet, illeque cum jam diu admiratus eſſet, undenam oleo inquinatus eſſet, tandem in mentem venit, quod ex cantharo bibiſſet. Itaque cum cantharum inſpexiſſet, vidit eum plenum eſſe non vini, ut putarat, ſed olei.

quatenus * ad ſummam illam animi partem aſſurgunt, ut jam parentem ament, non tanquam parentem, (quid enim ille genuit, niſi corpus? quanquam hoc ipſum deo parenti debetur,) ſed tanquam virum bonum, & in quo luceat imago ſummæ illius mentis, quam unam ſummum bonum vocant, & extra quam nihil nec amandum, nec expetendum eſſe prædicant. Hac eadem regula reliqua item omnia vitæ officia metiuntur, ut ubique id quod viſibile eſt, ſi non eſt omnino contemnendum, tamen longe minoris faciant, quam ea quæ videri nequeunt. Ajunt autem, & in ſacramentis atque ipſis pietatis officiis corpus & ſpiritum inveniri. Velut in jejunio non magni ducunt,

Ad ſummam illam animi partem] Hoc eſt, ſpiritum. Nam Paulus & hujus interpres Origenes tres hominis ponunt partes. Summam qua deo diviniſque virtutibus adhæremus: hancque ſpiritum vocant. Mediam, quæ ea, quæ ἀδιάφορα vocant, amplexatur; hancque animam vocant. Tertiam brutam, illam quæ voluptates & totam vitiorum ſentinam admittit; quam carnem vocant.

cunt, ſi quis tantum à carnibus cœnaque abſtineat; (id quod vulgus abſolutum eſſe jejunium exiſtimat:) niſi ſimul & affectibus aliquid adimat; ut minus permittat iræ quam ſoleat; minus ſuperbiæ; utque ceu minus jam onuſtus mole corporea, ſpiritus ad cœleſtium bonorum guſtum fruitionemque enitatur. Similiter & in Synaxi, tametſi non eſt aſpernandum, inquiunt, quod cæremoniis geritur, tamen id per ſe aut parum eſt conducibile, aut etiam pernicioſum, niſi id quod eſt ſpiritale acceſſerit, nempe hoc quod ſignis illis viſibilibus repræſentatur. Repræſentatur autem mors Chriſti, quam domitis, extinctis, quaſique ſepultis corporis affectibus, exprimere mortales oportet, ut in novitatem vitæ reſurgant, utque unum cum illo, unum item inter ſeſe fieri queant. Hæc igitur agit, hæc meditatur ille pius. Contra, vulgus ſacrificium nihil aliud eſſe credit, quam adeſſe altaribus, idque proxime, audire vocum ſtrepitum, aliaſque id genus cæremoniolas ſpectare. Nec in his tantum, quæ

duntaxat exempli gratia propoſuimus, ſed ſimpliciter in omni vita, refugit pius ab his quæ corpori cognata ſunt; ad æterna, ad inviſibilia, ad ſpiritalia rapitur. Proinde cum ſumma ſit inter hos & illos omnibus de rebus diſſenſio, fit ut utrique alteris inſanire videantur. Quanquam id vocabuli rectius in pios competit, quam in vulgus, * mea quidem ſententia. Quod quidem magis perſpicuum fiet, ſi, quemadmodum pollicita ſum, paucis demonſtraro, ſummum illud præmium * nihil aliud eſſe quam inſaniam quandam.

Mea quidem ſententia] Feſtiviter adjecit, Mea quidem ſententia. quaſi diceret, ſtultorum judicio. Nam mea, ad Stultitiæ perſonam refertur.

Nihil aliud eſſe] Raptum & Ecſtaſim, inſaniam vocat, non ſimpliciter, ne de vulgari inſania intelligamus, ſed quodam modo: & idcirco addidit, quandam, ne quis, ut ſunt moroſi & φιλολοίδοροι quidam, anſam arriperet calumniandi. Candidi lectoris eſt, non voculam aliquam aucupari quam calumnietur, ſed rem ipſam expendere. Quod ſi quis faciat, quid his rebus ſanctius dici potuit, aut magis pium?

Nunc

dam. Primum igitur exiſtimate, Platonem tale quiddam jam tum ſomniaſſe, cum amantium furorem omnium feliciſſimum eſſe ſcriberet. Etenim qui vehementer amat, jam non in ſe vivit, ſed in eo quod amat: quoque longius à ſe ipſo digreditur, & in illud demigrat, hoc magis ac magis gaudet. Atque cum animus à corpore peregrinari meditatur, neque probe ſuis utitur organis, iſtud haud dubie furorem recte dixeris. Alioqui quid ſibi vult, quod vulgo etiam dicunt: Non eſt apud ſe: &, Ad te redi: &, Sibi redditus eſt; Porro quo amor eſt abſolutior, hoc furor eſt major ac felicior. Ergo quænam futura eſt illa cœlitum vita, ad quam piæ mentes tanto ſtudio ſuſpirant? Nempe ſpiritus abſorbebit corpus, utpote victor ac fortior. Idque hoc faciet facilius, partim quod jam olim in vita corpus ad hujuſmodi transformationem repurgarit, atque extenuarit. Deinde ſpiritus à mente illa ſumma mire abſorbebitur, quippe infinitis partibus potentiore. Ita ut jam totus homo extra ſe futurus ſit,

nec alia ratione felix futurus, niſi quod extra ſeſe poſitus, patietur quiddam ineffabile à ſummo illo bono, omnia in ſe rapiente. Iam hæc felicitas quanquam tum demum perfecta contingit, cum animi receptis priſtinis corporibus immortalitate donabuntur: tamen quoniam piorum vita nihil aliud, quam illius vitæ meditatio, ac velut umbra quædam, fit ut præmii quoque illius aliquando guſtum aut odorem aliquem ſentiant. Id tametſi minutiſſima quædam ſtillula eſt ad fontem illum æternæ felicitatis, tamen longe ſuperat univerſas corporis voluptates, etiam ſi omnes omnium mortalium deliciæ in unum conferantur. Vſque adeo præſtant ſpiritualia corporalibus, inviſibilia viſibilibus. Hoc nimirum eſt quod pollicetur Propheta: Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparavit deus diligentibus ſe. Atque hæc eſt Mariæ pars, quæ non aufertur commutatione vitæ, ſed perficitur. Hoc igitur quibus ſentire licuit, (contingit autem perpaucis,) ii

patiun-

patiuntur quiddam dementiæ ſimillimum, loquuntur quædam non ſatis cohærentia, nec humano more, ſed dant ſine mente ſonum, deinde ſubinde totam oris ſpeciem vertunt. * Nunc alacres, nunc dejecti, nunc lachrymant, nunc rident, nunc ſuſpirant; in ſumma, vere toti extra ſe ſunt. Mox ubi ad ſeſe redierint, negant ſe ſcire ubi fuerint, utrum in corpore, an extra corpus, an dormientes: quid audierint, quid viderint, quid dixerint, quid fecerint, non meminerunt, niſi tanquam per nebulam, ac ſomnium: tantum hoc ſciunt, ſe feliciſſimos fuiſſe, dum ita deſiperent. Itaque plorant ſeſe reſipuiſſe; nihil omnium malint, quam hoc inſaniæ genus perpetuo inſanire. Atque hæc eſt futuræ felicitatis tenuis quædam deguſtatiuncula. Verum ego jam

Nunc alacres, nunc dejecti] Hunc locum melius intelliget, qui legerit commentarios Originis in Cantica Canticorum, quomodo ſponſa, nunc ſubducente ſe ſponſo, nunc exhibente, & ſui copiam faciente, varie afficitur. Item in vita ſanctæ Elizabethæ nonnihil habes, quod ad hunc faciat locum.

Oblita

jam dudum *oblita mei *ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδῶ. Quanquam ſi quid petulantius aut loquacius à me dictum videbitur, cogitate, *&Stultitiam & mulierem dixiſſe. Sed interim tamen memineritis illius Græcanici proverbii, πολλάκι τοι

Oblita mei] Quod non conveniat, Stultitiam de rebus tam arcanis loqui. Facit autem idem in fine diſputationis, quod initio fecerat, ſentiens, rem alioqui prima fronte duriuſculam videri poſſe.

Ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδῶ] Id eſt, ultra limites ſalio. Proverbium eſt in eos, qui digrediuntur à re propoſita; quod locus in quo curſu aut diſco exercebantur, certis limitibus circumſcriberetur, quemadmodum & hodie in luſu pilæ, extra quos qui certaret, nihil ageret.

Et Stultitiam & mulierem] Duplici nomine danda venia: & quod mulier ſit; cum ipſi ſexui peculiaris ſit loquacitas: & Stultitia cui quidvis ſolet concedi.

Πολλάκι τοι καὶ μωρὸς ἀνὴρ κατακαίριον εἶπεν] Verſus hexameter citatus apud Aulum Gellium, ſed aliquanto ſecus. Verum ad hunc modum ex antiquis voluminibus reſtituit Eraſmus in Chiliadibus ſuis. Senſus eſt: Sæpe ſane & ſtultus vir opportune dixit. Innuit autem, quanquam Stultitia dixerit hæc, haud tamen ob id negligenda: quod à ſtultis quoque nonnunquam dicatur ad rem pertinens.

Ad

τοι καὶ μωρὸς ἀνὴρ κατακαίριον εἶπεν. niſi forte putatis hoc * ad mulieres nihil attinere. * Video vos epilogum expectare. ſed nimium deſipitis, ſiquidem arbitramini me quid dixerim etiamnum meminiſſe, cum tantam * verborum farraginem effuderim. * Vetus illud, Μισῶ μνάμονα συμπόταν. * Novum hoc: Μισῶ

Ad mulieres nihil] Quia Græcus verſus habet, ſtultus vir.

Video vos] Apte prætexit oblivionem in epilogo, qui conſtat repetitione eorum quæ dicta ſunt, quod niſi à memore fieri nequit.

Verborum farragine] Alluſit ad illud Iuven. Noſtri eſt farrago libelli. Eſt enim farrago ſacrificii genus ex variis confectum leguminibus.

Vetus illud, Μισῶ μνάμονα συμπόταν] Id eſt: Odi memorem compotorem. Eſt apud Martialem & refertur apud Plutarchum in quæſtionibus convivalibus. Explicatur accuratius in Chiliad. Eraſmi.

Novum hoc] Nam illud vetus. hoc Moriæ novum. Tacite alluſit ad ſtultos auditores, qui è concionibus nihil ſecum referunt domum. adeo ut ſæpenumero audias eos dicentes: Quam belle concionatus eſt! ac mox rogati, quid dictum ſit, nihil habent quod afferant.

Valete,

σῶ μνάμονα ἀκροατήν. Quare * valete, plaudite, vivite, bibite, Moriæ celeberrimi * myſtæ. Τέλος.

ERA-

Valete, plaudite] His verbis utebatur recitator fabulæ, diſceſſurus è proſcenio. De ſuo addidit, vivite, bibite. Et vivere, proprie eſt, genialiter vivere.

Myſtæ] Sunt, qui dei cujuſpiam ſacris ſunt initiati.

Commentarii Lyſtriani

FINIS

ERASMVS ROT.

MARTINO DORPIO

Theologo eximio S. D.

NOn fuit reddita nobis epiſtola tua; ſed tamen exemplar, haud ſcio quo modo exceptum, amicus quidam exhibuit Antverpiæ. Deploras Moriam parum feliciter editam, ſtudium in reſtituendo Hieronymo noſtrum magnopere comprobas: ab editione novi teſtamenti deterres. Quibus literis tuis, mi Dorpi, tantum abeſt ut quicquam fuerim offenſus, ut poſthac mihi cœperis eſſe multo charior, cum ſemper fueris chariſſimus: adeo ſincere conſulis, mones amice, objurgas amanter. Habet nimirum hoc Chriſtiana charitas, ut etiam cum ſævit maxime, tamen genuinæ ſuæ dulcedinis guſtum obtineat. Multæ mihi cotidie redduntur ab eruditis viris literæ, quæ me decus Germaniæ, quæ ſolem, quæ lunam faciunt,

ciunt, & ſplendidiſſimis titulis onerant verius quam ornant. Harum, emoriar, ſi ulla unquam me perinde delectavit, ut illa Dorpii mei jurgatrix epiſtola. Vere dictum eſt à Paulo, charitatem non peccare: ſive quid adulatur, ſtudet prodeſſe, ſive ſtomachatur, non aliud agit. Atque utinam liceret per ocium ad tuas literas reſcribere, quo tanto amico ſatisfaciam. Vehementer enim cupio, quicquid ago, te approbante fieri, cujus ingenio, pæne cæleſti, cujus eruditioni ſingulari, cujus judicio longe acerrimo tantum tribuo, ut malim unius Dorpii, quam mille cæterorum calculis approbari. Verum adhuc à navigatione nauſeabundus, & mox equitatione feſſus: ad hæc, in componendis ſarcinulis occupatus: ſatius eſſe duxi, quomodocumque reſpondere, quam amicum in iſta relinquere opinione, ſive hanc ex te ipſo conceperis, ſive inſtillauerint alii, qui te ad eam epiſtolam ſcribendam ſubornarunt, quo ſub aliena perſona ſuam agerent fabulam. Primum igitur, ut ingenue dicam, editæ Mo-

riæ propemodum me pœnitet. Is libellus nonnihil mihi peperit gloriæ, vel ſi mavis, famæ. At ego nihil moror gloriam cum invidia conjunctam. Quanquam, ô ſuperi, quid eſt hoc totum, quod vulgo gloriam vocant, niſi nomen inaniſſimum ex gentilitate relictum? Quod genus non pauca reſederunt apud Chriſtianos, dum immortalitatem appellant famam poſteris relictam, & virtutum qualiumcunque ſtudium. In omnibus edendis libris hic unicus ſemper mihi fuit ſcopus, ut mea induſtria aliquam adferrem utilitatem. Id ſi minus aſſequi poſſem, certe ne quam adferrem noxam. Proinde cum magnos etiam viros videamus literis ſuis abuſos ad affectus ſuos digerendos, dum alius cantat ineptos Amores ſuos, alius adulatur iis quod captat, alius injuria laceſſitus ſtylo reſerit, alius ipſe ſui tibicen eſt, & in efferendis propriis laudibus quemvis Thraſonem, quemvis Pyrgopolinicen ſuperat: ego tamen quamvis ingenio tenui, & perquam exigua doctrina præditus, tamen huc ſemper
ſpecta-

ſpectavi, ut, ſi poſſem, prodeſſem: ſin minus, ne quem læderem. Homerus ſuum in Therſitem odium moleſta carminis hypotypoſi ultus eſt. Plato quam multos nominatim perſtrinxit ſuis dialogis? Cui pepercit Ariſtoteles, qui nec Platoni pepercit, nec Socrati? Habuit ſuum Demoſthenes Æſchinem, in quem ſtylo debaccharetur. Habuit ſuum Cicero Piſonem, habuit Vatinium, habuit Saluſtium, habuit Antonium. Quam multos nominatim & ridet & carpit Seneca? Quod ſi recentiores expendas; & Petrarchæ in medicum quendam, & Laurentio in Pogium, & Politiano in Scalam ſtylus teli vice fuit. Quem ex omnibus mihi dabis tam modeſtum, qui non amarulentius in aliquem ſcripſerit? Ipſe Hieronymus, vir tam pius & gravis, aliquoties non ſibi temperat, quin in Vigilantium incandeſcat acrius, in Iovinianum inſultet immoderatius, in Ruſinum amarulentius invehatur. Semper hic eruditis mos fuit, quicquid dolet aut delectat, chartis ceu fidis ſodalibus committere, in harum ſinum omnes

omnes pectoris æſtus effundere. Immo deprehendas, quoſdam non alio conſilio libros ſcribendos ſuſcipere, quam ut in his obiter animi ſui motus inſulciant, atque hac ratione tranſmittant in poſteros. At ego in tot jam editis voluminibus, cum tam multos candidiſſime laudarim, quæſo, cujus unquam denigravi famam? cui vel leviſſimam aſperſi labem? Quam gentem, quem ordinem, quem hominem nominatim taxavi? Quid ſi ſcias, mi Dorpi, quoties ad id faciendum fuerim nulli tolerandis contumeliis provocatus? Semper tamen vici dolorem animi mei, magiſque rationem habui, quid poſteritas eſſet judicatura de nobis, quam quid illorum mereretur improbitas. Si res ipſa perinde fuiſſet nota cæteris, ut erat mihi, nemo me mordacem judicaſſet, ſed æquum, ſed modeſtum etiam, ac moderatum. Sed ita mecum cogitabam, Quid aliis cum noſtris privatis affectibus? aut, Qui noſtra hæc nota poterunt eſſe vel procul diſſitis, vel poſteris? Ego non quod illis, ſed quod me dignum eſt, fecero.

Præ-

Pręterea nullus eſt tam inimicus,quem non optem, ſi fieri poſſit, in amicum redire. Cur ei rei præcludam viam? Cur hic ſcribam in hoſtem, quod aliquando fruſtra nolim ſcriptum in amicum? Cur notabo carbone, cui ſuum candorem, etiamſi promereatur, non poſſim reſtituere? Malo in hanc peccare partem,ut vel parum meritos prædicem, quam ut meritos vituperem. Nam ſi quem falſo laudaris, candori tribuitur: ſin quantum libet etiam ignominia dignum ſuis pinxeris coloribus, non illius factis, ſed tuo morbo aſſcribitur. Ut ne dicam interim,quod, ut ex injuriis, mutua talione reciprocantibus, ingens bellum aliquoties exoritur, ſic ex maledictis viciſſim ultro citroque regeſtis periculoſiſſimum incendium non raro naſcitur. Et ut parum Chriſtianum eſt, injuriam injuria penſare, ita parum generoſi pectoris eſt, dolorem ſuum fœminarum exemplo conviciis ulciſci. Hujuſmodi rationibus ipſe mihi perſuaſi, ut ſemper innoxias & incruentas haberem literas,nec eas ullius mali nomine contami-

tami-

taminarem. Nec aliud omnino ſpectavimus in Moria, quam quod in cæteris lucubrationibus, tametſi via diverſa. In Enchiridio ſimpliciter Chriſtianæ vitæ formam tradidimus. In libello de Principis inſtitutione palam admonemus, quibus rebus principem oporteat eſſe inſtructum. In Panegyrico, ſub laudis prætextu, hoc ipſum tamen agimus oblique, quod illic egimus aperta fronte. Nec aliud agitur in Moria ſub ſpecie luſus, quam actum eſt in Enchiridio. Admonere voluimus, non mordere: prodeſſe, non lædere: conſulere moribus hominum, non officere. Plato, philoſophus tam gravis, largiores in compotationibus invitatiunculas approbat, quod arbitretur, quædam vitia per hilaritatem vini poſſe diſcuti, quæ ſeveritate corrigi non poſſent. Et Flaccus exiſtimat jocoſam quoque admonitionem non minus atque ſeriam conducere. Ridentem, inquit, dicere verum, Quid vetat? Neque non perſpectum eſt hoc ſapientiſſimis olim viris, qui ſaluberrima vitæ præcepta ridendis ac puerili-
bus

bus in ſpeciem apologis proponere maluerunt, quod per ſe ſubauſtera veritas, voluptatis illecebra commendata, facilius penetrat in animos mortalium. Nimirum hoc eſt illud mel, quod apud Lucretium medici pueris medentes abſinthii poculo prælinunt. Nec in alium uſum veteres illi principes hoc morionum genus in aulas ſuas induxerunt, quam ut horum libertate leviora quædam vitia citra ullius offenſam & aperirentur, & emendarentur. Fortaſſe Chriſtum in hoc album vocare non conveniat: verum ſi licet cœleſtia cum humanis ullo modo conferre, nonne hujus parabolæ confine quiddam habent cum veterum apologis? Et jucundius illabitur, & acrius inſidit in animos Euangelica veritas, hujuſmodi lenociniis commendata, quam ſi nuda produceretur. Id quod in opere De doctrina Chriſtiana divus Auguſtinus copioſe perſequitur. Videbam quam eſſet mortalium vulgus ſtultiſſimis opinionibus corruptum, idque in ſingulis vitæ inſtitutis; & remedii votum erat verius quam ſpes.

Proinde

Proinde videbar mihi reperiſſe rationem, ut delicatis animis hac arte tanquam obreperem, & cum voluptate quoque mederer. Et ſæpenumero conſpexeram, feſtivum hoc & jocoſum admonendi genus multis feliciſſime cedere. Quod ſi reſpondebis, perſonam, quam induxi, leviorem eſſe quam ut ſub illius prætextu de rebus ſeriis diſputetur, hanc culpam fortaſſis agnoſcam. Inepti reprehenſionem non admodum deprecor, amarulenti deprecor: quanquam & illud probe tueri poſſem, ſi non alia ratione, certe tot graviſſimorum hominum exemplo, quos in ipſius libelli præfatiuncula recenſui. Quid autem facerem? Diverſabar id temporis apud Morum meum, ex Italia reverſus, ac renum dolor compluſculos dies domi continebat, & mea bibliotheca nondum fuerat advecta, tum ſi maxime fuiſſet, non ſinebat morbus quicquam in gravioribus ſtudiis acrius agitare. Cœpi per ocium Morias encomium ludere, nec in hoc ſane ut ederem, ſed ut morbi moleſtiam hoc velut avocamento levarem.

Operis incepti guſtum amiculis aliquot exhibui, quo jucundior eſſet riſus cum pluribus communis. Quibus cum vehementer placuiſſet, inſtiterunt uti pergerem: obſecutus ſum, & in hoc negocii ſeptem plus minus dies impendi: qui ſane ſumptus mihi pro argumenti pondere nimius etiam videbatur. Deinde quorum inſtinctu ſcripſeram, eorundem opera deportatus in Galliam libellus, formulis excuſus eſt, ſed ab exemplo non ſolum mendoſo, verum etiam mutilo. Porro quam diſplicuerit, vel illud ſatis eſt argumenti, quod intra pauculos menſes plus ſepties fuerit typis ſtanneis propagatus, idque diverſis in locis. Demirabar ipſe, quid ibi cuiquam placeret. Hanc, mi Dorpi, ſi ineptiam vocas, habes reum confitentem, aut certe non reclamantem. Ad hunc modum & per ocium, & amiculis obſecundans ineptivi, idque ſemel duntaxat in vita. Quis autem omnibus horis ſapit? At ipſe fateris, cæteras lucubrationes meas ejuſmodi eſſe, ut juxta piis atque eruditis omnibus magnopere probentur.

Qui

Qui ſunt iſti tam rigidi cenſores, vel potius Areopagitæ, qui homini vel unam ineptiæ culpam nolint condonare? Quæ tam inſignis moroſitas, ut unico ridiculo offenſi libello, tot vigiliarum ſuperiorum gratia repente ſcriptorum ſpolient? Quot ineptias aliorum proferre poſſem, hac multis partibus ineptiores, etiam in magnis Theologis, dum rixoſas & frigidiſſimas quæſtiones commenti, de nugaciſſimis nugis perinde ac pro ſocis & aris inter ſe digladiantur? Atque iſti tam ridiculas fabulas, & vel ipſis Atellanis ineptiores, citra perſonam agunt. Ego certe verecundius, qui cum ineptior eſſe vellem, Stultitiæ perſonam obtexui: & quemadmodum apud Platonem Socrates obtecta facie laudes Amoris recitat, ita ipſe fabulam hanc perſonatus egi. Scribis, ab iſtis ipſis, quibus argumentum diſplicet, & ingenium, & eruditionem, & eloquentiam probari, verum eoſdem oſtendi nimis libera mordacitate. At iſti reprehenſores plus etiam tribuunt mihi quam velim. quanquam nihil moror hanc laudem,

præſertim ab his profectam, quibus ego nec ingenium eſſe puto, nec eruditionem, nec eloquentiam, quibus ſi pollerent, mi Dorpi, crede mihi, non tantopere jocis offenderentur, ſalutaribus magis quam ingenioſis aut eruditis. Obſecro te per Muſas, quos tandem oculos, quas aures, quod palatum adferunt iſti quos offendit in eo libello mordacitas? Primum quæ poteſt illic eſſe mordacitas, ubi nullius omnino nomen perſtringitur, præterquam meum? Cur non venit in mentem, quod toties inculcat Hieronymus, ubi generalis eſt de vitiis diſputatio, ibi nullius eſſe perſonæ injuriam? Quodſi quiſquam offenditur, non habet quod expoſtulet cum eo qui ſcripſit: ipſe ſi volet ſecum agat injuriarum, utpote ſui proditor, qui declararit, hoc ad ſe proprie pertinere. quod ita dictum eſt de omnibus, ut de nemine ſit dictum, niſi ſi quis volens ſibi vendicet. An non vides me toto opere ſic à nominibus hominum temperaſſe, ut nec gentem ullam acrius taxare voluerim? Etenim ubi cuique nationi peculiarem phi-

philautiam recenſeo, Hiſpanis aſcribo militiæ laudem, Italis literas & eloquentiam, Anglis lautas menſas, & formam, & cæteris item ejuſmodi quædam, quæ quiſque in ſe dicta, vel agnoſcat non illibenter, vel certe cum riſu audiat. Ad hæc, cum juxta argumenti ſuſcepti rationem, per omnia mortalium genera volvar, & in taxandis ſingulorum vitiis verſer, quæſo quid uſquam aut dictu fœdum occurrit aut virulentum? Ubi flagitiorum ſentinam aperio? ubi ſecretam illam vitæ humanæ moveo Camarinam? Quis neſcit, quam multa dici potuerint in malos pontifices, in improbos epiſcopos & ſacerdotes, in vitioſos principes, breviter, in quemvis ordinem, ſi ad Juvenalis exemplum, non puduiſſet ea mandare literis, quæ multos non pudet facere? Tantum feſtiva quædam & ridicula magis quam fœda recenſuimus, ſed ita recenſuimus, ut obiter & maximis de rebus nonnunquam admoneamus, quod illos ſcire magnopere referat. Scio tibi non eſſe vacuum ad hujuſmodi nugas deſcendere, ſed ta-

men ſi quando dabitur ocium, ſac attentius excutias ridiculos illos Moriæ jocos, nimirum comperies non paulo magis quadrare ad Euangeliſtarum & Apoſtolorum dogmata, quam quorundam ſplendidas, ſicuti putant, & magnis dignas magiſtris diſputationes. Atque ipſe quoque in tuis literis non diffiteris, pleraque vera eſſe, quæ illic referuntur. Verum exiſtimas, non expediſſe, Auriculas teneras mordaci radere vero. Si putas, nullo pacto libere loquendum eſſe, nec unquam promendam eſſe veritatem, niſi cum non offendit: cur medici pharmacis medentur amaris, & ἱερὰν πικρὰν inter laudatiſſima ponunt remedia? Quod ſi illi faciunt, corporum medentes vitiis, quanto magis par eſt nos idem facere in ſanandis animorum morbis? Obſecra, inquit Paulus, argue, increpa opportune, importune. Apoſtolus vult omnibus modis inſectanda eſſe vitia, & tu nullum vis ulcus attingi? præſertim cum id ea moderatione fiat, ut ne poſſit quidem quiſquam lædi, niſi qui ſtudio læſerit ſe ipſum. Quod ſi
ulla

ulla eſt ratio citra ullius offenſam, medendi vitiis hominum, hæc una, ni fallor, eſt omnium maxime accommoda, cum neque nomen cujuſquam editur, deinde cum temperatur ab iis à quorum commemoratione quoque bonorum abhorrent aures. Etenim quemadmodum in Tragœdiis quædam atrociora ſunt, quam ut oculis ſpectatorum conveniat exhiberi, & narraſſe ſufficiat: ita in hominum moribus quædam obſcœniora ſunt, quam ut verecunde poſſint narrari. Poſtremo cum illa ipſa quæ narrantur ſub ridicula perſona per luſum & jocum efferuntur, ut omnem offenſam ſermonis hilaritas excludat: an non videmus, quantum aliquoties apud ſeveros etiam tyrannos valeat jocus commodus, & in tempore dictus? Quæſo te, quæ preces, quæ ſeria oratio potuiſſet regis illius animum tam facile placare, quam militis jocus? Immo, inquit, niſi lagena nos deſtituiſſet, longe atrociora ſueramus in te dicturi. Arriſit rex, & ignovit. Nec ſine cauſa tam diligenter de riſu præcipiunt duo ſummi rhetores

tores M. Tullius & Quintilianus. Tantam vim habet lepos & jucunditas ſermonis, ut etiam in nos apte tortis dicteriis delectemur; id quod de C Cæſare literis eſt proditum. Proinde ſi fateris vera quæ ſcripſi, ſi feſtiva magis quam obſcœna; quæ ratio commodior excogitari poterat medicandi communibus hominum malis? Primum ipſa voluptas illectat ad legendum, & illectum remoratur. Nam in cæteris alias res alii venantur. Voluptas ex æquo blanditur omnibus, niſi ſi quis ſtupidior eſt, quam ut literatæ voluptatis ſenſu tangi poſſit. Porro qui illic offenduntur, ubi nullius editur nomen, ii mihi videntur haud multum abeſſe à muliercularum affectibus, quæ ſi quid in malas fœminas dictum fuerit, ſic commoventur, quaſi ea contumelia ad ſingulas pertineat: rurſum ſi quid laudis tribuatur probis mulieribus, ſic ſibi placent, quaſi quod unius aut alterius eſt, id pertineat ad omnium laudem. Abſit hoc ineptiæ genus à viris, at multo magis ab eruditis viris, maxime vero à Theologis.

Si quid hic offendo criminis, à quo ſum immunis, non offendor, ſed ipſe mihi gratulor, qui vacem iis malis, quibus multos obnoxios eſſe video. Sin eſt tactum ulcus aliquod, & ſum ipſe mihi oſtenſus in ſpeculo, nec hic quicquam eſt cauſæ, cur offendi debeam: ſi prudens ſum, diſſimulabo quod ſentio, nec ipſe mei veniam proditor: ſi probus, admonitus cavebo, ne mihi tale convicium poſthac in os nominatim poſſit impingi, quod illic ſine nomenclatura notatum video. Cur non ſaltem hoc donamus huic libello, quod vulgaribus iſtis comœdiis tribuunt & idiotæ? quam multa, quanta cum libertate jaciuntur illic in monarchas, in ſacerdotes, in monachos, in uxores, in maritos, in quos non? Et tamen quia nemo nominatim inceſſitur, arrident omnes, & ſuum quiſque morbum aut fatetur ingenue, aut diſſimulat prudenter. Violentiſſimi quoque tyranni ferunt ſcurras & moriones ſuos, cum ab iis aliquoties manifeſto convicio feriuntur. Non ultus eſt Imperator Flavius Veſpaſianus exprobra-

tam ſibi cacantis faciem. Et quinam iſti tam delicatis auribus, qui Moriam ipſam non ferunt in communem hominum vitam ſine ullius nominis inuſtione ludentem. Nunquam exploſa fuiſſet vetus comœdia, ſi ab edendis nominibus illuſtrium virorum abſtinuiſſet. At tu quidem, optime Dorpi, ita propemodum ſcribis, quaſi totum ordinem Theologicum Moriæ libellus à nobis alienaſſet. Quid opus fuit, inquis, theologorum ordinem tam acriter laceſſere? meamque deploras fortunam. Olim, inquis, tuas lucubrationes magno ſtudio legebant omnes, te præſentem videre geſtiebant: nunc Moria, veluti Davus, interturbat omnia. Scio te nihil per calumniam ſcribere: nec ipſe tecum tergiverſatorem agam. Quæſo, laceſſitum theologorum ordinem putas, ſiquid dictum fuerit in ſtultos aut malos theologos, eoque indignos nomine? Atqui ſi placet iſta lex, univerſum mortalium genus infenſum habeat qui quid dixerit in ſceleratos homines. Quis unquam fuit tam impudens rex, qui non fateatur,

tur, regum nonnullos eſſe malos, & hoc honore indignos]? Quis epiſcopus tam inſolens, quin idem de ſuó fateatur ordine? An unus ordo theologorum in tanto numero nullum habet ſtupidum, nullum indoctum, nullum rixoſum, ſed tantum Paulos, Baſilios, & Hieronymos nobis exhibet? Immo contra fit, ut quo quæque profeſſio præclarior eſt, hoc pauciores habeat qui reſpondeant. Plures invenies bonos naucleros, quam bonos principes, plures medicos bonos, quam bonos epiſcopos. Atqui ea res haud pertinet ad contumeliam ordinis, ſed ad laudem paucorum, qui in pulcherrimo ordine ſeſe pulcherrime geſſerunt. Rogo dic mihi, cur magis offenduntur theologi, ſi modo ſunt qui offendantur, quam reges, quam primates, quam magiſtratus, quam epiſcopi, quam cardinales, quam ſummi pontifices? denique quam negociatores, quam mariti, quam uxores, quam jureconſulti, quam poetæ? nullum enim omnino mortalium genus præteriit Moria, niſi quod non uſque adeo deſipiunt, ut in ſe quiſque dictum

exiſtimet, quod in genere dictum ſit in malos. Divus Hieronymus ſcripſit ad Euſtochium de virginitate, atque in eo libro malarum virginum mores ita depingit, ut nullus Apelles magis poſſit oculis exponere. Nunquid offenſa eſt Euſtochium? nunquid ſuccenſuit Hieronymo, quod virginum ordinem dehoneſtaſſet? ne tantulum quidem. at quamobrem tandem? nempe quod virgo prudens non exiſtimaret ad ſe pertinere, ſi quid dictum eſſet in malas: imo gaudebat admoneri bonas, ne in tales degenerarent: gaudebat admoneri malas, ut tales eſſe deſinerent. Scripſit ad Nepotianum de vita clericorum, ſcripſit ad Ruſticum de vita monachorum, ac miris coloribus pingit, miris ſalibus taxat utriuſque generis vitia. Nihil offenſi ſunt ad quos ſcripſit, quod ſcirent horum nihil ad ſe pertinere. Cur non alienatus eſt Guilielmus Montioius, inter optimates aulicos non infimus, quod multa luſerit Moria in proceres aulicos? Nempe cum ipſe ſit vir & optimus, & prudentiſſimus, arbitratur, id quod res eſt,

eſt, quod in malos ac ſtultos dictum eſt primates, nihil ad ſe pertinere. Quam multa luſit in malos & laicos epiſcopos Moria? Cur nihil hiſce rebus offenſus eſt archiepiſcopus Cantuarienſis? Nempe quia vir omni virtutum genere abſolutus, nihil horum ad ſe pertinere judicat. Quid ego tibi pergam commemorare nominatim de ſummis principibus, de cæteris epiſcopis, de abbatibus, de cardinalibus, de viris eruditione claris, quorum neminem adhuc ſentio vel pilo factum alienorem Moriæ gratia? Nec adduci poſſum, ut credam ullos theologos irritatos hoc libello, niſi forte pauculos aliquot, qui vel non intelligant, vel invideant, vel natura ſint adeo moroſa, ut nihil omnino probent. Habet enim, id quod in confeſſo eſt, hoc hominum genus admixtos quoſdam, primum ingenio judicioque adeo infelici, ut ad nullas omnino literas ſint appoſiti, nedum theologicas. Deinde poſteaquam pauculas Alèxandri Galli regulas edidicerint, ad hæc paululum ineptiſſimæ Sophiſtices attigerint, poſt

ex

ex Ariſtotele decem tenuerint propoſitiones, nec has intellectas, poſtremo ex Scoto aut Occam totidem edidicerint quæſtiones, quod ſupereſt, ex Catholico, Mammetrecto, & conſimilibus dictionariis, velut ex Copiæ cornu petituri, mirum quam criſtas efferant, ut nihil eſt arrogantius imperitia. Iſti ſunt qui contemnunt divum Hieronymum ut grammatiſten, quia non intelligunt. Iſti Græcas, Hebraicas, immo & Latinas rident literas. Et cum ſint quovis ſue ſtupidiores, ac ne ſenſu quidem communi præditi, putant ſe totius arcem tenere ſapientiæ. Cenſent omnes, damnant, pronuntiant, nihil addubitant, nuſquam hærent, nihil neſciunt. Et tamen iſti duo treſve magnas ſæpenumero commovent tragœdias. Quid enim eſt inſcitia vel impudentius, vel pertinacius? Hi magno ſtudio conſpirant in bonas literas, ambiunt in ſenatu theologorum aliquid eſſe, & verentur, ne, ſi renaſcantur bonæ literæ, & ſi reſipiſcat mundus, videantur nihil ſciſſe, qui antehac vulgo nihil neſcire videbantur. Horum

ſunt

ſunt illi clamores, horum tumultus, horum conjuratio in viros melioribus addictos literis. His non placet Moria, quia non intelligunt neque Græce, neque Latine. In hujuſmodi non theologos, ſed Theologiæ hiſtriones, ſi quid forte dictum ſit acerbius, quid hoc ad magnificentiſſimum bonorum theologorum ordinem? Nam ſi pietatis ſtudio commoventur iſti, cur Moriæ potiſſimum ſuccenſent? Quam impia, quam ſpurca, quam peſtifera ſcripſit Pogius? At hic ut autor Chriſtianus paſſim habetur in ſinu, in omneis pœne verſus linguas. Quibus probris, quibus maledictis clericos inſectatur Pontanus? At hic ut lepidus ac feſtivus legitur. Quantum obſcœnitatis eſt in Juvenale? At hunc quidam putant concionatoribus etiam utilem eſſe. Quam maledice ſcripſit in Chriſtianos Cornelius Tacitus? quam inimice Suetonius? quam impie derident immortalitatem animarum Plinius & Lucianus? At hos tamen eruditionis gratia legunt omnes, & merito quidem legunt. Solam Moriam,

quia

quia ſalibus aliquot luſerit, non in bonos theologos, & eo dignos titulo, ſed in ineruditorum frivolas quæſtiunculas, & ridiculum Magiſtri noſtri titulum, ferre non poſſunt. Ac duo treſve nebulones theologico ſchemate perſonati, mihi conantur hanc movere invidiam, quaſi theologorum ordinem læſerim & alienarim. Ego tantum tribuo theologicis literis, ut eas ſolas ſoleam appellare literas. Ita ſuſpicio venerorque hunc ordinem, ut huic uni nomen dederim, ac voluerim aſſcribi. Quanquam pudore prohibeor, quo minus mihi tam eximium titulum aſſeram, quippe qui non ignorem, quæ dotes & eruditionis & vitæ theologico nomini debeantur. Neſcio quid homine majus profitetur, qui theologum profitetur: epiſcoporum ea dignitas eſt, haud mei ſimilium. Nobis ſatis eſt Socraticum illud didiciſſe, quod nihil omnino ſcimus, & qua poſſumus, operam noſtram juvandis aliorum ſtudiis conferre. Equidem neſcio ubi nam lateant iſti duo treſve theologorum dii, quos ſcribis mihi parum eſſe pro-

propitios. Ipſe compluribus in locis ſum verſatus ab edita Moria, in tot Academiis vixi, in tot frequentiſſimis urbibus nullum unquam theologum mihi ſenſi iratum, niſi unum aut alterum ex iſtorum numero, qui omnibus bonis literis ſunt hoſtes. Nec ii tamen unquam verbo mecum expoſtularunt. Quid in abſentem muſſitent, non admodum obſervo, tot bonorum judicio fretus. Ni vererer, mi Dorpi, ne cui videar arrogantius quam verius hęc dicere, quam multos tibi poſſem recenſere theologos, vitæ ſanctimonia celebres, eruditione præcellentes, dignitate præeminentes, aliquot ex his etiam epiſcopos, qui me nunquam magis amplexi ſunt, quam poſt editam Moriam, & quibus ille libellus magis arridet, quam mihi ipſi. Horum ſingulos titulis ac nominibus ſuis hoc loco referrem, niſi vererer, ne tantis etiam viris, Moriæ cauſa, futuri ſint iniquiores tres iſti theologi: immo unum duntaxat eſſe puto apud vos iſtius autorem tragœdiæ. Nam rem propemodum conjecturis aſſequor. Quem

ſi vel-

ſi vellem ſuis depingere coloribus, nemo miraretur ejuſmodi viro diſplicuiſſe Moriam; immo mihi non placeret, niſi talibus diſpliceret; quanquam nec mihi placet; at iſto certe nomine minus diſplicet, quod talibus ingeniis non placet. Plus apud me ponderis habet ſapientum & eruditorum theologorum judicium, qui tantum abſunt ut me ſugillent mordacitatis, ut moderationem etiam & candorem meum laudibus vehant, qui procax per ſe argumentum citra procaciam tractarim, & in re jocoſa ſine dente luſerim. Etenim ut ſolis reſpondeam Theologis, quos ſolos audio offendi, quis neſcit quam multa vulgo quoque dicantur in mores malorum Theologorum? Moria nihil attingit iſtiuſmodi: tantum jocatur in ocioſas illorum diſceptatiunculas; nec has ipſas tamen ſimpliciter improbat, verum eos damnat, qui in his ſolis theologicæ rei puppim, ut ajunt, & proram collocant, quique logomachiis, ut divus appellavit Paulus, ejuſmodi ſic occupantur, ut nec Euangelicas, nec Propheticas, nec Apo-

Apoſtolicas literas vacet legere. Atque utinam, mi Dorpi, pauciores eſſent huic obnoxii crimini! Poſſem tibi producere, qui annum egreſſi octogeſimum, tantum ætatis in hujuſmodi tricis perdiderint, nec unquam contextum Euangelicum evolverint, id quod à me compertum ipſi quoque denium confeſſi ſunt. Ne ſub Moriæ quidem perſona ſum auſus dicere, quod tamen non raro multos audio deplorantes, theologos & ipſos, ſed vere theologos, hoc eſt, viros integros, graves, eruditos, & qui Chriſti doctrinam penitus ex ipſis imbiberint fontibus. Ii quoties apud eos ſunt, apud quos fas liberas animi voces depromere, deplorant, hoc recentius Theologiæ genus mundo invectum, & vetus illud deſiderant. Quid enim eo ſanctius, quid auguſtius, quid æque reſipiens ac referens illa cœleſtia Chriſti dogmata? At hoc, ut omittam barbari factitiique ſermonis ſordes & portenta, ut omittam omnium bonarum literarum inſcitiam, ut imperitiam linguarum, ſic Ariſtotele, ſic humanis

manis inventiunculis, ſic prophanis etiam legibus eſt contaminatum, ut haud ſciam an purum illum ac ſyncerum Chriſtum ſapiat. Fit enim, ut dum ad humanas traditiones nimium advertit oculos, minus aſſequatur archetypum. Hinc ſæpenumero coguntur Theologi cordatiores aliud ad populum dicere, quam vel apud ſe ſentiant, vel apud familiares loquantur, & aliquoties non habeant quod reſpondeant conſultoribus, cum perſpiciunt aliud docuiſſe Chriſtum, aliud humanis traditiunculis imperari. Quæſo, quid commercii Chriſto & Ariſtoteli? Quid ſophiſticis captiunculis cum æternæ ſapientiæ myſteriis? Quorſum tot quæſtionum labyrinthi? inter quas quam multæ ſunt ocioſæ, quam multæ peſtilentes, vel hoc ipſo quod contentiones & diſſidia pariunt? At ſunt veſtiganda quædam, ſunt & decernenda quædam. Non abnuo. Sed ediverſo permulta ſunt quæ rectius ſit omittere quam inquirere. Et ſcientiæ pars eſt quędam neſcire, permulta de quibus ſalubrius eſt ambigere quam ſtatuere.

Po-

Poſtremo ſi quid ſtatuendum eſt, id velim reverenter, non arroganter, & ex divinis literis, non è commerciis hominum, ratiunculis, ſtatui. Nunc neque quæſtiuncularum ullus eſt finis, in quibus ipſis tamen quanta familiarum & factionum diſſenſio? & cotidie decretum ex decreto naſcitur. Breviter, eo redacta res eſt, ut negotii ſumma non tam ex Chriſti præſcripto, quam ex ſcholaſticorum definitionibus & epiſcoporum qualiumcunque poteſtate dependeat. Quibus rebus ſic involuta ſunt omnia, ut ne ſpes quidem ſit mundum ad verum illum Chriſtianiſmum revocandi. Hæc aliaque permulta perſpiciunt ac deplorant ſanctiſſimi, iidemque doctiſſimi viri, quorum omnium præcipuam cauſam in audax hoc & irreverens recentium theologorum genus rejiciunt. O ſi tibi liceret, mi Dorpi, tacitis oculis animi mei cogitationes intueri! nimirum intelligeres quam multa prudens hoc reticeam loco. At horum aut nihil attigit Moria, aut certe leviſſime attigit, ne quem offenderem. Atque eandem

cau-

cautionem in omnibus ſervare curavi, ne quid obſcœne ſcriberem, ne quid peſtiſerum moribus, ne quid ſeditioſum, aut quod cum ullius ordinis injuria conjunctum videri poſſet. Si quid ibi dictum eſt de divorum cultu, ſemper reperies aliquid aſſcriptum, quod palam teſtetur nihil aliud taxari quam ſuperſtitionem non recte colentium divos. Item ſi quid principes, ſi quid in epiſcopos, ſi quid dicitur in monachos, ſemper addimus quod declaret, illud in ordinis injuriam non eſſe dictum, ſed in corruptos & ſuo indignos ordine, ne quenquam bonum læderem, dum malorum inſector vitia. Ac rurſus dum hoc ago, ſubtractis omnium nominibus, effeci quod in me fuit, ne vel mali poſſent offendi. Poſtremo dum ſalibus & jocis, fictaque & ridicula perſona, tota peragitur fabula, curatum eſt, ut triſtes etiam & moroſi boni conſulant. Iam illud non ut mordacius dictum notari ſcribis, ſed ut impium. Nam quo, inquis, pacto ferant piæ aures, quod futuræ vitæ felicitatem dementiæ ſpeciem vocas? Obſecro

cro

cro te, optime Dorpi, quis tuum candorem docuit ſubdolum hoc calumniandi genus? ſive, quod magis arbitror, quis aſtutus ad hanc mihi ſtruendam calumniam tua abuſus eſt ſimplicitate? Ad hunc modum ſolent iſti calumniatores peſtilentiſſimi duo verba decerpere, eaque nuda, nonnunquam & immutata nonnihil, prætermiſſis his quæ durum alioqui ſermonem leniunt & explicant. Notat ac docet hanc aſtutiam in ſuis inſtitutionibus Quintilianus: Noſtra quam commodiſſime referamus additis confirmationibus, & ſi quid eſt quod mitiget, quod extenuet, quod alioqui cauſam adjuvet: contra, quæ ſunt adverſariorum, ea deſtituta his omnibus recitemus, idque verbis, quam fieri poteſt, odioſiſſimis. Hanc artem iſti non ex Quintiliani præceptis, ſed ex ſua malevolentia didicerunt: qua ſæpenumero fit, ut quæ magnopere placitura fuerint ſi ſic referantur ut ſcripta ſunt, aliter recitata vehementer offendant. Relege, quæſo te, locum, ac diligenter inſpice, quibus gradibus, quoque ſermonis

monis progreſſu hoc perventum ſit, ut felicitatem illam dementiæ ſpeciem eſſe dicerem. Ad hæc obſerva, quibus verbis id explicem: videbis illic eſſe, quod vere pias aures etiam delectet, tantum abeſt ut quicquam ſit quod offendat. In tua recitatione offendiculum eſt, non in meo libello. Etenim cum hoc ageret Moria, ut univerſum rerum genus Stultitiæ nomine complecteretur, doceretque, totius humanæ felicitatis ſummam à ſtultitia pendere, per omne mortalium genus pervagata eſt, uſque ad reges ac ſummos pontifices. Deinde perventum eſt ad ipſos apoſtolos, atque adeo Chriſtum, quibus ſtultitiam quandam tributam reperimus in ſacris literis. Neque vero periculum eſt, ne quis hic imaginetur apoſtolos aut Chriſtum vere ſtultos fuiſſe, ſed quod in his quoque fuerit infirmum quiddam, & noſtris tributum affectibus, quod ad æternam illam ac puram ſapientiam parum ſapiens videri poſſit. Verum hæc ipſa ſtultitia vincit omnem mundi ſapientiam, quemadmodum & propheta

omnem

omnem mortalium juſtitiam pannis confert fœminæ menſtruo fluxu contaminatæ, non quod bonorum juſtitia polluta ſit, ſed quod ea quæ apud homines puriſſima ſunt, quodammodo impura ſint, ſi ad illam ineffabilem dei puritatem conferantur. Et ut ſapientem propoſui ſtultitiam, ita ſanam inſaniam, & cordatam amentiam facio. Quoque mollius eſſet, quod de ſanctorum fruitione ſequebatur, præmitto tres Platonis furores, è quibus feliciſſimus ſit amantium, qui nihil aliud ſit quam ecſtaſis quædam. At piorum ecſtaſis nihil aliud eſt quam guſtus quidam futuræ beatitudinis, qua toti abſorbebimur in deum, in illo magis quam in nobis ipſi futuri. At hunc Plato furorem vocat, cum quis extra ſe raptus, in eo eſt quod amat, eoque fruitur. Non vides quam diligenter paulo poſt diſtinxerim ſtultitiæ & inſaniæ genera, ne quis ſimplicium in verbis noſtris labi poſſet? Verum de re non pugno, inquis; à verbis ipſis abhorrent piorum aures. At cur non offenduntur eædem aures

iſtæ, cum Paulum audiunt dicentem, Quod ſtultum eſt dei? &, Stultitiam crucis? Cur non divum Thomam in jus vocant, qui de Petri ecſtaſi ſcribit in hunc modum: Dum pie deſipit, ſermonem incipit de tabernaculis. Sacrum illum ac felicem raptum deſipientiam vocat, & tamen iſta canuntur in templis. Cur mihi non olim ſcripſere dicam, quod in precatione quadam Chriſtum magum dixerim & incantatorem? Divus Hieronymus Chriſtum Samaritanum appellat, cum fuerit Judæus. Paulus eundem & peccatum vocat, quaſi plus dicas quam peccatorem. Maledictum vocat. quam impium convicium, ſi quis maligne velit interpretari? quam pia laus, ſi quis, ut Paulus ſcripſit, ita accipiat? Ad conſimilem modum, ſi quis Chriſtum prædonem appellet, ſi quis adulterum, ſi quis temulentum, ſi quis hæreticum, nonne futurum ſit, ut boni omnes obturent aures? At ſi quis commodis verbis hæc efferat, & ſermonis progreſſu paulatim huc lectorem veluti manu deducat; quemadmodum trium-

triumphans per crucem, prædam ab inferis abductam patri revexerit; quemadmodum Moyſi ſynagogam, velut uxorem Uriæ, ſibi adjunxerit, ut ex ea naſceretur pacificus populus; quo pacto charitatis muſto temulentus, ſemet ipſum nobis impenderit; quemadmodum novum doctrinæ genus invexerit, ab omnium & ſapientum & inſipientum placitis longe diverſiſſimum: quis quæſo poterit offendi, præſertim cum horum vocabulorum ſingula nonnunquam reperiamus in arcanis literis, in bonum uſurpata ſenſum? Nos in Chiliadibus (nam id obiter venit in mentem) apoſtolos Silenos appellavimus, immo Chriſtum ipſum Silenum quendam diximus. Accedat iniquus interpres, qui hoc tribus verbis odioſius explicet; quid intolerabilius? At legat pius & æquus quæ ſcripſi; probabit allegoriam. Demiror autem, nec illud animadverſum ab iſtis, quam cautim efferam iſta, quamque correctione ſtudeam mitigare. ſic enim propono. Sed poſteaquam ſemel τὴν λεοντῆν induimus, age doceamus &
 illud

illud, felicitatem Chriſtianorum, quam tot laboribus expetunt, nihil aliud eſſe quam inſaniæ ſtultitięque genus quoddam. Abſit invidia verbis, rem ipſam potius expendite. Audiſne? Primum quod Moria de re tam arcana diſputat, id mitigo proverbio, quod jam leonis exuvium induerit. Nec ſimpliciter appello ſtultitiam aut inſaniam, ſed ſtultitiæ inſaniæque genus, ut piam ſtultitiam, & felicem intelligas inſaniam, juxta diſtinctionem quam mox ſubjicio. Nec hoc contentus, addo, quoddam, ut appareat, figuram ſubeſſe, non ſimplicem eſſe ſermonem. Nec his contentus, offenſam deprecor, quam verborum ſonus poſſit gignere; & admoneo, ut magis obſervent quid dicatur, quam quibus dicatur verbis. Atque hæc quidem in ipſa ſtatim propoſitione. Jam vero in ipſa tractatione quid eſt omnino, quod non pie, quod non circumſpecte ſit dictum, ac reverentius etiam, quam ut conveniat Moriæ? Sed ibi malui pauliſper oblviſci decori, quam non ſatisfacere dignitati rei; malui rhetoricen offendere,

re, quam lædere pietatem. Ac poſtremo peracta probatione, ne quem moveret, quod de re tam ſacra Stultitiam, hoc eſt, jocoſam perſonam, fecerim loquentem; & hanc deprecor culpam hiſce verbis: Verum ego jamdudum oblita mei ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδῶ. Quanquam ſi quid petulantius aut loquacius à me dictum videbitur, cogitate, & Stultitiam & mulierem dixiſſe. Vides ut nuſquam ceſſarim omnem offendiculi anſam præcidere. Verum iſta non perpendunt, quorum aures præter propoſitiones, concluſiones, & corollaria nihil admittunt. Quid quod præfatione præmunierim libellum, qua conor omnem præcludere calumniam? neque quicquam addubito, quin ea candidis omnibus faciat ſatis. Quid autem facias iſtis, qui vel ob ingenii pertinaciam ſibi ſatisfieri nolint, vel ſtupidiores ſint quam ut ſatisfactionem intelligant? Nam quemadmodum Simonides dixit, Theſſalos hebetiores eſſe, quam ut poſſint à ſe decipi, ita quoſdam videas ſtupidiores, quam ut placeri queant. Adhæc, non

mirum eſt, invenire quod calumnietur qui nihil aliud quærit niſi quod calumnietur. Quod ſi quis eodem animo legat divi Hieronymi libros, centum locos offendet, qui calumniæ pateant: nec deerit in omnium Chriſtianiſſimo doctore quod ab iſtis hæreticum poſſit appellari. ne quid interim dicam de Cypriano, de Lactantio, deque cæteris conſimilibus. Denique quis unquam audivit ludicrum argumentum in Theologorum vocari cognitionem? Quod ſi placet, cur non eadem opera quicquid à poëtis hodie ſcribitur aut luditur, ad hanc excutiunt legem? quot illic reperient obſcœna, quot veterem paganiſmum olentia? Verum hæc quoniam inter ſeria non habentur, nemo theologorum exiſtimat ad ſe pertinere. Neque tamen poſtulem iſtorum exemplum mihi patrocinari. Ego nec joco ſcriptum à me velim, quod ullo pacto Chriſtianorum officiat pietati. Modo detur qui quod ſcriptum eſt intelligat: modo detur æquus & integer, quique cognoſcere ſtudeat, non affectet calu-

mnia-

mniari. At ſi quis iſtorum habeat rationem, qui primum nullo ſunt ingenio præditi, minore judicio, deinde nihil omnino bonarum literarum attigerunt, ſordida tantum iſta, perturbataque doctrina infecti potius quam eruditi: denique infenſi omnibus, qui ſciunt quod ipſi neſciant, nec aliud ſecum adferentes propoſitum, quam calumniandi, quicquid illud ſit, quod forte utcunque intellexerint: is nimirum nihil omnino ſcripturus eſt, ſi vacare velit calumnia. Quid quod iſtorum nonnullos gloriæ ſtudium ad calumniandum adducit? Nihil enim glorioſius inſcitia cum ſcientiæ perſuaſione conjuncta. Proinde cum vehementer ſitiant famam, nec eam poſſint bonis rationibus aſſequi, malunt Epheſium illum juvenem imitari, qui incenſo ſano totius orbis celeberrimo nobilitatus eſt, quam inglorii vivere. Et cum ipſi nihil lectu dignum poſſint edere, toti ſunt in hoc, ut celebrium virorum lucubrationes carpant. De aliis loquor, non de me, qui nihil omnino ſum. Ac Moriæ libellum ipſe

ne pili quidem facio, ne quis putet hac re commoveri nos. Quid autem mirum, ſi tales, quales modo diximus, propoſitiones aliquot eligant, ex magno decerptas opere, quarum alias faciant ſcandaloſas, alias irreverentiales, alias male ſonantes, alias impias & hæreſim ſapientes? non quod hæc mala reperiant illic, ſed quod ipſi ſecum adferant. Quanto placabilius erat, & Chriſtiano candore dignius, eruditorum hominum induſtriam favore alere? & ſi quid forte fortuna fuerit elapſum incogitantius, aut connivere, aut comiter interpretari, quam inimice quærere quod reprehendas, & ſycophantam agere, non theologum? Quanto felicius, mutua collatione vel docere, vel diſcere: &, ut Hieronymianis utar verbis, in ſcripturarum campo ſine noſtro dolore ludere? At in iſtis mirum quam nihil ſit medium. Quoſdam autores ſic legunt, ut quantumvis manifeſtum inciderit erratum, vel frivolo prætextu defendant: in quoſdam adeo ſunt iniqui, ut nihil tam circumſpecte dici poſſit, quod non ali-

qua ratione calumnientur. Quanto præſtiterat, dum hæc agunt, dum viciſſim & lacerant, & lacerantur, ſimul & ſuum perdentes ocium, & alienum, Græcas aut Hebraicas, aut certe Latinas literas diſcere? quarum cognitio tantum adfert momenti ad divinarum ſcientiam literarum, ut mihi ſane videatur vehementer impudens, earum rude Theologi nomen ſibi vindicare. Proinde, Martine optime, pro mea in te benevolentia non te deſinam adhortari, quod antehac ſæpius feci, ut ſtudiis tuis ſaltem Græcarum literarum cognitionem adjungas. Rara quædam eſt ingenii tui felicitas. Stylus ſolidus & nervoſus, ac fluens & exuberans, animum arguit non ſanum modo, verumetiam fœcundum. Suppetit ætas non tantum integra, ſed virens adhuc & florida: & vulgatum iſtum ſtudiorum curſum jam feliciter abſolviſti. Crede mihi, ſi iſtis tam præclaris initiis Græcanicæ literaturæ colophonem addideris, auſim tum mihi, tum aliis omnibus, magnum quiddam de te polliceri, & quod antehac nemo

recentium theologorum præſtiterit. Quod ſi in hac es opinione, ut amore veræ pietatis putes omnem humanam eruditionem eſſe contemnendam; & arbitraris, ad hanc ſapientiam majore compendio perveniri transfiguratione quadam in Chriſtum; cæteraque omnia quæ digna cognitu ſunt, plenius in fidei lumine perſpici quam in hominum libris: facile tuæ ſubſcripſero ſententiæ. Quodſi, ut nunc habet humanarum rerum ſtatus, veram Theologicæ rei cognitionem tibi promittis abſque linguarum peritia, præſertim ejus, in qua pleræque ſunt traditæ divinæ literæ; tota nimirum erras via. Atque utinam hanc rem perſuadere tibi tam poſſim quam cupio: nam cupio non minus quam & te diligo & tuis ſtudiis faveo: porro tum diligo effuſiſſime, tum faveo impenſiſſime. Quod ſi tibi non poſſum approbare, ſaltem illud amici precibus dones velim, ut periculum facias. Nihil recuſabo ſupplicii, niſi fateberis amicum ac fidum fuiſſe conſilium. Si quid meretur hic meus in te amor, ſi quid valet patria com-

communis, ſi quid tribuis huic, non auſim dicere, doctrinæ, ſed certe laborioſæ in bonis literis exercitationi, ſi quid tribuis ætati,(nam quantum ad annos attinet, ego tibi pater eſſe poſſem;) ſine me hoc vel gratia, vel autoritate, ſi minus argumentis, abs te impetrare. Ita demum mihi videbor eloquens, quod tu mihi ſoles tribuere, ſi hanc rem perſuaſero. Quod ſi aſſequor, futurum eſt ut uterque gaudeamus, ego dediſſe conſilium, tu paruiſſe. Et qui nunc es omnium chariſſimus, hoc nomine non paulo futurus es charior, quod te tibi reddiderim chariorem. ſin minus; vereor, ne natu jam grandior, ac rerum uſu doctus, & meum probaturus ſis conſilium, & tuam damnaturus ſententiam: quodque fere ſolet uſu venire, tum intelligas errorem tuum, cum ſerum erit mederi. Poſſem tibi permultos enumerare nominatim, qui cani jam cœperint in his literis repueraſcere, quod tandem animadvertiſſent ſine his mancum ac cæcum eſſe literarum ſtudium. Verum hac de re nimis jam multa: ut

ad tuam redeam epiſtolam. Quoniam exiſtimas, hac una ratione leniri poſſe theologorum invidiam, & veterem inſtaurari favorem, ſi quaſi παλινῳδῶν, Sophiæ laudem opponam Moriæ encomio: vehementer hortaris & obſecras ut ita faciam. Ego, mi Dorpi, qui neminem contemno niſi me ipſum, quique cupiam, ſi liceat, univerſos mortales habere placatos; nec hoc laboris gravarer ſuſcipere, niſi proſpicerem futurum, ut, ſi quid apud pauculos iniquos & indoctos ortum eſt invidiæ, non ſolum non extinguatur, verum etiam magis exacerbetur. Proinde ſatius eſſe duco, μὴ κινεῖν τὸ εὖ κείμενον κακὸν, καὶ ταύτης καμαρίνας μὴ ἅπτεσθαι. Rectius, ni fallor, tempore langueſcet hæc excetra. Nunc ad alteram epiſtolæ tuæ partem venio. Operam meam in Hieronymo reſtituendo magnopere comprobas, & ad conſimiles hortaris labores. Hortaris tu quidem jam currentem; quanquam non tam hortatoribus opus eſt ad hanc rem, quam adjutoribus; tantum eſt in negocio difficultatis. Verum nolo poſthac mihi quicquam

quam credas, niſi hic veracem deprehenderis. Iſti quos tantopere offendit Moria, nec Hieronymi probabunt editionem, nec iſti multo ſunt æquiores Baſilio, Chryſoſtomo, Nazianzeno, quam nobis; niſi quod in nos licentius debacchantur; quanquam aliquoties irritatiores, nec illis indigna luminibus verentur effutire: bonas literas metuunt, & ſuæ timent tyrannidi. Atque ut intelligas me non temere hoc divinare: cum opus eſſet inſtitutum, & fama jam percrebuiſſet, accurrere quidem graves, ut habentur, viri, & inſignes, ut ſibi videntur, Theologi, per omnia ſacra typographum obteſtantes, ne quid Græcitatis aut Hebraiſmi pateretur admiſceri: ingens in eis literis eſſe periculum, nec quicquam eſſe fructus; ad ſolam curioſitatem eſſe paratas. Et ante hoc tempus cum apud Britannos agerem, forteſortuna incidit mihi compotatio cum Franciſcano quodam primi nominis Scotiſta, qui plebis judicio multum ſapere, ſuo nihil neſcire videbatur: huic cum expoſuiſſem quid in Hieronymo

nymo conarer, vehementer admiratus eſt, eſſe quicquam in hujus libris, quod à Theologis non intelligeretur: homo uſque adeo indoctus, ut demirer ſi tres verſus in omnibus Hieronymi lucubrationibus recte intelligat. Addebat homo ſuavis, ſi quid in Hieronymi præfationibus addubitarem, Britonem omnia luculenter expoſuiſſe. Quæſo, mi Dorpi, quid iſtis facias Theologis, aut quid preceris, niſi forte fidelem medicum, qui cerebro medeatur? Et tamen hujus farinæ ſunt aliquoties, qui in theologorum conſeſſu fortiſſime vociferantur. Hi de Chriſtianiſmo pronunciant. Timent & horrent ceu rem periculoſam ac peſtilentem, quam divus Hieronymus, quam Origines etiam ſenex magnis ſudoribus ſibi paravit, quo vere theologus eſſet. At Auguſtinus jam epiſcopus, jam ſenex, in Confeſſionum libris deplorat, quod juvenis ab eis literis abhorruiſſet, quæ ſibi in exponendis ſacris literis magno uſui eſſe potuiſſent. Si periculum eſt, non metuam hoc diſcriminis, quod viri tam

ſapien-

ſapientes affectarunt: ſi curioſitas, nolim eſſe ſanctior Hieronymo; de quo quam bene mereantur iſti, qui quod ille fecit, curioſitatem vocant, viderint ipſi. Extat pervetuſtum Pontificii ſenatus decretum, de conſtituendis doctoribus, qui linguas aliquot publice traderent: cum de ſophiſtica, de Ariſtotelis philoſophia perdiſcenda, nuſquam unquam quicquam ſit cautum: niſi quod iſta in decretis vocantur in dubium, utrum fas ſit ea diſcere, nec ne; atque horum ſtudium à multis ac magnis autoribus improbatur. Cur, quod Pontificum autoritas juſſit, negligimus: de quo dubitatum eſt, immo quod improbatum, id ſolum amplectimur? quanquam idem iſtis evenit in Ariſtotele, quod in divinis literis: adeſt ubique Nemeſis illa, contempti ſermonis ultrix: paſſim & hic hallucinantur, ſomniant, cæcutiunt, impingunt, meraque portenta proferunt. His egregiis Theologis debemus, quod ex tam multis ſcriptoribus, quos in catalogo recenſet Hieronymus, tam pauci ſuperſint, quia ſcribebant

bant quod magiſtri noſtri non intelligerent. His debemus quod divum Hieronymum ſic habemus depravatum ac mutilum, ut aliis plus prope negocii ſit in reſtituendo, quam ipſi fuerit in ſcribendo. Iam vero quod tertio loco ſcribis de Novo Teſtamento, ſane demiror quid tibi acciderit, aut quonam interim perſpicaciſſimos ingenii tui oculos averteris. Nolis quicquam à me mutari, niſi ſi quid forte ſit apud Græcos ſignificantius: & negas in hac, qua vulgo utimur editione, quicquam eſſe vitii. Nefas eſſe putas, rem tot ſeculorum conſenſu, tot ſynodis approbatam, ullo pacto convellere. Obſecro te, ſi vera ſcribis, eruditiſſime Dorpi, cur frequenter aliter citat Hieronymus, aliter Ambroſius, quam nos legimus? Cur Hieronymus multa reprehendit, & corrigit nominatim, quæ tamen in hac habentur editione? Quid facies, cum tam multa conſentiunt, hoc eſt, cum ſecus habent Græcorum codices, cum ad horum exemplar citat Hieronymus, cum idem habent vetuſtiſſima Latinorum exem-

exemplaria, cum ipſe ſenſus multo rectius quadrat? num his omnibus contemptis, tuum ſequeris codicem, fortaſſis à ſcriba depravatum? Neque vero quiſquam aſſeverat in divinis literis ullum eſſe mendacium: Quandoquidem & hoc adductum eſt abs te; neque totum hoc, de quo cum Hieronymo digladiatur Auguſtinus, quicquam ad rem pertinet. At illud ipſa res clamitat, & vel cæco, quod ajunt, poteſt eſſe perſpicuum, ſæpe vel ob imperitiam interpretis, vel ob oſcitantiam, Græca male reddita eſſe, ſæpe germanam ac veram lectionem ab indoctis librariis fuiſſe depravatam, (id quod cotidie videmus accidere,) aliquoties mutatam à ſemidoctis parum attentis. Vter magis favet mendacio, qui hæc corrigit ac reſtituit, an qui citius ferat addi mendam, quam tolli? Quandoquidem ea depravatorum natura eſt, ut menda mendam gignat. Et ſunt fere ejuſmodi, quæ mutamus, ut ad emphaſim pertineant magis, quam ad ſenſum ipſum; quanquam ſæpenumero magna ſenſus pars eſt emphaſis. Verum

rum non raro tota aberratum eſt via. quod quoties accidit, quæſo te, quo confugit Auguſtinus, quo Ambroſius, quo Hilarius, quo Hieronymus, niſi ad Græcorum fontes? Id cum ſit eccleſiaſticis quoque decretis comprobatum, tamen tergiverſaris, & ſtudes refellere, vel potius elabi diſtinctiuncula. Scribis, eo ſeculo Græcorum codices emendatiores fuiſſe Latinis: nunc contra eſſe, nec fidendum illorum libris, qui deſciverint ab eccleſia Romana. Vix adducor, ut credam te hoc ex animo ſcribere. Quid ais? non legemus eorum libros, qui deſciverunt à fide Chriſtiana? Cur igitur Ariſtoteli tantum autoritatis tribuunt, ethnico, cui nihil unquam fuerit cum fide commercii? Tota Judæorum gens à Chriſto deſcivit; nihil igitur ponderis habebunt apud nos Pſalmi & Prophetæ, illorum ſermone ſcripti? Jam mihi recenſe capita omnia, in quibus Græci à Latinis diſſentiunt orthodoxis: nihil reperies, quod ex novi Teſtamenti verbis natum ſit, aut quod huc pertineat. Tantum de vocabulo hypoſtaſeos, de pro-

proceſſione ſancti ſpiritus, de conſecrandi cæremoniis, de paupertate ſacerdotum, de poteſtate Romani pontificis controverſia eſt. At nihil horum ex falſatis approbant exemplaribus. At quid dices, ubi videris ſic interpretatum Originem, ſic Chryſoſtomum, ſic Baſilium, ſic Hieronymum? Num eo quoque ſeculo falſaverat aliquis Græcorum codices? Aut quis unquam deprehendit Græcorum codices vel uno in loco falſatos fuiſſe? Poſtremo cur falſare velint, cum hinc non tueantur ſua dogmata? Adde huc, quod ſemper in omni doctrinæ genere Græcorum codices emendatiores fuiſſe, quam noſtros, fatetur & M. Tullius, quanquam alioqui Græcis iniquior. Nam diſtinctio literarum, apices, & ipſa ſcripturæ difficultas, in cauſa eſt, quo minus facile queant vitiari: aut ſi quid fuerit vitiatum, facilius poſſit reſtitui. Porro quod ſcribis, ab hac editione non eſſe recedendum, tot videlicet conciliis approbata: more vulgarium theologorum facis, qui quicquid ullo modo in publicum uſum

ſum irrepſit; eccleſiaſticæ tribuere ſolent autoritati. At mihi vel unam profer ſynodum, in qua ſit hæc editio comprobata. Nam qui comprobabit, quæ, cujus ſit, nemo novit! Nam Hieronymi non eſſe, vel ipſæ teſtantur Hieronymi præfationes. Sed eſto, comprobarit ſynodus aliqua: num ita comprobavit, ut nihil omnino liceat ex Græcorum fontibus emendare? Num mendas etiam omnes comprobavit, quæ variis modis potuerint irrepere? Num hujuſmodi verbis conceptum fuit decretum à patribus? Hæc editio cujus ſit autoris neſcimus, ſed tamen eam approbamus: nec obſtare volumus, ſi quid ſecus habent Græci codices, quantumvis emendati; ſi quid ſecus legit Chryſoſtomus, aut Baſilius, aut Athanaſius, aut Hieronymus; etiam ſi illud magis quadraverit ad ſenſum Euangelicum: & tamen hos ipſos autores in cæteris magnopere comprobamus. Quin etiam quicquid in poſterum, quocunque modo, vel à ſemidoctis & audaculis, vel ab imperitis, ebriis, oſcitantibus librariis fuerit vitia-

vitiatum, depravatum, additum, omiſſum, eadem probamus autoritate: neque cuiquam volumus licere, mutare ſcripturam ſemel inductam. Ridiculum decretum, inquis. At hujuſmodi neceſſe eſt fuiſſe, ſi nos autoritate ſynodi deterres ab hac induſtria. Poſtremo quid dicturi ſumus, ubi viderimus, nec hujus editionis exemplaria conſentire? Num & hanc pugnantiam approbavit ſynodus, præſcia videlicet, quid quiſquam mutaturus eſſet? Atque utinam, mi Dorpi, tantum eſſet ocii Romanis pontificibus, ut hiſce de rebus ſalutares ederent conſtitutiones, quibus caveretur, de reſtituendis bonorum autorum monumentis, de parandis & reponendis emendatis exemplaribus. Verum in eo conſilio ſedere nolim iſtos falſiſſimo nomine theologos, qui huc tantum ſpectant, ut quod ipſi didicerunt, id ſolum habeatur in precio. Quid autem iſti didicerunt, quod non ſit ineptiſſimum, & idem confuſiſſimum? Quibus ſi contingat tyrannis, futurum eſt, ut antiquitatis optimis autoribus rejectis, inſulſiſſi-

ſiſſimas iſtorum nænias pro oraculis habere cogatur mundus ; quæ uſque adeo nihil habent bonæ eruditionis, ut eo ſane malim vel mediocris eſſe cerdo, quam iſtius generis optimus, ſi nihil melioris acceſſerit doctrinæ. Iſti ſunt, qui nolint quicquam reſtitui, ne quid ignoraſſe videantur. Hi nobis ſictam ſynodorum autoritatem objiciunt: hi magnum Chriſtianæ fidei diſcrimen exaggerant: hi periculum eccleſiæ, quam iſti ſcilicet humeris ſuppoſitis fulciunt, rectius plauſtrum fulturi, & hujuſmodi fumos, ſpargunt apud vulgus indoctum ac ſuperſtitioſum: apud quod cum pro Theologis habeantur, nolint ullam opinionis ſuæ jacturam facere. Verentur, ne, cum perperam divinas citant literas, id quod ſæpenumero faciunt, Græcæ aut Hebraicæ veritatis autoritas in os jaciatur, & mox appareat, eſſe ſomnium quod velut oraculum adducebatur. Divus Auguſtinus, vir tantus, ad hæc epiſcopus, non gravatur vel ab anniculo puero diſcere. Iſti tales malunt omnia ſurſum ac deorſum miſcere, quam committere, ut quic-

quicquam videantur ignorare, quod ad abſolutam pertineat eruditionem. Quanquam nihil hic video, quod magnopere pertineat ad fidei Chriſtianæ ſynceritatem: quod ſi maxime pertineret, hoc certe magis eſſet elaborandum. Neque vero periculum eſt, ne protinus omnes deſciſcant à Chriſto, ſi fors auditum fuerit, repertum eſſe in ſacris libris, quod vel ſcriba depravarit indoctus aut dormitans, vel interpres, neſcio quis, parum apte verterit. Aliis ex rebus hoc periculum eſt, quas hoc loco prudens ſubticeo. Quanto Chriſtianius fuerit, ſemotis contentionibus, quod quiſque poſſit, in communem uſum libenter conferre, idque candide amplecti, ſimulque & citra faſtum diſcere quod neſcias, & citra invidiam docere quod ſcias. Quod ſi qui ſunt illiteratiores quam ut quicquam recte docere poſſint, elatiores quam ut quicquam diſcere velint, hos, quoniam pauculi ſunt, valere ſinamus, & bonarum, aut certe bonæ ſpei mentium, potius habeamus rationem. Oſtendi quond m meas annotationes rudes adhuc, & adhuc

huc à follibus, quod ajunt, calentes, viris integerrimis, ſummis Theologis, doctiſſimis epiſcopis : hi fatebantur, ex illis qualibuſcunque rudimentis ſibi plurimum lucis affulſiſſe ad divinarum literarum cognitionem. Porro quod admones, ſciebam, Laurentium Vallam ante nos hoc laboris occupaſſe; quippe cujus annotationes primus curarim evulgandas : & Jacobi Fabri in Paulinas epiſtolas commentarios videram : atque utinam ab his ſic eſſet elaboratum, ut noſtra induſtria nihil foret opus. Equidem Vallam plurima laude dignum arbitror, hominem rhetoricum magis quam theologum, qui hac diligentia ſit uſus in ſacris literis, ut Græca cum Latinis contulerit; cum non pauci ſint Theologi, qui nunquam univerſum teſtamentum ordine perlegerint : quanquam ab hoc aliquot locis diſſentio; præſertim in his quæ ad rem Theologicam pertinent. Porro Jacobus Faber commentarios illos jam tum habebat in manibus, cum nos hoc operis moliremur : ac parum commode evenit, ut nec in familiariſſimis collo-

colloquiis alterutri noſtrum in mentem venerit, de ſuo meminiſſe inſtituto. Nec ante cognovi quid agitaſſet ille, priuſquam opus formulis excuſum prodiiſſet. Et hujus conatum vehementer approbo: quanquam ab hoc quoque locis aliquot diſſentimus inviti, cum tali amico libenter ὁμόψηφοι futuri per omnia, niſi veri magis quam amici eſſet habenda ratio, præſertim in ſacris literis. Sed mihi nondum ſatisliquet, cur hos duos objicias. num ut à re velut occupata deterreas? At apparebit, me poſt tantos etiam viros non ſine cauſa laborem hunc ſuſcepiſſe. An hoc ſignificas, nec iſtorum induſtriam probari Theologis? Equidem quid Laurentio ad veterem illam invidiam acceſſerit, non video. Fabrum audio probari ab omnibus. Quid, quod nec omnino ſimile negocium molimur? Laurentius tantum annotavit locos aliquot, idque, ut apparet, in tranſcurſu, levique, quod dici ſolet, brachio. Faber in Paulinas duntaxat epiſtolas edidit commentarios eaſque ſuo more vertit: tum ſi quid diſ-

S crepa-

crepabat, obiter annotavit. Nos univerſum teſtamentum novum ad Græcorum exemplaria vertimus, additis è regione Græcis, quo cuivis promptum ſit conferre. Adjecimus ſeparatim annotationes, in quibus partim argumentis, partim veterum autoritate theologorum docemus, non temere mutatum quod emendavimus, ne vel fide careat noſtra correctio, vel facile depravari poſſit quod emendatum eſt. Atque utinam præſtare potuiſſemus, quod ſedulo ſumus conati. Nam quantum ad eccleſiæ negocium attinet, nihil verebor has meas vigiliolas cuivis epiſcopo, cuivis cardinali, cuivis etiam Romano pontifici dare, modo talis ſit, qualem habemus. Poſtremo non dubito futurum, quin tu quoque ſis edito libro gratulaturus, qui nunc ab edendo dehortaris, modo vel paululum eas deguſtaris literas, ſine quibus hiſce de rebus recte judicari non poſſit. Vide, mi Dorpi, ut eodem officio geminam inieris gratiam: nimirum alteram apud theologos iſtos, quorum nomine diligentiſſime functus ſis tua legatione: alteram

ram apud me, cui tam amica admonitione teſtatiorem feceris amorem tuum. Tu viciſſim boni conſules noſtram æque liberam ſatisfactionem, &, ſi ſapis, noſtro conſilio potius accedes, qui tuam unius rem ago, quam iſtorum, qui tuum ingenium eximiis rebus natum, non ob aliud ſtudent in ſuam trahere factionem, quam quo tanti ducis acceſſione ſuas communiant copias. Sequantur illi meliora, ſi poſſint: ſin minus, tu tamen quod eſt optimum ſequere. Quod ſi non potes illos reddere meliores, id quod velim te adniti, ſaltem illud cave, ne te reddant deteriorem. Porro fac, ut qua fide cauſam iſtorum apud me egiſti, eadem meam agas apud iſtos. Placabis homines, quoad fieri poteſt, & perſuadebis, me, quod facio, non in eorum facere contumeliam, qui haſce literas neſciunt, ſed in publicam omnium utilitatem; quæ nemini non patebit, ſi velit uti; neminem urgebit, ſi malit carere: tum eo eſſe animo, ut ſi quis oriatur qui rectiora docere poſſit aut velit, me primum fore, qui noſtra reſcindam & ab-

rogem, & illius ſubſcribam ſententiæ. Ioanni Paludano multam ex me ſalutem dicito; cum quo ſac ut hanc de Moria litem partiaris, propter commentarios illi dicatos à Lyſtrio noſtro. Doctiſſimo Nevio, humaniſſimo D. Nicolao de Beveris, præpoſito divi Petri, fac me diligenter commendes. Menardum abbatem, quem tam magnificis ornas præconiis, nec dubito quin, qua es fide, veriſſimis, vel tua cauſa diligo, veneror que: neque negligam in literis meis, ſimul atque inciderit commoditas, ejus honorificam facere mentionem. Bene vale, mortalium chariſſime Dorpi. Antverpiæ, anno M D X V.

ERASMUS ROT.

THOMÆ MORO

S. D.

QVæ tibi narrata ſunt de concertatiuncula, quæ mihi fuit apud hujus Academiæ Rectorem cum NicolaoEgmondano, nec omnino vera ſunt, neque tamen nihil habent veri : ſic enim ſolet rumor,& augere quod geſtum eſt,& variare fabulas:neq; vero mihi tam inimicus eſt,ut patiar illũ mendaciis traduci. Rem igitur ut habet accipe : Quandoquidem video vobis iſthic tantum eſſe ocii, ut quid heic ineptiamus vacet cognoſcere. Vbi literis expoſtulaſſemapud hujus Academiæ rectorem , quod Egmondanus in concione nos perſtrinxiſſet, reſcripſit ille:Si placeret ipſum audire coram ſua verba ſonantem,fortaſſe rem poſſe componi. Reſpondi,me nihil detrectare ; tametſi non eſſem neſcius, ab illo μηδὲν ὑγιὲς proditurum. Conve-

nimus, conſedit Rector,huic ego dexter aſſedi, ſiniſter ille. Nec erat inanis ordo: noverat Egmondani mores, ac de me ſibi falſo perſuaſerat, eum eſſe, qui poſſem irritari: proinde medius conſedit,quo pugnam dirimeret, ſi forte λογομαχία ad ungues ac pugnos efferveſceret. Rem igitur paucis exponit Rector. Ibi compoſito ad miram, ſed ridiculam gravitatem vultu, infit Egmondanus: Ego nulli feci injuriam in ſacris concionibus: ſi Eraſmus ſe putat læſum, proferat; ſum illi reſponſurus. Rogabam,an putaret,ullam atrociorem injuriam,quam hominem immerentem in publica concione traducere mendaciis? Ibi continuo commotus homo, & relicta quam cœperat perſona, magis etiam purpuraſcens, (nam rubebat & antea; erat enim tempus pomeridianum) Et cur, inquit, tu nos traducis tuis ſacris libris? In libris, inquam, meis nuſquam eſt nomen tuum. Nec in concionibus, inquit, meis auditum eſt nomen tuum. Negavi, libros meos eſſe ſacros, in quibus aliquando narrem etiam ſomnia mea, nihilque non nuger;

ger : non idem licere in ſacris concionibus. Præterea longe minus,inquam, ſcripſi de te quam res habet. Tu de me publice mentitus es, dicens, faviſſe Luthero, cui nunquam favi in eum ſenſum, in quem tua dicta interpretatur populus, & ipſe ſentis: Ibi jam non commotus,ſed furenti ſimilis: Imo,inquit, tu es autor horum omnium, tu es verſipellis ac veterator, & nihil non intorques cauda quadam. Atque his ſimilia multa evomuit verius, quam dixit, quæ illi tum ſuggerebat ſplendida bilis. Senſi, & mihi concitari ſtomachum; jamque vox quædam eruperat, ſermonis non ſatis temperati proœmium,non quidem racha,ſed aliud quiddam,quod pejus oleat quam ſonat. Sed repreſſi me illico, ſatius ducens, & meæ (nam parum valebam) & Rectoris parcere valetudini, cui & ipſi cum medicis res erat; poſtremo ſtultum & indecorum ratus, adverſus furentem furere. Itaque ſubridens, verti me ad Rectorem: Poſſem, inquam, teſtari de inſigni contumelia, poſſem regerere convicia appellat me verſipellem, liceret ipſum vicisſim.

ſim appellare vulpem : appellat me duplicem, poſſem ipſum appellare quadruplicem : ait me cauda contorquere omnia, poſſem dicere illum lingua ſua inficere omnia: ſed hæc nec viris digna ſunt, ac vix etiam mulieribus. Agamus argumentis. Finge me. Hic ille protinus interpellans magno clamore nautico: Non fingo, inquit; nolo fingere. hoc veſtrum eſt; vos poëtæ fingitis, ac mentimini omnia. Iam magis ridere libebat, quam indignari. Si fingere non vis, inquam, da igitur, Nolo inquit, dare. Fac, inquam, ita eſſe. Non faciam; inquit. At pone ita eſſe, inquam. Non ponam, inquit. Sit igitur ita, inquam. At non eſt, inquit. Quid igitur, inquam, vis me dicere? Dic, inquit, Ita eſt. Vix Rector impetravit, ut fineret me loqui. Vt verum ſit, inquam, me in libris meis quædam ſcripſiſſe ſecus quã oportet, non tamen hoc erat tuum, ad animi tui vindictam abuti ſacri loci, ſacræ concionis autoritate, & populi ſimplicis credulitate. Poteras viciſſim in me ſcribere, poteras me in jus vocare. Nunc non tam mihi facis injuriam,
quam

quam toti huic acadamię, quã toti populo, quam ſacræ concioni, quæ longe aliis fabulis dicata eſt. Hic quũ deeſſet homini quod reſponderet, alio ut ſolet deflexit. Ia, inquit, optares ibi ſimilem autoritatem. Quam? inquam, concionandi? annuit. Atqui, inquam, & olim ſum concionatus, & arbitror me poſſe meliora docere, quam audio te aliquando proferentem. Quin igitur, inquit, facis? Quia puto, me, inquam, majus operę precium facere ſcibendis libris: tametſi tuam induſtriam non improbarem, ſi modo doceres ea quæ faciunt ad bonos mores. Ibi venit homini in mentem, quod ſcripſiſſem in literis ad Rectorem, (legerat enim) hæc mihi immerenti, immo bene merenti, indigne fieri. Vbi, inquit, tu bene mereris? Fatentur, inquam, hoc plurimi, me non male meritum de bonis literis. Ia, inquit, ſic vos eas appellatis; ſunt malæ literæ. Et in ſacris, inquam, literis multa reſtitui. Imo, inquit, multa falſaſti. Cur igitur, inquam, approbat Romanus pontifex ſuo diplomate? Ia diplomate? inquit.

Quis vidit tuum diploma? ſubindicans, à me confictum eſſe. An poſtulas, inquam, ut diploma per ſingulos circumferam, aut in foro exhibeam? Exhibui Atenſi, vidit Dorpius. Ia Dorpius, inquit. additurus & in illum aliquid convicii, ni Rector illum ſuo vultu compeſcuiſſet. Videbis & tu, inquam. Nolo, inquit, videre tua. Cur igitur damnas, inquam. Cur in Luthero damnando tantum apud te valet pontificis autoritas, in meis probandis pluma levior eſt? Hoc ſermone omiſſo, cœpit commemorare, jam velut affectum moturus arte Rhetorica, quantis honoribus affeciſſent me Theologi Lovanienſes priuſquam in eos ſcripſiſſem. Quid non fecimus, inquit, tibi? Cæterum de virulentis obtrectationibus, quibus me laniarat Egmondanus, etiam priuſquam Lovanium commigrarem, nulla mentio. Reſpondi, non eſſe mei moris extenuare cujuſquam in me beneficium, cæterum me hactenus Theologorum beneficio non admodum uſum fuiſſe. Ibi neſcio quo pacto factus mitior, Verum, inquit; quia non potuimus.

tuimus. Ergo, inquam, ne imputes, quod non præſtitiſtis. Nam quantum potueritis male faciendo, ſenſi; officij nihil expertus ſum; niſi quod me vocaſtis ad actus, quos vocatis, & convivia quædam ſolennia; à quibus nemo magis abhorret quam ego: tantum abeſt, ut exiſtimem, me hoc nomine multum debere vobis. Vos me ultro invitaſtis ad amicitiam; ego ut nunquam ambii, ita nunquam dedi anſam dirimendæ. Ex hoc ſermone venit homini in mentem, de ſarta inter nos amicitia, uno ipſo nondum ſatis placato, cum nemo ſtolidius læſiſſet, quam ille. Putant, hoc eſſe religionis colophonem, ut illis ſupplices ſint, etiam qui non ferendis injuriis ſint affecti: tantum abeſt, ut quemquam ipſi reconcilient, aut juxta doctrinam Euangelicam benefaciant ei qui læſerit. Bene mones, inquit; jactas, inter nos ſartam fuiſſe concordiam. Quid? an non fuit? inquam. Nonne compotavimus ſplendide in collegio Falconis? Conſtiterat hoc prandium ejus domus moderatori non mediocri pecunia. Et

quoniam erat dies Mercurii, tantum piſcium erat paratum uni Egmondano, quantum ſatis eſſet quatuor athletis.) nonne propoſita pacis conditio, ut utrinque deleret offenſas omnes amneſtia? Negavit ille fortiter, quod tot teſtibus actum erat. Rector interpellans, ita moderatus eſt litem, ut fateretur, inter omnes Chriſtianos eſſe aliquam concordiam, cæterum eam pacem non fuiſſe numeris omnibus abſolutam. Ego arridens rogabam, quota compotatione pax Theologica abſolveretur? Me ſimplicem arbitrari; vel ſine compotatione confici pacem inter bonos. Hinc rurſus aliud illi venit in mentem. Recte admones, inquit; tu nos habes ludibrio traducis tanquam ebrios. Expoſtulante me, ubi vocaſſem eum ebrium; Scribis, inquit, me fuiſſe uvidum à prandio largiore: quid hoc aliud eſt, quam eſſe ebrioſum? Hoc, inquam, neque te nominato ſcripſi, & narro ab aliis dictum: nam tui Carmelitę hoc lemmate te excuſabant, ne quis gravius ferret, quod dixeras uvidus à prandio largiore. Iacui,

tui, inquit; indignans opinor, quod tui dixiſſem, non veſtri. Quod ſi maxime, inquam edidiſſem nomen, quid erat flagitii, ſi quod tu publice auſus es dicere, ego ſimili libertate retuliſſem? nunc honoris tui gratia ſupprimo nomen tuum, & rem atrocem civiliter narro. Dixeras, Fabrũ ac me, qui nunc pugnaremus inter nos, olim pugnaturos in profundo tartaro. Ia, inquit, hoc ab aliis audiſti. Verum, inquam: at non ab uno. ſed audes tu negare dictũ? Obticuit. qua quidem in re primum ſum admiratus novum hominis pudorem. Mox in alium campum expatiatus, negavit, ſe unquam facturum finẽ vociferandi in Lutherum, donec illũ confeciſſet. Reſpondi, per me licere illi, vociferari uſque ad illum diruptionem, modo ne in me blateraret: neque me queri, quod in Lutherum clamaſſet, ſed quod in me. quod ipſum ſi illi uſque adeo cordi eſſet, pergeret; nihil tamen lucri facturus, niſi ut eſſet bonis omnibus ludibrio, quandoquidem in ea concione vidiſſem paſſim omnes ridentes. Hic ille: Ia, inquit, illi tui

erant

erant. Quam mei ſint, inquam, neſcio; pleroſque ne de facie quidem noveram. Inter cætera crimina objecit & hoc, quod allegarem epiſtolas illuſtrium virorum, qui mihi nonnihil tribuerent: ſignificans, eas à me confingi, nec ullos eſſe qui mea probarent, cum ego ferme totum hoc epiſtolarum genus premam: ſimulque indicans, nihil oportere probatum haberi, quod ipſius calculo non eſſet commendatum. Hinc conjicere licet ſimul & modeſtiam hominis, qui ſibi tam parum tribuat, & ſimplicem pureque Chriſtianum animum, qui nihil mali non ſuſpicetur de proximo. Cum inter cætera dixiſſem, non debere videri mirum, ſicubi querar nonnihil de Theologis in libris meis: cum Ioannes Standitius Minorita, Theologus, epiſcopus à ſancto Aſino, apud regem ac reginam Angliæ, multis proceribus & eruditis adſtantibus, impudentiſſime me detulerit tribus nominibus; primum quod tollerem reſurrectionem, deinde quod nihili facerem ſacramentum matrimonii; præterea quod male ſentirem de

Eu-

Euchariſtia : cum in omnibus libris meis nihil magis aſſeram quam reſurrectionem ; ac matrimonium edita declamatione ſic prædicarim, ut Theologi putarint, errorem eſſe hæreticum, quod matrimonio plus ſatis tribuerim; poſtremo cum de Euchariſtia nuſquam, neque ſcripſerim, neque locutus ſim, niſi ſicut decet, id eſt, ſumma cum reverentia. Ia, inquit, hæc omnia fortaſſe ſunt vera. O vocem impotentis animi, ſibique nihil non indulgentis: cur hæc potius in me vera eſſent, quam ſi quis dicat, Egmondanum compilaſſe ſacrarum ædium gazophylacium? quam incantaſſe morituros, uti ſibi traderent hæreditatem, fruſtratis hæredibus? quam ad quæſtum prodidiſſe, quæ audivit in arcanis confeſſionibus? Hæc fortaſſe probabilius in illum competerent, quam quæ volebat ille videri non abhorrentia à veris in me. Huic divo committant parentes liberos ſuos, ut imbibant veræ religionis ſemina. Quid tibi nunc referam ſingula? quicquid quocunque caſu dicebatur, rapiebatur in occaſio-

nem

nem convicii, non aliter quam ſolent pueri rixantes, ac mulierculæ procaces: quicquid dixeram, regerebat in diverſum. Objiciebat epiſtolam ad Lutherum ſcriptam. Illic, inquam, moneo quid debuerit vitare. Immo, inquit, doces eum ſcribere. Etiam hoc videbatur male habiturum hominem, ſi Lutherus aliquanto melius ſcripſiſſet: adeo illum perire cupiebat, non corrigi. Sed illud nullo modo concoquebat, quod adjeciſſem, Non admoneo quid facias, ſed ut quod facis perpetuo facias. Hic cum excuſarem civilitatem Rhetoricam, qua negamus nos admonere, cum maxime admonemus, rurſus incanduit. Pulchre, inquit, dixti; hoc vere rhetorum eſt, omnia fucare, fingere, mentiri. Arridens, faſſus ſum, aliquanto mentiri Rhetores, ſed interim mentiri nonnunquam & Magiſtros noſtros. Rurſum cum dicerem, me conſuluiſſe dignitati Theologorum, reſpondit: Nobis hanc curam relinque; nos proſpiciemus. Cum adderem, exurendis Lutheri libris eum è bibliothecis eximi poſſe, ex animis

non

non item: Ia, inquit, ex animis: ibi eum tu poſuiſti. Cum nihil inter nos conveniret: adeo ut ſi dicerem literas bonas, ille continuo vocaret malas: ſi librum caſtigatum, ille ſalſatum: ſi me dixiſſem alienum à factione, ille protinus caput factionis appellaret: negaturus & intra oleam eſſe duri quicquã, aut extra juglandem eſſe duri quicquã, ſi quid tale affirmaſſem? Rector interſecans rixam jam nimis longam, negavit, hęc eſſe digna Theologis: ſe lubentius auditurum, ſi quid faceret ad concordiam ſarciendam. Age, inquam, quando negas, eam concordiam unica compotatione potuiſſe coire, quid ſupereſt ad conſummandam? Hortante Rectore, dixit: Vt ſarcias famam noſtram abs te læſam. Vbi, inquam? In epiſtolis? Annuit. Illis, inquam, jam evulgatis, mihi non eſt in manu quod petis; quanquam illic nullius famam læſi. Ergo palinodiam, inquit, cane. Quam? Scribe, Lovanii ſynceros & probos eſſe Theologos. Id, inquam, haud unquam negavi. ſed quos ego taxavi, ſi mihi præbebunt probam materiam,

teriam,

teriam, magnifice de illis ſcribam. Hic irritatus, Et tu, inquit, ſi nobis præbueris bene loquendi materiam, bene de te loquemur. Tu ſtylum habes,nos linguam habemus. Taxas, inquit, nos, quod tibi oblatremus à tergo; audeo tibi in os dicere. Nec mirum, inquam; tu,quibus es moribus, auderes etiam conſpuere os boni viri. Negavit, ſe adhuc eſſe tam contumacem. Hoc ſermone interrupto Rector admonuit, ut de Luthero, quod erat caput, ageretur. Age, inquit. ſcripſiſti pro Luthero; nunc ſcribe adverſus illum. Hic inficiatus, me ſcripſiſſe pro illo,ſed pro Theologis potius adverſus illum; cum excuſaſſem multa, ocium,imperitiam, metum; inter alia prætexui ſuſpicionem crudelitatis, ſi ſævirem ſtylo meo in hominem proſtratum ac victum. Immo hoc ipſum, inquit, ſcribe, Lutherum à nobis victum eſſe. Reſpondi, non deeſſe qui hoc vociferarentur, vel me tacente. Præterea magis fore decorum, ſi ipſi ſuam celebrarent victoriam, qui peperiſſent. Poſtremo mihi non conſtare,quod eum viciſſent,
cum

cum libri illorum nondum prodiiſſent in lucem. Sub hæc deſperans, verſus ad Rectorem, ait, Nonne prædixi, nos nihil acturos? Quamdiu, inquit, detrectat ſcribere adverſus Lutherum, tam diu habebimus eum pro Lutherano: At iſthoc, inquam, nomine tu mihi Lutheranus eris, qui nihil ſcribas adverſus illum, neque tu ſolus tantum, ſed innumeri tecum. Atque ita non dicto, ſed ſignificato vale, Rectori, non mihi, diſceſſit: quemadmodum qui in gladiatoria ſchola vulnus præter certaminis leges acceperunt, cæteris quidem dant dextram, ei à quo læſi ſunt non dant. Habes fere ſummam illius præclari colloquii, quod illi tamen viſum eſt admodum blandum, cum hoc ageretur, ut me pelliceret eloquentia ſua ad inſectandum ſtylo meo Lutherum. Neque paſſus eſt ille ſibi perire hujus conflictationis gloriam. Iactitavit apud compotores ſuos, quam fortiter obſtitiſſet in os Eraſmo. Rector eadem ſuis denarrans, non ſine riſu, negavit, ſe unquam crediturum fuiſſe, mihi tantum eſſe temperantiæ. Quanquam

quam non hinc mihi laudem hanc arrogo; qui prorſus inſanus fuiſſem, ſi cum illo contendiſſem. Et tamen eſt unus aut alter hoc ſceleratior. Nam hic ut moleſtus eſt & pertinax, ita minus habet fuci, ſemper ſui ſimilis. Talem ajunt fuiſſe puerum, talem magiſtellum, talem baccalaureum, talem Theologiæ profeſſorem, qualis nunc eſt Carmelita. Nec Vulcanus quidem hunc recudat, neque refingat Mercurius. Sibi tamen videtur præcipua baſis Chriſtianæ religionis, & ordinis Carmelitici decus. Tam jucundus eſt huic Academiæ, quam ſunt ſici in oculis. Sed vomicam hanc nemo poteſt excutere. Bene vale, mi More. Lovanii. Anno M D X X.

Viro

Viro undecunque doctiſſimo,

MARTINO DORPIO,

Theologo, Lovanii.

Thomas Morus Martino Dorpio

S. P. D.

SI mihi ad te venire tam eſſet liberum, quam vehementer, mi Dorpi, cupio; tum iſta, quæ nunc parum commode committo literis, commodius tecum corã ipſe tractarem; tum (quo nihil jucundius potuiſſet accidere) te ipſo interea præſens præſente perfruerer. cujus videndi, cognoſcendi, complectendique, mirum pectori meo deſiderium inſevit Eraſmus, utriuſque noſtrum amantiſſimus; tum utrique, uti ſpero, ex æquo charus. Nihil eſt enim, quod ille majore cum voluptate faciat, quam ut apud præſentes amicos ſuos, abſentes prædicet. Siquidem, quum ſit ipſe plurimis, idque in diverſis orbis terrarum partibus, doctrinæ ſuaviſſimorumque morum gratia charíſ-

chariſſimus; conatur ſedulo, ut, quo in unum ſe omnes animo ſunt, eodem etiam inter ſe omnes conglutinet. Non ceſſat ergo apud univerſos ſingulatim amicorum quemque referre; &, quo in cunctorum amicitias inſinuet, omnes cujuſque dotes, quibus amari promereatur, exponere. Quod quum ille aſſidue faciat de omnibus; de nullo tamen ſæpius, de nullo facit effuſius, de nullo quam de te, chariſſime Dorpi, libentius: quem ita dudum celebravit in Anglia, ut nemo ſit ibi literatorum virorum, cui non Dorpii nomen æque notum celebreque, atque Lovanienſibus ipſis, quibus eſt (ut eſſe debet) celeberrimum. Seorſum vero ita te depinxit apud me, ut jam olim pulcherrimam animi tui imaginem, planeque eandem apud animum meū præſumpſerim, quæ mihi, poſteaquam huc appulit, ex elegantiſſimis opuſculis tuis eluxit. Itaque quum me primum ſcirem ab invictiſſimo rege noſtro in has partes legatione functurum; crede, mi Dorpi, mihi, non pro minimo itineris tanti pretio ducebam, quod

oblata

oblata mihi videbatur occaſio, qua tecum quoquo pacto congrederer. Verum iſtam conveniendi tui facultatem, quam præbitam eſſe ſperaveram, negotii nobis demandati ratio præripuit; quæ me Brugis, ubi cum magnificis illuſtriſſimi principis veſtri oratoribus, res ut nobis tractaretur, convenerat, alligavit. Quo fit, ut vehementer doleam, quum hæc legatio mihi multis alioqui nominibus arrideat, qua tamen in re optaveram maxime fortunam mihi affuiſſe propitiam, ea me maxime ab illa deſtitui. Verum (ut ad id tandem veniam, quod me coëgit in præſens ſcribere) dum heic verſor, incidi forte in quoſdam, qui non alieni à literis videbantur. Apud hos de Eraſmo, & de te item, ſermonem ingero. Illum ex literis ac fama; te vero etiam alias noverant. Narrant mihi rem, ut parum lætam, ita neutiquam credibilem; te videlicet in Eraſmum animo eſſe parũ amico; idque ex literis ad eum tuis liquere; quas (quoniam ad credendum ægre me adduci videbant) poſtero die allaturos ſeſe pollicebantur. Redierunt

poſtri-

poſtridie ; tum literas ad me ternas adportarunt. Vnas abs te ad Eraſmum ſcriptas;quas ille(quod ex ejus reſponſione colligo)non acceperat,ſed earum exemplar (id quod mihi nunc evenit) neſcio quo monſtrante legerat. In his Moriam inſimulas,& ad Sapientiæ laudem invitas. Inſtitutum ejus, de emendando novo Teſtamento ex Græcis codicibus, tam parum probas, tam anguſtis limitibus ut coartet ſuades, ut pæne in univerſum diſſuadeas. Alteræ fuerunt ipſius ; quibus tibi breviter, utpote feſſus ex itinere, atque adeo in eodem adhuc itinere occupatus, ſatisfacit ; copioſius idem ſe facturum profeſſus, quum Baſileam delatus eſſet. Denique, tertiæ literæ tuæ fuerunt; qnibus rurſus ad hanc Eraſmi reſpondes epiſtolam. Has ego quum præſentibus illis perlegiſſem ; quanquam erant aliqua, non quæ mihi quidem inimicum eſſe te illi perſuaderent, (quid enim poſſet eſſe, tale ut hoc perſuadeat mihi ?) ſed animo tamen aliquanto magis turbido quam exſpectaram; tamen, quia hanc opinionem illis

ex

ex animo eradi potius, quam confirmari cupiebam, aſſerui, nihil ibi legiſſe me, quod non ab amiciſſimo pectore profectum videatur. At, inquit eorum unus, non æſtimo quæ ſcripſerit; ſed meo judicio neutiquam amice fecit omnino quod ſcripſerit. nam ſi Moria quemquam tam vehementer offendit; quod ego nuſquam, ne Lovanii quidē, quanquam ibi poſt editam Moriam ſæpe multumque verſatus, audivi, prę-terquam ab uno aut altero, moroſiſſimis atque infantiſſimis ſenibus, & quos ibi pueri quoque rident; quum alioquin & heic & ibi tam grata fuerit omnibus, ut multi multas ejus partes memoriter ediſcant etiam: verum, quod cœpi dicere, ſi Moria quemquam tam vehementer offendit, ut Eraſmus ad palinodiam quoque videretur invitandus; tamen, quum Dorpius non ita pridem accerſitus ad Eraſmum eſſet; idque, ut ipſe ſcribit, ſolus; quid attinebat ſcribere? ſi quid monendum putavit, cur non præſentem præſens admonuit; cur non (ut apud Terentium eſt) coram, quæ facto opus eſſet, impera-

perabat potius, quam, quum exiiſſet, clamaret de via; idque Eraſmo tam longe ſemoto, ut, quæ eum aut primum, aut etiam ſolum, audire oportuerat, ea & ſolus aliquamdiu neſciverit, & poſtremo non niſi per alios acceperit? Qua in re vide quam ſincere faciat. Primum, quem nemo accuſat, eum apud omnes defendere ſeſe ſimulat. Deinde, quibus eum rationibus tuetur, quum neſcio an quiſquam audiat quæ contra eum objicit, (præter eum ſolum qui ſolus debet,) publice legunt omnes. Hæc quum ille dixiſſet, aliique eorum alia, quæ nunc neceſſe non habeo commemorare; ita reſpondi, atque ita à me dimiſi, ut facile intelligerent, nihil ſiniſtri me de te libenter audire; animoque eſſe in te propemodum æque propenſo atque in Eraſmum ipſum, in quem tam propenſo ſum, ut eſſe propenſiore non poſſim. Nam quod ſcribere ad eum, quam coram rem tractare, maluiſti? quocumque tu id conſilio feceris; certe non feciſſe malo. & ego, mi Dorpi, mihi pro mea de te opinione perſuadeo; &

ille

ille certus animi erga ſe tui, non dubitat. At ſecundas iſtas literas tuas, quæ jam paſſim parum ſecundæ leguntur, nullo omnino conſilio tuo, ſed plane caſu quopiam in publicum emanaſſe crediderim. In quam ſententiam vel eo in primis impellor, quod in his nonnulla ſunt hujuſmodi, ut plane mihi perſuadeam, te, ſi velles emittere, fuiſſe mutaturum, utpote non ſatis idonea, quæ vel ad eum ſcriberentur, vel abs te. Neque enim quædam tam acerbe ad amicum tantum; neque tam neglectim ad hominem tam doctum; immo, ſat ſcio, & pro modeſtiſſimo ingenio tuo clementius, & pro eximia doctrina tua ſcripſiſſes accuratius. Porro, jocis ſcommatibuſque, quibus plus quam modice ſcriptio tota ſcatet, non dubito, quin uſurus fueris aut aliquanto parcius, aut certe, mi Dorpi, ſalſius. Nam quod Moriam inſectaris, quod in poetas inveheris, Grammaticos omnes ſubſannas, Annotationes in Scripturam parum probas, Græcarum literarum peritiam non admodum ad rem pertinere cenſes; hæc, in-

quam, omnia non magni facio, ut in quibus citra cujuſquam offenſam liberum cuivis eſt, ſentire quid velit; & ita abs te ſunt adhuc diſputata, ut non dubitem, quin inter legendum multa cuique ſuccurrant quæ reſponderi ex adverſo debeant. Porro, tantum abeſt, ut in horum quoque nimium abs te dictum exiſtimem, ut in quibuſdam etiã multa deſiderem, quibus optaſſem hoc ſcriptum tuum ad Eraſmum prodiiſſe inſtructius; quo major ei præberetur occaſio, ſua ex adverſo caſtra majoribus operibus communiendi. At iſtud me nonnihil certe commovit, quod Eraſmum in eo libello tuo videris aliquanto ſecus, quam te atque illo eſt dignum, attingere. quippe quem ita tractas, tanquam modo contemnas, modo velut è ſublimi derideas: interdum quaſi non admoneas, ſed tanquam patruus, aut triſtis cenſor, objurges: poſtremo, verbis ejus aliorſum detortis, Theologos omnes, atque adeo Univerſitates (quas vocant) in eum côncites. Nec in eam partem accipi hæc mea ſcripta volo, quaſi adverſus te, quem

quem plane credo nihil horum ulla in eum malignitate feciſſe, ego, cui nimirum ipſi patrono opus ſit, in patrocinium ſuſcipiam illum; quem certe majorem & haberi apud omnes & eſſe ſcio, quam ut in reorum ordinem redigi debeat. Sed quoniam te amo, famęque tuæ bene cupio, idcirco admonere te eorum volui, unde anſam apprehendunt hi, (quibus modeſtia tua, & vere cycneus animi tui candor, non ſatis exploratu s'eſt,) qui famæ te, & tuæ nimis avidum, & alienæ inſidiantem, putant. Vtinam, quemadmodum Æneas ſeſe apud Virgilium, circumſeptus nebula, Carthaginienſibus immiſcuit, ac ſe ſuaque facta in tapetibus depicta ſpectavit: ſic utinam non viſus ipſe videre poſſes, quo vultu poſterior hæc epiſtola tua legatur. Sat ſcio, longe majores mihi gratias habendas duceres, qui te ſincere admoneam, ut mutare poſſis; (potes namque mutando efficere, ut hanc omnes, id quod ipſe facio, non emiſſam tibi, ſed elapſam judicent;) quam eis, qui, quæ te coram adulati laudant, eadem clam etiam

ipſi detrectant. Quanquam profecto miror, ſi quiſquam uſque adeo adulari in animum induxit ſuum, ut iſta vel te præſente collaudet, quæ, ut cæpi dicere, utinam per cancellos tranſpicere poſſis, quo vultu, qua voce, quo affectu legantur, quum apud Eraſmum non ſemel inculcas, *Theologos noſtros, Eraſme, & grammaticos veſtros;* quaſi quum ipſe ſublimis in Theologorum ordine conſideas, illum deorſum inter grammaticulos detrudas. Et ſedes tu quidem inter Theologos merito; nec ſedes modo, ſed præſides quoque. Nec ille tamen è Theologorum ſoliis in grammaticorum ſubſellia depellendus. Quanquam Grammatici nomen, quod tu frequentius, quam facetius, irrides, Eraſmus, opinor, haud aſpernabitur; immo, (ut eſt modeſtus,) quanquam meretur maxime, fortaſſe nec agnoſcet tamen; quidque quum ſciat, Grammaticum idem omnino ſignificare quod Literatus; cujus officium per omnes literarum ſpecies, hoc eſt, per omnes ſeſe diſciplinas effundit. Quo fit, ut, qui Dialecticen imbiberit, Dialecticus;

cus; qui Arithmeticen, Arithmeticus vocari poſſit. tum in cæteris artibus ad eundem modum. At Literatus, mea certe ſententia, niſi qui omnes omnino ſcientias excuſſerit, appellari nemo debet. Alioquin & infantibus licet grammaticorum nomen attribuas, quicunque ex Alpha-Beta ipſas literarum formas edidicere. Quod ſi tu eos tantum grammaticos eſſe vis, quos ais ferulas ſceptrorum vice geſtantes in antro plagoſo regnare, tum philautos, ac moria ſtultiores, arbitrari, ſe omnes noſſe diſciplinas, quod voculas intelligunt ipſas, & orationum ſtructuram; ego, me dius fidius, mi Dorpi, etiam eos, quanquam procul ab diſciplinis eſſe conceſſerim, tamen aliquantō propius acceſſiſſe puto, quam Theologos illos, qui & ſtructuram orationum & voculas ipſas ignorant. ex quo genere & ego aliquot, & tu (ut opinor) plures, quanquam uterque ſedulo diſſimulamus, agnoſcimus. Eraſmus certe neque illis ex grammaticis eſt, qui tantum voculas didicerunt; neque ex his Theologis, quibus præter perplexum

quæſtiuncularum labyrinthum nihil omnino cognitum eſt; ſed ex illorum grammaticorum genere, quo Varro atque Ariſtarchus; ex illo theologorum, quo ipſe tu, mi Dorpi, hoc eſt, ex optimo; ut qui nec illas quæſtiunculas ignoret, &, quod tu quoque abunde feciſti, longe utiliorem bonarum literarum, id eſt, ſacrarum maxime, tum cæterarum quoque, peritiam adjunxerit. Sed pergo in epiſtola tua. In qua illud quoque ejuſdem ferme notæ eſt: *Si unquam Decretales, Eraſme, videris.* quaſi Decretales epiſtolas, quas tu vidiſſe te ſignificas, ille videlicet nuſquam videre potuerit! Iam illud quale eſt, quod in eum objicis, *Aquam ardeæ perturbatam eſſe, & imperitis item omnia perturbata, quoties in diſceptandi palæſtram deſcenditur.* Et illud præterea: *Non enim potes, Eraſme, dijudicare, inter Dialecticum & Sophiſtam quid interſit; ſi utramque artem ignores.* Et Paulo poſt: *Niſi forte tibi ſophiſtæ ſint omnes, quibus diſputatione videaris inferior, hoc eſt, omnes dialectici.* Itane, quæſo, Dorpi, putas perturbata Eraſmo

ſimo omnia diſputanti fore; neque aut quid dialectice ſit, aut, quid ſit omnino ſophiſta, noviſſe? & eum neſcire ſolum, quæ ferme pueri ſciunt omnes? At rhetoricam, opinor, vel tu propriam ei, ac quodammodo peculiarem, eſſe concedes; quam ſi tribuas, neſcio qui poſſis dialecticen tam prorſus adimere. Siquidem recte ſenſerunt non infimi philoſophorum; qui tantum cenſuerunt inter dialecticam rhetoricamque differre, quantum pugnus diſtat à palma; quod, quæ dialectice colligit aſtrictius, eadem omnia rhetorice copioſius explicat; utque illa mucrone pungit, ita hæc ipſa mole penitus proſternit obruitque. Sed age, nihil ſit dialecticę cum rhetorica commune. Ergo, quia non in ſcholis diſputat, quia non in puerorum corona rixatur, quia jam (quod tu quoque poſtea facies) quæſtiunculas illas valere ſinit; nunquam eum putas illas didiciſſe? Sed exiſtimas, in diſputando inferiorem eſſe dialecticis omnibus. At, heic vide, quam opido abs te diſſentiam. Ego nec illiteratum quidem quempiam,

mediocri ingenio præditum, longo tamen intervallo minore quam ſit Eraſmicum, hunc, inquam, ego non omni dialectico reor inferiorem in diſputando fore, modo res, de qua diſceptant, utcumque ſit nota, quum, quod arti deeſt, ingenium ſuppleat. Nam & ipſa dialectices præcepta quid aliud quam quædam ingenii fœtura ſunt? ratiocinationum videlicet formæ quædam, quas ratio fore ad rerum diſquiſitionem utiles animadvertit. Tantum abeſt, ut Eraſmus, cujus & ingenium & doctrinam mirantur omnes, futurus ſit in diſputando omnibus prorſus dialecticis, hoc eſt, etiam pueris, inferior. Sed mitto iſta omnia, nempe minoris momenti; ut in quibus literarum duntaxat æſtimatio ventiletur. At illud certe odioſius eſt, quod Hieronymi Huſſitæ, Creſconiique grammatici, utriuſque videlicet hæretici, mentio abs te non ſatis temperanter injecta eſt; quippe quos quibuſdam ita referre videris, tanquam conferre velis. Quid, quod nonnulla tam acerbe tractas, tamquam nihil agas aliud, quam, ut in eum

primo

primo Lovanienſes theologos; deinde, quotquot ubique ſunt, omnes; poſtremo Academias univerſas, exſtimules; inque eam rem quibuſdam verbis illius, longiſſime à propoſito detortis, abutaris. Nam (ut à poſtremo incipiã) quum dixiſſet, non omnes theologos damnare Moriam, ſed eos ſolos has excitare tragœdias, qui dolent, bonas renaſci literas; foreque, ut nec Hieronymianam editionem (quam tu Theologis placere ſcripſeras) comprobarent hi, qui Moriam damnaverant: ibi tu protinus arrepta lepida jocandi materia, *Nova*, inquis, *gloria, ſi edas quod pauci probabunt.* Quaſi vero relinquantur pauci qui probent, ſi ex tanto digniſſimorum theologorum cætu unus aut alter moroſiſſimi ſenes, nec ullo minus digni, quam quod profitentur nomen, eximantur! Et tu tamen, Dorpi, longius eumdem tam feſtivum jocum proſequeris. ais enim: *Age, non probabunt Theologi.* (ſic ille dixit ſcilicet!) *Qui quæſo probabunt ergo Iuriſconſulti? An medici, an philoſophi denique, ut falcem immittant alienæ meſſi? Sed*

grammaticis eam paras. Sedeant itaque grammatici in ſolio cenſores omnium diſciplinarum, & novam nobis Theologiam parturiant, naſcituram tandem aliquando cum ridiculo mure. Verum nec metus eſt, ne nolint ſtudioſi illorum ſe ſceptris inclinare. ſceptra enim ſunt ferulæ, quibus plagoſo regnant in antro; & philauti, & moria ſtultiores arbitrantur, ſe omnes noſſe diſciplinas, quod voculas intelligunt ipſas, & orationum ſtructuram. Ergo non eſt opus Academiis; ſchola Nolenſis aut Daventriana ſuffecerit. Et certe hæc eſt ſententia magni viri Hieronymi Huſſitæ, Univerſitates tam prodeſſe eccleſiæ Dei quam diabolum. Nec grammaticos vel tantillum commovet, quod damnata fuerit ea ſententia in concilio Conſtantienſi: quippe in quo, certum ſit, neminem fuiſſe non amuſum, aut qui non ignoraverit Græce.
Injurius tibi, Dorpi, ſim, ſi jocum ſæpius interpellē tuum;in quo jā diu mirum quam te ſuaviter oblectaſti. Sed ſi ſatis jocatus es, audi nunc jam, Dorpi Nemini obſcurum eſſe poteſt, tua ipſius verba legenti,te ad hanc Univer-
ſitatum

ſitatum mentionem ſine ulla prorſus occaſione deſcendiſſe; totumque hunc locum tibi copioſe, ac perquam diſerte ſane, ſed extra controverſiam tamē, eſſe declamatum; nec eſſe ulla reſponſione opus. Neque tamen ambigendū puto, quo in Vniverſitates affectu Eraſmus ſit; in quibus & didicit, & docuit; non ea modo, quæ tu grammatica vocas; ſed cum alia multa, multo magis Chriſtianis omnibus utilia; tum eas etiam ipſas (quas tu nunc tam magnifacis quam poſthac parvifacturus es) quæſtiunculas. Quis neſcit, quam diu pariſiis ille, quantoque in pretio fuit? tum Bononię pręterea. ut nihil interim de Roma dicam; quam ego tamen vel principem academiarum eſſe omnium duco. Iam Oxonia Cantabrigiaque tam clarum habent Eraſmum, quam habere debent eum, qui in utraque diu, cum ingente ſcholaſticorum fruge, nec minore ſua laude, verſatus eſt. Vtraque eum ad ſe invitat; utraque eum in ſuorum theologorum numerum (quoniam eo honore alibi eſt inſignitus) transplantare conatur. Sed tu quanti noſtras

Vni-

Vniverſitates facis, haud ſcio, qui tantum Lovanio Pariſiiſque tribuis, ut cæteris videare mortalibus, præſertim ex dialectica, nihil omnino relinquere. Ais enim, *Niſi Lovanienſes ac Pariſienſes Theologi eſſent dialectici, fieri videlicet, ut dialectica toto exſulat orbe, exſulaveritque multis jam ſæculis.* Ego in utraque Academia fui abhinc ſeptennium; non diu quidem; ſed interim tamen dedi operam, quæ in utraque traduntur, quiſque ſit utrobique tradendi modus, ut ſcirem. Et profecto, quamquam utramque ſuſpicio; quantum tamen quivi, vel præſens audiendo, vel abſens inquirendo, cognoſcere, nihil hactenus umquam accepi cauſæ, quãobrem vel in dialectica meos liberos, quibus optime conſultum cupio, in alterutra earum edoceri potius, quam Oxoniæ aut Cantabrigiæ, velim. Non negabo tamen, (neque enim libenter quemquam ſua gloria fraudaverim,) noſtras permultum Iacobo Fabro Pariſienſi debere; quem, ut inſtauratorem veræ dialecticæ, veræque philoſophię, præſertim Ariſtotelicę, feliciora paſſim apud

apud nos ingenia, ſanioraque judicia, conſectantur; ut per eum virum Lutetia gratiam nobis referre quodammodo accepti olim beneficii videatur, quũ per eum apud nos diſciplinas reſtauraret, quas ipſi à nobis initio acceperunt. quod uſque adeo in confeſſo eſt, ut id Gaguinus quoque, nec detractor Gallicæ laudis, nec buccinator noſtræ, in Annales ſuos retulerit. Atque utinam & Lovanienſes & Pariſienſes, quoque Scholaſtici omnes, Fabri commentarios in Ariſtotelicam dialecticen reciperent: eſſet ea diſciplina (ni fallor) & minus utriſque rixoſa, & paulo repurgatior. Miror tamen cur Lovanienſes ac Pariſienſes in dialectices commemoratione conjunxeris; qui uſque adeo inter ſe diſcordant, ut ne nomine quidem conveniant: quum alteri Realium, alteri Nominalium, nomen affectent. Quamquam, ſi Ariſtotelem recipiunt, ſi utrique interpretantur, ſi non alia de re, quam de ejus mente tot inter ſe rixas excitant; jam quum Pariſienſes aliter, aliter eum Lovanienſes interpretantur, nec aliter modo, ſed cõtra quo-

que;

que; qui ſcire poſſis, utris potius accedendũ cenſeas? Sin ad dialecticen pertinent hujuſmodi lites, ſed nihil ad Ariſtotelem tamen; jam non Ariſtotelicam tantum Logicam, (quod tu ais,) ſed aliam prçterea, aut alteri aut utriq; profitentur. Sin autem, quæ in tanta controverſia ſunt, nec ad ipſam dialecticã attineant, (nec attinent certe, ſi ad eum non attinent, modo is dialecticam perfecte tradiderit;) jam hoc egregie fuerit abſurdum, ut dicatur dialectica de rebus ad eam rem neutiquam ſpectantibus tot annos digladiari. Et profecto, Dorpi, propemodum adducor, ut credam, magnam illam opinionum partem, de quibus tam diu tanta contentione, velut pro aris ſociſque, dimicatur, aut ad Logicam parum pertinere, aut ad eam perdiſcendam non admodũ conferre. Nam, ut in grammatica ſuffecerit, eas obſervationes didiciſſe, quibus poſſis, & ipſe Latine loqui, & quæ ab aliis Latine ſcripta ſunt, intelligere? non autem anxie innumeras loquendi regulas aucupari, literaſque inter ac ſyllabas inſeneſcere: itidem in diale-

dialectica ſatis eſſe crediderim, dictionum naturam, enuntiationum vires, tum ex his collectionum formulas edoctum, dialecticam protinus, velut inſtrumentum, ad cæteras diſciplinas accommodare. Atque hoc nimirum ipſũ ſpectavit Ariſtoteles, quum dialecticã ſuam decem illis ſummis, ſive rerum ſive nominum generibus; deinde enuntiationum tractatu; adjunctis poſtremo collectionum formulis, & quæ neceſſario demonſtrant, & quę ſuadent probabiliter, & quæ callide cavillantur, abſolvit. Adhæc, tanquam aditum introitumque quendam Porphyrius, quinque illas univerſa complectentes, ſeu res ſeu voces appellari malis, adiecit. Porro ejuſmodi quęſtiones, quibus rudia adhuc, & aptioribus imbuenda, detinentur potius quam promoventur ingenia, neuter eorum propoſuit. Porphyrius etiam ex profeſſo abſtinuit. At nunc abſurda quædam portenta, ad certam bonarum artium nata perniciẽ, & luculenter ab antiquis diſtincta, cõmiſcuerunt; & veterum puriſſimas traditiones ſuis adjectis ſordibus infecerunt

runt omnia. Nam in grammatica (ut omittam Alexandrum, atque id genus alios; qui, quanquam imperite, tamen grammaticam utcunque docuerunt) Albertus quidam, grammaticam ſe traditurum profeſſus, Logicam nobis quandam aut Metaphyſicam, immo neutram, ſed mera ſomnia, mera deliria, grammaticæ loco ſubſtituit. & tamen hæ nugaciſſimæ nugæ in publicas academias non tantũ receptæ ſunt, ſed etiam pleriſq; tam impenſe placuerunt, ut is propemodum ſolus aliquid in grãmatica valere cenſeatur quiſquis fuerit Albertiſtæ nomen aſſequutus. Tantum auctoritatis habet, ad pervertenda bonorum quoque ingeniorum judicia, ſemel ab ineptis tradita magiſtris, deinde tempore corroborata, perſuaſiõ. Quo fit, ut minus mirer, ad eundem modum in dialecticę locum nugas plus quam ſophiſticas irrepſiſſe, quæ cultoribus ſuis argutiarum nomine tam vehementer arrident, ut mihi nuper, his de rebus obiter loquenti, quidam dialecticus (ut ferebatur) doctiſſimus aſſeruerit, *Ariſtotelem* (referam ipſius verba;

ba ; neque enim aliter poſſum tam nitidum eloquentiæ florem aſſequi) *niſi groſſo modo ſcripſiſſe. & nunc ſunt* (inquit)*pueri in parvis Logicalibus ſuis tam mirabiliter fundati, quod bene, credo certe, quod ſi Ariſtoteles à ſepulchro ſuo reſurrexeret, & argueret cum eis, illi bene concluderent, cum non ſolum in ſophiſtica, ſed etiam in Logica ſua.* Reliqui hominē oppido quam invitus; niſi quod aliquanto (ut tum res erat) occupatior fui, quam ut vacaret ludere. Sed liber ille parvorum Logicalium, (quem ideo ſic appellatum puto, quod parum habeat logices) operę pretium eſt videre, in ſuppoſitionibus,quas vocant; in ampliationibus, reſtrictionibus, appellationibus; & ubi non ? quam ineptas, quam etiam falſas pręceptiunculas habet. ut ex quibus adiguntur inter has atque hujuſmodi enuntiationes diſtinguere: *Leo animali eſt fortior*: &, *Leo eſt fortior animali.* quaſi non idem ſignificent. Et profecto tam ſunt ineptæ, ut utraque propemodū nihil ſignificet; quanquam ſi quicquam, haud dubie idem. Tantumdemq; inter ſe differunt:
Vinum

Vinum bibi bis : & Bis vinum bibi. Hoc eſt ſecundum hos logiſtas multum ; ſed revera nihil. Iam, ſi quis non aſſas modo, ſed aduſtas quoque carnes ederit, eum volunt verum dicere, ſi ſic enuntiet : *Ego crudas carnes comedi.* non autem ſi ſic : *Ego comedi crudas carnes.* Tum, ſi quis, parte relicta mihi, partem ſibi pecuniæ meæ ſuſtulerit ; mentiar videlicet, ſi dixero : *Spoliavit me denariis :* ſed, ne deſint mihi verba quibus apud judicem querar, licebit dicere : *Denariis ſpoliavit me* Et, in aliquo caſu (ut ajunt) poſſibili poſito, hæc erit vera ; *Papam verberavi :* quum, eodem manente caſu, hæc erit falſa ; *Verberavi papam.* Nempe, ſi is, qui nunc papa ſit, puer olim à me vapulaverit. Digni hercle, qui talia jam ſenes docent, ut, quoties pueros docent, toties ipſi vapulent. Quid, quæſo, quod hanc falſam ajunt ? *Omnis homo eſt pater qui habet filium* ; niſi omnes prorſus homines jam habeant filios. quoniam videlicet huic æqui pollet : *Omnis homo eſt pater*, & , *Omnis homo habet filium.* At hanc interim veram affirmant ; *Pater*

erit

erit Socrates, quando Socrates, non erit pater : & hanc, *Pater manebit Ioannes, quando Ioannes non manebit pater.* Quod quis ſic audire poteſt,ut ſibi non interim credat ænigma proponi? At hæc verba, SUM & POSSUM, regnant plane; &,quoniam (ut ajunt)ampliativa ſunt, pomeria ſua ultra ipſos naturæ fines longe lateque proferunt. Nam hanc veram aſtruunt: *Omne, quod erit, eſt.* ſed eam tum callide interpretantur: ajunt enim, *Omne, quod erit, eſt*, ſignificare, *Omne, quod eſt quod erit, eſt.* Atque hoc pacto cavent, ne Antichriſtus, qui olim erit, jam ſit. nam, quanquam omne,quod erit,eſt; &,quanquam Antichriſtus erit: tamen non ſequitur, *Antichriſtus eſt.* propterea ſcilicet, quod Antichriſtus non eſt ens quod erit. Qui niſi hanc pluſquam ſubtilem propoſitionis hujus expoſitionem circumſpexiſſent acuti in dialecticis argutiis Theologi; rempublicam Chriſtianam haud dubie jam olim Antichriſtus invaſiſſet, non ſine magno cæterorum omnium periculo. Nam ipſis non video quid poſſit imminere diſcri-

minis.

minis. quippe quum fatentur, has etiã veras eſſe: *Antichriſtus eſt amabilis*; &, *Antichriſtus eſt amativus.* Quanquam profecto nec Antichriſtus, nec ſupremus ipſe judicii dies, rerum naturam magis poterit quam hęc dialectica ſubvertere: quæ docet, has enuntiationes eſſe veras: *Vivum fuit mortuum: Futurum fuit præteritum.* quibus nimirum fit, ut mortuorum reſurrectio non, ut ipſi loquuntur, in fieri, ſed in facto eſſe videatur. Iam iſtæ non minus mirandæ; ſed ſunt amœnę quoque, ac plauſibiles; quum ſint veræ ſcilicet: *Virgo fuit meretrix, & Meretrix erit virgo*; &, *Meretrix poſſibiliter eſt virgo.* Non facile dictu eſt, dialectici s tam benignis utræ magis, virgineſne, an meretrices, debeant. debent certe utræque plurimũ. Poëta ergo nugas, dialectici ſeria tractant. Poëtæ fingunt ac mentiuntur; dialectici nunquam niſi vera loquuntur; ne tum quidem, quum hanc eſſe veriſſimam affirmant: *Homo mortuus poteſt celebrare miſſam.* Quod quanquã non audeo aſſerentibus eis, ac propemodum etiam jurantibus, non crede-

re;

re;(neque enim tot doctoribus tam irrefragabilibus fas eſt refragari:) hactenus tamen (quantum memini)neminẽ unquam reperi, qui ſe narraret mortuo celebranti miniſtraſſe. Hanccine dialecticam docet Ariſtoteles? Hanc Hieronymus laudat? Hanc probat Auguſtinus? quam (ut ait Perſius)

Non ſani eſſe hominis, non ſanus juret Oreſtes.

Miror hercle,homines acutuli quonam pacto ſenſerunt, illas enuntiationes ſic intelligendas eſſe, quomodo nemo in toto orbe præter eos intelligit. Nec ſunt artis illa vocabula;ut ſint eis quaſi in peculio; & ab eis,ſi quis volet uti, ſumenda mutuo. communis nimirum ſermo eſt; niſi quod quædam deterius reddunt, quam à cerdonibus eadem acceperunt. A vulgo ſumpſerunt; vulgaribus abutuntur. At regula, quam vocant, logices,in eos ſenſus tales propoſitiones docet interpretandas. Quæ (malum)regula,in àngulo quōpiam ab his compoſita qui vix loqui ſciant, univerſo terrarum orbi novas loquendi leges imponet? Grammatica recte loqui

qui docet; nec ea tamen inſuetas loquendi regulas comminiſcitur: ſed, quæ plurimum in loquendo videt obſervari, eorum loquendi rudes, ne contra morem loquantur, admonet. Nec aliter quicquam dialectica facit quæ ſana eſt: Nempe hic ſyllogiſmus; *Omne animal currit: Omnis homo eſt animal: Ergo omnis homo currit*; non ideo ſyllogiſmus eſt, quia rite ſecundum dialecticæ normam colligitur, ac formatur in *Barbara*; ſed, quia poſtremam orationem ad præmiſſa conſequi docet ratio; quæ regulam ob id ipſum talem fecit, alioquin aliter eam factura, quaqua verſus ab ipſa rerum natura flecteretur. Ipſi quoque eodem modo hanc propoſitionem, *Meretrix erit virgo;* ne dicant ſic interpretandam, *Meretrix quæ eſt vel fuit;* quia ſic jubet regula: ſed rationem afferant ab ipſa re, quare fieri deberet talis regula. nam, ſi recta eſt ea interpretatio; neceſſe eſt, eam aut ab ipſa re, quæ enuntiatur, aut ex proprietate ſermonis, emergere. Ergo, quum tam multis eorum, qui Latine jam olim loquuti ſunt, neque ingenium defuerit,

neque

neque eruditio; nec ſermonis proprii fuerit minor quam iſtis eſt (uti credo) peritia : quomodo evenit, ut ex illis nemo potuerit intelligere, hanc veram eſſe, *Meretrix erit virgo*? aut inter has diſtinguere: *Nummum non habeo*; & *Non habeo numum*? Quanquam nemo negaverit, tranſpoſitiones vocabulorum diviſum ſæpe ſenſum gignere. neque enim idem eſt : *Bibas priuſquam eas*; &, *Eas priuſquam bibas*. Sed hoc affirmo : quando ita ſenſus variatur, omnes in idem mortales aſſentire; trahente videlicet ratione; non dialecticorum jubente potius quam perſuadente regula; quorum officium eſt, ut more noſtro loquentes, quovis nos veris rationibus impellant; ſophiſtarum vero, ut inſidioſis eo præſtigiis adducant quo nos perveniſſe miremur. Nam hoc hebetiſſimum acumen eſt, & ſtultiſſima ſolertia, ſe diſputando pronuntiare victores, & triumphum ſibi decernere; quia nos neſcimus, in quem ſenſum ipſi clanculum pacti ſunt ſermones noſtros contra communem omnium ſenſum accipere. At hæc quum ſophi-

ſtica dici mereantur, tamen non pro ſophiſticis nugis ducuntur, ſed inter abſtruſiſſimos dialecticę theſauros numerantur; nec à pueris tanquam dediſcenda diſcuntur, ſed à ſenibus quoq; in ipſa Theologię penetralia ſuſcipiuntur. His quidam Theologicas perplexitates infarciunt; ex his propoſitiones tam ridiculas effingunt, ut ridendi materia nuſquam oriri poſſit uberior; niſi quod multo malim, eos, qui ſic ineptiunt, ad ſanitatem converti, quam ipſe ex inſanorum deliriis capere voluptatem. Quanquam quid hæc dico tibi, Dorpi? cui non dubito has nænias non minus diſplicere, quam mihi, ſi poſſes mutare. Et fortaſſe poteris, adjutus à tui ſimilibus; modo ne ſtatuas tecum, illorum obſequi ineptiis, quos multo magis par eſt tuo parere judicio. Sed ad epiſtolam tuam revertor; ut oſtendam, nullam ex Eraſmi verbis anſam tibi datam, qua cum (id quod facis) diceres Lovanienſes Theologos, multoque adhuc magis cæteros omnes, imperitiæ damnare. Siquidem, quum ille dixiſſet, ſe valere

lere ſinere, non omnes quidem Theologos, ut qui prius in eadem epiſtola multos dixit eſſe præſtantiſſimos; ſed eos tantum (ſi qui tales ſunt; ut certe ſunt) qui præter ſophiſticas nugas nihil didicerunt: Heic tū ſtatim, *Theologos iſtos puto*, inquis, *Lovanienſes deſignari.* Quid ita, Dorpi? Quaſi vero difficile ſit, hujus farinæ, immo iſtius furfuris, aliquos ubique reperire! Belle profecto ſentis de Lovanienſibus, ſi eos, & ſolos & omnes, putas ejuſmodi deſcriptione cognobiles; quod ille neque ſentit, neque dicit. Paulo poſt tamē ſic dictum accipis, tanquam non in Lovanienſes modo, ſed in omnes, quotcunque ſunt ubique gentium Theologi, diceretur; quod nec in alios omnes, nec in Lovanienſes ipſos, eſt loquutus. Tu tamen perinde, ac ſi neque illum, neque temet audias videris in hæc verba non deſcendere, ſed velut, abreptus impetu animi efferveſcentis erumpere: *Nonne videmus, abjectiſſimos opifices, immo viliſſima mancipia, clariſſimis eſſe prædita ingeniis? Quid ergo ſibi volunt hæc in Theologos omnes detorta*

vocabula : pingues, rudes, peſtilentes, & qui nihil habent mentis ? Nullius eſt artis, probra dicere in quoſvis ; ſed neque honeſtum eſt, aut boni viri officium, ſi ſeveram Salvatoris noſtri ſententiam perpendamus. Qui dixerit fratri ſuo, Racha, reus erit conſilio. Qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis. Vbi Hieronymus: Si de ocioſo ſermone reddituri ſumus rationem, quanto magis de contumelia ? Qui in Deum credenti dicit, Fatue ; impius eſt in religionem. Sunt iſta quidem verba tua, Dorpi ; non gravitatis modo, ſed ſanctitatis quoque plena ; vereque ſevero theologo digna ; quæ utinam in loco dicerentur ſuo. ſunt enim meliora quam ut perire debeant. Quod ſi deſuper è ſuggeſtu librarentur in populum ; numquam ita errare poſſent, ut non in aliquem, in quo hærere viderentur, inciderent. At nunc me miſeret, in unum Eraſmum quod declamas omnia ; in quem unum, eorum quæ declamas omnium, nihil quidquam competit. Nam quod adfers ex Euangelio : *Qui dixerit fratri ſuo : Fatue ; reus erit gehennæ :* nihil ad eum ſpectat, qui, nomina-

minato nemine, velit aſſerere, eſſe unum alterumve in magno hominum numero fatuum alioquin decem gehennæ non ſuffecerint ei qui dixit, *Stultorum infinitus eſt numerus.* Porro, quod quæris: *Quid ſibi volunt hæc in theologos omnes detorta vocabula?* hoc mihi de te, Dorpi, quęrendum eſt. Nam, quæ ille dixit in paucos, tu ſolus in omnes detorſiſti. Quod te inſtituiſſe facere, vehementer admiror. Siquidem, ut nullius eſt artis, (veluti tu dicis,) probroſa in quoſvis dicere; ita nullius eſt artis, quod tu facis, bene dicta male narrando corrumpere: quippe, quæ non male ſcripta ſunt in merentes, ea tu conaris, quo male ſcripta viderentur, ad immerentes inflectere; quod in quavis re, quam facile factu ſit, ipſe facile vides. Profecto, ſi quis ea, quæ tu ſcripſiſti, ad hunc excutiat modum; nihil tam circumſpecte ſcriptum eſt, (quanquam omnia circumſpectiſſime,) ut non alicunde poſſit obnoxium eſſe calumniæ. Veluti illa ipſa epiſtola, quæ eſt abs re, ut noviſſime, ita accuratiſſime, ſcripta in editionem Quodlibe-

 torum

torum digniſſimi Viri Adriani Florentini de Trajecto. In qua quum & opus magnifice, & autorem copioſe laudaveris; utrumque (ut ego certe puto) tam ex animo, quam vere: tamen ſi quis incideret interpres paulo malignior, videri poſſis, altera manu panem, altera lapidem porrexiſſe. Primo, quod, ut ejus operis editionem curares, nullo tuo in eum librum ſtudio, nec niſi aliorum precibus, atque adeo opplorationibus, adduci potuiſti; quaſi in rem, quam ipſe non magni feceris, aliorum adfectibus operam tuam indulſeris. Deinde, quod te ſcribis ſeria ſtudia tantiſper ſepoſuiſſe, dum Quodlibetica illa corrigeres; perinde ac ſi illa ſeriis non eſſent in ſtudiis numeranda; quum tamen magiſter Ioannes Athen, vir tantæ, & doctrinæ pariter, & judicii, non gravabatur operam in eam rem ſuam, vel intempeſta nocte, frequenter (ut ais) accommodare; tanquam, velut obſtetrices excitari de nocte ſolent, quum mulieres parturiunt, ita hoc opus emendari non potuerit interdiu. Quid, quod, ejuſdem Adriani dum æqui-

qui-

quitatem laudas, æquitatem ei Lesbiã videris attribuere? ad Lesbiam nimirum regulam alludens; quam plumbeam fuiſſe, meminit Ariſtoteles, non æqui ſemper, ſed ad rerum inæqualitates flexibilem. Nec me, mi Dorpi, putes, hæc eo dicere, quod te putem tale quidquã ſenſiſſe, aut ſic denique, vel in tanto viro, vel tali opere, famæ commendando luſiſſe. nam & virum multis modis audio multum eximiæ laudis aſſequutum; & opus ipſum cenſeo in ſuo certe genere perfectum. Sed hæc omnia eo dico, ut oſtendam, nihil tam minutum eſſe, in quo locum ſibi non poſſit invenire calumnia; quando tuis etiam ſcriptis, tam accurate, tam circumſpecte limatis, tamen impetrandum eſt, ut cum ſavore legantur. Quanquam Eraſmus, ne quiſquam prorſus ullam occaſionem poſſit arripere, qua dicat, eum in omnes ea, quæ tu objicis ei, dixiſſe theologos, vel eo caviſſe videtur, quod ait: *Cottidie re ipſa experior, quam nihil habeant mentis, qui præter ſophiſticas nugas nihil addidicerunt.* Non dixit, quod nihil habent mentis omnes

Theologi; ſed neque, qui ſophiſticam didicerunt; ſed, qui nihil præterea. Quamobrem ſic ſcribis: *Porro, quod hypotheſin facias, Eraſme, noſtros theologos ſolis ſophiſmatum meditationibus eſſe occupatos; tota erras via.* Heic tu, mi Dorpi, tota erras via, quum hypotheſin facis, Eraſmum talem hypotheſin feciſſe de omnibus Theologis veſtris; quam ille de uno tantum facit, aut altero: neque quidquam dicit, quo ſit neceſſe omnes theologos includi. Quare nec id quidem ad rem facit, quod protinus adjeciſti: *Dic, age quidnam eos, quamvis ſane Poëſios ignaros, arcebit ab Euangeliis, Paulinis epiſtolis, totaque Biblia evolvenda?* Nihil ſane, Dorpi, modo ipſi non arcerent ſeſe: quod aliqui faciunt, qui vitam univerſam quæſtiunculis impendentes, Bibliam certe, veluti nihil ad rem pertineat, nunquam dignantur inſpicere. Atque ille aliquos hujuſmodi putat eſſe, non omnes. Ut intelligas, id quoque te ſine cauſa ulla ſubnectere: *Proferam ego multos hinc, qui rejectis libris, ſola memoriæ vi, cum quovis de textu*

ſcriptu-

ſcriptura certabunt. Cave, credas, Endymionis ſomnum dormire theologos, quo tempore vos literis invigilatis; aut ingenio carere, quicunque non poëtantur, aut rhetoriſſant. Nemo, Dorpi, negat, eſſe qui rejectis libris de ſcripturæ textu certare poſſint. Immo plus ſatis ubique reperias eorum, qui, libris non rejectis modo, ſed etiam nunquam inſpectis, cum quovis in ſcripturis exercitatiſſimo, ſint parati, de quovis ſcripturæ textu, non memoriæ, ſed moriæ vi, certare pertinaciſſime. Neque negabo tamen, & apud vos, & ubique eſſe, qui è ſcripturis multa memoriter teneant· ex quibus eos; qui non in hoc ſolum collocarunt operam, ut memoriæ mandent, quod illiterati etiam monachi fratreſque faciunt; ſed vel multo magis, ut intelligant; qui tantam ſermonis facultatem paraverunt ſibi, ut pernoſcendis Hieronymi, Auguſtini, Ambroſii, cæterorumque id genus lucubrationibus pares eſſe poſſint; eos, inquam, ego in theologorum albo, meritiſſimo jure collocandos puto, etiamſi verſus nunquam fecerint; tam

hercle, quam ſi diſputatiunculis iſtis non totos centum annos inſumpſerint, ut ne dicam, ſi in univerſum neglexerint. Sed tu quoque, ſi vera vis fateri, non inficias ibis, ex theologorum, qui vocantur, numero, eſſe rurſus aliquos, qui ſcripturæ libros ita rejiçiant, ut rejectos nunquam reſumant; qui ita ſeſe totos Theologiæ huic diſputatrici devoveant, ut non ſolum non poetentur, neque rhetoriſſent, verum etiam ſanctiſſimos patres, antiquiſſimos quoque ſcripturarum interpretes, propemodum flocci faciant, certe (quod ſatis conſtat) eorum in ſacras literas enarrationes negligant, unaque ipſum ſacrarum literarum ſtudium, poſtremo, quæcumque ſunt optima, piiſſima, maxime Chriſtiana, veriſque Theologis digniſſima, ea, inquam, omnia, quod ſint (ut ipſi vocant) poſitiva, contemnant; neque eorum quidquam dignum putent, ubi ipſi nervos intendant ſuos; homines ad quæſtiunculas nati, res tanto videlicet intervallo majores; ex quibus ipſi tamen maxime quæſtiones conſectantur ejuſmodi, quæ vel ad fi-

dei

dei pietatem , vel ad morum cultum minime omnium pertineant. Ego itaque, ut prius illud theologorum genus veneror ac ſuſpicio ; ita hoc poſterius hercle non admodum magni pendo. Adverſus quos tamen, non eſt conſilium, poëſin aut rhetoricam defendere; quippe qui à poëſi rhetoricaque tam longe propemodum abſunt, quam illi ipſi. abſunt autem ipſi tam longe fere, quam ab ipſa Theologia; à qua longe abſunt, ut ab nulla re abſint, præterquam à communi hominum ſenſu, longius. vel ideo maxime, quod ad inſignẽ rerum omnium inſcitiam acceſſit omnigenæ ſcientiæ perverſa perſuaſio: qua ſibi adeo blandiuntur, ut omnium ſcripta, ac ipſas etiam ſacras literas, (ut quidquam audierint quapiam occaſione prolatum, qui locum nunquam viderint, nunquam librum inſpexerint, quid ea verba præcedat, quid ſequatur, neſciunt,) immo id ipſum quod citatur, ſitne an non ſit ibi unde citatur, ignorent. ſe tamen ſolos arbitrãtur idoneos, qui protinus, in quemcunque libeat ſenſum, interpretentur. Ex quo genere

quum in multos inciderim, unum ſaltem, ex quo cæterorum indoles agnoſci poſſint, non pigebit, velut ſpeciminis loco, referre. Cœnavi olim apud Italum quendam mercatorem, non minus doctum quam divitem; erat autem ditiſſimus. Forte aderat in cœna religioſus quidam theologus, diſputator egregius; qui recens è Continente venerat, ut quæſtiones aliquot, quas præmeditatas advexerat, Londini diſputaret; experturus videlicet, in ea diſceptandi palæſtra quid Angli præſtare poſſent; ſimul nomen ſuum, jam apud ſuos celebre, apud noſtros quoque propagaturus. Is quas concluſiones adfixerit; tum, quam belle diſputatio proceſſerit homini; quanquam longum eſſet; non gravarer profecto narrare, ſi tam ad hanc rem pertinens foret, quam feſtivum fuit. Cæterum, in cœna nihil à quoquam dici tam bene munitum, aut libratum tam circumſpecte potuit, quod non ille vix prolatum, aliquo ſtatim ſyllogiſmo convelleret; quantũvis res, de qua ſermo erat, nihil ad Theologiam pertinens, ad philoſophiam tan-

tandundem, quantumvis denique ab univerſa ejus profeſſione eſſet alienum; niſi; quod initio cœnæ fecerat, ne alienum eſſe quidquam ab ejus profeſſione poſſet profeſſus eſt enim, ſe in utrãque partem de re quacumque diſputaturum. Paulatim cœpit mercator ad quæſtiones magis Theologicas deſcendere. De uſura proponebat; de decimis; quædam de confeſſionibus, quæ in aliena parochia fratribus eſſent factæ. In omnibus nihil erat Theologo penſi, utram ſuſtineret partem; ſed utrãcumque aliquis aſſeruiſſet, illam oppugnabat; ac viciſſim, quamcunque alius negaverat, hanc ille protinus adſtruebat. Tandem per jocum mercator ſermonem de concubinis injecit; cœpitque defendere, minus mali eſſe, unam quampiam domi habere, quam foris per multas diſcurrere Ibi rurſus theologus inſtare, oppugnare ferociter; nec quod uſque adeo concubinam videretur odiſſe; ſed ne cum quoquã ei quidquam conveniret; ſive quod hominem fortaſſe varietas oblectabat. Ceterum, aſſerebat, eſſe concluſionem famoſam cujuſ-

cujuſdam limpidiſſimi doctoris, qui fecit illum ſingulariſſimum librum, qui intitulatur, Directorium concubinariorum. idque cum ob malum exemplum, tum ob occaſionem ſæpius peccandi cum ea quæ domi ſit. Reſpondit mercator docte, me hercle, & acute; quæ & longum recitare fuerit, & apud te ſupervacuum. At, quum olfeciſſet, theologum non perinde in ſcripturis atque in quæſtiunculis illis exercitatum; cœpit hominem ludere, argumentarique interdum per locos ab auctoritate. Effingebat enim ex tempore ſententiolas quaſdam breves, ſuæ parti quæ viderentur adſtipulari. Quumque ipſe omnes nuſquam ante auditas pro libito fuiſſet commentus; hanc tamen ex epiſtola quapiam divi Pauli, illam ex Petri, aliam rurſus ex medio citabat Euangelio: idque tam diligenter, ut neque capitulum unquam, dum citat, omitteret; niſi quod, ſi quis liber in ſexdecim capitula diſtinguebatur, ille data opera citabat ex viceſimo. Quid ille bonus theologus interim? Ad cætera certe ſtrenuus; & tanquam heri-

herinacius ſpinis ſeſe ſuis obvolvit. At perſonatas illas auctoritates vix hercle huc atque illuc vitabundus evaſit. ſed evaſit tamen. Tantum valet ars & exercitatio diſſerendi. Nam, quum ille, quid in ſacris continebatur literis, omnino neſciret : neque dubitaret, quin quod inde citaretur, ibi eſſet; non deferre vero, cedereque auctoritati ſcripturæ, nefas duceret ; at loco depelli, vincique, turpiſſimum : tantis circumſeptus anguſtiis, vide, obſecro, qua aſtutia tamen Proteus ille è mediis retibus elapſus eſt. Statim, ut aliqua ſententia, quæ nuſquam erat, tanquam è ſacris literis, adverſus eum citabatur : *Bene citas,* (inquit,) *domine* ; *ſed illum textum ego ſic intelligo.* & jam interpretabatur, non ſine aliqua diſtinctione bimembri ; quorum alterum pro adverſario ſtare diceret, altero ipſe effugeret. Quod ſi quando mercator inſtabat moleſtius, contenditque, ejus textus non illum verum eſſe ſenſum, quem theologus aſſerebat ; jurabat homo tam ſancte, ut quivis poſſet credere, Nicolaum de Lyra eundem textum ſic interpretari.

Pro-

Profecto, mi Dorpi, in illa una cœna plus quam viginti poculenti textus, totidemque poculenta gloſſemata, inter pocula, & adeo ex poculis, tanquam è ſerpentis dentibus terrigenæ illi fratres, & nati ſunt, & periere. Quid tu ais ergo, Dorpi? Tu iſtiuſmodi homines, ſacrarum inanes literarum, quæſtionibus illis Theologicis quantumcunque diſtentos, theologorum cenſes inſigniendos vocabulo? Non opinor. Quanquam hercle, ut vere dicam, animi ambiguum tui hæc tua me verba faciunt: *Non perſuadeas, Eraſme, tibi, eum demum abſolutum eſſe theologum, qui Biblia ſerem ad literam intelligat; nec eum item, qui morales ſenſus, æque atque alter Origenes, novit erigere. Multa reſtant diſcenda, ut intellectu difficiliora, ita & utiliora gregi pro quo mortuus eſt Chriſtus. Alioqui qui ſciemus, ut ſacramenta ſint adminiſtranda; quænam ſint eorum forma; quando abſolvendus peccator, quando ſit rejiciendus; quid præceptum ſit reſtitui, quid ſervari poſſit; & innumera ejuſmodi? Multum, niſi erro, longe minori opera bonam*

nam Biblia partem ediſceres, priuſquam vel unius perplexitatis nodum diſcas diſſolvere; cujuſmodi plurimi cottidie occurrunt, ubi vel in quatuor verbis diutiſſime hærendum eſt. Niſi tu has etiam voces theologorum nænias, quæcunque ad ſacramenta pertineant; ſine quibus tamen ſancta Dei Eccleſia Catholica profitetur ſalutem hominis periclitari. Crede mihi, Dorpi, niſi hæc tute ſcriberes, nunquam adduci poſſem, hæc te ſentire ut crederem. Scilicet iſtæ neotericorum quæſtiunculæ, (nam de his agitur,) non intellectu tantum difficiliores, ſed gregi quoque, pro quo mortuus eſt Chriſtus, utiliores ſint, quam exactiſſima cognitio ſacrarum literarum omnium! Hui, ex quantula culice quam ingentem elephantem facis? Nam eam rem primum tam difficilem putas, ut Eraſmus minore opera bonam Bibliæ partem poſſet ediſcere, quam vel unius perplexitatis nodum diſcat diſſolvere, cujuſmodi plurimos cottidie in ſcirpo quærunt; ubi tamdiu in tenaci, ne dicam ſordido, quatuor verborum luto hærendum eſt, dum poſſes amœniſſimum

mum ac ſaluberrimum totius Bibliæ pratum, à capite pæne ad calcem, ſenſim perambulare. Hactenus ergo periculum erat, ne quæſtiunculas iſtas non didiciſſet. nunc, ut video, majus quidpiam timendum eſt, ne tam longe ſupra captum ejus ſint, ut apprehendere ne ſufficiat quidem. Quid ille poſſit, omitto quærere. Verum hoc ſcio, quoſdam noviſſe me, ad cætera plane ſtipites, ingenio certe piſtillo quovis obtuſiore; qui in ejuſmodi tamen argutiis non modo brevi promoverint, ſed ſodales ſuos quoque, multo melioris ingenii, nec minoris induſtriæ, equis (ut ajunt) albis in diſputando præceſſerint. Ita quovis importune prorumpit audax & inverecunda ſtultitia; quum ingenuam animi indolem & ſanum plerumque judicium nugandi remoratur pudor. Eſt profecto, Dorpi, quod merito gaudere debes, nec tuis viribus acceptum, ſed bonorum omnium largitori Deo, referre, cujus eximia in te benignitate profluxit hæc tam rara felicitas, ut in ſacris literis omnia tibi tam facilia videantur. Neque enim in

hoc

hoc libro, quem ſignacula ſeptem clauſerunt, cuncta reperires aperta, niſi ille tibi agnus librum reſignaſſet, qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit. Sed hic ipſe liber, Dorpi, qui tam facilis tibi videtur, Hieronymo certe viſus eſt difficillimus. Auguſtinus putavit impenetrabilem. Neque quiſquam eſt antiquorum omnium, qui ſe fateri eſt auſus intelligere; ut cujus intellectum putant, altiſſimo Dei conſilio, vel ob id ipſum profundius abſtruſum eſſe, ut curioſos oculos provocaret, & ſemotis ac labore eruendis opibus ſegnia excitaret ingenia, quæ alioquin ad obvios expoſitoſque theſauros ipſa ſecuritate torpeſcerent. Jam ut omittam interim, quam non ſit vulgaris eruditionis opus, quam non cujuslibet ingenii; quæ à moribus interdum primo aſpectu abhorreant, ea tam commode ad mores, ac tam feliciter appellunt, ut non aliunde eo tracta, ſed ad id ipſum nata videantur. Quam rem nonnulli nunc tam inepte moliuntur, ut; quum hactenus ſint progreſſi, ut rem ab ipſius magis loco detraxe-

traxerint, quam ad ſuum perduxerint; quum neque in re conſilium ſit, neque in verbis venus; fiat nimirum, uti tota illa moniliſatio, quam vocant, ſine ulla gratia ſpiritu que frigeſcat Sed hæc, ut dixi, omittam. At certe ipſum literalem ſenſum, tantum continere difficultatis puto, quantum neſcio an quiſquam omnium comprehendere poſſit. Neque enim cuiquam cenſeo literalem horum verborum ſenſum comprehenſum eſſe; *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis*; niſi ei, qui ea prophetam de ipſo Chriſto vaticinatum intelligat. Quod, exceptis prophetis, nec Judæorum quiſquam, quanquam in hos libros univerſam operam ſuam collocabant, intellexit, priuſquam Chriſtus eis hunc literæ ſenſum aperuit. Qui, tametſi Apoſtolis ac diſcipulis ſuis interpretatus eſt ſcripturas; (neque enim, quod ſciam, quæſtiunculas iſtas cum eis diſputavit unquam:) non auſim tamen affirmare, univerſæ ſcripturæ ſenſus eis ipſum, aut præſentem tradidiſſe, aut per Spiritum ſanctum, poſtquam aſcendit, infudiſ-
ſe.

ſe Nam, ut multa ſunt ibi, quæ de Chriſto prophetæ cecinerant; quorum alios omnes ſubterfugit intellectus, quouſque ea omnia ipſius vita, paſſio, reſurrectioque declaraverunt: ita mortalium impares eſſe vires puto ad indagandum, utrum adhuc in eiſdem lateant, aut de finali judicio, aut de rebus, nobis incogitabilibus, neque ulli hominum aut hactenus cognita aut ante cognoſcenda myſteria, quam eventus eadem, temporibus ac momentis ſoli prævifis inſcrutabili Dei providentiæ, patefecerit. Sed eſto, Dorpi: ſit ſcriptura facilis; difficiles quæſtiunculæ; nihil impedit tamen, quin illius cognitio, harum poſſit eſſe diſciplina fructuoſior. Quanquam enim ſaltare, atque in gyrum ſe colligere, quod ſaltatriculi quidam circulatores faciunt, difficilius eſt quam ambulare; & dentibus panem facilius eſt quam teſtacea fragmenta conterere: neminem tamen eſſe puto, qui rectos illos vulgareſque naturæ uſus velit hujuſmodi inanibus oſtentis permutare. Quamobrem, utra res ſit difficilior, non admodum magni

cator, quando rejiciendus: quid præceptum ſit reſtitui, quid ſervari poſſit? Itane putas, Dorpi; iſta, quæ tu nuſquam alibi quam apud neotericos Quæſtioniſtas inveniri vis, antiquos omnes, ſcientiſſimos patres, nec minus etiam doctos, ignoraſſe omnia? Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus, ad Sacramentorum formas ac materias cæcutiebant? Ergo tota eccleſia plus quam mille annis,(nam plus quam mille anni à paſſione Chriſti numerantur ad Petri Lombardi tempora; è cujus ſententiis, velut ex equo Trojano, univerſum iſtud quæſtionum agmen erupit,) tot annos ergo, immo tot ſæcula, univerſa Chriſti Eccleſia, aut Sacramentis caruit, aut iſta non habuit? quando recipiendus peccator, quando rejiciendus, tam diu fuit incognitum? & item, quid præceptum eſſet reſtitui, neſciebant? nam, quid ſervari poſſet, conceſſerim, apud veteres non fuiſſe tam acute quam apud iſtos diſputatum. ſed, ut Zacchæus veritus,ne male parta parce redderet, quadruplum ſeſe redditurum profeſſus eſt; ita veteres

res illi patres, ut vel plus quiſque reſtitueret, hortabantur. non erant illi, fateor, hac in re, quam iſti ſunt, tam in definiendo ac diſtinguendo curioſi. Sed ego tamen illorum (ut Terentius ait) æmulari malo negligentiam potius, quam iſtorum obſcuram diligentiam; apud quos anxie res diſputatur, & quæritur, non tam quid reſtitui debeat, quam quid ſervari poſſit; non quam procul à peccato ſit abſcedendum, ſed quam prope ad peccatum ſine peccato liceat accedere. &, qui conſilium convaſatori dat; nimirum tanquam alienæ pecuniæ frugi diſpenſator; obſervat, ut in reddendo citra ſubſiſtat potius vel mille paſſus, quam ultra latum (ut ajunt) unguem promoveat. Ego certe, mi Dorpi, nec te, puto, refragante, contenderim; quæcunque ſunt ad ſalutem neceſſaria; id eſt, ſine quibus ſalvi eſſe non poſſumus; ea primum ab ipſis ſacris literis, deinde priſcis earum interpretibus; adhæc communi ab antiquis patribus quaſi per manus tradita conſuetudine, poſtremo ſacris Eccleſiæ ſanctionibus, abunde nobis

nobis tradita. Quod ſi quid ſupra, quam in his eſt, homines iſti acuti curioſius addiderunt; ut multa concedam commoda eſſe atque utilia; ita plane ejus eſſe generis puto omnia, ut ſine eis vivi poſſit. At fortaſſe dices, non omnia apud veteres tam inventu prompta, tamque in numerato eſſe, quam apud iſtos recentiores; qui omnia cognata, quaſique ſimilia, in capita quædam, velut in ſuam quodque tribum, deſcripſerunt. In hac re, Dorpi, fortaſſe accedo tibi; fateorque, nonnihil eſſe commodi; velut in domeſtica ſupellectile, ſic in re literaria quoque, ita ſeorſum habere ſingula quæque diſtincta, ut, ad quodcumque velis, illico manum poſſis abſque errore porrigere. Eſt illud quidem, ut dixi, commodum. Verum hoc tanto commodo quidam tam abutuntur incommode, ut propemodum præſtitiſſe videatur, hoc ipſo etiam commodo caruiſſe. Neque enim aliud quidquam magis in cauſa fuiſſe puto, quare vetuſtiſſimus quiſq; ſacrarum literarum interpres à tam multis tam diu neglectui habeatur, quam quod infelicium

ingeniorum corrupta judicia, primum ſibi, deinde aliis quoque, perſuaſere, nihil uſquam eſſe mellis, quod non in illos ſummularum alveos congeſtum ſit. ideoque fit, ut illis contenti ſolis, cętera omnia per incuriam contemnāt. In cujus animi quendam etiam ipſe jam olim in quadam bibliopolæ taberna incidi. Erat enim ſenex, qui alterum (ut ajunt) pedem habebat in ſepulcro, & certe non multo poſt utrumque. Iam doctoratus (ut vocant) honore pluſquam annos triginta fuerat inſignitus. Dico forte apud eum, beatum Auguſtinum aliquando putaſſe, dæmones omneis ſubſtantias eſſe corporeas. Ibi ille ſtatim ſupercilium contrahere, & temeritatem meam rugoſa fronte compeſcere. Tum ego: Non dico, inquam, hoc ipſe, pater; nec Auguſtinum in ea re defendo. homo erat: errare potuit. credo ei quantum cui plurima: ſed nemini uni omnia. Iam vero cœpit homo excandeſcere; vel ob id præcipue, quod tanto patri calumniam tantam intenderem. Nam, *Putas, me* (inquit) *non legiſſe Auguſtinum? immo*

immo (inquit) *priuſquam tu naſcereris.* Me jam ſuis ſævis dictis protelaſſet, niſi commode fuiſſet paratus elenchus. Nam, ut erat in taberna, ſumo in manus libellum Auguſtini de divinatione dæmonum. verto ad locum, atque oſtendo. Ubi locum ſemel atque iterum legit; ac tertia demum lectione (me adjuvante) cœpiſſet intelligere: tandem admirabundus, *Certe* (inquit) *ego valde miror de hoc, quod Auguſtinus dicit ſic in iſto libro; quod certe non dicit ſic in Magiſtro ſententiarum; qui eſt liber magis magiſtralis quam iſte.* Qui ſunt ex hac farragine, qui neque veterum quenquam, neque ſcripturarum quidquam legunt, niſi in ſententiis, & earum commentariis. Hi perinde mihi videntur facere, ac ſi quis auctoribus omnibus, qui Latine ſcripſerunt, omiſſis; conſtructionum præceptis ab Alexandro petitis; reliquum Latinæ linguæ, ex Perotti Cornucopia, & Calepino, conetur ediſcere; quod perſuaſum habeat, in his omnia Latinæ linguæ vocabula ſeſe reperturum. Et profecto reperiet plurima, ea-

demque electiſſima. Vtque apud recentiores theologos, patrum dicta auctoritatis loco leguntur inſerta: ita heic quoque veteres poetæ atque oratores aliquot, etiam qui nunc nec exſtant quid m. Sed neque hæc unquam facient Latinum: nec illa, mi Dorpi, theologum, ſi ſola ſint; etiamſi decem millibus ſpinoſiſſimarum quæſtionum fuerit inſtructus. Quibus miror, quum ſit talis, qua in re poſſit Eccleſiæ eſſe uſui. Diſputando fortaſſe adverſus hęreticos. (nam hoc nomine præcipue ſeſe ſolent venditare.) At hi aut docti ſunt, aut indocti. Si indocti; (ut eſt multo maxima pars:) neque acumina iſta, quibus iſte ſolus valet, neque verba tam inſueta, quibus iſte ſolus aſſuevit, intelligerent. Neceſſe eſt ergo, talem diſputatorem tantum fructus conſequi, quantum, ſi quis Turcam qnempiam, patriæ duntaxat linguæ peritum, compoſita oratione ſermone Gallico (nam eum ſolum elegantem Galli putant) exhortetur ad fidem. Sin docti ſint hæretici; idque in illis ipſis quæſtionibus; (neque enim fere accidit

dit ut alias ſint hæretici :) quando jam redarguentur? quis erit diſputandi finis? quum ex illis ipſis quæſtionibus, quibus oppugnantur, ipſis quoque referiendi miniſtratur inexhauſta materia : ut propemodum eis accidere videatur, quod nudis inter acervos lapidum pugnantibus; ut, quo feriat, neutri deſit; quo ſe defendat, neuter habeat. Nempe quidam, qui in ſcholis inter primos leguntur. Et ſunt non minus,quam habentur,acuti. Ut omittam interim, quod quaſdam quæſtiones de Deo tam ridiculas excogitarunt, ut putes ridere; propoſitiones tam blaſphemas, ut cenſeas irridere : certe contra fidem tam gnaviter objiciunt, tam ſegniter objecta diſſolvunt, ut prævaricatores agere, & fidem joco tueri, ſerio oppugnare videantur. Hæretici ergo, cum talibus compoſiti, quales ante dixi theologos, quum ſint in eodem docti ludo, quando ſuccumbent? Non cito hercle, opinor; ſi non unum magis lignorum faſciculum vererentur, quam multos ſyllogiſmorum faſces pertimeſcerent. Sed idoneus erit

ſaltem qui concionetur ad populum. Hercules, hoc ipſum eſt quod ajunt, Bovem ad ceroma. Nam quum nihil didicerit, præter quæſtiones, quæ ſunt ad aures populi perquam inſolentes, minimeque omnium idoneæ, ediſcendus eſt ei nimirum Sermo quiſpiam ex Sermonibus diſcipuli, aut Veni mecum, aut Dormi Secure. res per ſe ineptæ: quas dum homo tractat ineptior, utpote nec ad id munus aſſuetus, ut quotam illam verbórum congeriem ex alieno ſtomacho declamet; neceſſe eſt ut concio tota frigeſcat. Quamobrem plane non video, quæſtiones iſtæ quid faciant ei quem ſolæ poſſident; niſi quod eum ad cætera omnia reddunt inutilem Ut; cui ſi quid ex his proponatur, ſubtilibus magis quam ſolidis diſputationibus, in quibus ſe ante millies exercuit; jam domi ſuæ eſt, jam criſtas erigit, velut gallus qui in ſuo ſterquilinio ſuperbit: at extra illa ſepta ſi paulo producatur longius; illico ignota rerum omnium facies tenebras ac vertiginem offundit: Nec jam dialectica, rerum cæcitate labanti

banti, quantumvis fortis, quantumvis acuta,ſuccurrit; quæ,ut,cognita rerum natura, varias inde ſpecies multaſque argumentorum formas elicit; ita rebus ignoratis ipſis, neceſſe eſt ſine ullo uſu obmuteſcat. Adde, quod illas ipſas quæſtiones, quas & penitus & ſolas per tot annos imbibit; quum ſeſe jam ſenex ſcholaſticorum contubernio, ubi eadem aſſidue ventilantur, quapiam occaſione ſubduxerit; jam intra biennium acumina illa univerſa, nimium videlicet evanida, nullo rerum ſubnixa pondere, tanquam nebula, fumuſque, diſparent. Jamque ei nimirum ipſi uſu venit, quod de anima pueri ex Ariſtotele ſubinde citari ſolet,ut ipſius anima ſiat denique velut tabula raſa, in qua nihil omnino depingitur. Et mirum in modum verſa rerum vice contingit, ut, qui prius omnes ſapientiæ numeros in argumentoſa loquacitate poſuerat, jam ſenex infantiſſimus omnibus riſui foret, niſi ſtultitiæ ſuæ ſuperciliosſum ſilentium ſapientiæ loco prætexeret; immo potius hoc ipſo ridiculus, quod, qui fuerat Stentore modo clamoſior,

 nunc

nunc vitio tam longe diverſo, taciturnior piſce reddatur, & inter loquentes ſedeat, veluti caput ſine lingua, atque (ut ajunt) Perſonæ mutæ truncoque ſimillimus Hermæ. Denique, ut, quid ego de hac tota re ſentio, ſemel intelligas; Neque Theologos omnes taxo; neque neotericorum quæſtiones omnes condemno, ſed eas, quæ nihil ad rem pertinent; quæ ſunt hujuſmodi, ut neque quidquam eruditioni conferant, & multum pietati detrahant: eas non improbandas modo, ſed deſpuendas quoque cenſeo. Cæteras vero; quæ tractant aut humana graviter, aut divina reverenter; tum utriſque adhibita modeſtia, qua veritatem ſeſe inveſtigare magis quam altercari probent; modo ne quenquam ſibi totum vendicent, ne quenquam nimis diu detineant, & ſuo ſe pede metiantur; neque ſe melioribus conferant, nedum non anteferant; has, inquam, ſic inſtitutas, admodum libenter amplector: hactenus tamen ut eas tales eſſe fatear, quibus non inutiliter exerceantur ingenia; tales eſſe pernegem in quas ſa-
lus

lus univerſæ procumbat atque innitatur Eccleſiæ. Iam Theologos non eos vitupero, qui has deguſtarunt; immo laudo etiam, quod ad altiorem ſacrarū literarum peritiam, ad meliorem priſcorum & ſanctiſſimorum & doctiſſimorum patrum eruditionem, has quoque non abjiciendas acceſſiones adiecerint. Verum hujuſmodi Theologos (ut ex animo dicam) non probo, qui quæſtionibus cujuſque generis non inſeneſcunt modo, ſed immoriuntur quoque; qui ſeu ingenii ſterilitate quadam impediti, ſeu puerili Scholaſticorum incitati plauſu, neglectis antiquorum omnium literis, poſthabitis etiam ipſis, quorum ſe doctores profitentur, Euangeliis, nihil omnino præter quæſtiunculas didicerunt, partim per ſe inanes, partim inanes his, qui cęterarum rerum omnium inanes ipſi ſunt; idque jam ſenes; atque ideo deplorati, quod neque ſcripturas commode tractare, incognitis veterum ſcriptis, queunt, neque ad ea cognoſcenda, qua nunc ſunt Latinæ linguæ penuria, pares eſſe poſſunt; redire vero ad

 gramma-

grammaticam, atque inter pueros, immo vero à pueris etiam, diſcere, hoc non ſolum diſpudet, ſed etiam ſerum eſt. Iſtos ego, mi Dorpi. tantum abeſt; ut etiam, quomodo apud Romanos mali Magiſtratus publicis ſeſe cogebantur abdicare muneribus, ita iſtos quoque, non tam re quam vocabulo Theologos, adigendos cenſeam, ad hunc Magiſtratum, quo tam immerito funguntur, ejurandum. Neque mirum eſt tamen, eſſe aliquos in tanto Theologorum numero tales. Nam quis ordo obſepiri tam diligenter poteſt, ut non ambitione, precio, gratia, aut aliis malis artibus, aliquis indignus irrepat? qui, quum ſit in editum receptus, quam poteſt plurimos ſui ſimiles in eundem locum ſuo ſuffragio ſublevat. Ita ſit, ut nullus ordo ſit, qui non indignis abundet. Nam, ut in Senatu Romano fuerunt, quorum Majeſtatem nulli reges æquabant; ita rurſus erant quidam adeo tenues atque inglorii, ut miſere inter ſpectacula vulgi compreſſi, eliſi perierint. Quanquam, ut nec illorum fulgori, iſtorum humilitas obfuit; nec

iſtorum

iſtorum tenuitatem, ſenatorium nomen exemit contemptui: ita nec indignos Theologos nomen eripit contumeliis; nec eorum contemptus, aut erga ſingulos, qui vere ſunt, honoris adimit quidquam, aut erga univerſos quidquam reverentiæ ac majeſtatis imminuit; cujus ego certe tam conſervandæ atque ampliandæ ſum cupidus, quam quiſquis fuit uſquam cupidiſſimus. Nam de Eraſmo ſtultum fuerit idem polliceri; quum nemo neſciat,in ſacrum Theologorum ordinem nihil perperam aut dici aut fingi poſſe, ut non proprie ac peculiariter ipſius agatur negotium.

Habes igitur hac in re animum, mi Dorpi, meum; nec dubito hercle, quin etiam (ſi tu is es quem ego mecum fingo) tuum: quem ſi probas; etiam Eraſmi puta: ſin minus; nec meum diutius,quam tu voles,futurum. Neque enim quidquam animo eſt unquam tam obſtinate obfirmatum meo, ut non paratus ſim eo jubente mutare, quem ſciam nunquam quidquam ſine ratione juſſurum. Sed hæc hactenus.

Ad reliquas Epiſtolæ tuæ partes ero tanto brevior, quanto in hac fui vel æquo verboſior. Utrumque etiam merito. Nam, ut ea, de quibus ante diſſerui, Eraſmus nunquam vidit; ita, de quibus deinceps ſum dicturus, & ſcripſit ipſe, & ſe diligentius pollicetur ſcripturum. Tum quædam vero ſunt hujuſmodi, ut in his divus etiam Hieronymus, non ſuo ſolum exemplo, quaſi præjudicio, Eraſmi partem tueatur; ſed totam litem quoque, tanquam edita in ſcriptis ſententia, ſecundum eum pronuntiaverit. Neque enim quidquam eſt, quo tu, ne quidquam in ſcriptura mutetur è Græcorum fide codicum, prohibes, quod non olim adverſus beatum Hieronymum & objectum ſit, & ab eo validiſſime confutatum. Niſi hoc videri novum vis; quod tranſlationibus, (ut ais,) quæ multæ olim fuerant, ejectis omnibus, ne varietate codicum fideles vacillarent; hanc unam à ſanctis patribus acceptam, ab Hieronymo caſtigatam, atque ad nos uſque tranſmiſſam, comprobavit Eccleſia; non uno aliquo concilio, ſed perpetua

petua conſuetudine ad eam recurrendi, quoties in ullo concilio de fide nodus incidiſſet. Neque enim alioquin fieri potuiſſe, ut cæteræ omnes interierint, atque hæc ad nos ſola pervenerit, niſi id non forte accidiſſet, ſed adhibita à majoribus noſtris induſtria fuiſſet curatum. Primum, mi Dorpi, nemini dubium eſſe puto, quin hæc ipſa editio ante Hieronymi tempora (neque enim alioquin ipſe hanc potiſſimum caſtigaſſet) & recepta ſit ab Eccleſia, & aſſiduo citandi uſu comprobata; quod ego vel ſolum in cauſa fuiſſe puto, quod ad nos uſque ſola durauerit. Cur ergo Hieronymus auſus eſt mutare quidquam? idque non aliis modo & optimis & ſanctiſſimis viris approbantibus factum, ſed ipſo quoque Auguſtino adhortante ut fieret? Mutavit vero Hieronymus, (ut ipſe fatetur,) ſi quid in ſenſu fuit, quo Latinus codex diſcreparet à Græco. Hoc ille putavit utilius quam ea quę tu Eraſmo ſuades ut faciat: videlicet, ut ea tantum adnotet, quæ commodius ac ſignificantius interpres vertere potuiſſet; ſenſum vero, ſi quando

do diſcrepent, manere patiatur, nec mendæ manifeſtæ Latinos admoneat. Quod divus Hieronymus non uſque adeo curandum cenſuit, ejus tu præcipuam curam habendam putas. Quod ille judicavit potiſſimum, ab eo tu potiſſimum deterres. Sed heic occurris; ac fateris, id ab Hieronymo recte factum; quod videlicet tunc opus erat, dum adhuc vulgata hæc editio non ſatis eſſet emendata: at nunc, repurgatis vitiis, ſupervacaneum iterum purgandi laborem fore. Nam, ſi opus tam nunc eſſet, quam tunc erat; non eſt ratio, cur minus bene mereretur, à quo nunc idem denuo fieret, quod tunc Hieronymus fecit. Primum, neminem eſſe omnium puto, (dicam enim audacius,) nec Hieronymum quidem ipſum, qui profiteri auſus ſit, eſſe ſe tam certum ſui, ut in vertendo nihil eum omnino poſſit ſubterfugere. Uſque adeo non deerit, vel mediocribus interdum, poſt meliores etiam, in quo verſentur utiliter. Ergo quis vertendi finis erit? inquis. Facillimus; ſi evenerit, ut quiſquam tam commode verterit,

rit, aut ab alio non optime verſum alius ita correxerit, ut, his manentibus integris, non inveniant poſteri quod immutandum cenſeant. At periculum eſt interim, ne variæ tranſlationes dubios faciant animos fidelium, utram credere debeant veriorem; quod ipſum in cauſa fuiſſe cenſes, ut reliquæ omnes de induſtria rejectæ ſint, hac una ſervata, ne fideles vacillarent. Qua in re uſque adeo abs te diſſentio, ut, quod tu majorum curæ tribuis, ego temporum aſſignem incuriæ; qua nimirum non illæ tantum tranſlationes, ſed multa etiam alia periere. Alioquin, etiamſi unam in Eccleſiis habendam recepiſſent, reliquas tamen quid neceſſe fuit abjicere? ex quibus non erat periculum ne fideles vacillarent: ſed, quemadmodum nunc Euangeliſtarum varia narratione ſeries rerum in luculentiorem pervenit notitiam; ita in diverſorum collatione interpretum, ſtudioſo lectori daretur occaſio, ſi quem aut verbum fefellit æquivocum, aut orationis amphibolia decepit, aut ſermonis proprietas impoſuit, ex reliquis con-

conjiciendi quid verum ſit. Quod utiliſſimum eſſe, & Auguſtinus ſentit, & Origines experimento didicit, & Jacobus Faber Pſalterii quintuplicis editione docuit. Atque hæc ideo dixi, ut oſtenderem: etiamſi divi Hieronymi labor adhuc maneret integer; non illum tamen reprehendendum eſſe, quiſquis, ſi quid ab illo quoque prætermitum inveniſſet, hoc ipſe, velut relictas à meſſore ſpicas, colligeret. Nunc vero, quis non putet, codices Latinos, nihilominus atque olim, è Græcis eſſe corrigendos? quum ita ſint rurſus infecti mendis, ut ne veſtigia quidem Hieronymianæ emendationis appareant. Quod uſque adeo in confeſſo eſt, ut ipſe tu, qui maxime negas, fatearis tamen. Nam, quum ideo maxime contendas, corrigendi laborem fruſtra ſumi, quod Hieronymi caſtigationes aſſeris magna patrum diligentia ſervatas eſſe integras; tamen in proximo fere verſu ſubdidiſti: *Reſponde jam, Eraſme, utram probet editionem Eccleſia? Græcamne, qua non utitur? an Latinam, quam ſolam citat, quoties ex ſacra ſcriptura*

ptura aliquid definiendum eſt, vel præterito Hieronymo, ſi quando aliter legat; quod quidem non raro contingit? Immo tu nunc reſponde, Dorpi: ſi(ut ipſe dicis, & vere dicis) non raro legat aliter Hieronymus, quam vulgaris habet editio; quomodo poteſt eſſe verum quod ante dixiſti, eandem editionem ita manere correctam ut ille correxerat? neque enim quenquem arbitror eſſe crediturum, illum quidquam contra ſuam ipſius correctionem propoſuiſſe legendum. Tam ergo nunc opus correctione eſt, quam olim fuit. An tantundem liceat, hoc reſtat inquirendum. quanquam nec inquirendum hoc nec dubitandum videtur, quin emendati codices tam nunc ſint eccleſiæ utiles quam olim fuerunt. Sed Eccleſia nunc, inquis, iſtam editionem comprobavit. Atqui eadem eccleſia, eodem etiam modo, eandem editionem ante Hieronymi correctiones approbaverat; id quod jam ante reſpondi. Quanquam non pigebit, eandem rationem tuam, quam tu tam invictam cenſes, denuo excutere; ne, me prætervehi quidquam

diſſi-

diſſimulanter, putes. Videris ergo mihi ſic colligere. Auguſtinus nec Euangelio duxit eſſe credendum, niſi Eccleſiæ compelleret autoritas. At Eccleſia comprobavit, in hac tranſlatione verum eſſe Euangelium. Conſequitur ergo; ſi quid ſit in Græcis codicibus diverſum, ut verum in illis Euangelium eſſe non poſſit. Hæc eſt (uti mihi videtur) argumentationis tuæ ſumma; quæ mihi videtur ejuſmodi, quam non ſit difficile ſolvere. Nam primum, Eccleſia ſic in Latinis codicibus contineri credit Euangelium, ut fateatur tamen, è Græco tranſlatum. Credit ergo tranſlationi; ſed magis tamen archetypo. Credit, Euangelium in Græcis eſſe verum; in Latinis verum eſſe credit eatenus, quatenus fidit interpreti; in quo (ut opinor) nunquam tantam habet fiduciam, quin eum labi cognoſcat, humana fragilitate potuiſſe. At in conciliis citatur ex Latino codice, non ex Græco. Mirum vero, ſi Latini ex Latino citent codice! quaſi ideo fecerint, ut de induſtria fidem Græcis archetypis abrogent!

gent! Apoſtoli nonne citabant ex prophetis ſecundum tranſlationem ſeptuaginta interpretum, omiſſa interim Hebraici textus veritate, dum Græcis ſcriberent? Nec ideo tamen Hieronymus factum putavit eſſe præjudicium; quaſi Græca tranſlatio, quam Hebraica litera, Apoſtolorum cenſeatur autoritate ſincerior. Ego certe hoc perſuadeo mihi, idque (ut opinor) vere: quidquid ad fidem aſtruendam faciat, non eſſe à quovis melius verſum, quam ab ipſis Apoſtolis perſcriptum. Ideoque ſit, ut, quotiens in Latinis codicibus occurrat quidquam, quod aut contra fidem aut mores facere videatur, ſcripturarum interpretes aut ex aliis alibi verbis, quid illud ſibi velit dubium, expiſcentur, aut ad vivum Euangelium fidei, quod per univerſam Eccleſiam in corda fidelium infuſum eſt, quod etiam, priuſquam ſcriberetur à quoquam, Apoſtolis à Chriſto, ab Apoſtolis univerſo mundo prædicatum eſt, dubios ejuſmodi ſermones applicent, atque ad inflexibilem veritatis regulam examinent: ad quam ſi non ſatis adaptare
queunt,

queunt ; aut ſeſe non intelligere, aut mendoſum eſſe codicem, non dubitant. cujus morbi medelam cenſent aut à diverſis interpretationibus, tanquam medicis, implorandam;) quod tibi tam periculoſum videbatur ;) aut, velut à fonte quodam, ab ea lingua repetendam, unde ea ſcriptura in Latinum profluxit eloquium. Verum tu, mi Dorpi, concedis, olim recte feciſſe eos, qui Latinos, quanquam ab eccleſia receptos atque approbatos, codices è Græcis emendaverint. Sed idem tu negas nunc recte fieri: propterea, quod ſit veriſimile, ipſorum libros Græcorum, aut de induſtria depravatos ab ipſis, jam olim ab eccleſia Romana deſciſcentibus; aut poſtea ſaltem per incuriam vitiatos. neque enim eſſe credibile, ſi Latinorum, quibus perpetua fidei cura fuit, codices paulatim tamen labefactati ſunt ; incorruptos adhuc reſtare Græcorum, apud quos ipſa jam olim fides corrupta ſit. Hæc ratio, Dorpi, non flexit Hieronymum, quo minus inſtrumentum vetus ex Hebræo ſermone transferret. quanquam,

quam, ſi quid heic valere debet, ibi multo magis debuit; quum nemo neſciat, Iudæos ex profeſſo infeſtiores fuiſſe hoſtes Chriſtianis omnibus, (ut quibus in univerſo repugnabant) quam Græcos Latinis, quibuſcum communi Chriſtianorum nomine convenerant, licet in quibuſdam diſſenſerant. Et profecto (ut vera dicam) videtur mihi neutiquam credibile, ullam gentem in depravandos libros unquam conſpirare voluiſſe, ut ne dicam, ne potuiſſe quidem. Quæ enim ſpes eſſe potuiſſet, neminem ab ea re alieno animo fore? aut clam id fore conſilium? quod ſi reſciſceretur; (ut erat neceſſe, quum à Iudæis ad Chriſtum, à Græcis ad Latinos, aliqui nullo non die perfugerent:) nonne prævidebant, fore, quum nihil aſſequerentur, ſuæ præterea parti ſeſe præjudicium allaturos, ſi ſe faterentur eam fovere cauſam, quam ſibi conſcii eſſent non aliter poſſe ſe quam codicū depravatione defendere? Sed de Iudæis Hieronymus viderit. Græcos certe ab hac falſitatis ſuſpicione liberat vel iſtud, quod in his, de quibus eis nobiſ-
cum

cum ſuit controverſia, eorum libri cum noſtris conſentiunt: nec de litera unquam, ſed de intellectu literæ, quæſtio fuit. Quanquam nemini poteſt eſſe dubium, eos, ſi mutare voluiſſent quidquam, non ea primum modo, ſed ſimul quoque fuiſſe mutaturos quæ pro nobis contra eos faciunt. Quæ ſi falſaſſent, non fuiſſet cauſa tamen cur in aliis idem facturi putarentur. Nunc vero quid comminiſci quiſquam poſſit, cur alia falſare velint; quum hæc ipſa reliquerunt integra, quæ vel ſola falſare voluiſſent? Sed, incuria ſaltem vitiatos eſſe, credi poteſt; præſertim, ſi hoc noſtris contigit, quibus, veriſimile eſt, libros fidei, ſicut fidem ipſam, majori ſemper curæ fuiſſe. Poſſem heic opponere, non Hieronymum, ſed Auguſtinum quoque; quorum uterque cenſet, emendatiores eſſe Græcos codices quam Latinos. Sed ego ratione malo quam autoritate contendere. Hoc certe aſſero, neminem eſſe tam cujuſquam libri incurioſum, ut ita tranſſcribendum locet, tanquam penſi non ſit habiturus, nihil vitioſumne an emendatum referat:

rat : quum alioqui poſſit operæ & impenſis parcere, ſi, omnino ne ſcribatur, curet. Perſuadeo ergo mihi, Græcos etiam curaſſe, ut diligentia in tranſcribendis ipſorũ libris adhiberetur ; quod nemo dubitaverit, qui libros eorum diligenter inſpexerit. Hoc præterea rurſus adfirmo, apiculos, diſtinctiones, & accentuum notas, in cauſa eſſe, quo minus facile apud eos ſcribendo erretur. Nec ab hoc adfirmando deterreor, quod tu hoc argumentum in adverſam partem retorſiſti ; propterea, quod (ut ais) facilius erratur ubi multa ſunt obſervanda. Verum ego contra cenſeo, ibi minus facile errari, ubi facile erratur ; ut ego quoque dialecticorum more ænigma proponam. Verum ſic opinor tamen, immo ſic experior : quemadmodum in planicie, dum feſtinamus intrepide, ubi nemo caſum exſpectat, ſæpe labimur ; cum à præcipitio ſalvi ſenſim, nec niſi certo atque explorato greſſu, deſcendimus : haud aliter evenire ſcribendo ; ut ad exemplar perplexum ſcriptor eo tranſſcribat verius, quo videlicet attentius ; quum ex pulchro codice

dice

dice ipſa ſecuritate labatur. Quanquam & noſtros vitiatos eſſe, & eos remanſiſſe ſinceros, vel hinc eluceſcit; quid in noſtris eadem nunc vitia deprehendantur, quæ Hieronymus olim cenſuit emendanda; in illis eadem adhuc videbis verba, ex quibus ea Hieronymum conſtat emendaſſe. Ergo quas ille mendas olim ejecit; nunc non licebit ex iiſdem codicibus rurſus ejicere? Et, quum religiones (quas vocant) omnes fas erit ſæpius, renaſcentibus vitiis, reformare: libros ſemel purgatos, repullulantibus mendis, nefas repurgare ducemus? Iam, quod quæris, quid ſit quod Latinos codices non ſinat incorruptos: deinde tibi ipſe reſpondes; *Quid? niſi calcographorum incuria pariter, & imperitia?* & illico ſubjungis: *Vide jam, utros invenies rariores? qui Græcis imprimendis ſint idonei, an qui Latinis? & ſcies, utros codices cenſere debeas caſtigatiores.* Quid tu his verbis, Dorpi, velis, non intelligo. neque enim te vereri puto, ne in adnotationibus in ſcripturas Eraſmus impreſſis utatur libris: cum neque ſcriptorum codicum
deſit

deſit copia; neque in eam rem impreſſis uti, etiamſi velit, poſſit: quum novum teſtamentum, in quod ejus deſudat labor, nunquam hactenus, quod ſciam, Græce chalcographorum typis excuſum ſit. Quod ſi hoc voluiſti dicere; Quum chalcographi Græcas imprimant literas quam Latinas depravatius, idem in veteribus etiam utriuſque linguæ ſcriptoribus accidere: ſemoveamus iſtos, Dorpi, qui literas ſic Latinas imprimunt, ut Græcæ magis quam Latinæ, ſic viciſſim Græcas, ut Arabicæ magis quã Græce, videantur: Comparemus in utroque genere, qui utrumque poſſunt: cujuſmodi Aldus Manutius Romanus erat inprimis, & nunc quoque Ioannes Frobenius Baſilienſis. Hos atque hujuſmodi chalcographos audeo affirmare, quod ipſe cotidie experimentis comperio, verius ac ſincerius Græca quam ipſa Latina referre. Quod ipſum, multaque itidem ália ad hanc rem facientia, multo certius ipſe legendo quam audiendo intelliges, ſi te quoque aliquando ad Græcam linguam pernoſcendam

converteris: id quod valde opto. Nam ſuaſurus fruſtra ſim, quod nec Eraſmus perſuaſit; adverſus quem, immo temet adverſus ipſum, ſedulo te defendis, ne cogare videlicet ex Græcarum literarũ cognitione proficere. Qamobrem, ut eas te literas, pro animo iſtoc tuo tam adverſus eas obfirmato, hortari ſuperſedeo, ita pro meo in te amore optare tibi non deſino. Nec ſpem tamen unquam depono, fore aliquando, nec id quidem haud ita multo poſt, ut, (ceſſantibus hac de re diſputationibus, in quibus aſſidua tua illa in ſcholis victoria non patitur te libenter cedere) quod (ut video) jam nemo poteſt alius, ipſe nimirum perſuadeas tibi; quum iſtos imperatores tuos, quibus nunc militas, quorumque interim gratiam tam magnæ eruditionis parti præfers, aut maturiore judicio neglexeris, aut certe etiam illis ipſis, utile & tibi & eorum conſiliis fore, perſuaſeris; quo videlicet Grçciſtas iſtos ſuis ipſorum gladiis confodias, majoreq; adverſus eos autoritate diſſeras, quam nunc de re tibi tam in totum ignorata diſputes. Qua de

de re tamen quum perinde ſcribas, ac ſi ſupervacaneam putes operam, quæ in Græcas literas impenditur, mihi profecto non perſuades, ea te ſentire quæ ſcribis. Neque enim ſimile veri ſit; te vel, ea prudentia, commoditates ejus linguæ non videre; vel, eo in bonas arteis omnes ſtudio, non concupiſcere: præſertim quum abs te quoq;, dum negligendam diſputas, propemodum afferantur cauſæ quibus incitari maxime ad eam conſequendam poſſis. Nam, ſi (ut tute veriſſime certe ac ſapientiſſime dixiſti) unaquæque lingua ea præcipue dote præſtat atque excellit alias, ſi contingat ei, ut majorem bonarum diſciplinarum theſaurum in ſuis literis velut arculis contineat. Quis hac una ratione tua neſciat, Græcam eſſe eam, quæ ſummopere ſit cum univerſis mortalibus, tum vero ſeorſum à Chriſtianis amplectenda? utpote à qua & omnes diſciplinæ reliquis, & novum Teſtamentum fere totum nobis, feliciſſime ſucceſſit. Niſi tu illam, hoc trãſlationum quotidiano proventu, velut aſſiduo partu, effœtam nunc tandem

atq; exhauſtam putas. At primũ ex his ipſis cõmentatoribus Ariſtotelis, quos tu in illa oratione commemoras,(quã; ſive ut Laurentium vituperes, ſive ut laudes Ariſtotelem: nam utrumque acriter & ex æquo facis; elegantiſſime certe ſcripſiſti,) Alexandro, inquam, Themiſtio, Ammonio, Simplicio, Philopono, Olympiodoro; quotuſquiſque ex his,inquam, eſt, excepto uno Themiſtio, qũi non adhuc ſua tantum lingua legatur; niſi quod Alexandri problemata in Latinum venere ſermonem? Ex reliquis ſi quid Latine legitur, (neque enim ignoro, haberi & Alexandri & Simplicii fragmenta,) id totum tam eſt parũ Latinum, ut à Latinis propemodum minus quam Gręca intelligatur. Neque jam aut de poëtis aut oratoribus dico quidquam. Sed neque de aliisPhiloſophis, aut aliis etiam ejuſdem Ariſtotelis commentatoribus, verbum facio ullum. Quanquam vel unus Ioannes Grammaticus tantũ habet acuminis, tantum eruditionis, pręſertim Ariſtotelicæ; ut, ſi cum eo poſſes ipſius lingua loqui, reduceret tè,ſatis

tis

tis ſcio, unus ille Grammaticus, cum Grammaticis omnibus, quibus nunc parum propitius videris, in gratiam. At ex antiquis Chriſtianæ doctrinæ ſcriptoribus cum multo maximam partem Græce conſtet ſcripſiſſe; perpauci pro tanto numero verſi ſunt; quidam vero ita verſi, ut potius videantur ſubverſi. Ad Ariſtotelem ipſum venio; quẽ & ego, ut ſupra multos, ita cum multis amo. Quem tu in memorata oratione tua videris non ſupra multos modo, ſed pro multis quoque, atque adeo pro omnibus amplecti. Hic ergo ipſe non poterit totus tibi ſine Græcarum peritia literarum innoteſcere. Nã; ut omittam illud, quod nihil ejus tam commode verſum eſt, ut non idem ſuis ipſius verbis acceptum in pectus influat potentius: & illud item, quod quędam opera ejus adhuc Gręca ferũtur, quorũ titulos neſcio an Latini habeant; certe ex his ipſis operibus, quę nunc habent, ſic habent quædam, ut etiam non habeant. E qua ſorte ipſum etiam Meteorologicorum opus tam conſtat eſſe, quam dolendum eſt: quum neſcio

an ullus ex tam multis ejus viri laboribus dignior ſcitu ſit, aut ipſa rerum natura ab ulla ſui parte mirabilior, quā ab ea, quæ, ut nobis proxima circumfuſaque undique, ita magis ignorata atque incerta eſt, quam aſtrorum poſitio, motuſque ſiderum, quæ tam porro ſemota ſunt. Sed hoc opus tamen ſpero propediem fore, ut à Thoma Linacro noſtrate, illuſtriſſimi regis noſtri medico, Latinis donetur auribus; utpote cujus jam nunc duos libros abſolvit: perfeciſſetque nimirum opus, atque edidiſſet univerſum; niſi Galenus eum exoraſſet, ut, quum ipſe dux atque imperator medicæ rei ſit, vel ſepoſito interim Ariſtotele, Latinus ejus opera prius ipſe redderetur. Prodibit ergo Ariſtoteles aliquanto ſerius; ſed prodibit tamen nihil incultior: præterea nec incomitatus. Nam Alexandri Aphrodiſæi commentarios in idem opus una vertit; initurus apud Latinos omnes immortalem gratiam; in quorum non vulgarem utilitatem, Philoſophi præſtantiſſimi operi egregio præſtantiſſimum interpretem ſic adjunxerit, ut ejus

jus labore demum ab Latinis poſſit intelligi; quod hactenus à nemine, (ut ego certe ſuſpicor,) qui Græce neſcierit, intellectum eſt. Nam, quum ipſe jam olim idem Ariſtotelis opus audirem Græce; eodem mihi prælegente atque interpretante Linacro: libuit interdum experiundi gratia vulgatã etiam tranſlationem inſpicere; è cujus lectione mentem illicò ſubiit ejuſdem Philoſophi de phyſicis ſuis dictum nam, ut illa ſic ait edita, ut tum edita non ſint; ita hæc quoque ſic verſa videbantur, ut nullo pacto verſa viderentur: uſque adeo, ut, quæ Græce callebam probe, eadem ipſa verſa non intelligerẽ. Neque eſt, quod à Latinis interpretibus ſperari poſſit auxilium; quum Albertus quoque, quem ad æmulationem Alexandri Magni Magnum vocant, quique ſe periphraſten Ariſtotelis profitetur, paraphraſtès verius in eo opere judicari debeat; ita, quum ejus officium ſit, Ariſtotelis ſenſum aliis verbis referre, affert prorſus, ut ajunt, ex diametro diverſa. At Cajetanus (nam is quoque facit commentarios) deſcribit nobis.

Unus terræ pugillus in quot pugillos aquæ liqueſcit? & aquæ item pugillus unus in quot pugillos aëris diſſolvitur? & quo non ulterius ad eundem modum proceditur? Sed dum has tam immenſurabiles menſuras metitur, ad Ariſtotelis interim ſenſum ne gry quidem. Infinitum, mi Dorpi, fuerit explicare, quam multa deſunt ei cui Græca deſunt. Neque tamen ignoro, & alios multos, & te inprimis ipſum, ſine Græcis literis, ipſam doctrinæ arcem verſus, eo uſque provectum, quo multi non poſſint, etiam Græce docti, ſudantes atque anhelantes aſcendere. Sed hoc unum tamen auſim affirmare; Si cæteris diſciplinis tuis literas præterea Græcas adjeceris: quantum nunc alios, etiam Græce peritos, exſuperas; tantum tunc te etiam ipſum ſuperabis. De Moria; quam Eraſmus, qui eam olim meo patrocinio commendavit, eandem rurſus tuendam ſuſcepit ſibi; non eſt neceſſe multa diſſerere: quum res, per ſe facilis, reddita ſit partito labore facilior. Itaque, ut non dubito, quin ille ſit ea dicturus, immo in illa brevi epi-

ſtola

ſtola jam nunc dixit, quæ ſufficere apud omnes debent; ita, ego quæ dicam, quantulumcunque apud alios valitura ſint, apud te (ut opinor) invalida eſſe non poſſunt. Et primum miror, quid hæc ſibi tua verba velint: *Ecce repente infauſta Moria, tanquam Davus, interturbat omnia.* At quo modo nunc repente? quaſi nunc primum Moria repente prodierit! quæ jam plus annis ſeptem, ſepties interim novis excuſa formis, in clariſſima luce verſata, in omnium ſinus recepta ſit. Aut, quamobrem, quæſo, infauſta? quæ quum felicibus auſpiciis proceſſerit; nonne hoc abunde demonſtrat, quod non debuiſſet totiens in tot exemplaria diffundi, niſi tam multos inveniſſet, quibus impenſe placuerit? Nec hos ex fæce vulgi, (neque enim eas merces facile diſtractas eſſe mirarer, quæ placerent indoctis, quorum ubique turba ſcaturit,) ſed ex doctiſſimis. Nam eam non niſi doctis placere, vel hoc indicio eſt, quod non niſi docti intelligant. Quod ipſum fortaſſe fuit in cauſa, ut hi quoque duo aut tres Theologi, quos

Moria commovit, iraſcerentur; quod ab aliis perſuaſi credunt, plus ab ea dictum, quam dictum ſit; alioquin fors non ſuccenſuri, ſi ea ipſa, quæ dicuntur, ipſi intelligerent. Sed tu, mi Dorpi, putas, nullos rideri debuiſſe Theologos; quanquam tales eſſe, quales Moria joco deſcripſit, ipſe propemodũ ſerio fateris, quum ais: *Aſperæ facetiæ, quibus multum veri admixtum eſt, acrem ſui memoriam relinquunt.* Verum eſt hercle, quod dicis. Non tam acriter has tuliſſent facetias iſti Theologiſtæ, niſi, quam erant aſperæ, tam etiam veræ fuiſſent. Ergo, cum tales ſint, quales ipſe fateris eſſe; probas? Non opinor. Vituperas ergo? Apud te certe, ſcio, facis; faceresque palam; niſi in animum induxiſſes tuum, nemini eſſe adverſus; & ita te comparare ſtatuiſſes, ut te omnes prorſus, cujuſque modi ſint, docti, indocti, boni, malique, laudent? cui (ut ais) volupe ſit, ſi vel catelli cauda, velut amicitiæ ſymbolo, blandiantur. Facis tu profecto, mi Dorpi, cautius; ſed nec ille tamen deterius, qui in malos aper-

aperte ac ſimpliciter (quod Gerardus facit Noviomagus) invehitur. Quanto minus,qui, quod Eraſmus facit, ſumpta Moriæ perſona,& pudenter magis,& minus licenter jocatur? Cujus quum jocos ſaleſque non feras, & palinodiam cani velis; in ſatyris Noviomagi, ut ſcribis, nihil inveniſti, quod mutari velles: quum tamen illæ ſatyræ ſint mordaciores ubi ſunt leviſſimæ, quam Moria ubi mordet maxime meritoque. Nam id poëſios natura poſcit; quæ niſi ſit acerba, non eſt Satyra. Itaque operæ precium eſt videre, quam ſatyrice in monachos ubique ac fratres invehitur; ut illorum ſuperbiam, luxum, inſcitiam, compotationes, ingluviem, libidines, hypocriſimque deſcribit: non minus eleganter, quam acerbe: nec minus etiam merito: quum,licet multi illis ſint opprobriis indigni, non deſint tamen, in quos univerſa competant. Quamobrem non miror, quod nihil in eis reperiſti, quod velles mutari; ſicuti nec ego certe. Sed hoc miror, cur abs te non poſſit impetrare Moria, ut impune jocaretur in Theo-

logos ; quum illæ abs te obtineant Satyræ , ut tam acriter objurgent religioſos,atque in his Theologos etiam. Sed omitto Gerardi Satyras. Si quis tuas , mi Dorpi , excutiat Epiſtolas ; nihilne reperiri poſſit , quo tu ullum hominum genus aliquo mordaci dicto perſtrinxeris ? An illud edentulum prorſus eſſe putas,quo in memorata Epiſtola tua ad D Menardum abbatem reſpergis antiſtites ? qui illum laudas , alios hoc pacto deploras ? *Heu me,heu miſeros eos, qui non religioſos agunt. caballis ſtipati Cæſaris triumphos nobis referunt ; quos ſatius foret humi repere , quam ad inferos equites properare ; ni pedites timeant ſerius illuc pervenire.* Hæc,mi Dorpi,tam mordax facetia uſque adeo tibi blandita videtur , ut ideo de equis potiſſimum locutus videare , ne tam bonum dictum perderes ; alioquin , opinor, vides , non uſque adeo magnum facinus eſſe , ſi abbates equitent , & beſtiis , in quos creati ſunt uſus , utantur. Audivi etiam , nec alios antiſtites equitare ſemper; & illum tuum interdum ; ut in illum ipſum pæne jocus tuus recidat à quo

à quo eum cupis in alios avertere. Sed ita ſua cuique blanditur ratio, tam bene ſuus cuique crepitus olet, ut, quum ad aliorum jocos frontem contrahimus, & velut aſperos non patimur, noſtros, neque magis feſtivos, & magis mordaces, amplectamur. Sed hæc in religioſos Antiſtites jocatum te negabis: verum deploraſſe te dices potius; præſertim quum ab illa inauſpicata interjectione auſpicaris, *Heu.* Ego certe, quacunque figura proferatur, jocum puto, quod ita dicitur ut nemo ſine riſu audiat. Quanquam quid refert, Joco an ſerio mordeas? Immo refert adeo: quum nemo fere ſit, qui jocoſo in ſe dicto non arrideat; ſerium nemo ſit qui ferat. Alioqui, ſi deplorare licitum, jocari vetitum putas: facile Moriæ fuerit, toti orationi jocoſæ interjectionem dolendi præponere; &, mutata figura, Theologos eoſdem quos ante deriſit, iiſdem verbis denuo deplorare neque enim facile diſcernas, utrum deplorandi magis an ridendi ſint. Sed in Antiſtites fortaſſe quidvis licere debet, etiam mediocres; at in theologos, ut ut ſint,

licere

licere debet nihil. Nam eo fere tendunt, quæ in hac noviſſima ad Eraſmum ſcribis Epiſtola. Ais enim: *Miraris, tantos conciviſſe motus tuam Moriam; quæ plurimis placet, non Theologis modo, ſed Epiſcopis etiam. Atqui ego te demiror, Eraſme, qui pluris facias epiſcoporum in hac re judicium, quam Theologorum; ſiquidem epiſcoporum noſtri ſæculi vitam, mores, eruditionem dicam an inſcitiam, noveris: quorum, ut ſunt certe nonnulli tanto digni faſtigio, ita mira eſt paucitas.* Heic tu, Dorpi, quum Theologos ægre leviſſimo joco patiaris aſpergi; Epiſcopos apertis opprobriis magna cum autoritate perſundis: ut in quibus non tantum eruditionem requiris, & carpis inſcitiam; ſed vitam quoque ac mores contumelioſe condemnas. Sed Theologos plurimum refert (ut ais) integræ apud populum autoritatis eſſe. Quaſi nihil referat apud populum quales æſtimentur Epiſcopi! qui quem locum teneant in Eccleſia Chriſti, quam longe ſupra Theologos tuos, non eſt ignotum tibi, qui pontifices liquidiſſime noviſti in Apoſtolorum ſucceſſiſſe lo-

cum,

cum. Neque cautius proſpexiſſe te putes tibi, quod nonnullos fateris Epiſcopos tanto dignos eſſe faſtigio; quum nec ipſe Moriam credas indignorum vitia dignis imputare Theologis. quæ tamen vel hoc te vincit, quod nihil impedit, per eam multos dignos eſſe Theologos. At Epiſcoporum per te bonorum non modo paucitas eſt, ſed etiam mira paucitas. Sed donemus hoc tibi, nihil eſſe mali, pontifices vel ridere dicteriis, vel maledictis inceſſere; modo ne ſacroſanctos Theologorum magiſtratus attingas. Quid ad hoc dices, quod illos ipſos Theologos, non nomine quidem, ſed deſcriptione tam evidente, ut non ullo nomine deſignari potuiſſent expreſſius, ita mordes, ut pæne laceres, in proœmio quod in Pyrgopolinicen Plauti fabulam lepidiſſime conſcripſiſti. Verum interim Plauti me nomen admonuit eorum, quæ tu ſparſim per Epiſtolam tuam in poëtas ex beati Auguſtini verbis congeris. quæ res longiorem diſquiſitionem flagitat, quam ut à me in hac diſputetur Epiſtola. Sed hoc tamen abs te quæro. Utrum tibi illis

lis verbis hoc voluiſſe videtur Auguſtinus, Chriſtianis videlicet non eſſe legendum Terentium? Quod ſi ab eo perdiſcendo non deterret, nihil adverſus poëtarum lectiones facit ille locus. Sin Auguſtinum id egiſſe putas, ut à poëſios ſtudio Chriſtianos averteret; rurſus abs te percontor, ipſene Terentium adhuc docendum cenſeas. Quod ſi cenſes: quid attinet id tam citare diligenter, cui non putas eſſe parendum? Sin docendum neges, ab Auguſtino videlicet perſuaſus: miror profecto, quo pacto acciderit, ut tandem nunc primum tam ſero perſuaſerit ille, quem te non dubito tam diu ante legiſſe, nec interea tamen abſtinuiſſe à Plauto legendo, docendo, exhibendo, agendoque publice: poëta nihil quam Terentius eſt caſtiore, immo nec tam caſto quidem. Quid? non militem glorioſum facetiſſimo prologo locupletaſti? Aululariæ non proœmium modo, ſed, qui comœdiæ defuerat, finem adjeciſti? qui mihi, ſeu ſermonis elegantia ſpectetur, ſeu ſales vere Plautini, nulla parte totius comœdiæ videtur inferior. Cujus rei vel

iſti ipſi verſus erunt indicio, quibus (ut dixi) Theologos iſtos amuſos, quos nunc tueris, ita belle deſcribis, ut nemo derideat ſalſius, nemo inſectetur vehementius. Nam quid his carminibus (referam enim) vel magis facetum poſſit eſſe, vel magis elegans?

Primum omnium, qui ſint amuſi, & literis
Non proletariis male inaugurati, eos
Ablegat hinc in maximam malam crucem.
Siquidem ſtomachabundi, oblatratores, facere
Pergant etiamdum, quod numquam non factitant;
Clamoribus ampulloſis infremere, &
Venena livoris effunditare ſui,
Et obloqui, & oggannire, & dentibus omnia
Arrodere carnivoracibus; &, ſicut canes
Solent, quibuslibet allatrare ſibi obviis:
Eos homines, (ſiquidem ſint & ipſi homines,)
Quum illiterati ſint, quum ſint agrarii,

Mihi

Mihi ſedulo juſſit Plautus hinc abigere.

Sin forte ſint præſto; niſi comprimant ſibi os,

Nihilque graxint, minatu'ſt, fore ulmeos;

Ubi hoſpitio excipientur Acherontico.

En, mi Dorpi, quam neque poëtis abſtinendum putaſti, & amuſos illos Theologos quam bene ſuis coloribus depinxiſti! Quod ſi te neges tunc fuiſſe Theologum; ſiquidem ſcripta ſunt abhinc ſeptennium: certe vix ſeſquiannus elapſus eſt, quod eadem recollecta edidiſti; jam certe Theologus quadriennio poſt habitam luculentiſſimam orationem tuam de aſſumptione Deiparæ virginis. Quid ergo refert, an Theologus effeceris; an prius facta Theologus edendo comprobaveris? Ergo, mi Dorpi, dum è dentatis Gerardi Satyris, quibus religioſorum ſpurciſſima deſcribit vitia, nihil mutandum cenſes: dum ipſe religioſorum antiſtitum ſic miſereris ut rideas; ſic rides ut mordeas: cæterorum Epiſcoporum, præterquam mire paucorum, inſci-

inſcitiam, vitam, ac mores, acerbe vituperas: dum Theologos iſtos ipſos, in quorum moriam Moriam jocari nefas ducis, ipſe amuſos vocas, oblatratores, ſtomachabundos, literis non proletariis male inauguratos, ampulloſis infrementes clamoribus, venena livida effundentes; obloquentes, obgannientes, dentibus omnia carnivoracibus arrodentes; in obvios quoſque ſicut canes ſolent, allatrantes; illiteratos, agrarios; poſtremo vix homines in maximam maiam crucem cenſes ablegandos: dum hæc, mi Dorpi, ſacis, quomodo tibi non venerunt in mentem tua tam bene conſulta, quibus Eraſmum nunc tam amice ac tam prudenter admones? Ubi tunc illud Hieronymi? *Extremæ dementiæ, nihil aliud, quam odium, ſe fatigando quærere* Ubi tunc illud Cornelii Taciti? *Aſperæ facetiæ, quibus multum veri admixtum eſt, acrem ſui memoriam relinquere.* Quo tunc ſugerat illud Epicteti? *Ne putes, omnibus jucunda auditu, quæ tibi ſunt jucunda dictu.* Profecto, mi Dorpi cariſſime, ſic eſt à natura comparatum, ut modum

dum ſemper ab aliis exigamus, libertatem omnes indulgeamus nobis. Novi ego, qui Reuchlinum (Deus bone, quem virum?) non ſatis æquo animo ferrent; quod in æmulos ſuos, videlicet imperitiſſimos doctiſſimus, in ſtupidiſſimos vir prudentiſſimus, in vaniſſimos nebulones homo integerrimus; ab iiſdem tam immani laceſſitus injuria, ut, ſi manu ſe vindicaſſet, ignoſcendum ei videretur: novi tamen, inquam, qui non ferrent, (quanquam ejus etiam ſtudioſi,) quod ſtylo contra illos libere, nec magis libere tamen, quam vere, affectus ſuos effunderet. Novi itidem, eos ipſos, qui non ferebant, paulo poſt, in rebus, & minoris momenti, neque ad ſe tam proprie pertinentibus, multo etiam atrocius excandeſcere. Tanto nimirum proclivius eſt, alienis affectibus quenquam temperare, quam ſuis. Ergo non licuit (inquis) mihi vel ſatyras Gerardi probare, vel in theologos amuſos, adde, antiſtites atque epiſcopos quoque, vel joco vel ſerio dicere, modo vera, neque nominato

quoquam ? Immo vero, mi Dorpi, uſque adeo licuiſſe tibi cenſeo, quod feciſti, facere, ut mihi nihil unquam in vita melius feciſſe videaris: modo ea ne deſit æquitas, qua, tibi quod laudi ducis, idem in alio ne vitio verteris. Iſtud ergo totum de Moria, mea, mi Dorpi, ſententia, & ſine cauſa mones; quum nihil ſit quod moneri debeat: &, ſi quid eſſet, poſt tot annos etiam ſero mones. Nam, quod in calce prioris epiſtolæ tuæ poſuiſti; reconciliatum iri Theologis iſtis Eraſmum, quos Moria commovit, ſi Moriæ laudibus Sapientiæ laudem opponeret: mediocrem mihi riſum mediusfidius excitavit. Sapiunt ſcilicet, ſi hoc Moriæ encomio moriam ſic putant eſſe laudatam, ut laudari cupiant eadem figura ſapientiam! Quod ſi cenſent: quid iraſcuntur? quum ſint ipſi quoque à tam laudata moria tam abunde laudati. Præterea non video, quo pacto veris ſapientiæ laudibus iſtorum in ſe invidiam Eraſmus lenire poſſit, quin potius, velit, nolit, multo acerbiorem redderet, quippe quum

eos

eos tam ex ſapientiæ contubernio cogeretur ejicere, quam nunc coactus eſt inter penitiſſimos moriæ myſtas aſciſcere. Hæc ſcribenti mihi ſupervenerunt literæ, quibus ad ſe meus me Princeps revocat. hæ me adhuc ſcripturientem coëgerunt, ut ſiſterem aliquando, atque iſtam finirem vel invitus epiſtolam. Quæ quum tam longa ſit, ut brevior fortaſſe fuerit

Scriptus & in tergo, nec dum finitus, Oreſtes:

neſcio tamen, quo tecum colloquendi ſtudio adhuc cupiebat increſcere. Verum, ut non ingrata eſt hæc epiſtolæ complicandæ neceſſitas; quod vereor, ne, qua nunc eſt longitudine, tibi poſſit eſſe moleſtiæ: ita non lætor, ademptam mihi facultatem, qua hæc eadem liceat ſub incudem revocare, atque hunc rudem & informem fœtum meum ſæpius lambendo refingere. Quod facere profecto decreveram, ut ad te, doctiſſime Dorpi, cultior aliquanto veniret; cui me meaque omnia probata eſſe cupio. Quorum rudi-

ruditati non ideo ſolum veniam dabis, quod properus iſte diſceſſus effecit, ne mihi vel relegere liceret; ſed ob id quoque,quod iſta ſcribenti mihi non modo libraria nulla, ſed nec liber fere ullus fuit. Quanquam, ne nunc quidem ingrata tibi hæc qualiacumque fore, in tua humanitate prima ſpes eſt: ſecunda in mei ipſius induſtria, qua me ſedulo caviſſe confido, ne quidquam in his eſſet, quod tuas aures merito poſſet offendere; niſi mihi, ut homo ſum, meorum amor impoſuit. Quod ſi uſquam incidat;culpam admonitus agnoſcam ingenue,nec tuebor, meam. nempe, ut, quos amo, ſi quid eorum interſit,non gravatim admoneo; ſic ab amicis ipſe admoneri, valde medius fidius gaudeo. Neque hoc me fugit tamen, Eraſmo quædam ex ſtomacho te non objeciſſe tuo,ſed ab aliis accepta potius protuliſſe; ut tu viciſſim intelligas, me multa his in literis, illis per te potius reſpondiſſe,quam tibi. Quem ego non ſolum, ut amantiſſimum, diligo;ut doctiſſimum, ſuſpicio: verum etiam, ut optimum virum, revereor. Vale,cariſſime

me Dorpi. vereque tibi perſuade, neminem eſſe tui magis vel in Hollandia tua ſtudioſum, quam ſit Morus apud toto diverſos orbe Britannos; ut cui non minus carus es, quam ipſi es Eraſmo: nam carior eſſe non potes, ne mihi quidem. Iterum Vale. Brugis, viceſimo primo Octobris.

FINIS.

A011467456